

**T.C.
KAHRAMANMARAS SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞ'TA İZ BIRAKAN ŞAHSİYETLER

Ela Zehra MOROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAS
OCAK 2015**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞ'TA İZ BIRAKAN ŞAHSİYETLER

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. M. Cengiz ŞAVKILI

**Yıl : 2015, Sayfa: 98 +VIII
Jüri : Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI (Başkan)
: Yrd. Doç. Dr. Erhan Alpaslan (Üye)
: Yrd. Doç. Dr. Erkan Dündar (Üye)**

Ela Zehra MOROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK 2015**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞ'TA
İZ BIRAKAN ŞAHSİYETLER

Ela Zehra MOROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No:

Bu Proje 23 / 05 / 2014 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri tarafından Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI	Yrd. Doç. Dr. Erhan ALPASLAN	Yrd. Doç. Dr. Erkan DÜNDAR
BAŞKAN	ÜYE	ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....
Doç. Dr. Abdullah SOYSAL
Enstitü Müdürü

Bu çalışma tarafından desteklenmiştir.
Proje No:.....

Not: Bu projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı,5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri kanunundaki hükümlere

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞ'TA
İZ BIRAKAN ŞAHSİYETLER**

ELA ZEHRA MOROĞLU

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI
Yıl : 2015, Sayfa: 98 +IX
Jüri : Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI (Başkan)
: Yrd. Doç. Dr. Erhan Alpaslan (Üye)
: Yrd. Doç. Dr. Erkan Dünder (Üye)

Osmanlı Devleti son dönemlerinde özellikle siyasi ve ekonomik açıdan zayıflamış, bununla birlikte ittifak Devletleri tarafında I. Dünya Savaşına katılmış ve yenik olarak ayrılmıştır. Uzun süren harpten sonra bir mütâreke yapmak mecburiyetinde kalan Osmanlı Devleti, mütâreke ile silâhını terk etmesini fırsat bilen İtilâf Devletlerince yer yer işgal edilmeye başlanmıştır. Türk milleti bu vaziyeti mağlubiyetin faturası olarak görüyor ve sabırla yapılacak sulh antlaşmasını bekliyordu. Fakat Türklerle yapılacak sulh antlaşmasının esaslarını tespit etmek için Paris ve Londra'da toplanan komisyonlar, bu esasları tayin etmeden, Osmanlı Devleti toprakları üzerinde istedikleri faaliyetleri yapmaya başlamışlardır. İşgal üzerine yapılan mitinglerle millî şuuru ve heyecanı galeyana gelen halk her tarafta, taarruza uğrayan vatanın kurtarılması için fiilî mücadeleye girişmiştir. Bu mücadele Ankara'da Millî Meclisi'nin açılışından sonra kurulan düzenli ordu birliklerine kadar her cephede devam etmiştir.

İngilizler, Fransa'ya bırakılan ve petrol sahası olan Musul vilayeti ile birlikte Birecik, Urfa, Maraş ve Antep'i işgal etmeyi tasarlamıştır. Nitekim Musul petrollerini elinden kaçırmak istemeyen İngilizler, Mondros mütarekesinde işgale hak tanıyan açık bir hüküm olmamasına rağmen mütarekenin 7. maddesini ileri sürerek söz konusu yerleri işgal etmeye başlamışlardır. Bu doğrultuda Maraş önce İngilizler, sonra ise Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Maraş halkı, içlerinde var olan iman ve vatan sevgisi ile topyekûn kenetlenerek bu işgale karşı koymuşlardır. Türk milletin, Batılı emperyalist devletlere karşı vermiş olduğu bu özgürlük mücadelesinde, Maraşlılar büyük bedeller ödeyerek Cumhuriyete

giden yolda önemli bir katkı sağlamışlardır. Maraş bölgesindeki mücadeleyi anlamlı kılan en önemli hususiyetlerin başında tamamen Maraş halkının özverisi gelmektedir. Halk canını, malını gözünü kırpmadan ortaya koymuştur. Maraş halkı bu savaşta silah ve cephanesiz kendi imkânları dâhilinde mücadele etmiştir. Diğer yandan bu zafer, milli mücadelenin ilk zaferi, ilk kıvılcımı olmuştur. Bu başarının doğurduğu etkilerin dalga dalga Anadolu'nun birçok bölgesine yayılmış olması da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu mücadelede bütün Anadolu Türklüğünün göstermiş olduğu destek ve yardımlar, vatan bütünlüğünün sağlanması ve milli şuurun korunması açısından, birlik ve dayanışmanın önemini ortaya koymuştur.

Maraş milli mücadelesinde genç, yaşlı, kadın, zengin, fakir görev alan ancak bu çalışmada isimlerini tek tek zikredemediğimiz, hatta belki de isimlerini hiç bilmediğimiz, ya da kısaca hayat hikâyelerini veremediğimiz daha birçok milli Kahramanlarımızın olduğunu biliyoruz. Bu nedenledir ki İstiklal madalyası tek bir kişi ya da gruba değil şehrin kendisine verilmiştir. Osmanlı devletinin neredeyse hiçbir direnme gücünün kalmadığı bir dönemde kendi topraklarının kurtuluşu için mücadele eden bu kahramanların tarihimizde hak ettiği yeri muhakkak alması gerekmektedir. Bu bilinen bilinmeyen kahramanlarımızın dışarıdan yardım almadan fedakarane mücadeleleri sonucunda Maraş, dünya da kendi kurtuluşunu gerçekleştiren tek şehir olmuştur.

Anahtar kelimeler: Milli Mücadele, Maraş, Milli Şuur, Kahramanlar, Zafer, İstiklal Madalyası.

**DEPARTMENT OF HISTORY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE INFLUENTIAL FIGURES IN MARAŞ DURING THE
INDEPENDENCE WAR.**

ELA ZEHRA MOROGLU

Supervisor	: Assist. Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI
Year	: 2015, Pages:98 + IX
Jury	: Assist. Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI (Chairperson)
	: Yrd. Doç. Dr. Erhan Alpaslan (Member)
	: Yrd. Doç. Dr. Erkan Dünder (Member)

Ottoman Empire was weak particularly in economical and political respects during its final period and besides, it had joined the first World War with the Central Powers and was defeated in the war. The Ottoman Government, had to negotiate after a long war period, has been partly invaded by allies who takes advantage of ceasefire. Turkish people have been considering the case as it is result of defeat and waiting for peace agreement to be dealt. But commissions held in Paris and London to determine conditions of peace agreement to be dealt, have started processing their activities on The Ottoman Land without determining those conditions. Turkish people agitating through national conscious and excise by meetings against invasion has started actual fighting to save their land under invasion. This war continued in every front until the the regular army which was founded after the opening of the Grand Assembly in Ankara.

British has purposed about invasion of Mousul Province which is oil field kept for France, and Birecik, Urfa, Maras and Antep. In fact, British who does not have intention to pass up Mousul oils, has started invaison of mentioned places according to putting forward 7.matter of armistice eventhough there is no right for invasion on Mudros Armistice. Maras folk have resisted to invaison through they engage with love of country and confidence. Maras people paid crucial redemption by the independence struggle carried by Turkish People against Western Imperial countries, on the way toward Republic. Self-denial of Maras people is one of the most important burdens making struggle meaningful. The folk have put their goods and lifes forth. Maras people has struggled with their own abilities without gun and ammunition. On the other hand, the victory has become the first conquest of the struggle and beginning point.

Spreading of effects, rose from the success, into another district of Anatolia is another burden. The struggle sets importance of union and solidarity in terms of

support and aids, providing national integrity and protection of national conscious exhibited by Turkish People.

We do know that there are many young, old, female, rich, poor people who served during Maras National Struggle, people who we can not list their names, even we do not know their names or many national Heros who we can not tell their short stories. That's why Independence medallion was indicated to City not to a group or a person. Those Heros struggled for their lands in a period when Ottoman government was very weak must have their own place. Maras has become only city saved itself in the world as result of struggle of those Heros known or unknown.

Keywords: National Struggle, Maras, National Conscious, Heros, Victory, Independence Medallion .

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, Milli Mücadele döneminde işgal altında olan şehirlerimizden biri olan Maraş'ın işgal karşısında verdiği mücadelesi ve öne çıkan isimler üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu büyük milli seferberliğin kahramanları yaşlı, kadın, çocuk bütün Maraş halkıdır. Maraş, kısa süren bir işgal yaşamasına rağmen, Milli Mücadele Dönemi'nin en yoğun çatışmalarına ve acılı olaylarına tanık olan kentlerden biridir.

I.Bölümde, Maraş'ın genel kimliğinden ve Osmanlı Devletinin I. Dünya savaşı sonunda ki durumundan, itilaf devletlerinin emperyalist amaçlar doğrultusunda yaptığı ve uygulamaya koymaya çalıştığı anlaşmalar sonucunda Anadolu'yu işgalinden bahsedilmiştir.

II. Bölümde, Güney cephesi dâhilinde Maraş'ın İngilizler tarafından işgal edilişi işlenmiştir. III. Bölümde Suriye itilafnamesi ile birlikte İngilizlerin yerini Fransızlara terk etmesi konusu işlenmiştir. IV ve V. Bölümde Kuvayı Milliye'nin yapılanmasından ve Maraş halkının işgal karşısındaki tepkilerinden, bu doğrultuda meydana gelen olaylardan bahsedilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise, Maraş Milli mücadelesinde öne çıkan kişilerin kimlikleri ve Maraş Milli Mücadelesindeki faaliyetleri işlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada Milli Kütüphane, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Arşivi, yerel gazete ve dergiler, Kahramanmaraş Belediyesi ve Valiliğinin ortaya koyduğu yayınlar taranmıştır. Ayrıca mümkün olduğunca sözlü olarak yapılan görüşmelerde kaynak olarak kullanılmıştır.

Kadın-erkek, çocuk-çocuk her yaştan Maraşlının tüm yokluklara rağmen 22 gün 22 gece büyük özveri ile sürdürdüğü bu savaş, Türk'ün vatanı, bayrağı, din ve namusu uğruna ölümü hiçe saymasının ve yenilmezliğinin ifadesi olan bir kahramanlık örneğidir. Kurtuluş savaşımızın ilk zaferi olarak tarihe geçen bu mücadele daha sonra işgal altında olan ülkenin diğer şehir ve yörelerine de örnek olması bakımından son derece önemlidir. Kahramanmaraşlı olmamın da etkisiyle çalışmamı hazırlarken hem büyük bir heyecan ve gurur hem de büyük bir hüznü hissettim. Hiçbir Türk yurdunun ve hatta davasında haklı hiç bir milletin bir daha bu acıları yaşamaması dileğiyle...

Çalışmam sırasında benden desteğini esirgemeyen danışman hocam sayın Yar. Doç.Dr. Cengiz Şavklı'ya ve değerli arkadaşım Tülay Aydın'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ela Zehra Moroğlu
Ocak 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
1. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR.....	1
2. GİRİŞ.....	2
2.1. I. Dünya Savaşı Sonrası Durum Ve Mondros Mütarekesi.....	4
3. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ.....	9
3.1.İngilizlerin Maraş'ı İşgali.....	12
3.2.İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanının Maraş İleri gelenleri ile Görüşmesi.....	13
3.3. İngiliz İşgaline Karşı Tepkiler	15
4. İNGİLİZLERİN GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU FRANSIZLARA TERKETMESİ.....	17
4.1.Suriye Antlaşması	17
4.2.İngilizlerin Tahliyesi, Fransızların Maraş'ı İşgali	20
4.3.Fransızların Maraş'ı İşgali Üzerine tepkiler	26
5. KUVAY-I MİLLİYE FAALİYETLERİ	29
5.1.Sivas Kongresinde Alınan Kararlar	29
5.2.Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluşu	32
6. FRANSIZ İŞGALİNE KARŞI MARAŞ'TA MEYDANA GELEN OLAYLAR VE MARAŞ'IN KURTULUŞU	39
6.1. Sütçü İmam Olayı	39
6.2.Yüzbaşı Andre'nin Maraş'a Gelişi ve Faaliyetleri	43
6.3. Bayrak Olayı.....	44
6.4.Çarpışmaların Başlaması ve Maraş'ın Kurtuluşu	51
7. MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞ'TA İZ BIRAKAN ŞAHŞİYETLER.....	62
7.1. Arslan Bey	62
7.2. Ali Sezai Efendi	65
7.3.Abdal Halil Ağa	68
7.4. Avukat Mehmet Ali Kısakürek.....	70
7.5. Çuhadar Ali.....	71
7.6. Doktor Mustafa Efendi.....	72
7.7.Eczacı Lütfü (Köker).....	73
7.8. Fatmalıoğlu Derviş.....	74

7.9. Kılıç Ali Bey.....	74
7.10. Milliş Nuri	77
7.11. Mutasarrıf Ata Bey.....	78
7.12. Muallim Hayrullah	79
7.13. Mustafa Kuşçu	80
7.14. Muhittin Karakız	81
7.15. Muharrem Bayezit.....	81
7.16. Refet Efendi	81
7.17. Rıdvan Hoca	83
7.18. Senem Ayşe	83
7.19. Sütçü İmam.....	84
7.20. Süleyman Zulkadiroğlu	85
7.21. Şehit Abdullah Çavuş.....	86
7.22. Şehit Evliya.....	87
7.23. Osman Eşbah	88
7.24. Vezir Hoca (Mehmet Alparslan).....	88
7.25. Yusuf Çavuş	89
7.26. Yürük Selim (Salim Şevki)	90
7.27. Zeki Karakız	90
SONUÇ.....	92
KAYNAKLAR	94
ÖZGEÇMİŞ	
EKLER	

KISALTMALAR LİSTESİ

A.T.B.	:Askeri Tarih Belgeleri
BCA	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BKZ	:Bakınız
C	:Cilt
CZ	:Celse Zabıtları
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
SS.	:Sayfa sayısı
S.	:Sayı
M.Ö.	:Milattan Önce
M.S.	:Milattan Sonra

1. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

“Milli Mücadele’de Maraş’da İz Bırakan Şahsiyetler” konusu ile ilgili yapılan araştırmalar sırasında konuyu bir bütün halinde ele alarak inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışmalarda ya Milli Mücadele’de döneminde Maraş’dan bahsedilmiş ya da Maraş Milli Mücadelesinde . iz bırakan şahsiyetler bir biyografi niteliğinde ele alınmıştır. Ancak ayrı başlıklar altında kısım kısım bir takım inceleme ve çalışmaların var olduğu görülmüştür. Aşağıda konu ile ilgili olarak yapılan nitelikli birkaç araştırmaya yer verilmiştir.

Maraş Milli Mücadelesinde şahsen bulunmuş ve bir çok olaya tanıklık etmiş olan Hüsameddin Karadağ’ın hatırlarından oluşan “Millî Mücadelede Maraş” (1943) adlı eser birinci elden kaynak olması açısından bu konu hakkındaki kaydadeğer çalışmalardandır.

Milli Mücadele dönemine fiilen iştirak edememiş fakat memleketi olan Maraş’a döndüğünde Halk Evi azalığı yapmış olan Adil Bağdatlı, aldığı komisyon görevi üzerine elde ettiği bulgular sonucunda “Uzunluk”(1974) adlı eserini icra etmiştir. Bu çalışmada Maraş Milli Mücadelesine fiilen katılmış olan kişilerden yararlanarak özgün ve kapsamlı bir çalışma ortaya koymuştur.

Değerli Tarihçi Yalçın Özalp Maraş Milli Mücadelesi ile ilgili kaydadeğer eserler ortaya koymuştur. Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz (1986) adlı eserinde Milli Mücadele Dönemi, hayatta olan ve bu mücadeleye tanıklık etmiş olan kişilerle yapılan röportajlar ile harmanlanarak işlenmiştir. Öne çıkmış kahramanlarda hayat hikayelerinden kısaca bahsedilmştir. Özalp, “Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi”(1984) adlı çalışmasında ise mücadele döneminde yapılan resmi yazışmaları da vurgulayarak Maraş Milli Mücadelesini işlemiştir.

Bu konuyla ilgili takdire değer diğer bir çalışma ise Yaşar Akbıyık’ın “Milli Mücadelede Güney Cephesi” Maraş (1999) adlı çalışmasıdır. Bu eserde Milli Mücadelede Maraş konusu bütün hatlarıyla ele alınmıştır. Yine bu çalışmada da Maraş milli mücadelesinde öne çıkan kahramanlardan ayrı başlıklar halinde bahsedilmemiş, kişilerin mücadele sırasındaki faaliyetleri konu akışı içerisinde ele alınmıştır.

Prof.Dr. Ahmet Eyicil’in “Yakın Çağda Kahramanmaraş”(2009) adlı çalışmasında ise Maraş milli Mücadelesi bir bölüm olarak işlenmiştir. Yine Prof.Dr. Ahmet Eyicil’in Kahramanmaraş Valiliği tarafından yayınlanan ve Maraş ile ilgili makalelerinin bir araya getirildiği “Makaleler”(2009) çalışması da bu konu hakkında ortaya koyulan eserlerdendir. Çalışmada Maraşın tarihçesinden başlayarak milli Mücadele’de Maraş konusu işlenmiştir.

Prof.Dr.Orhan Doğan Milli Mücadele’de Maraş konusu ile ilgili çalışmalar ortaya koymuştur. “İngiliz ve Fransız İşgali Altındaki Maraş’ın Kurtuluş Mücadelesi (Önemli Olaylar-Öne Çıkan İsimler)" (2008). İsimli makalesinde Hem Maraş Milli Mücadelesinden bahsederken hem de bu mücadelede öne çıkan isimlere değinmiştir.”Milli Mücadele’de Maraş Ve Mustafa Kemal” (2007) isimli makalesinde ise Milli Mücadelede Maraş konusu işlenmiştir.

Adı geçen konu ile ilgili Kahramanmaraş Belediyesinin, Serdar Yakar ve Yaşar Alparslan ile birlikte kaleme aldığı çalışmalarda mevcuttur.

2. GİRİŞ

Günümüzde Kahramanmaraş vilayeti Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri üzerine yayılmış bulunmaktadır. 1563 tarihli tahrir defterinde kayıtlı olan kazalar bir harita üzerine aktarılırsa Maraş sanacağına bağlı kazalardan merkez kaza ile Güvercinlik kazasının Akdeniz Bölgesinde, Elbistan kazasının Doğu Anadolu Bölgesinde ve Hısn-ı Mansur kazasının da Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olduğu görülür (Yinanç ve Elibüyük, 1988: 11).

Meraş kelimesi şekli hazırı ile (Reaş Yeraş) ‘ın ismi mekân sigasıdır ki, mahalli “raşe”demektir. Doğrusu bu kelime Arapça değildir. Asurîlerden (Sargon) zamanında dahi bu kasabaya (Marajı) tesmiye edildiği rivayeti tarihiye ile sabittir. Bazı müelliflerde (Maraj, Marah, Maraksium) şeklinde yazıyorlar. Bununla beraber Meraş kasabası daima bu ismi muhafaza etmemiştir. Romalılar zamanında (Kirmanika) namını almıştır. İngiliz Müelliflerinden (Jon Harsetenak) 1910 senesinde Londra’da tabettirdiği kitabında Asurîlerden (Sargon) hükümdarı zamanına ait olan tuğlalarda Maraş’ın ismi (Markaji) olduğunu yazıyor (Atalay, 1973: 7).

Roma İmparatoru Kaligula zamanında, yani M.S. 37-41 yılları arasında, tam adı Gaius Caesar Augustus Germanicus olan bu şahsın Germanicus’tan Germanicia ve İmparator kenti anlamındaki Kaiseria sözcükleri birleştirilerek Maraş’a Kaisereia Germanicia denmiştir (Ova, 2012: 10).

Maraş Anadolu’nun en kadim şehirlerinden birisidir. Maraş tarihinin bahis ettiği zamanlardan beri iki defa yerini değiştirmiştir. İlk Meraş şimdiki Meraş’ın Cenubi Şarkisinde ve dört saat mesafesinde (Erkenez) adı verilen çayın kenarında imiş. Meraş’ın ikinci yeri de bu gün (Kara Maraş) denilen mevki imiş. İlk yerinden Meraş’ı Ali Hamdan’dan Seyfud-devle kaldırmış. İkinci yerinden de Zulkadir oğullarından Alaiddevle kaldırmıştır. Meraş’ta sıra ile Hitiler, Asurîler–Yunanlılar yani Makidonyalılar, Romalılar ve Selekîlerin İslamlıktan evvel hüküm sürmüş oldukları asarı kadime ve rivayati tarihiye ile anlaşılıyor (Atalay, 1973: 8).

Kahramanmaraş’ın bilinen tarihi, Anadolu’da ilk siyasi birliği kuran Hititlere kadar dayanır. Hititler devrinde buraya Marxasi dendiği çevrede bulunan bu döneme ait birçok tarihi eser ve yazılardan anlaşılmaktadır (Ozan, 2001: 2,3).

Tarihi Hitit dönemine kadar uzanan ve genç Hitit şehir devletlerinden Gurgum Krallığı’na başkentlik yapan Maraş, daha sonra bir müddet Asur hâkimiyetini girer. M.Ö 612’de Asurluların Medler tarafından ortadan kaldırılmasıyla Maraş ve çevresi Perslerin eline geçer (Solak, 2004: 25). Daha sonra Romalılar ve Bizanslılar tarafından işgal olunan şehir, bu dönemde de Cermanya ismi ile anılmaya başlanılmış ve Hz. Ömer zamanında da Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Bölgede uzun yıllar boyunca Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Memlûklular hüküm sürmüştür. İslam hâkimiyetinin Suriye’den Anadolu’ya yayıldığı sırada, Maraş’ın Arap-Bizans nüfuz alanları arsında sınır bölgesi olması dolayısıyla Rumlarca sıkça yıkılıp tahrip edildiği görülmektedir. Yavuz Sultan Selim, Maraş’ı 1514 Çaldıran Savaşından sonra Osmanlı Devleti topraklarına katarak, burada merkezi Maraş olmak üzere Malatya, Antep, Zulkadiriye ve Sumaysat sancaklarının bağlandığı Dulkadiriye eyaletini kurmuştur. Şehir 1866 yılında da sancak olarak Halep Valiliğine bağlanmıştır (Ozan, 2001: 2). Bu tarihten sonra Kurtuluş Savaşına kadar Maraş, Mutasarrıflık olarak idare edilmiştir.

Mondros Mütarekesinden sonra 22 Şubat 1919’da da İngilizlerin, Suriye İtirafnamesi gereği 29 Ekim 1919’da Fransızların işgaline uğrayan şehir, 12 Şubat 1920 tarihinde hürriyetine kavuşmuştur. Maraş halkı, 21 Ocak 1920’de başlayan ve 11 Şubat 1920’ye kadar 22 gün süren Kurtuluş Mücadelesi sonunda kendi şehrini kurtarma

şerefine erişmiştir. Türk Kurtuluş Mücadelesinin önemli şehirlerinden biri olan Maraş, bu önder hareket nedeniyle 5 Nisan 1925 tarihinde dünya da ilk olarak Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ile taltif edilmiş ve yine 7 Şubat 1973 gün ve 1657 sayılı kanunla ismi “KAHRAMANMARAŞ” olarak değiştirilerek onurlandırılmıştır (Ozan, 2001: 3).

Coğrafi özelliklerinden bahsedecek olursak, Kahramanmaraş, 14.327 km. lik yüzölçümü ile Türkiye'nin 13. büyük şehri durumundadır. Arazi yüksekliği 350 metreden 3.000 metreye kadar çıkan ilde geniş ovalar vardır. Bunlar, Gâvur, Maraş, Göksun, Aşağı Göksun, Afşin, Elbistan, Andırın, Mizmilli, Narlı ve İnekli ovalarıdır. İlin belli başlı dağları ise Nurhak, Binboğa, Engizek, Uludaz ve Ahırdağı'dır. Ceyhan ve Aksu nehirleri ile Göksun, Söğütlü, Hurman, Körsulu ve Erkenez çayları ilimizin akarsularıdır. Toprakların 59'unu dağlar, 24'ünü platolar ve 16'sını da ovalar teşkil eder (Ozan, 2001: 3).

Maraş'ın bugünkü yerine taşınmadan önce iki kez yer değiştirdiği rivayet edilmektedir. Bunlardan birine göre ilk Maraş'ın bugünkü şehrin 20 km. güneyinde Erkenez Çayı kenarında Elmalar Köyü'ne yakın Himli Höyük civarında kurulduğu zannedilmektedir. Asurîler tarafından M.Ö. 2500 yıllarında Maraş'ın burada kurulduğu iddia edilse de bunun böyle olmadığı, buradaki kalıntıları büyük bir şehir merkezinin harabelerinin olamayacağı ve muhtemel bir Asur ticarî koloni kasabasının Himli Höyük civarında olduğu tahmin edilmektedir. Maraş'ın ikinci yerinin bugünkü Karamaraş denilen ve Namık Kemal Mahallesi'nin bulunduğu yer olduğu söylenilmektedir. Maraş'ın buraya Hamdanoğulları hükümdarı Seyfütdevle tarafından (M.S. 944-967) taşındığı belirtilir. Şehrin şimdiki kale ve çevresine ise Dulkadiroğlu Alaüddeve tarafından taşındığı belirtilmektedir (Eyicil, 2009b: 19-20).

İnsanların tabiata hâkimiyet kesbedemediği zamanlarda Maraş bölgesi yerleşim için ideal bir yerdir. Büyüklü küçüklü yerleşim için ideal bir toprak parçasıdır. Ovaları mûmbit olduğu gibi dağları da ekmeğe dikmeğe hayvancılığa müsaittir. Bölgenin hayat şartlarının (tarım, hayvancılık, göçebelik vs.) çeşitliliğine imkân tanıyan elverişli iklimi de, Anadolu'nun ilk fethinden itibaren, Türkmenlerin yoğun olarak buraya gelip yerleşmesine sebep olmuştur. Hatta bu Türkmen kesafetinden dolayı, bölge, kullanılan belgelerde “Türkmen Vilâyeti Diyarı” diye tanımlanmaktadır. (Demirci ve Arslan, 2012: 890) Büyük küçük su kaynaklarına sahip olan Maraş, Anadolu'nun en sulak yerlerindendir. Onun içinde coğrafyasında büyük küçük çok sayıda şehir kurulmuştur (Gökhan, 2011: 32).

Maraş, Halkının karakterinden bahsedecek olursak, Türklerin ahlak ve yaratılışları itibariyle yaşadıkları coğrafyadan etkilenmişlerdir. Türklerin Anadolu ve Rumelide'ki büyük şehirlerde oturan ve başka soylarla az ve çok karışan pek az kısmını ayrı tutarsak, büyük bir kısmı saf ve bakır bir ahlaka sahiptir. Onlar Orta Asya'dan getirdikleri yaşayışı hala bozmamışlardır.

Türklerle meskûn olan Maraş ve havalisi ahalisinin büyük bir kısmı ahlak itibari ile temiz ve lekesizdir.

Maraş'ta katil ve cinayet işitilmez gibidir. Yalnız köylerde hayvan hırsızlığı sık meydana gelir ise de bunun çoğu Türklerden başka soylar tarafından yapılmaktadır. Avam halk hiç su katılmamış, bozulmamış her ölçüsü ile tam bir Türk'türler. Sade yaşarlar. Basit ve doğru düşünürler, açık söylerler. Türk'ü dünyasına bağlayan şey, ancak, Allah'ı, Devleti ve Ocağıdır. Maraşlılarca Ocak muhabbeti hala bakidir. (Atalay, 1973: 86 - 88).

Aynı mahallede oturanlar arasında oluşan mahallelik bilincini, Maraş'ın eski mahallelerinde de görmek mümkündür. Mahalleli arasında her konuda bir birlik söz konusu olup, herkes birbirinin davranışından sorumlu olduğundan insanlar birbirini

tanırdı. Bu durum insanlar arasındaki sosyal dayanışma ve güven duygusunu artırıyordu (Kurtaran, 2014: 237).

Bütün Türk memleketlerinde olduğu gibi, Meraş dahi pek temiz bir kasabadır. Namussuzluk hemen hiç işitilmez gibidir. Bin türlü ihtiyaç altında ezilen genç ve dul kadınların namusunu sattığı görülmez. Dünyanın en bahtsız kadınları, Meraş kadınlarıdır denilebilir. Birçok kadınlar dahi erkekler gibi çalışmaya mecburdurlar. Hala eski aşiret hayatını bırakmamışlar bazı müellifler bunların Buhara Özbeklerinden bulunduklarını yazıyorlar ki bunun doğru olduğu düşünülmektedir.

Meraş'ta yemek, bulgur ve bir nevi sert tarhana, döğme, nohut, mercimek gibi hububat ve Patlıcan, bamya, fasulya gibi sebzelerden ibarettir. İçki içmek, İslamlar arasında o kadar yayılmamıştır. Bazı zadegânlık taslayanlarla memurlar içerler. Yerli ahaliden binde biri kokusunu dahi duymamıştır. Yalnız birçok erkekler ot atarlar ki bu ot kül ile adi tütünden yapılmıştır. Bunun Arabistan'dan geldiğine şüphe yoktur. Ahali hekimlerden ziyade muska ve büyüye ehemmiyet verirler, her ne kadar son senelerde hekimlere müracaat artmış ise de yine büyücülerin itibarı yerindedir.

Orta Asya'dan buralara gelen Türkler ayrı ayrı aşiret halinde geldiklerinden ve geldikten sonra iyice kaynaşarak tunç gibi iç içe geçmediklerinden Anadolu'daki muhtelif Türk şiveleri arasında büyük farklar görülür. Bu cümleden olmak üzere Meraş şivesi dahi ayrıca bir hususiyete sahiptir. Evliya Çelebi Meraş Türklerinin iki asır evvelki şivelerini kaydetmiştir. Bu gün Meraş şivesi iki asır evvelkine nazaran çok değişmiş bulunuyor. Birçok kelimeler o zaman kullanıldığı halde bu gün ya tamamen terk edilmiş veya az çok değişmiş ve incelmış bir halde bulunuyor.

Bu gün Meraş lehçesinde pek saf ve bakir bir takım Türk kelimeleri vardır, aynı zamanda Suriye'nin yakınlığı sebebi ile çok Arapça kelimeler avam lisanına karışmış ve fakat Arapçalığını kaybetmiştir (Atalay,1973: 92-93).

2.1. I. Dünya Savaşı Sonrası Durum Ve Mondros Mütarekesi

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan Osmanlı Devletinin paylaşılması ve parçalanması yönündeki çabalar, 10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşmasına kadar devam etmiştir. Rusya ve Avusturya'nın başlattıkları sözü edilen bu çabalara sonradan İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya gibi devletler de dâhil olmuşlardır. Batılı bu devletlerin, Osmanlı Devletini, parçalama ve paylaşma amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik niyetleri, 1815'de Viyana Kongresinde "Şark Meselesi" adıyla bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmış ve Osmanlı Devletindeki Müslüman olmayan unsurların himayesi için kullanılan "Şark Meselesi" tabirinin anlamı genişlemiştir (Özüçetin, 2004: 66-67). Eski devirleri bir tarafa bıraksak bile Avrupa devletlerinin 1914'ten 1920'ye kadar geçen 6 sene içinde memleketimizi aralarında taksim için birçok "gizli taksim projeleri" hazırladıklarını ve bu taksim projelerinden en sonundaki kararın Sevr'in ta kendisi olduğunu daima hatırd tutmak lazımdır (Ünal, 1977: 464). Batının önemli güç ve avantajlara sahip olduğu bir dönemde "Türkler Avrupa'dan silinmelidir, hatta küre-i arzdan kaldırılmalıdır" sözleri de sarf edilmekte idi. Birinci Dünya Savaşına girilmekle, büyük kayıpların yanı sıra âdeta devletin sonu gelmiş, şartlar son derece zorlaşmıştır (Özüçetin, 2004: 66-67).

I. Dünya savaşından mağlup ayrılan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 yılında Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştı (Akbiyık, 1999: 6). Mütâreke gereğince Müttefik Devletler, "güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıktığında herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilecekleri" gerekçesiyle Anadolu'yu

işgale giriştiler. Böylece Osmanlı Devleti ve Türk Milleti için mütareke dönemi başlamış bulunmaktadır. Bu dönemde Türk milletinin vatanı ve bağımsızlığı elinden alınmaya çalışılmıştır. (Balkaya, 2008: 17). Mütarekede İngiltere’yi, İngiltere’nin Akdeniz donanması kumandanı Visamiral Calthrope, bedbaht Türkiye’yi de Bahriye Nazırı Rauf Bey (Rauf Orbay), Hariciye Nazırı müsteşarı Reşat Hikmet Bey, Genel Kurmay yarbaylarından Sadullah beyefendi (Selek, 2000: 48; Ünal, 1977: 474)) temsil etmişlerdir. Gece yarısından sonra heyet bir vapurla Mondros’a müteveccihen yola çıktı. Mütareke müzakereleri dört gün devam etti (Ünal, 1977: 475). İngiltere Kraliyet Hükümeti harp gemilerinden Limni’de Mondros limanında demirlemiş olan Agamemnon zırhlısında 1918 senesi Ekiminin otuz birinci günü iki nüsha olarak imza edilmiştir (Selek, 2000: 48) Zira mütareke yalnız harbe değil, 618 senelik “Osmanlı İmparatorluğu”na da nihayet veriyordu (Ünal, 1977: 475). Mütareke şartları Osmanlı Parlamentosu tarafından büyük üzüntü ve endişe ile karşılanmış olmakla birlikte sadrazamın iyimser açıklamaları, imzalanması hususunda hükümete yetki verilmesini sağlamıştır. Kamuoyunu hükümete ve karşı kırgınlığa ve paniğe sevk etmemek için mütareke hakkında olumlu değerlendirmeler yapılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 2011: 136).

Klasik Devletler hukukuna göre mütarekeler daimi ve devamlı bir statü oluşturan barış düzenini ifade etmezler. Ancak Mondros Mütarekesi’nin hükümleri Osmanlı Devleti’ni, devletin asli niteliklerinden yoksun bıraktığı gibi, mütareke öncesi sınırlar dâhilinde işgali hemen takip eden devrede Suriye, Lübnan, Irak gibi yeni devletlerin kurulması çabalarına imkân vermiştir (Sofuoğlu, 2002: 1030). Diğer taraftan mütarekenin imzalanmasını müteakip siyasi, idari, askeri alanlarda itilaf kontrolü giderek sıklaşmış ve devlet kurumları iş göremez duruma getirilmiştir. Bunun sonucu olarak bir dizi değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler devlet otoritesinden çok, İtilaf devletlerinin isteklerinden kaynaklanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 2011: 142).

Yıllar süren savaşıardan yenik çıkan ulusun bir büyük ulusal savaşa hazırlanması kolay değildi. Halk yoksulluk içinde, aç perişan ve yıldı. Devleti yönetenlere karşı güveni kalmamıştı. Sayıca azalan asker yorgun, cepheden cepheye koşmaktan bezgin, sava teçhizatları bakımından yoksun bir vaziyette beklemekte. Yerel örgüt ve direnme odakları ulusal birlikten uzak, çevresel çıkarlar içinde dağınıklık içindedir (Sivaz vd., 2009: 446). Sadrazam ve harbiye nazırı Ahmet İzzet Paşa, 31 Ekim Perşembe günü, mütarekenin imzalandığını ordu komutanları ile vilayetlere bildirmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 2011: 137). İngiltere ve diğer müttefikler, antlaşmanın yoruma açık maddelerini, işgallerine sebep olarak göstermişlerdir (Akbıyık, 1999: 6). Mondros Mütarekesi hükümlerine göre Kafkaslardaki Osmanlı kuvvetleri savaş öncesindeki sınır gerisine çekilecekti (madde 12). İtilaf kuvvetleri Batum’u ve Bakü’yü işgal edebileceklerdi (madde 15). Osmanlı hükümeti, bağlaşıklarıyla ilgili her türlü ilişkiyi kesecekti (madde 23). Suriye, Irak, Hicaz, Yemen, Asir ve Trablusgarp ile Bingazi’deki Osmanlı kuvvetleri ya da subayları en yakın İtilaf komutanlığına teslim olacaklardı (madde 16-18). Çanakkale ve Karadeniz Boğazları açılacak ve buralardaki istihkâmlar İtilaf devletlerince işgal edilecekti (madde 1). Asıl önemli olanı Ermeni vilayetleri diye anılan 6 doğu ilinde (Erzurum, Van, Bitlis, Elaziz, Sivas ve Diyarbekir) karışıklık çıkacak olursa İtilaf devletleri buraları işgal hakkını saklı tutacaktı (madde 24). 24. maddenin Türkçe çevirisinde bu altı il için “vilayet-i sitte” deyimi kullanılmış ise de imzalanan metinde Ermeni vilayetleri denilmiştir. 7. maddeye göre, itilaf devletleri güvenliklerini tehdit edici bir durum karşısında herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına sahip olabilecekleri gibi, 10. maddeye göre de Toros tünellerini de işgal

edebileceklerdi (Öztoprak, 2002: 972). İşte, İstiklal Savaşımızın, Milli harekâtımızın, Misakı Millimizin bütün ruhu, bu 7'nci madde de mündemiçtir. Galipler bu madde ile mütareke imza edildiği zaman bu günkü sınırlarımızın çok uzaklarında bulunan ordularımızın gerilerinde kuvvet bulundurmamak suretiyle, hem ordularımızın kendiliğinden geri çekilmesini ve 2. Madde gereğince terhisini temin ediyorlardı. Hem de, daha muahede imza edilip aralarında taksim edilen yerlere hak kazanmadan, memleketimizi yer yer işgale hak kazanıyorlardı (Ünal, 1977: 476-477). Yine İtilaf devletleri bütün demiryolları ile (madde 15) telsiz, telgraf ve kabloları da denetleyebilecek (madde 12). Bütün bu maddeler, İtilaf devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamanın yanı sıra Anadolu'yu da baştanbaşa işgal etmek kararında olduklarını gösteriyordu (Öztoprak, 2002: 972).

Mütarekenin İtilâf Devletlerince nasıl bozulduğunu, onu imzalamış olan Türk başdelegesi Hüseyin Rauf şöyle anlatmaktadır: “Mütarekenin mürekkebi henüz kurumadan, Fransızlar, İtalyanlar ve İngilizler, İstanbul'da bir sömürge havası yaratmaktan geri kalmadılar.” İngiltere'nin İmparatorluk Genel Kurmay Başkanı General Henry Wilson bile, 4 Nisan 1919'da İngiltere Başbakanı David Lloyd George'a gönderdiği yazıda şöyle diyordu: “*Türkiye ile imzalanmış olan mütarekenin uygulamasında aşırı gidilmiş ve... Türklere karşı belki daha sert bir tutum izlenmiştir*” (Sonyel, 2002: 1009).

Mondros Mütarekesi Türk milleti için, bağımsızlığı başta olmak üzere, işgallerle vatanının, can, mal ve namusunun kısaca her şeyinin elinden alındığı bir dönemi de başlatmıştır. Bütün bu beklenmedik veya en azından halk nazarında beklenilmeyen olaylar kısa bir süre içerisinde yurdun dört bir tarafında yaşanmaya başlanmıştır (Balkaya, 2008: 18). Mütarekenin uygulanmasına ise ilk tepkiler kumandanlardan gelecektir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa mütareke hükümlerinin doğurabileceği feci akıbetleri dikkate alarak bütün kayıtlara rağmen düşmanların elinde oyuncak olmamak için Sadrazam İzzet Paşa'ya uyarılarda bulundu. Bu şekilde Sadrazam İzzet Paşa'ya gönderdiği telgraflarda mütareke hükümlerinin yanlış anlaşılmaya müsait olduğunu, bu durum düzeltilmedikçe, ordular terhis edilecek ve galiplerin her dediğine boyun eğecek olursak düşman ihtiraslarının önüne geçmeye imkân olmayacağını bildirdi (Sofuoğlu, 2002: 1030). Tüm bu olumsuzluklara rağmen Mustafa Kemal, Milli Mücadelenin başlangıcı olan Kongreler dönemini başlattı. Daha sonra düzenli ordular kurarak Türk topraklarını işgal eden düşmanlara karşı başarılı savaşlar verdi (Sivaz vd., 2009: 446) Bu arada Mondros Mütarekesi'nden sonra terhis edilen ordunun değerli kumandan ve subaylarının bir kısmı da İstanbul'da bulunuyorlardı. Bunlar, bilahare Mustafa Kemal Paşa ile Millî Mücadele'ye iştirak edecek olan Rauf Bey, Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, İsmet ve Refet Bey gibi isimleri ilk akla gelenlerdir. Bu paşaların bir kısmı Anadolu'da, yeni askerî vazifeler alırken İsmet Bey gibi isimlerde İstanbul'da görev almıştı. Zaman zaman Mustafa Kemal Paşanın Şişli'deki evinde ikili, üçlü hatta grup halinde yapılan görüşmelerde hep vatanın ve milletin selameti için takip edilecek hareket tarzı tartışılmıştı. Birçoğunun üzerinde uzlaştığı fikir Anadolu'ya gitmek ve orada bir mücadele başlatmaktı (Akandere, 2002: 250).

Ulusalçılar, Amasya'da (18-22 Haziran 1919), Erzurum'da (23 Temmuz-7 Ağustos 1919) ve Sivas'ta (4-11 Eylül 1919) bir takım toplantılar ve kongreler yaptılar ve sonuçta Misak-ı Millî'yi kaleme aldılar. Bu tarihi belgeye göre Bırakışma'nın imzalandığı gün ulusal sınırlar içinde kalan yerlerin ve nüfus çoğunluğunun Müslüman Türklerden oluşan bölgelerin Türkiye'nin ulusal sınırları içinde olduğu; Anadolu'da geçici bir hükümet kurulması; yurdun herhangi bir kısmı merkezî hükümet tarafından terk ya da ihmal edilirse, Anadolu'da geçici bir yönetim kurulması belirtiliyordu.

Erzurum Kongresi tarafından ve Mustafa Kemal başkanlığında kurulan, düşmanı yurttan kovarak yurdu kurtarmak çabası için tüm ulusu sefer etmekle görevlendirilmiş olan Heyet-i Temsiliye'nin kadrosu genişletiliyordu (Sonyel, 2002: 1513).

İtilaf Devletleri ve özellikle İngiltere, izledikleri yayılmacı politikaların ve emperyalizmin bir sonucu olarak, Birinci Dünya Savaşı sonunda oluşan boşlukları doldurmak ve onlardan faydalanmak amacı ile hareket etmişlerdi. Osmanlı topraklarının paylaşılması demek olan “şark meselesi” de bu ortamda çözülecekti. Mondros Mütarekesi'nin kapsamı, Boğazların ve Karadeniz'in işgal edilmesi, Güney Rusya, Anadolu ve Kafkaslarda yerleşme çabaları, Rus Çarlığı'nı ihya etme faaliyetleri, bu devletlerin hedeflerine ulaşmak için en uygun şartları hazırlama çabalarının tezahürüydü. Bu oyunlara katılacak mahalli aktörlerin kolayca bulunabilmeleri de, oyunu kolaylaştırmıştı (Doğanay, 2009: 280). Kısaca özetlemeye çalıştığımız Mondros'un içeriğini oluşturan maddeleri böylece değerlendirdiğimizde Mondros'a mütareke dememiz imkânsızlaşmaktadır. Bu daha çok kayıtsız şartsız teslim oluşturmaktadır (Budak, 2002: 1429).

İngiltere, I. Dünya savaşı sırasında gizlice imzalanmış olan Sykes-Picot antlaşmasını ihlal etmiş, Fransa'ya bırakılan ve petrol sahası olan Musul vilayeti ile birlikte Birecik, Urfa, Maraş ve Antep'i işgal etmeyi tasarlamıştı. Nitekim Musul petrolerini elinden kaçırmak istemeyen İngilizler, Mondros mütarekesinde işgale hak tanıyan açık bir hüküm olmamasına rağmen mütarekenin 7. maddesini ileri sürerek söz konusu yerleri işgal etmeye başladılar. Buna göre İngiliz askeri kuvvetleri, bölgedeki Türk olmayan halkın baskı altında olduğu bahanesiyle 1 Kasım 1918'de antlaşma hattını geçerek 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal ettiler. Halep'ten Kilis'e gelen İngiliz kuvvetleri, 1 Ocak 1919'da Antep'i, bir süre sonra da 22 Şubat 1919'da Maraş'ı işgal ettiler (Doğan, 2011: 1440-1441).

İtilâf Devletleri'nin ülkeyi işgale başlamaları halkı harekete geçirmiş ve bağımsızlık uğrunda savaşılmaya başlayan toplum zafere ulaşarak siyasal katılımı gerçekleştirecekleri Meclisi açmışlardır. Bu suretle başlayan direnme hareketlerinin ilk kaynağı İstanbul'dur. Talat Paşa hükümeti istifa etmeden önce, Talat Paşa, Kara Vasıf Beyi bir direnme örgütü kurmakla görevlendirmişti. Nitekim bu amaçla Karakol Cemiyeti kurulmuştur. İstanbul'da bu cemiyetten başka mahallelere kadar uzanan, aydınların ve subayların başı çektiği birçok örgüt de vardı. Bu direnme örgütleri özellikle Müslüman halkın yoğun bulunduğu yörelerde filizlenmiştir. Bu semtlerin başını da Topkapı oluşturmuştur. Daha sonra sırayla Eyüp Sultan, Bakır-köy, Kasımpaşa, Beyazıt, Aksaray, Üsküdar gibi semtlerde de direnme örgütleri kurulmuş ve faaliyetlerine başlamışlardır (Sakin, 2004: 231). Mondros teslim olduğundan sonra İtilaf Devletleri kendi aralarında daha önceden yapmış oldukları gizli antlaşmalarla “Misak-ı Milli” sınırları içerisinde kalan Anadolu topraklarını işgale başlamışlar, ancak İtilaf Devletlerine sonradan katılan Yunanistan İngilizlerin desteğinde daha önceden İtalyanların payına düşen İzmir'e çıkarma yapmışlar ve ayrıca Batı Trakya'yı da işgal etmişlerdir. Fransızlar Çukurova (Çukurabat) ile birlikte Urfa, Maraş, Antep ve Malatya sınırlarına kadar ilerlemişlerdir. İtalyanlar ise Antalya ve çevresini işgal etmişlerdi. Ayrıca İngilizler, gizli antlaşmalarda Fransızların payına düşen bölgeden hızlı bir şekilde Kerkük ve Musul'a inmişler. Diğer taraftan da Fransız ve İngiliz savaş gemileri boğazlardan geçerek İstanbul'da demirlemişlerdi (Budak, 2002: 1429).

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihte, Türk kuvvetlerinin elinde bulunan Katma istasyonundan 80 kilometre içeride bulunan ve bölgenin önemli bir ticaret ve sanayi merkezi olan Antep, 17 Aralık 1918'de İngilizler tarafından işgal edildi. İngilizler bu işgali mütarekenin 7. maddesine dayanarak yaptıklarını söylüyorlardı.

İşgalin bir diğer nedeni de sözde kışın süvari hayvanlarının iâşesini sağlamaktı. Gerçekte gerek İngilizlerin ve gerekse diğer İtilaf Devletleri'nin güvenini sarsacak bir durum yoktu. Aslında İtilaf Devletlerinin kendi aralarında imzaladıkları Sykes-Picot Antlaşması'na göre -ki, bu antlaşmanın son şekli 10-23 Ekim 1916'da ortaya çıkmıştır- Antep, Urfa ve Maraş bölgeleri Fransızlara bırakılmıştı. Bununla beraber Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler, Fransa'ya karşı bir pazarlık konusu olarak ellerinde bulundurmak amacıyla petrol sahası Musul vilayetiyle birlikte Kilis, Cerablus, Birecik, Urfa, Maraş ve Ayıntab'ı işgal etmeyi tasarlamışlardı (Öztoprak, 2002: 978).

3. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile Osmanlı Devleti fiilen savaşı bitirmiş oluyordu. Bundan sonra İtilâf Devletleri ile yapılacak olan bir sulh antlaşmasıyla, Türkiye'nin geleceği tayin edilmiş olacaktı. Mütarekenin yapılması ile Osmanlı ülkelerinden hiçbirisinin işgal edilemeyeceği ve Mütareke tarihinden itibaren ileri hatların "Mütareke hattı" olarak kabul edileceğine inanılıyordu. Mütareke, Osmanlı Devleti ile İtilâf Devletleri arasındaki düşmanlığa son veren bir mukavele sayılıyordu. Fakat İtilâf Devletleri bu fiilî vaziyetten faydalanmak suretiyle, sonunda kârlı çıkmanın yollarını arıyorlardı (Budak, 2002: 1428). Mütarekenin ilk uygulama biçimi, İtilaf Devletleri'nin Türkiye hakkındaki gerçek niyetlerini ortaya koyuyordu. Mütareke dönemi uzadıkça, işgal alanları daha da genişletilmiş ve ülke her geçen gün daha ağır şartlarla karşı karşıya kalmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 2011: 139).

Osmanlı İttifakı yenilmiş ve 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi (teslim oluş) ile Osmanlı Devleti Anadolu'nun dışında kalan bütün topraklarını kaybetmiş, ordusu terhis edilmiş, boğazlar elden çıkmış, Toros Tünelleri işgal edilmiş, savaş araç, gereçleri ile tersaneler itilaf güçlerine teslim edilmiş, İtilaf Devletlerinin esirleri kayıtsız şartsız teslim edilirken Osmanlı esirleri İtilaf güçlerinin elinde kalmaya devam etmişti (Budak, 2002: 1428).

Mütarekenin hemen akabinde, Mütareke şartlarını istedikleri gibi tevil ederek Osmanlı memleketini yavaş yavaş işgale başladılar. Harp içinde İtilâf Devletleri arasında Petersburg'da imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'na (9-16 Mayıs 1919) göre Musul vilâyetiyle Urfa, Maraş ve Ayıntap bölgeleri Fransızlara bırakılmıştı (Şahingöz, 2002: 1232). Sykes-Picot Antlaşması'na göre her ne kadar Antep, Urfa ve Maraş bölgeleri Fransızlara verilmiş ise de İngilizler buraları işgal ederek asıl hedefleri olan Musul'u elde edebilmek için pazarlık konusu yapmayı planlamışlardı (Bilgin, 2008: 245).

Bununla beraber Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler, Fransa'ya karşı bir pazarlık konusu olarak ellerinde bulundurmak amacıyla petrol sahası Musul vilâyetiyle birlikte Kilis, Cerablus, Birecik, Urfa, Maraş ve Ayıntab'ı da işgal etmeyi tasarladılar. 1919 Ocak ayında Antep'i az bir zaman sonra da (22 Şubat 1919'da) Maraş ve Urfa'yı işgal ettiler (Şahingöz, 2002: 1232). İngilizlerin Maraş'ı işgal etmelerinin diğer bir sebebi de bu şehrin Musul ve istikametinde olabilecek her hangi bir taarruza karşı sahip olduğu Jeopolitik konumudur (Bilgin, 2008: 245).

İngiliz ve Fransızların Güneydoğu Anadolu bölgesindeki bu işgal hareketleri 15 Eylül 1919'da yapılan Suriye Antlaşması'yla yeni bir yön kazanmıştı. Bu anlaşmaya göre Musul bölgesini elde eden İngiltere, 1 Kasım 1919 tarihinde Adana, Maraş, Antep ve Urfa'dan çekilerek yerini Fransa'ya bırakmıştır. Antlaşma ile İngiltere Fransa'yı Güneydoğu Anadolu'da sonuç alamayacağı bir maceraya sevk ederken, bu devletin diğer bölgelerde kendilerine olan direncini de kırmak istiyordu. Antlaşmadan her iki devlette memnun görünüyordu. İngiltere petrol bölgesi Musul'u, Fransa ise Musul petrollerinin akacağı İskenderun Körfezi ve kendi deyimleriyle "Alp Dağlarına sahip bir Nil deltası" olarak gördükleri Çukurova'yı elde etmişti (Akbiyık, 2002: 1385). İngilizler ile Fransızlar arasındaki rekâbet sebebiyle İngiltere Ermenistan ve İstanbul'la Amerika'nın ilgilenmesini istiyordu. Amerika ise o günlerde sadece Ermenistan'la alâkadarı. Bunda Amerika'ya gitmiş olan Ermeni diasporasının etkisi büyüktür. Ayrıca Ermenilerin mandayı kabûl etmesi ve Güney ile Doğu Anadolu'da yer edinecek olması Amerika'nın ilgisini çeken nokta idi (Tansel, 1991: 46).

1919 Aralık ayında Paris'te çıkan L'intransigeant gazetesi şöyle yazıyordu: “Çukurova'yı (Klikya) Fransa'da kim bilir? Oysa biz şimdiye kadar gelecek için böylesine ümit verici zengin bir koloni kazanmamıştık”. Bunun yanında Fransa, Suriye üzerindeki tarihi bağlarını dile getiriyor ve sanayinin ihtiyaç duyduğu pamuk hammaddesini karşılamak için Çukurova ve Güneydoğu Anadolu bölgesi üzerinde önemle duruyordu. Fransa'nın üzerinde durduğu bir başka konu ise Musul petrollerinin akacağı bir bölge olarak İskenderun Körfezi'nin stratejik konumu idi. Günümüzde gerçekleştirilmiş olan Kerkük-Yumurtalık boru hattı ile gerçekleştirilmeye çalışılan Bakü-Ceyhan petrol boru hattı düşünüldüğünde bu devletlerin yıllar öncesinden İskenderun Körfezi'nin stratejik konumunu dikkate almış olmaları dikkat çekicidir (Akbiyık, 2002: 1386).

İngiltere'nin şarktaki menfaatlerinin sınırları, Osmanlı İmparatorluğu'nun güney sınırlarından geçiyordu (Ünal, 1977: 465). Mondros Mütarekesi'nden sonra Musul dâhil bütün Irak bölgesini ve Güneydoğu Anadolu'yu işgal eden İngilizler aradan bir yıl geçmiş olmasına rağmen Orta Doğu'da istedikleri yeni düzeni kuramamışlardı.

İngiltere Türkleri İngiliz menfaatleri çerçevesinde bir anlaşmaya zorluyordu. Bunu sağlamak amacıyla kullanmakta olduğu iki kışkacın bir ucu, Batı'daki Yunan harekâtı, diğer ucu ise Doğu'daki Ermenilerdi. Ermenilerin yanına Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Türk vatandaşlarını da katmak istiyordu. Bu amaçla bölgede etnik sorunlar çıkartmaya çalışıyor ve bölücülük faaliyetlerinde bulunuyordu. Bu girişimleri ile Anadolu'da oluşan milli faaliyetlere engel olmak istiyordu. Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlattığı hareket tehlike oluşturduğu takdirde, isyan çıkarılarak başarı sağlaması önlenecekti. Bu amaçla İstanbul hükümetine bu bölgelere atayacağı valileri kendi amaçlarına hizmet eden ve ayrılıkçı fikirleri benimseyen kişiler arasından ataması yönünde baskı yapılıyordu (Akbiyık, 2002: 1386). İngilizlerin Güney Anadolu'yu işgal etmelerinin bir diğer amacı da bölgede bölücülük yapmak ve kendilerine yandaş tampon bir bölge oluşturmaktı. Böyle bir tampon bölgenin oluşturulması hem doğmakta olan Türk milli hareketini zaafa uğratacak hem de Musul ve Kerkük gibi petrol bölgelerinin daha kolay emniyet altına alınmasını sağlayacaktı (Bilgin, 2008: 245).

Güneydoğu Anadolu'daki durumun kendi aleyhine olduğunu anlayan İngilizler, gelişmeleri kendi lehlerine çevirmek, Osmanlı Devleti'ne son darbeyi vurmak amacıyla Türk, Kürt ayrılığını yaratarak halkı birbirine düşürmeye çalışıyordu (Akbiyık, 2002: 1386). Bölgedeki Kürtleri ayaklandırmak için Basra Körfezindeki Süleymaniye Sancağında İngilizlerin siyasî temsilcisi olarak bulunan Yüzbaşı Edward Noel görevlendirilmiştir. Noel'e göre Mustafa Kemal Paşa'nın meydana getirdiği hareket tehlike arz ederse ona karşı Bedirhanîlerle diğer bazı Kürtler kullanılabilirdi. Bu amaçla İstanbul'daki hükûmet bu bölgedeki vilayetlere Kürt ileri gelenlerinin vali veya mutasarrıf olarak tayin edilmesi hususunda ikna edilmelidir. Mesela Elazığ valisi Ali Galip Bey Sivas'a vali olarak atanmıştır. Yüzbaşı Noel Kürt Lawrensi olma yolunda çaba göstermiştir (Akbiyık, 1999: 26). 7 Nisan 1919'da Musul'dan hareket eden Noel 12 Nisan'da Nusaybin'e ulaşmıştı. Ancak Noel, Nusaybin halkının ayrılık peşinde olmadığını anlamıştı. Bunun sebeplerinden birisi bölge halkının yabancı egemenliğini istememesi ve işgale karşı olmasıydı. Halkın gözünde Ermeni ve İngiliz aynı olup birbirinden farklı değildi. Nitekim Binbaşı Edward Noel'in görüştüğü aşiret reisleri kanlarının son damlasına kadar işgalcilere karşı savaşacaklarını söylemişti (Akbiyık, 2002: 1386). Noel bu gezileri yaparken yanında İngiliz silahları ile donatılmış Diyarbakır Kürt havalisinden yirmi kadar fedai bulunuyordu. Gittiği yerlerdeki asker alma şubeleri Noel'e seyahat sebebini sorduğunda elçiliğin yardımı ile ve İçişleri Bakanlığı'nın belgesi ile dolaştığını söylüyordu (Akbiyık, 1999: 28).

Noel ilk izlenimlerinde bölücülüğün bölgede tabanı olmadığını, dini ve idari yönden devlete bağlı olan halkın, ayrılık düşüncesi içinde olmadıklarını ifade etmişti. İngilizlerin Ermeni yanlısı tavırlarının ve Ermeni tehdidinin bölge halkının milli bilincinin uyanmasında önemli rolü olmuştu. İngilizler işgalci güç olarak tepki görüyordu. İzmir'in Yunanlılarca işgali Güneydoğu Anadolu'daki gelişmelerin yeni bir boyut kazanmasını sağlamış ve yöre halkının Batı Anadolu'da olduğu gibi kendi bölgelerinin de işgalci Batılı bir devletin egemenliği altına alınacağı kuşkusunu artırmıştı. Gelişmeler karşısında halk işgale karşı mücadele kararı almış ve Osmanlı Devleti'nden destek istemişti.

Osmanlı Devleti Güneydoğu halkının müdahale ve yardım bekleyen başvurularına olumlu karşılık vermemişti. İstanbul hükümetine göre bölgeye asker gönderilmesi mümkün olmayıp, devlet hazinesinin durumu buna müsait değildi. İngilizlerin propagandalarına kendilerini kaptıran aşiretleri kazanmak açısından kendilerine madalya ve unvan verilebileceği bildirilmişti. Bu tedbirler kâfi gelmez ise bölgeye halk tarafından iyi tanınan, hatırı sayılır kişilerden nasihatçi göndermeyi önermişti.

Osmanlı Devleti'nden beklediği ilgiyi göremeyen Güneydoğu Anadolu halkı Sevr Antlaşması ile kendi toprakları üzerinde kurulması düşünülen Ermeni ve Kürt devletlerine karşı çıkmıştı. Türklerle Kürtlerin bin yıldır birlikte yaşadıklarını ve yaşayacaklarını kararlı bir dille açıklamıştı. Türklerle öz kardeş olduklarını ve ayrılma kabul etmeyeceklerini açıklıkla ifade etmiş ve Güneydoğu Anadolu'da işgalci güçlere karşı vatani birlikte savunmuştur.

Fransa Türkiye ile yapacağı bir antlaşmanın kendisini Suriye'de rahatlatacağı görüşü ile Beyrut'ta bulunan George Picot'u Sivas'a göndermiştir. George Picot bu amaçla, 21 Kasım 1919'da Beyrut'tan Sivas'a hareket etmiştir. Sivas'ta Mustafa Kemal ile görüşen George Picot'ya Türk milletinin emel ve istekleri hakkında bilgi verilmiş, Adana, Antep, Maraş ve Urfa'nın haksız yere işgal edildiği, Ermenilerin Türklerle saldırdığı bildirilmiş ve bu haksız işgalden vazgeçilmesi istenmiştir. George Picot, bu istek karşısında Fransa'ya Adana bölgesinde ekonomik menfaatler tanınması koşulu ile bölgenin boşaltılacağını bildirmiştir. Ancak Fransızlar bu sözlerinde durmamışlar ve işgal hareketlerini genişletme çabası içine girmişlerdir (Akbiyık, 2002: 1386-1387).

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Güney Cephesi ile ilgili olarak bir takım kararlar almıştır. Önce işgal bölgesi üçe ayrılmıştır. Maraş vilayetinin dâhil olduğu ikinci bölgenin idaresi Sivas'ta bulunan 3. Kolorduya bırakılmıştır. Her kolordu kendisine verilen bölgeyi ikinci derecede bölgelere ayırmış, her bölge için en yakın yerde birer teşkilat merkezi kurulmuştur. Bu merkezler, muhabere ve cephe üssü olarak vazife göreceklerdi. Bir taraftan merkezler kurulurken diğer taraftan da bölgenin durumu incelenerek işlerin güvenli bir şekilde yürütülmesi sağlanacaktı. Teşkilat gizli tutulacak güvenlik müfrezeler ve emniyet kuvvetleriyle sağlanacaktı. Bu mıntikalara gönderilecek kişiler son derece fedakâr ve namuslu subay ve sivillerden meydana gelecekti (Çelik, 2005: 720).

Bunun üzerine Mustafa Kemal, Güney Cephesi ile ilgili olarak yürütülecek hareket planını belirlemiştir. Buna göre, Fransız kuvvetleri ayrı ayrı veya birdenbire bulundukları yerde kuşatılacak, ufak garnizonlardan başlanarak esir ve imha edilecekti. Tüneller, köprüler ve yollar tahrip edilecek, gezici birlikler yolları kesecek, Fransızların birbirleri ile bağlantısı kesilecekti. Fransız birliklerin kaldığı yere gece saldırı düzenlenecekti. Bu tedbirlerin belirlendiği sırada, Maraş'ta Fransız ve Ermenilere karşı amansız bir mücadele başlamak üzereydi (Akbiyık, 2002: 1387).

Maraş'taki millî mücadele sırasında silahlı çatımsalar gayri Müslimler ve misyonerlere ait olan, kiliselerin, okulların, yetimhanelerin ve manastırların etraflarında

cereyan etmiştir. Çünkü işgal güçleri buraları merkez üsler olarak kullanmışlardır ve bu noktalardan Maraş'ı sürekli ateş altında tutmuşlardır. Fransızlar Maraş'ta yedi merkezde müstahkem mevki tutmuşlardır. Bunlar; Amerikan Kız Koleji, Alman Yetimhanesi, Alman Hastanesi, Ermeni Katolik Kilisesi, Latin Manastırı, Gregoryen Kırk Çocuklar Kilisesi, İlk Ermeni Evanjelist Kilisesiydi. Bunların yanı sıra Fransızlar, Alman Çiftliği, Dedepaşa Konağı, Abarabaşı Manastırı, Akdere, Kale civarında Şekerdere, Tekke ve Kırklar kilisesi, Hâtûniye Mahallesi Katolik Kilisesi, Protestan Kilisesini de tahkim etmiştiler (Çabuk, 2008: 178).

3.1.İngilizlerin Maraş'ı İşgali

1 Ocak 1919'da Antep'in işgal edilmesi üzerine sıranın Maraş'a geldiği tahmin edilmekte idi. Zira bu sırada İngilizlerin, Maraş'ı işgal edeceği söylentileri şehirde duyulmuştu (Akbiyık,1999:6). Bu söylentiler üzerine Maraş halkı, işgalci güçlerin şehre girişini engellemek gayesiyle, şehrin güneyinde bulunan Aksu köprüsünü yaktı. İşgalden önce Maraş'ta bulunan askeri malzeme Kayseri'ye nakledilmiş, Teğmen Cemal ise bir kıta asker ile şehirde kalmıştır. Marx Andriyo komutasındaki İngiliz kuvvetleri bir Hint Süvari Alayından ibaret olup subay ve erlerinin bir kısmı Müslümanlardan oluşmaktaydı (Doğan, 2008: 2). 2 Şubat 1919'da İngilizler, Max Doryan komutasında Hintli sömürge askerlerinden oluşan İngiliz birliği Amerikan Koleji civarında (şimdiki Ticaret Lisesi) yanındaki askeri kışlaya yerleştiler (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 2001: 5). Maraş halkı, İngiliz işgaline karşı tepkilerini bir şekilde ortaya koyarken Ermeniler ise, İngilizlerin şehre girişi sırasında onları çiçeklerle, bandolarla ve Türkler aleyhine attıkları sloganlarla karşıladılar. İngiliz askerleri ayrıca Abarabaşı kilisesi, Ermeni ve Katolik kiliseleri ve Alman Çiftliği binalarına yerleştirildiler (Doğan, 2008: 2).

22 Şubat 1919 günü Ermeniler “Yaşasın İngilizler, yaşasın Ermeniler, kahrolsun Türkler” diyerek avazları çıktığı kadar bağıryorlardı. Önde bando, arkasında Ermeniler, onların arkasında da İngiliz kuvvetleri şehre girerken onları gören bütün Türkler ağlıyordu. Kalabalık aynı taşkınlıkla hükûmet Caddesi'nden kuzeye doğru ilerleyip Uzunoluk'u geçerek Kışla Caddesi'ne yürüdü. Kışlaya yönelmeye kalkan grubu gören Mülazım Teğmen Cemal kılıcını çekmiş ve oradaki bir bölük askere silahbaşı emri vermişti. Bunu gören İngiliz kumandanı Ermenileri azarlayıp yönlerini Amerikan Koleji tarafına doğru yöneltmiştir. Kışlanın biraz aşağısındaki bahçede (şimdiki eski Vali Konağı önündeki bahçe çadır kurdular (Bağdatlı, 1974: 26). Bu arada İngiliz Komutanı Nizamiye nöbetçisi olan Türk askere birkaç altın bahşiş vermek istemişse de nöbetçi asker “*ben istemem Allah bana dinimi imanımı versin*” diyerek İngiliz komutanını terslemiştir (Akbiyık, 1999: 9). İngiliz alayın muvasalatını müteakip bir zabıt hükûmete giderek asayişin temin ve takriri için mütareke ahkâmına tevfiikan Maraş'ı işgal eylediklerini tebliğ eyledi. Ata Bey memlekette emniyet ve asayiş ihlal eden bir hal mevcut olmadığından kendilerinin bu suretle değil ancak bir misafir sıfatı ile kabul edilebilecekleri cevabında bulundu (Alparslan ve Yakar, 2008: 14).

Yaklaşık sekiz ay süren İngiliz işgalleri sırasında İngilizlerin Maraş'a gelişini fırsat bilen Ermeniler Türklere karşı harekete geçmişlerdi (Eyicil, 2009b: 42). İngilizlerin işgalinden sonra başka yerlere göç etmiş olan Ermeniler de tekrar Maraş'a dönmeye başladılar. Fransız ve İngilizlerin desteğinden cesaretlenen Ermeniler bazı yerli halka hakaretlerde bulunmakta ve fırsat buldukça saldırmaktaydılar. İngilizler, Ermenilerin bu gibi şımarıklıklarının ve tecavüzlerinin gittikçe arttığını ve Türkler üzerinde, İngilizlere

karşı devamlı bir reaksiyon yarattığını gördükçe, Türklerin ayaklanmasına sebep olacağı düşüncesiyle tedbir almak zorunda kaldılar (Şahingöz, 2002: 1232).

İngilizleri Türklere karşı kışkırtmaya çalışan Ermeniler çeşitli yalan ve iftiralara başvurarak Türklerin kedilerine katliam yaptıklarını ve göçe zorladıklarını ileri sürmüşlerdir. Bu iddialar şehrin yetiştirdiği ilim adamlarından biri olan Ali Sezai Bey tarafından birer birer çürütülmüştür. Ayrıca Ali Sezai Efendi İngiliz siyasi komiseri Hasan Rufai ile kurduğu dostluk Maraş'ta İngiliz işgali sırasında çok ciddi olayların meydana gelmemesinde etkili olmuştur. Ermenilerin ardı akası kesilmeyen şikâyetleri sırasında İngiliz kuvvetlerinin yetkilisi Hasan Rufai “*Biz buraya emniyet ve asayişin için geldik. Müracaat merciiniz hükümet daireleridir. Oraya müracaat ediniz.*” Diyerek şikâyetleri reddetti. Ermeniler kendilerine alet olmayan İngiliz işgal kuvvetleri aleyhine döndüler (Eyicil, 2009b: 43).

İngiliz işgali döneminde yaşanan olaylardan birisi de tehcir döneminde Maraş'tan Ermenilerin nakilleri sırasında Maraş mutasarrıflığında bulunmuş olan İsmail Kemal bey ile ilgilidir. İsmail Kemal bey bu sırada Sivas valisi idi. Ermeniler İngilizlere başvurarak ondan davacı oldular ve İngiliz müdahalesiyle Maraş'a getirilen İsmail Kemal Bey tutuklanarak mahkemeye çıkartıldı. Davacıların bir iddiası da Kemal Bey'in yaptırdığı bir çeşmeyi kiliseyi söktürüp taşlarını kullanarak yaptırdığı şeklinde idi (Karadağ, 1943: 8). İlk duruşmada isnatların yersizliği anlaşılarak İsmail Kemal Bey kefaletle serbest bırakıldı. Fakat Ermenilerin ona suç ortağı addettikleri Maraşlı Çavuşemin'i oğlu Ali ile birlikte Halep'e yani doğrudan İngiliz mahkemelerine çıkmaları için sevk ettirerek hapse koydurdular (Bağdatlı, 1974: 32). Bu komitacılar İngilizlerin muvafakatiyle evvelce Müslüman olmuş Ermenilerin de kendilerine katılması için işe koyuldular. Bulduklarını İngiliz karargâhına görüyorlardı. Müslüman'la evlenmiş olan Ermeni kızlarını da evlerinden zorla alınıyordu. Ermeni zenginlerinden Artin de aynı şekilde kızını kocası Hacı Mehmed'in evinden zorla alarak yolda onu hırpalayarak götürdü. İngilizler bu vahşete de ses çıkarmadılar. Bu durumu Kontramiral Webb 4 Mart 1919'da Hariciye Nazırı Yusuf Franko Paşa'ya şöyle açıklamıştır: Hristiyanlıktan İslamiyet'e geçenleri, yani Ermeni kadın ve çocuklarının Türk evlerinden kurtarmanın Britanya Yüksek Komiserliğinin en çetin görevi olduğu şeklinde açıklamıştır (Tansel, 1991: 209).

İngiliz işgali sırasında Maraş'ta önemli bir olay olmamıştır. İngilizlerin buraları işgal sebebi stratejik önemiydi. İngilizlerin yaptıkları araştırmalar sonucu Musul'da zengin petrol yataklarının olduğunu biliyorlardı. Maraş'ı asıl işgal sebebi Irak petrolü ve Basra körfezine hâkim olmaktı (Bağdatlı, 1974: 33). Ancak İngilizler Maraş'taki jandarma depolarında bulunan silahların Antep'teki savunmacılara gönderilmesini engellemişlerdir, Ermenilerin şikâyetleri üzerine eski mutasarrıf Kamil Bey ileri gelenlerden Emirzade Ali'yi Tevkif ederek Halep'te yargılanmalarını sağlamış, her ikisi de yargılanma sonrasında beraat etmiştir (Yetişgin, 2008: 278). İngiliz işgalinden sonra Ermeniler işgal güçlerinin de yardımıyla Maraş'ta daha önce Müslüman olmuş Ermenileri tehdit etmeye ve onlara saldırmaya başlamışlardır. Müslümanlarla evlenmiş olan kadın ve kızlar evlerinden zorla alınıp Amerikan Kolejine götürülmüşlerdir. Gitmek istemediği için Karaküçükzade Mehmet'in hanımı, Ermeni Artin tarafından öldürülmüştür (Çabuk, 2008: 178).

3.2.İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanının Maraş İleri gelenleri ile Görüşmesi

İngilizler Maraş'a geldikleri günden itibaren ihtiyaçları olan erzakı Ermeni müteahhitlerin eliyle almaktaydılar. Ama bir gün buğday ve tahıl pazarına gelen

İngilizler Türklere ait buğday ve hububatın bedelini ödemediği gasp ettiler. Başka bazı yerlerdeki Türk ambarlarını da bularak içindeki erzakı çaldılar. Bu olaylar halk arasında can ve mal emniyetini ihlâl eden bir muamele telakki edildi. Malları alınanların eline belediye galeyana mani olmak için birer mazbata verdi (Bağdatlı, 1974: 33). İşgalden sonra vaziyetin bu şekilde gerginleşmesi sebebiyle Maks Andriyo bir yazı ile Türklerin ileri gelenlerinden yedi kişiyi davet edip mühim meseleleri görüşmek üzere bunların Amerikan Kolejinde toplanmalarını istedi. Çağrılanlar toplantıya gitmeden evvel Müftünün yanında konuyu görüştüler. İngiliz karargâhı kolejin karşısındaki İlmî İlâhi mektebi idi (Amerikan Misyoner Okulu). Heyet buraya varınca önlerine düşen bir subay onları işgal kuvvetleri komutanının ikametgâhı olan Misyoner Mekalim'in evine götürdü. Onlardan sonra Ata Bey de geldi. Hristiyanlar ve papazlar da vardı. Amerikalı tercüman gelenleri takdim edip şunları dedi:

Maraş'ın içinde köylerinde ve kasabalarında bulunan Hristiyanlar hakkında şimdiye kadar Osmanlı Hükümeti ve İslâm ahalisi tarafından yapılan tecavüzler sonucu nüfusça ve malca büyük hasarlara uğratılmışlardır. Bundan böyle Türklere gerekli nasihat ile icap edenlere tebliğde bulununuz. Türklerden hangisinde Ermenilerin emanet malları ve paraları varsa vakit geçirmeksizin vermelidirler. Hiçbir ferdin şahsı hukukuna ve milliyetine müdahale ve dokunulmadan sükûnet içinde yaşamaları gereklidir.

Yayınlanmış olduğum beyannameye aykırı fiil ve hareket durumunda almış olduğum emir ve selahiyete uygun olarak lazım gelenlerin cezalandırılması için tedbirlere başvurulacaktır. Hindistan tarafında milletin hukukunu muhafaza ve istirahatının temini hususunda 20 sene süren memuriyetimde cins ve mezhep ayırmadan muhtelif ırktan ve özellikle azınlıkta olan İslamları diğerlerinin tecavüzlerinden koruyarak emre aykırı fiil ve harekette bulunanları hemen örnek bir şekilde cezalandırdım. Karışıklığa meydan vermedim. Burada da bir tarafı tutmayarak oradaki gibi herkesin hukukunu korumaya ihtimamda bulunacağım. İdareci ve ileri gelenlerin adalet ve hakkaniyeti takip etmeleri gerekli olup vazife gereği yapmaya memur olduğum bazı işlerin tatbik şekillerinde ihtiyaç görüldüğü zaman kendilerine danışmak fikrindeyim” Ali Sezai Efendi tercümana iyi tercüme etmesini tenbih edip söylenenlere tepki gösterdi. Tepkisinde İngiliz kumandanının Hindistan'daki memuriyetleri esnasında ırk ve mezhep ayırmadan, sakinlerin hukukunu ve özellikle İslamları diğer unsurlara karşı korumasını sevindirici bulduğunu, Maraş'ta da tarafsız olarak asayişin temini hususunda tedbir alması takdir edilecek bir insaniyet görevi olduğunu belirterek şöyle devam etti:

Adalet ve medeniyet tavrıdır. Bunu hürmetle karşılarız. İngiltere Devleti medeniyetperver bir devlet olup, Osmanlı Devleti ile münasebetlerinin dostane olduğu tarihle sabittir. Osmanlı Devletinin umumi harbe istemeyerek iştirak ettiği bilinmektedir. Gayr-ı Müslimler hakkında Türklere isnat olunan tecavüzlerin aşk yoktur. Maraş'ta göze çarpacak ne kadar güzel köşk, paha biçilmez mal kıymetli bağ bahçe, bakımlı arazi varsa çoğu Hristiyanların kullanımı altında bulunmaktadır. Onlara Osmanlı Devleti ve Türkler zulüm ve tevüvüzlerde bulunmuş olsalardı, bugün onlar bu servet ve rahatlığa sahip olmayacakları gibi, harap evlerde oturmaları gerekirdi. Zira bu emlak ve malları, kendilerine gökten Hz. Mesih indirmeyip, ancak hükümetin ve milletin lütufkâr mualemelerinden ileri geldiği şüphesizdir. Hükümet dairelerinde ise Hristiyanların müracaat ve işleri özellikle görülmektedir. Müslümanlardan ziyade Devletin rütbe ve nişanları ile taltif kılınmakta oldukları herkesçe bilinmektedir. Devlete riayet etmek Ermenilerin dini itikatlarından iken, nail

oldukları yüce Devletin nimetlerine rağmen, millete karşı Zeytun Ermenileri ile birleşerek isyan etmişlerdir. Civar köylere ansızın hücum ederek, kadınları ve çocukları katletmişler, evleri ve insanları yakmışlardır. Devletçe cezalandırıldıkları halde, sonradan affedilmişler ve çoğunun vergileri alınmamıştır. Devletin savaş siyaseti icabı Ermenilerin tehciri kesin emir iken, bir kısım Türk ileri gelenlerinin himayesi ile yüzlerce Ermeni'nin Maraş'ta kalmaları ve ellerine sermaye verilerek geçimlerinin temini sağlanmıştır. Sevkıyatları yapılanların da pazar mahallerinde satmakta oldukları mallarını Türkler ihtiyaçları olmadığı halde, kendilerine insani yardım ve iyilik olmak üzere, o günün fiatına göre satın almışlar ve paralarını ödemişlerdir. Askeri işgali müteakip geri geldiklerinde, bu yapılan iyiliklere aykırı olarak bazıları mal sattıkları kimselere giderek sattıkları malları geri istemişlerdir. Bu malları satmadıklarını ödünç verdiklerini iddia etmişlerdir. Aldıkları malları geri veren Türkler mal karşılığı ödedikleri paralarını geri alamamışlardır. Bütün bunlara rağmen yüce Türk milleti Ermeni komşularına muhtaç oldukları alet ve ev eşyalarını emanet olarak vermek ve diğer suretle yardımda bulunmakla insanlıklarını göstermişlerdir: Mutasarrıf Ata Bey de kavgaya sebep olacak meyhane ve eğlence yerlerini kapattırarak memlekette bulunan muhtelif azınlıklar lehine asayiş muhafaza etmiştir. İşitilen haber göz ile görünen, müşahade edilen gibi olmaz. Gezip hakkaniyetle görmek gerekir. Çarşıda bir kısım dükkânların bir köşesinde Müslüman bir adamın, diğer köşesinde Hristiyan bir şahsın ticaret ve sanatla uğraşarak, işleri ile meşgul bulundukları, bazı evlerin alt ve üst katlarında bu iki milletten kişilerin ev sahibi ve kiracı olarak bulundukları görülmektedir. İşgal kuvvetlerinizin Maraş'a girdiği sırada Ermenilerin çarşı ve mahallelerde bir ağızdan "yaşasın Ermenistan, kahrolsun Osmanlılar ve Türkler" diye bağırarak dolaştıklarını, Türklere ve mukaddesata karşı sövüp saymaya devam ile çeşitli hakaretlere ve tecavüzlere kalkıştıkları bilinmektedir. Mütecavizlere karşı İngiliz İşgal Kumandanının ırk ve mezhep ayırmaksızın takip edeceği idare kâfi görülerek, Türkler tarafından sabır ve sükûnete davet edilmektedir. Onlar da olgunluklarını ve sükûnetlerini muhafaza etmektedirler. Ermenilerin din ileri gelenleri ve Hristiyan din adamları saldırganların yaptıkları işlere razı olmayarak, nasihatla bulunmuşlar ise de kabul görmemiştir. Yüzde seksen nisbetinde ekseriyeti teşkil eden Türk Milletinin maksadı kimse ile uğraşmak olmayıp şeref ve şanı ile uygun olarak bansın neticesini beklemektir. Ali Sezai Efendi'nin bu sözlerini İngiliz Kumandan doğru bulduğunu ve kabûl ettiğini söylemiştir (Akbiyık, 1999: 23).

3.3. İngiliz İşgaline Karşı Tepkiler

Batılı devletlerin emperyalist politikaların bir sonucu olarak, Maraş 22 Şubat 1919'da İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Fakat Maraş, yaklaşık altı yedi asırdan beri düşman ayağı basmamış Türk vilayetlerinden biri idi. Bu sebeple İngiliz işgali Maraş halkı üzerinde büyük sarsıntı yarattı. Bu süre içinde Maraş halkı İngilizleri bir gözlemci olarak görmüştü. Halkın soğukkanlı ve kendine güvenli tavrı İngilizlerin herhangi bir olumsuz hareket yapmasını engellemiştir. İngilizlerin Ermenilerin taşkınlıkları ve tahrikleri karşısında takındıkları yansız tavır olayların çıkmasını önlemişti. Bunda İngiliz kuvvetleri içinde yer alan Hintli ve Mısırlı Müslüman askerlerin olumlu tavrının da etkisi görülmüştü (Akbiyık, 2002: 1388).

İngilizler Anadolu' İşgalde, sadece Maraş ve çevresi ile yetinmeyip, başta İstanbul olmak üzere yurdun önemli kavşak noktalarına asker çıkardılar. İngilizlerin bu işgalleri İslam âleminde büyük bir tepki uyandırdı. Bilhassa İngiltere'nin sömürgesi altında bulunan Hindistan'daki Müslüman cemaatler bu hususta başı çektiler. Mondros Ateşkesi'ne dayanılarak Türkiye'nin işgal edilmesine Londra'daki Müslümanlar İsfehani'nin önderliğinde bir miting düzenleyerek tepki gösterdiler. Bu miting *Morning Post* Gazetesi'nde yer almıştı. Gazeteye göre Londra'da bulunan Müslümanların düzenlediği mitingin amacı İslâm Âlemini ilgilendiren meselelere karşı İngiltere'nin ve özellikle Barış Konferansı'na katılan devletlerin dikkatini çekmek, bu ülkelerin İslam âlemi hususunda gösterdiği kayıtsızlığı protesto etmektir. Mitinge büyük bir katılımın olduğunu belirten gazete katılanların çoğunun da Müslüman olduğunu yazmıştı (Akbiyık, 1999: 38). Ayrıca 24 Aralık 1919 tarihli Times Gazetesi de Hindistan'daki Müslümanların İngiltere başbakanına Türkiye'nin işgalini protesto için muhtıra verdiğini yazar. Daily Telgraf Gazetesi'ne de 21 Ocak 1919'da imzalı bir muhtıranın Avrupa'da oturan Müslümanların önde gelenleri tarafından İngiltere başbakanı ve dışişleri bakanına verildiğini yazar (Akbiyık, 1999: 43).

4. İNGİLİZLERİN GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU FRANSIZLARA TERKETMESİ

4.1.Suriye Antlaşması

Temmuz 1919'da Clemenceau ile Lloyd George arasında yapılan görüşmeler sonucunda, Adana, Maraş, Antep, Urfa sancakları ile Suriye'nin bir kısmına da İngiliz birliklerinin yerine Fransız birliklerinin geçmesine Şam ve Halep şehirlerinde de İngilizlerin yerini Şerif birliklerinin almasına ilke olarak karar verildi. Lloyd George'in 15 Eylülde konseye sunduğu muhtıra ile anlaşma resmileşti. Böylece Suriye ve Kilikya işgal kuvvetlerinin karşılıklı değişimi hakkında İngiliz- Fransız mukavelesi imzalandı. Bu andlaşma tarihe "Suriye Antlaşması" diye geçmiştir (Akbiyık, 1999: 54).

Bu sözleşmeye göre Fransızlar Çukurova'nın verimli topraklarını ellerine geçirmişler ve aynı zamanda Suriye'yi uzun süre ellerinde tutabilmeleri için, Orta Toros geçitlerine de hâkim olmuşlardır. Bu hususta Fransız yetkilileri bu yöreler için şunları söylemişlerdi: "*Kilikya'nın Fransızlar tarafından işgali, stratejik ve ekonomik sebeplerle Suriye'nin tarihi müdafaasını teşkil eden Toros geçitlerini ele geçirmeyi istilzam etmektedir...*" Suriye'de kurulacak Fransız hâkimiyetinin devamını sağlamak için Toros Tünelleri'ni ele geçirmek, aynı zamanda Çukurova'ya da hâkim olmak demektir. Burada, gözönünde bulundurulmuş stratejik önem yanında Çukurova'nın zirai acıdan büyük bir potansiyele sahip olması da Fransız sanayii için ayrı bir hammadde kaynağı teşkil etmesiydi. Zaten Fransız yetkilileri, Çukurova'yı ekonomik acıdan değerlendirmekte ve kendi iktisadi çıkarları için bu bölge üzerinde hassasiyetle durmakta idiler (Hatipoğlu, 2003: 944-945).

İngilizler bu andlaşma ile emellerine ulaşmışlardır. Musul'u elde eden Filistin'inde kendi nüfuz sahası olarak tanınmasını sağlamıştır (Akbiyık, 1999: 54). En önemlisi, Türklerin ana vatanına dâhil olan bu toprakları nasıl olsa yabancılara bırakmayacaklarını anladıklarından, Fransızları bu bölgede meşgul ederek dikkatlerinin Arap ülkeleri üzerinden dağılmasını sağlamış olacaktı (Şahingöz, 2002: 1233). İngiltere'nin bu andlaşma ile elde ettiği Musul önemli bir stratejik ve coğrafi konuma sahipti. Musul vilayeti, Türkiye, İran ve Kafkasya arasında büyük ulaşım yollarının merkezi idi. İngiltere böylece doğuda Hindistan ve Afganistan batıda ise Musul ve İran'ı kuşatmış oluyordu (Akbiyık, 1999, 54). Eylül 1919'da kararlaştırılan İngilizlerle Fransızlar arasında ki Suriye itilaf namesine göre; Musul ve çevresini, bu bölgedeki petrol alanlarını İngiltere'ye devreden Fransa, buna mukabil onlardan boşalacak olan Maraş, Antep ve Urfa sancaklarını işgal edecekti (Eyicil, 2009: 40;45). Böylece Akdeniz ve Kızıldeniz'den Hindistan kapıları dâhil bu alandaki bütün topraklar İngiliz hâkimiyetine geçecekti (Akbiyık, 1999: 55). Fransızlar bu anlaşmayla yeni durumu kabul etseler de, Maraş'ı işgal hareketinin pek kolay olmayacağını, Maraş halkının bu duruma büyük tepki göstereceğini düşünüyorlardı. Ancak Fransızlar bu olumsuzluklara rağmen Maraş'ın ekonomik ve stratejik önemini de göz ardı etmiyorlardı. Çünkü Maraş, coğrafi konumu ve büyüklüğü ile işgalcilerin, işgal etmiş oldukları bölgelerin kuzeyindeki en önemli ileri karakol durumunda idi. Maraş'tan her yöne giden yollar Fransızların istinat noktaları için bu şehrin önemini daha da artırıyordu. Ayrıca bölgeyi önemli kılan bir başka etken de burada büyük bir tahıl stokunun bulunmasıydı (Doğan, 2008: 252). Bu antlaşma Anadolu basınında büyük bir yankıya neden olmuş, Albayrak gazetesinde tepki şu şekilde dile getirilmiştir.

Suriye İtilafnamesi münasebetiyle

Geçen sayımızda İngiltere ve Fransa arasında akd olunan ve Halep'ten Siverek'e ve oradan Mamuratu'l-aziz'i ve Malatya'yı içine almak üzere Sivas'a ve Sivas dâhil olduğu halde Mersin'in garbına temdid edilecek hatların arasında kalan aksam-ı vatani Fransız işgaline ve muntika-i nüfuzuna ayıran itilafnamenin münderecatını enzar-ı umumiyyeye arz etmiştik. Bu tasvirin icrasına imkân bırakıldığı takdirde bugün işgal altında bulunan İstanbul, İzmir, Antalya ve emsali memleketlerimizde gayr-ı tabii ve gayr-ı hukuki olan vaziyetleri birer emi vaki haline ifrağ edeceği ve bu suretle Türkiye'nin imha planı tahkik eyleyeceği tabii olduğundan milletin bu husustaki heyecan ve asabiyetine pek muhik ve Mübeccel bir işar-ı vatan perveri addetmek zaruridir.

El-hakk ve Tanzimat devrinde yeni hür hükümetin istilacı emeller arkasından koşmayı bir vazife, bir hak telakki eylediği ve Wilson Prensipleri'nin tasvir edilmediği bir zamanda bile hiç olmazsa arazisi gasp edilen bir devletin rızasını muhtevi bir muahede akd etmek cihati unutulmazdı. Vaki olan gasp ve cebr bu suretle olsun bir renk hukuka verilmek istenilirdi. Hâkimiyet varidinin gayr-ı kabulü terk ve ferag, olduğu esasının bütün cihanca kabul edilmiş olduğu şu devirde sahib-i arz devletin reyini bile sormaya lüzüm görmeden iki ecnebi devletin mukasemeye girişmesi beşeriyet için pek hazin manzara ve desatir-i hukikiye ve insaniye ile elim bir istihza teşkil ediyor. Buda gösteriyor ki el-hakkın gizli muahedelerinin aleyhinde bulunmalarına rağmen bazı Avrupa diplomatları hala Makyavelizm'in sadık birer uşağıdırılar. Avrupa efkâr ve kanaat-ı umumiyesi hilafında olarak hükümetlerin bir yolda yürümeleri şayan-ı dikkat bir keyfiyet değişimlidir? Bunlara bakıp ta garbı elinde tutan kuvvetin, ortaya atılan hukuki ve insani esasları olamayıp yine kapitalizm ve bunun doğurduğu emperyalist emeller olduğuna kani olamamak kabil olmuyor. Eğer her milletin kendi mukadderatını tayin etmesi hakkı kabul edilmişse, eğer milletler hürmet olunması lüzumu hatta samimi olarak ileri sürülmüşse Suriye İtilafnamesi'ne ne ad verilmek iktiza edeceğini tayinde acz izhar etmek mümkünmüdür?

Ne suretle tedkik edilirse edilsin Türk Milleti müthiş bir suikast karşısında bulunduğunu takdir etmesi zaruri bir hal teşkil ediyor. Suikastlarda bittabi meşruiyet aranamayacağından müdafaa-i hayat ve mukaddesat için milletin her türlü vesaite müracaat eylemesi bir hak, bir vazife olur. Memleketlerimizi, masum kanına boyamaktan bir zevk alacak kadar eski bir huyunu yirminci asra yakıştırmaktan ebediye ihtiraz ederiz. Er geç bu siyasetin yanlışlığını takdir ederek hak ve adaleti elzem eyleyeceklerine dair kalbimizde derin ve kavi bir itimat hissediyoruz. Hak ve adaletin alası ile mükellef bulunanların bu kutsi mevcudiyetleri tazil ile kıyam edeceklerini ve artık tarihine karışması iktiza edilen Makyavelizm'e emperyalizme imkân-ı vücut vereceklerini imkânsız görmemek mümkün olmuyor. Hatta yukarıdaki tahlilimizle meydana çıkan garip hüviyetle görünmeden, tarih sahasına çıkmadan saltanat-ı cihana bedel olsa bile bir ayıp hissedeceklerini de bir iştibah sayarız. Halkımızın, Amerika, Avrupa ve bütün cihan efkâr-ı umumiyesine karşı nefi ettikleri feryadı ihtiva eden ve bu sayımızda münderic bulunan hazin ve derin tesiri pek muhak bulunuyor ve hakk-ı hayatı tehdit edilen bir milletin kalbi suada'ların cihan efkâr-ı fazılasınca layık olduğu inayet ve şefkatle karşılanacağını kuvvetle ümit ediyoruz. (Albayrak, 23 Kasım 1919:1) Anlaşıldığı üzere Anadolu basını bu itilafnameyi emperyalizmin bir oyunu olarak görmüş ve Türk halkınca

meşruluğunun asla kabul edilmeyeceğini ifade etmiştir. Mustafa Kemal ise bu itilafnameye bir Protesto metni ile tepki göstermiştir. Bu Protestoname İrade-i Milliye gazetesinde yayınlanmıştır.

Protestonâme

İngiltere tarafından mütâreke nâmına ahkâmına muğâyir olarak işğâl ahiren tahliye olunan Ayntab, Maraş ve Urfa'yı bu kerre de Fransızlar işğâl etti. Bundan anlaşıldığına göre düvel-i i'tilâfiye milletimizi ve vatanımızın en güzel parçalarından mahrûm bırakmak hakkındaki mütekâbil tasmîmât ve tasavvurâtından bir dürlü sarf-ı nazar edemiyorlar. Sulh konferansının mukarrerâtına istinâd etmeksizin sûret-i zâhireden muvakkat ve ihtiyâtî bir işğâldir diyerek projelerini tatbik ediyorlar. Osmanlı devletinin yedi asırlık şa'şaalı bir hayat-ı tarihiyeye ve seri' ve kuvvetli bir inkişâf-ı teceddüdün bütün esbâb ve anâsırına mâlik olduğunu nazar-ı dikkata almak istemiyorlar. Vatanımızın uzviyetten koparılacak parçalarla beyinlerinde tevzin-i menâfia çalışıyorlar. Düvel-i i'tilâfiyenin harekât ve tatbikât-ı vâkıası gayr-ı insanî olduktan başka adalet-i tabiiyeyi ve sulh konferansında kemâl-i azamet ve haşmetle ilân edilmiş olan esâsâtı ve Türkiye'ye bütün cihân muvâcehesinde Wilson Prensiplerinin onikinci maddesiyle edilen va'dleri ... etmektedir. Türkiye'nin taksimine yol bulmak emeliyle Yunanlılara işğâl ettirilen Aydın vilayetindeki kütâl, Ermenileri alet eden Fransızların işğâl ettiği Adana vilayetinde, Maraş, Urfa ve Ayntab'da bütün bu siyasi haksızlıklara bir zamime teşkil ediyor. Düvel-i i'tilâfiyenin bugüne kadar yapmış ve yapmakta olduğu muâmelât-ı hak-şikenâneyi kemâl-i şiddetle protesto eder ve onların memleketimiz ve milletimiz için daha insanî ve daha adaletkâr hissiyâta arzularıyla avdet etmelerini temenni ederiz. Meşrû' feryâdımızın bütün haksızlıklara rıza göstermeyeceklerine emin bulunduğumuz Avrupa ve Amerika milletlerine semâ' edilmesini isteriz. (İrade-i Milliye Gazetesi, 17 Kasım 1919 sayı 12, s. 3).

Cemiyet-i heyet-i temsiliyesi nâmına Mustafa Kemal"

Başbakan Lloyd George'ye göre, "İngiltere boğazları korumanın yanı sıra Filistin'i ve Musul dâhil Mezopotamya'yı yönetmek zorunda idi" Bu zorunluluk sonucu, İngilizler Fransızları sonuç alamayacakları bölgelere soktular ve kendileri de Musul'u Mezopotamya'yı ve Filistin'i elde ettiler. Nitekim İngiliz George Kidston bu hususta şu yorumda bulunmaktadır:

"Fransızları Anadolu'ya girmeye teşvik etmeliyiz. Böylece onları sonuç alamayacakları bir alanda uğraştırıp, başka bölgelerde itirazlara yol açan hareketlerini gevşetebiliriz." Kidston'un bu yazısının kenarına Lord Curzon şu notu düşmüştür: *"Başlarına neler geleceğini anlamıyorlar"* (Akbiyık, 1999: 56). Böylece, Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mustafa Kemal'in bütün çabalarına rağmen Mondros Mütarekesi gereğince 7 Kasım 1918 tarihinden itibaren bölgede başlayan İngiliz Fransız ortak harekâtı bir müddet sonra "Suriye İtilafnamesi" ne göre tam bir Fransız işgaline dönüşmüştü. Fransızların tarihi, kültürel ve askeri bakımdan bölgedeki varlıklarını uzun süre devam ettirmeleri mümkün olamazdı. Ermenilerin, milli emelleri, Fransızların sömürgeci gayelerinin tahakkukunda bir vasıta olarak kendisini gösterirken, dikkat çekici bir paradoks da meydana getirmekteydi. Zira bu sömürgeci Emeller,

Ermeni isteklerinin, istikbaldeki yegâne dayanağını oluşturacaktı (Hatipoğlu, 2003: 946).

4.2.İngilizlerin Tahliyesi, Fransızların Maraş'ı İşgali

Maraş'taki İngiliz kuvvetleri genel komutanı General Crawford, Ermeni birlik başkanı Reverend Aram Bağ Dikian'a şehirden çekileceklerini haber verdi. Bu karar üzerine Aram ve Mihron Damadion, Hristiyan nüfusun emniyetini sağlamak için, Adana'daki Fransız komutanı Albay Edouard Bremond'a gittiler. Bu görüşmelerde İngilizler, Maraş'tan çekilmeden önce Fransızların bölgeye gelmesini rica ettiler (Doğan, 2008: 253). Antep, Urfa ve Maraş'ta Fransız kuvvetlerinin İngiliz kuvvetleri ile yer değiştirmesi işi ile görevlendirilen Colonel Piapape ile Osmaniye'de birlikte davranan Ermeni Doktor Artin 28.10.1919'da eski Osmanlı Milletvekili Hınçak komitesinin faal üyelerinden Hırlakyan Agop'a çektikleri telgrafta "yarın misafirlerimizle Maraş'tayız" diyordu. Bu Fransız kuvvetlerinin Maraş'ı işgal için hareket edeceğine dair kesin bir işaret (Yakar, 2012a: 34).

Maraşlılar, hâdiselerin bu minval üzere seyrine rağmen, hâlâ ümit var idiler. Ana vatana olan bağlılıklarını Mütareke ve İngilizlerin bu uzun işgal yıllarında göstermişler ve yurtlarının boşaltılacağı günleri güven içinde beklemişlerdir. Türk topraklarının yabancı işgalinden temizleneceğinin beklendiği bir sırada bölgeye bu defa Fransızlar tarafından el konması Türk halkını ciddi surette düşündürmüş, Barış Konferansı'na ve Wilson Prensiplerine ümit bağlayanları hayal kırıklığına uğratmıştı (Şahingöz, 2002: 1233). Maraş mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen telgrafta Fransızların Maraş'a gelişi şöyle ifade edilmiştir:

*Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Kalem-i Mahsûs*

Maras Mutasarrıflığı'ndan gelen 31 Ekim 1919 tarihli telgrafın suretidir. Dünkü telgrafta bildirildiği gibi Maraş'a da Fransız askerî kataları geldi. Yaklaşık yarısı Ermeni ve diğer yarısı Fransız askerlerinden ibaret olan bu kuvvetin kasabaya girişi sırasında Ermeniler tarafından taşkınca yapılan gösterilere rağmen herhangi bir olayın çıkmasına meydan verilmemiş ise de bu durum Müslümanları son derece heyecanlandırmış ve acı içinde bırakmıştır. Hele bu kuvvetlerin arasında Ermeni askerlerinin bulunması dikkat çekici ve emniyeti ortadan kaldıracı olarak değerlendirilmiştir. Daha önce de bildirildiği gibi gerekli olan etkili siyasî tedbirlerin bir an önce alınarak millet ve devletin haklarının korunması için gereğinin yapılmasını ve livâ idaresi tarafından yapılacak uygulamanın açık biçimde bildirilmesini tekrar istirham ederim efendim BOA. HR. SYS. 2542-4/1, 4 (Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, cilt 2, 2003: 102).

Maraş halkının işgal karşısında ki tutumu İrade-i Milliye Gazetesinde şöyle ifade edilmiştir.”

*“Vatanperver Maraşlılar” 12 Ocak 1920
Maraş ahalisinin fevka'l-âde galeyânda oldukları ve haklarını silahla müdâfaa edeceklerini i'lân ettikleri haber alınmıştır. Çoluk çocuklarıyla kâmil Zeytun'a*

götürdükleri ve bu bîcârelerden hiçbir ferdin geri gelmediği mevsûkan anlaşılmıştır (İrade-i Milliye, 12 Ocak 1920, sayı 20: 4).

Bu haberlerin dilden dile dolaştığı günlerde Kadızâde Hacı Hasan Fehmi Efendi, Şeyh Ali Sezai Bey'le görüşerek Maraş, Zeytun, Hınıs ve Haçin gibi yerlerden toplanan Ermeni fedaileri ile dolu Fransız kuvvetlerinin İngiliz kuvvetleri ile yer değiştirmek üzere Maraş'a geleceği haberinin alındığını söylemiştir. Hacı Hasan Fehmi Efendi, Şeyh Ali Sezai Bey'den rica ederek, İngiliz İşgal Kuvvetleri Siyasî Memuru Yüzbaşı Hasan Rufai'ye gitmesini, onunla görüşmesini ve bu hususta kesin bir bilgi almasını istemiştir. Şeyh Ali Sezai Bey, daha işgalin ilk günlerinden beri Yüzbaşı Hasan Rufai ile iyi görüşüyordu. Şeyh Ali Sezai Bey, İngilizlerin Maraş'tan çekilip yerine Fransız kuvvetlerinin geleceğini haberinin doğru olup olmadığını Hasan Rufai Bey'e sormuş, o da kuvvetlerin değişme haberinin gerçek olduğunu ve bunun Ermenilerin şikâyet ve müracaatlarından ileri geldiğini bildirmişti. Bunun üzerine, heyet Hasan Rufai Bey'in yanından ayrılmıştır. Kadızâdelerin konağında bir araya gelerek konuyu görüşmüşler ve bir telgraf kaleme almayı uygun görmüşlerdir. Bu arada Dr. Mustafa Bey'in, Ulu Camii İmamı Dayızade Hoca Efendi'den camide toplanacak esnaf ileri gelenlerine telgrafın imzalanması hususunda yardımda bulunması çabaları sonuçsuz kalmıştır.

Yazılan telgraf, şehrin ileri gelenleri tarafından imzalanmış ve bilahare -Müftü Tekerekzâde Hacı Mehmet Tevfik Efendi'den bir cevap alınmadığından- Şeyh Ali Sezai Bey tarafından mühürlenmiştir. Ulu Cami'de hazır bulunan esnaf ileri gelenleri ile halka Şeyh Ali Sezai Bey tarafından bir konuşma yapılmıştır. Şeyh Ali Sezai Bey konuşmasında, Maraş'taki İngiliz kuvvetlerini kendi emellerine alet edemeyen Türk düşmanı Ermenilerin, bu defa çeşitli şikâyet ve teşebbüslerle Fransız kuvvetlerinin gelmesini istediklerini, çünkü Fransız kuvvetleri içinde Türkler aleyhinde faaliyetlerde bulunan Ermenilerin olduğunu ve İngiliz kuvvetlerinin yerine Fransız kuvvetlerinin Maraş'a gelmelerinin kesinleştiğini söylemiştir. Ayrıca, din ve devletin selameti için Allah'a güvenle tek kalb olarak, lisanen, bedenlen, mâlen Çalışması gerektiğini, bu hususun ihmal edilmesinin vebal olacağını, son pişmanlığın fayda vermeyeceğini, bu zamanda hükümetten yardım beklemenin imkânsız olduğunu ve el, dil, gönül birliği ile çalışılmasının önemini belirttikten sonra, vatani ve milleti korumak gayesiyle muhtelif unsurlar arasında sükûneti sağlamak amacıyla hükümete yazılan telgrafı Mevlevi şeyhi Salim Efendi ve arkadaşları Hariciye Nezareti'ne göndermişlerdi. Bunun üzerine telgraf Dr. Mustafa Bey tarafından okunmuştur. Telgraf, cemaat tarafından kabul görerek imzalanmış ve 16 Ekim 1919 tarihinde Padişaha, İtilaf Devletleri elçiliklerine ve Mısır'da bulunan İngiliz Kuvvetleri Kumandanı General Allenby'e gönderilmiştir (Çelik, 2005:715).

Fransızların Maraş'ı işgal edeceğinin kesinleşmesi üzerine, Maraş Müdafaa-i Milliyesi adına Hayrullah Bey, Mustafa Kemal'e telgraf çekerek, Fransızların Maraş'a geleceğini ve nasıl hareket etmeleri gerektiğini sordu. Öyle anlaşılmaktadır ki bu müracaatla Maraş halkı İstanbul Hükümetinden ümidini kesmiş, Onlar, ümitlerini Anadolu'nun bağrında kurulmakta olan yeni idareye, yani, Mustafa Kemal'e bağlamışlardır (Doğan,2008:253). Fransızların Maraş' geleceği bilgisi Mustafa Kemal'e telgrafla bildirilmiştir;

Gayet Müsta'celdir

Mudafaa-i Hukuk-i Milliye Reisi Mustafa
Kemal Paşa Hazretlerine

Maraş

Saat

7/37 Evvel

Salı günü Fransızların Maraş'a geleceği tahakkük edildiğinden serian hatt-ı hareketimizin iş'arı müsterhamdır. (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,1997:29)

25/10/35

Maraş müdafaa-i Hukuk-u Milliye

Namına Hayrullah

Fransız ileri gelenlerinin şehre müdahalesi ve buna karşı verilen tepki, Maraş Mutasarrıflığından gönderilen telgrafla şöyle ifade edilmiştir.

Dâhiliye Nezâreti

Emniyet-i Umûmiye Müdîriyeti

Maras Mutasarrıflığı'ndan gelen 18 Aralık 1919 tarihli telgrafın suretidir.

1 Aralık 1919 tarihli şifreye ektir. Dün öğle vaktinde Antep'ten Maraş'a gelen Fransız generali Querette ve Albay Felix Sainte-Marie, yüksek rütbeli memurları ve bölge eşrafını karargâhlarına davet ettiler. Gidip görüşüldüğünde General Querette kendisinin Kilikya, Maras, Antep ve Urfa sancaklarının asayişine memur edildiğini, Fransız Devleti'nin birçok müstemlekeleri olduğundan buraları elde ettikleri yerler olarak görmediklerini, Osmanlı Devleti adına çalışarak yollar yapacaklarını ve lazım olan yerlere ve fakirlere para harcayarak, memurların maaşlarını ve jandarmaları artırarak halkın refah ve saadetini sağlayacaklarını, ayrıca halkın paraya ve Fransa Devleti gibi bir mandaya ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Hükümetle işbirliğinden maksadın içişlerine müdahale olmayıp bütün dairelerin işlemlerini ve yazı işlerini kontrol etmek ve adaleti sağlamak için yardımcı olmaktan ibaret olduğunu, yeteri kadar kuvvet, top ve uçak getirterek adaleti de sağlamaya çalışacaklarını, su halde kendilerinden korkulması için bir sebep olmadığını, Antep'e dönerek iki üç gün sonra albayı gönderip ise başlayacağını bildirmiştir. Buna karsın memleketin asayişinin mükemmel olduğu ve yeterli miktarda jandarması da bulunduğundan jandarma sayısının gereksiz yere günden güne artırılmasının halkı ürkütüp Ermenileri şımartmak gibi mahzurları bulunduğunu, memur maaşları yeterli olup azlığından şikâyet eden bir kişi dahi olmadığı gibi, bahsedilen yerlerin Kilikya'da olmadığı, hükümetin gerektiği gibi adaleti sağlamakta olduğu, mandanın kabulü veya reddi ise merkezî hükümete ait olup işbirliğine hiçbir şekilde lüzum olmadığı, bu durumlar ve işgalin aslında mütareke hükümlerine de aykırı bulunduğu herkesçe söylenmiş, birçok münakasa ve ısrardan sonra sulhün sonuna kadar İngiliz işgal kuvvetinin daha önce buralarda tatbik ettikleri durum ve hareketler dışında başka durumlara razı olunmayacağı cevabıyla yanlarından ayrılmışlardır. General ve albay da ikinci üzeri

Antep'e dönmüşlerdir. Fakat bunların hükümete ve jandarmaya müdahaleye kesinlikle azmetmiş olmalarına ve yavaş yavaş asker, top ve tüfek getirterek uçak hangarı gibi birçok önemli teşebbüste bulunmalarına bakılarak

maksatlarını zorla yapmaya kalkışmak için de albayın bir kaç gün sonra döneceği anlaşılmıştır. Uzun zamandır gizlice Ermenilere silah dağıttıkları duyulmuş ve hatta İngilizlerin önce el koyup sonra gözetimini kendilerinin üstlendiği silah ve cephanemizden de birçoğunun kaybolduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine albayın dönüş ve teşebbüslerinde gereği gibi siyasi tedbirler alınması yolunda gecikilmeyeceği tabii ise de alınacak tedbirler onların hırs ve emellerini teskin etmeyi sağlayamazsa bunların ve memleketin su anki durumuna karşı icab eden tedbirlerin alınmasına izin verilmesini rica ederim.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

BOA. HR. SYS. 2543-5/6 (Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, 2003: 226-227)

Maraş'ın ve diğer güney illerinin Fransızlar tarafında işgali Anadolu basının da büyük yankı uyandırmış, bu dönemde çıkan Erzurum'da Albayrak Gazetesindeki "Öz yurtlarımız için" adlı yazıda bu tepki dile getirilmiştir. Yazıda Adana, Maraş, Antep, Urfa illerine yapılan haksız işgal teşebbüs haberlerinin halkta yarattığı teessür ve bu illerin nüfusu, lisanı hürriyeti, tarihi yani bütün mevcudiyeti ile Türk oldukları halde böyle bir girişimin Fransız kendine mal etiği hak ve medeniyetine yakışmadığı ve Wilson Prensiplerinin çiğnenmesi demek olduğu ifade edilmiştir. (Albayrak, 6 Teşr-i Nisani, 1919, sayı 42, s. 1)

Daha önce Suriye'ye iskân edilmiş Ermenilerden asker temin edilerek ve bunlara Fransız üniforması giydirilerek Maraş'ı işgal etmek için getirildiler. Güney cephelerindeki gelişmeyi yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa Maraş ve Antep'te halkı teşkilatlandırmak için Yüzbaşı Kılıç Ali Beyi ve süvari yüzbaşısı Yörük Selim beyi görevlendirdi. Yapılan görev taksimine göre Kılıç Ali Bey Pazarcık'ta karargâhını kurarak halkı teşkilatlandıracak. Ayrıca Fransızların Antep'teki birliklerinin Maraş'taki birlikleri takviye etmelerine engel olacak ve İslâhiye, Türkoğlu üzerinden Maraş'a intikal edecek Fransızların yolunu kapayacaktı. Yüzbaşı Yörük Selim Bey ise Fransızların Maraş üzerinden İç Anadolu'ya doğru ilerlemelerine engel olmak için Göksun'da teşkilatlanacaktı. Ayrıca bunlar gerektiğinde muharebelere katılacaklardı (Alparslan ve Yakar, 2008: 25).

Fransa'nın Çukurova'yı işgal etmesinin önemli bir sebebi de Çukurova'da kurulacak bir Ermeni devleti'yle Türkiye'nin Suriye'ye müdahalesini önlemek istemesiydi. Böylelikle Suriye'deki Fransız hâkimiyetine bir güvence teşkil edilecekti. Bu konuyu dile getiren o dönemin Fransa Başbakanı Briand şunları söylemiştir:

"Adana Bölgesi ve Mersin limanıyla İskenderun, doğal ve mükemmel bir körfez teşkil eder. Buna karşılık stratejik savunmayı sağlayacak dağlar körfezden bir hayli uzaktır. İşte bu sebeptendir ki, askerî tesir sahasının sınırlarını, Ermenilerin rıza ve istekleri üzerine daha ötelere götürmek istedik" (Hatipoğlu, 2003: 951). Bu sözler esas maksadın Ermeniler eliyle Çukurova bölgesine hâkim olarak işgal ettiği yerleri korumaya almaktır. Fransa Maraş'ı bir atlama taşı olarak görüyordu. Maraş'ı işgalin ardından Sivas'a oradan da Samsun'a geçecek Anadolu'yu ikiye ayıracak ve Kuvay-ı Milliye'yi tesirsiz hale getirecekti (Yurtsever, 1976: 90). Bu şekilde Ermenilere bir Ermeni devleti kuracağını vadeden Fransa onları kendi maksatlarına göre kullandı. Ermeniler de Fransızları kullanarak Türklere karşı kin kusarak ve eza işlemi başlattı (Görgülü, 1985: 21). Yurt genelinde dahi Kasım sonunda başlamış olan Ermeni intikam hareketleri Şubat 1919'da o derece korkunç bir ölçüde çoğaldı ki, Fransız askeri komutası bile bu gönüllülere karşı müdahaleye kendini mecbur gördü. Kumandanlık Boghos Nubar Paşa'ya "memleketlerine iade edilen bazı ermeni grupları tarafından yapılan şiddetli tahriklerin yatıştırılmasını" rica etti (Jaeschke, 2011: 46).

15 Eylül 1919'da İngiliz- Fransız mukâvelesinin imzalanması Çukurova çevresi Türk Halkını çok fazla endişelendirmiştir. Çünkü Fransızlar Ermenilerin her taşkınlığını desteklemekteydiler ve Ermenilerin Adana-Hatay içinde adım attığı her yerde büyük katliamlar yaşanmaktaydı. İngilizler bölgeyi Fransızlara tümünden terk ederken onların Arap memleketleri yani petrol bölgeleri üzerindeki dikkatlerini dağılmasının sağlayacak ve bölgedeki Türkleri Fransız zulmüne terk ederek Türklerin de zarar görmesini sağlayacaklardı (Tansel, 1999: 209). 29 Ekim 1919 çarşamba günü Yüzbaşı Julie ve ertesi günü de dört yüz Ermeni, bin Fransız ve beş yüz Cezayirli askerle Fontaine adında bir subay geldi (Bağdatlı, 1974: 45). Maraş'ı Fransızların 412. alaydan yarım bölük ile Millî Ermeni alayının 1. Taburu ve 1.Sipahi takımı işgal etmişti. Antep ve Maraş sancakları Kilikya'daki Fransız komutanlığına bağlı olup Kolonel Saint-Marie'nin komutasındaydı. Julie'nin önünde ve arkasında on kadar Cezayir süvarisi, bunların arkasında iki süngülü arasında bir Fransız bayrağı, onu takiben sarı elbiseli demir miğferli piyade bölüklerini "Legion D'orient alayından bir tabur ve süvari müfrezesi", onun ardından bir makineli tüfek bölüğü ve ağırlıklarla Şeyhadil mevkiinden şehre girdiler. Çanakçı Minos ile Çorbacıoğlu adlı Ermeniler 400 kadar Ermeni kızını Fransız askerlerine sundular (Özalp, 1984: 21). Yani bu işgalde, bir piyade takımı, iki adet ateşli toptan başka askeri gücü bulunmayan Türklere karşı Fransızlar, bir piyade alayı, iki süvari bölüğü dört topçu bataryası, dört zırhlı otomobil, altı nordanfilt (4 cm'lik top), bir Ermeni taburu beş bin kişilik asker ve iki bin kişilik Ermeni birliğine sahipti. (Cilacı, 2005: 691). Elbistan'dan Mustafa Kemal'e gönderilen Telgrafta durum şu şekilde ifade edilir;

Elbistan

Bila

Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Şimdi makina başında Pazarcık'tan aldığım ma'lumatı Pazarcık ricasına binaen arz ediyorum.

1.Maraş'ta Ermeniler tarafından İslamlara katliam başlamış vaziyet kesb-i ehemmiyet etmiştir. Pazarcık ahalisi Maraş'a hücum için esliha ve cephaneye istihdam ediyorlar. İrade-i cevabilerine de şimdi makine başında intizar ediyorlar.

2.Maraş ahvalinden telgrafla ma'lumat almak mümkün olmadığından sai-i mahsusi(özel haberci) gönderip mümkün olduğu kadar düşmanın miktarını nev'ini alacağımız ma'lumatı arz ederim. Her taraftan hücum tertip için muktedi. Zabite ihtiyacımız vardır.

3.Maraş'ın Duçar olduğu vaziyetten dolayı bu gün Sadarete ve İtilaf mümessillerine protesto eylemek. Yarın da umum ahaliyi cami-i kebire da'vetle irşadatta bulunacağımızı arz ve takdim-i ta'zimat eyleriz. 1 Teşrin-i sani 35. (1 Kasım 1919)

Ali Rıza(A.T. B., 1997: 67)

Fransızların Ermeni kuvvetleri ile birlikte Maraş'a girişleri İrade-i Milliye Gazetesinde "Maraş havadisleri" başlıklı yazıda şöyle ifade edilmiştir:

"Ayıntab Muhabirimizden"

"Maraş istikametine dört yüzü mütecaviz Ermeni ve Fransız efradıyla 6 mitralyöz 4 toptan ibaret bir kuvvet hareket etmiş ve bilahire tebdil-i istikamet ile

Araplar karyesine varmıştır. Köylüler vuku bulan taarruzdan havfen dağlara çıkarak ateş yakmaya başlamışlardır (İrade-i Milliye, 2 Şubat 1920, sayı 23, s.1).

Fransız Yüksek Komiserliği'nin karakol değişikliğinden başka bir şey olmadığını söylediği bu işgal hareketi Ermenilerin de kışkırtmaları ile iyice çığırından çıkmaya başlamıştı. Üstelik karakol vazifesi görecektir kuvvetin çok üzerinde Maraş'a asker ve mühimmat toplanmıştı. Bu arada saldırı ve tecavüzler arttı. Fransızların, Maraş'a gönderdikleri kuvvetler yolları üzerindeki köylerde ırza tecavüze kadar varan hareketlerde bulunuyorlardı. Bu vaziyet de Türklerin sabrını tüketmeye yetiyordu (Şahingöz, 2002: 1233).

Maraş'tan Osmanlı Dâhiliye Nezareti ve Sadaretine giden raporlardan, Fransızların Maraş'taki yerli Ermenileri silahlandırmaya başladığı ev ve kiliseleri silah deposu haline getirdikleri anlaşılmaktadır. Başta Müftü Veli ve diğer şehir eşrafının imzalarının olduğu bir raporda "bu gidişle Müslümanlar aleyhine bir katliam tertibi halinde olduklarına herkes tarafından inanılmaktadır" denilerek durumun vahametini işaret edilmiştir (Bilgin, 2008: 247).

De Gontaut-Biron

Mustafa Kemal ile mesai arkadaşlarının Türkiye üzerinde, yalnız Fransa'ya, bir nevi iktisadi mandaterlik tanıyacaklarını, buna mukabil de Kliya için geniş salahiyetli Konsolosların kontrolünü kabul eden özel bir rejimin tatbikini istediklerini yazmaktadır. Ne de parlak Hayal! Bizzat Mustafa Kemal 1 Aralıkta Kazım Karabekir'e "son derece mahrem tutulması çok mühim tafsilat olarak;

1.Urfa, Maraş ve Ayıntab işgaline ve Ermenilerin yaptıkları cinayetlere karşı şiddetle protesto edilmesi

2. Bu haksız işgale karşı bütün kuvayı maddiye maneviye ile mücadelenin ilanı" nı bildirdikten sonra Picot'un buna cevaben "Ermeni kıtalarının geri alınmasının emredildiğini ve Fransızların Devleti Aliye'nin istiklalini tanıdıklarını ve bunun teminini arzu eylediklerini, Adana'da menafii iktisadiye teminine mukabil Maraş, Ayıntab, Urfa havalisi ile beraber Kliya'nın da Fransızlar tarafından tahliye edilmesinin... Muhtemel bulunduğunu..." dermeyan eylediğini bu tekliften "Fransızların doğuda Türkiye lehine hareket için kendilerini menfaatli görmekte olduklarına kanaat getirdiğini", bilgi edinilmesi maksadı ile bildirmişti. Picot 6 Aralıkta Kayseri'de Ali Fuat Paşa'ya " Mösyö Briand'ın siyaseti... Ortadoğu'da Türk çoğunluğunun bulunduğu bir kıtada kuvvetli ve müstakil bir Türk Devleti'nin teessüs edebilmesidir. Yalnız Kilikya'da başlamış olan kanlı müsademelerin önüne geçilmesi her iki tarafın menfaati iktizasındadır" diyordu. Bunu Mustafa Kemal'e de söylemiş olduğu şüphe götürmez, fakat M.Kemal "Benden mümkün olmayacak bir şey istiyorsunuz" demişti (Jaeschke, 2011: 211). 4 Ocak 1920 tarihinde Maraş'tan 300 asker 3 top ve mitralyöz ile İslâhiye tarafına hareket eden Fransız kuvvetlerinin Cebhe veya (Ceceli) ve Sarılar köylerini yaktıkları ve Müslüman ahaliden birçok kişiyi şehit ettikleri Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından tespit edilmişti. 7 Ocak'ta Zeytin Ermenileri ılıcada yıkanmakta olan 3 jandarmayı, Zeytin nahiye müdürü Hasan Efendiyi ve Karakol Kumandanı Mustafa Çavuşu alıp götürdükten sonra kendilerinden bir daha haber alınamamıştır. Yine aynı tarihte üç Müslüman oduncunun sekiz Ermeni askeri tarafından süngülenmesi sonucunda ikisinin öldüğü ve birinin ise yaralandığının rapor edilmesi üzerine Hariciye Nezareti Fransız yetkililere başvurarak Ermeni askerlerinin acilen değiştirilmesini talep etmiştir (Bilgin, 2008: 247-248).

Nihayet 20 Ocak 1920'de bu gerilim doruğa ulaştı ve Türkler ile Fransızlar arasında kanlı bir mücadele başladı.

21 Ocak'ta General Querette'nin hareketlerini protesto eden üç kişilik bir heyetin hapsedilmesi ve Fransızların çeşitli yönlerden makineli tüfeklerle halka ateş açmaları üzerine Maraş'ta kurtuluş mücadelesi başlamıştır. (Bilgin, 2008: 248) Bu mücadele esnasında Maraş şehrinin yarısı yanmış ve üçte biri de top mermileriyle yıkılmıştı. Yapılan tahminlere göre en büyük mahallelerden on kadarı tamamen harap olmuştu. 7-8 cami, 15 okul ve Maraş kışlası yakılmıştı. Yapılan araştırmalara göre çarpışmalarda Maraşlılar 200 şehit ve 500 yaralı vermişlerdi (Şahingöz, 2002: 1233).

4.3. Fransızların Maraş'ı İşgali Üzerine tepkiler

Maraş'ta hâdiselerin başlaması üzerine "Elbistan Heyet-i Merkeziyesi" 23.1.1920 tarihinde "Umûm Heyet-i İdarelere" bir telgraf göndererek Maraşlılara yapılan mezalimin protesto edilmesini istedi. Aynı mealde Mustafa Kemal de Heyet-i Temsiliye namına bir tamim yayımladı.

İstanbul Hükûmeti de ilgili makamlar nezdinde hâdiseyi şiddetle protesto etti. Mustafa Kemal hükûmetin protestosunu İstanbul'da bulunan Rauf Bey'den öğrendi ve 29.1.1920 tarihinde "malum adreslere tamim" ederek; "*Maraş katliamı hükûmet-i merkeziyece şediden protesto edilmiş ve edilmekte bulunmuştur*" diye bildirdi (Şahingöz, 2002: 1233).

Mustafa Kemal Paşa 26/27 Ekim 1919'da 13. Kolordu Komutanına çektiği telgrafta, Maraş, Antep ve Urfa'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesinin engellenmeğe çalışılmasını, bu yapılamadığı takdirde, Fransızların bu bölgede barınmalarına imkân bırakılmamak için her çareye başvurulmasını istedi. Fakat Mustafa Kemal'in bu isteği yerine getirilmedi ve Maraş, Antep ve Urfa sıra ile ve eskiden verilmiş olan kararlara ve planlara uygun olarak Fransızlar tarafından işgal edildi (Tansel, 1991: 209). 6 Kasım 1919'da Mustafa Kemal Paşa Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne yolladığı bir telgrafta; "*esasen hukuk kaidelerine ve mütareke şartlarına aykırı olarak işgal edilmiş bulunan Urfa, Maraş ve Antep'in bu kere İngilizlerin tahliyesiyle Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine, hükûmetimiz bu haksız hareketi itilaf devletleri nezdinde protesto etmiş ve adı geçen yerlerdeki halk da büyük mitinglerle Osmanlı Vatanından ayrılmasının mümkün olmadığını dünyaya ilâna başlamışlardır. Binaenaleyh, bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyetleri, Belediye Başkanlıkları, Osmanlı Memleketi parçalarından olan bu yerlerin , bu defa da Fransızlar tarafından işgal edilmekte olduğunu telgraftnâmelerle İtilaf Devletleri mümessillerine, Avrupa ve Amerika kamuoyuna bildirerek, protestolarda bulunulması ve bu haksızlığın düzeltilmesini kesin olarak istemleri gerektiğini tamim ederim*" (Özçelik, 2003: 86).

Maraş'ın Fransızlarca işgali tüm yurttaki büyük bir tepkiyle karşılanmış uzak yakın birçok şehirde mitingler yapılmıştı. Bu miting yapılması ve protesto telgrafları çekilmesi emrini Mustafa Kemal vermişti. Kendisi Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına bir telgraf çekmiş ve basında da yayınlanmıştı. 16 Kasım 1919'da yayınlanan protesto telgrafında Mustafa Kemal önce İngilizler tarafından mütareke ahkâmına aykırı olarak işgal edilen Maraş'ın bu sefer de yine mütarekeye aykırı bir biçimde işgaline "*Düvel-i İtilafiye milletimizi vatanımızın en güzel en güzel parçalarından mahrum bırakmak hakkındaki mütakabil tasminat ve tasavvurattan bir türlü sarf-ı nazar edemiyorlar. Osmanlı Devleti'nin yedi asırlık şaşalı bir hayat-ı tarihiyeye, seri ve kuvvetli bir inkişafı teceddüdün bütün esbab ve anasırına malik olduğunu nazarı dikkate almak istemiyorlar. Vatanımızdan koparılacak parçalarla beyinlerinde tevzini menafic çalışıyorlar*" (Duman, 2005: 251), diyerek düşüncelerini ifade etmiştir.

Pek çok şehir ve kasabada yapılan bu mitinglerde Maraş ve havalisinde Ermenilerce uygulanan mezalim karşısında Türk milleti hissiyatını ortaya koymuş, bu hissiyat Millî Mücadele'nin verilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu ruh ile hareket eden millet, çeşitli mahallerde kurdukları "Kuvâ-yı Milliye" birlikleri ile Maraşlıların yardımına koşmuşlar ve kurtuluştaki mühim rol oynamışlardır.

Mitingler tertip edenler İtilâf Devletleri ile tarafsız devletlerin temsilcilerine gönderdikleri telgraflarda haksızlığı açık şekilde ortaya koymuşlar, sadaret ve saltanat makamı ile Heyet-i Temsiliye'ye gönderdikleri telgraflarla da milletçe birlik ve mücadeleye devam etme azminde olduklarını göstermişlerdir (Şahingöz, 2002: 1234).

7 Aralık 1919'da Mustafa Kemal ile görüşen Picot, Mustafa Kemal'in "*bölgedeki Fransız işgalinin sona erdirilmesi, aksi takdirde Türklerin bu toprakları geri almak için savaşa devam edeceği*" şeklindeki sözlerine karşılık Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını desteklediğini, Sivas'a hareketinden önce Ermeni kıtalarına yeni işgal olunan yerlerden çekilmelerini emrettiğini söylemiştir. Ayrıca, Adana'dan kendilerine sağlanacak olan ekonomik ayrıcalıkları karşılık olarak Maraş, Antep, Urfa ve Kilikya'nın boşaltılmasının ve barış konferansında diğer İtilaf devletlerinin de bu konuda Fransa'yı örnek alarak işgal ettikleri yerleri terketmelerinin mümkün olabileceğini (Yavuz, 1994:47-48) bu bölgelerde Fransızlara karşı silahlı bir ayaklanma meydana getirilmemesini istiyordu (Tansel, 1991: 216,219). Kendisine, Fransızlar ve Ermeniler tarafından sebebiyet verilmedikçe, Müslümanların silahlı bir tecavüzde bulunmayacakları bildirildi. Mustafa Kemal-Picot görüşmesine rağmen Türk-Fransız ilişkileri gittikçe bozulmuş, bu görüşmelerden de bir sonuç çıkmamış, bölgede Fransızların tutumunda hiç bir değişiklik meydana gelmemiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa aynı tarihle 25.1.1920 tarihli tamimine "zeyl" olarak şu tamimi de ilgili makamlara gönderir.

"Maraş'ta Fransız ve Ermeniler tarafından Müslümanların katliamı insanlığı tedhiş edecek surette devam ediyor. Her tarafta derhâl mitingler yapılarak hükûmet-i merkeziyeye ve ecnebi mümessillere bu mezalime bir nihayet verilmesi için müracaat olunması ve bilfiil müdafaa ile meşgul olan felâketzede Maraşlı dindaşlarımızın yapılan teşebbüsattan doğrudan doğruya haberdar edilmesi ehemmiyetle rica olunur". (Şahingöz, 2002: 1234)

Mustafa Kemal'in Maraş Mutasarrıflığına çektiği telgraf ise şöyledir;

Sivas

31/10/35

Maraş Mutasarrıflığına

C.30/10/35/Tele

Her türlü tedabir-i siyasiyeye tevessül kılınmıştır. Hukuki ve siyasi müracaatlara, protestolara ehemmiyet vermedikleri takdirde fiilen müdafaa ve mukabele için teşkilat-ı milliye hazırlık derecesinin Sürat-ı işarı

Anadolu ve Rumeli
Müdafaa-i
Hukuk Cemiyeti Heyet-i
Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal (A.T.B.,
1997:61)

Maraş'ın Fransızlar tarafından işgali karşısında Anadolu basını da tepkisiz kalmamış, tüm Müslümanlardan Maraş' yardım çağrısında bulunulmuştur.

Müslümanlar Maraş'a İmdâd!

Maraş muhâbirimizden

Vaziyette fevka'l-âde bir tebeddül yoktur, kuvâ-yı milliye taarruza geçerek Kevtit (Kötit) kilisesini iskât etmiştir. Kilise civârındaki hânelere ilticâ eden düşmanla müsâdemede serdârân-ı mücâhidinden Evliya Efendizâde Evliya Efendi maiyetiyle düşmanın mütehassın oldukları mevâkii muhâsara ederek muvaffakiyetle taarruz harekâtına devam etmekte iken kendisi ve birkaç mücâhid şehid olmuştur. Evliya Efendinin şehâdeti büyük zâyiattandır. Bütün efrâd-ı İslâmiyenin şehid-i mağfûrun rûhuna Fâtiha ithâf etmelerini ricâ ederiz. Taarruza şiddetle devâm edilmektedir. Divaniye, Kanlıdere, Çarşıbaşı mahallelerinde düşman tarafından hâneleri yaktırmakta ve birçok binâlar muhterik olmuştur. Maraş'taki din ve ırkdâşlarımıza revâ görülen mezâlim ve hunharlığa nihâyet vermek üzere civarından koşan kuvâ-yı milliyeye sarf edilmek için teberru' edilen mebâliğin mikdarı zîrde mündericidir.

800000 guruş madeni para Elbistan 110000 guruş madeni para, 112000 guruş madeni para Gürün, 100000 guruş evrâk-ı nakdiye Kastamonu vilayetinden kabul ve irsal edilmiş olduğu Sivas vilayetinin bu hususta milli bir sandık vücuda getirerek hertürlü sarfiyat ve sevkiyatı deruhde eylediği ve bütün mülhekâtın bu hususta hummalı faâliyetle çalışmakta oldukları maa'l-mesâr haber alınmıştır. Âlem-i medeniyet ve beşeriyet için ebedi bir şeyn-i hacâlet itlâkına sezâ Maraş fecâyiinin serzede-i zuhûru esbâbı umûm milletçe ma'lûmdur. Bu bâbda Maraş Müdâfaa-i Hukûk heyet-i merkeziyesinden alınan telgraf sûreti aynen zîre nakledilmiştir:

Fransız Generali Keret'in umûr-ı hükûmete müdâhalesi eşrâf-ı belde ile rüesâ-yı hükûmeti tevkif, Müslümanları Ermeni çeteleriyle ittifâk ederek katl-i âma kıyâmı üzerine namus-ı millîsini muhâfazaya azm eden ahali derhal silahlarına sarılarak onbeş gündür fedâkârâne mükâvemet etmektedir. Din kardeşlerimize karşı ibzâl buyurulan hamiyetkârâne muâvenetlere teşekkürler olunur, düşman kuvvetinin fâikiyet ve techizâtının kesretine rağmen Allah'a istinâden yakın vakitte düşmanın imhâ edileceği muhakkak ve hak ve hukukumuzu düşmanlara tanıtacağımızı arz ve tebşir ederiz. (İrade -i Milliye Gazetesi, 9 Şubat 1920, Sayfa 1)

Yine İrade-i Milliye'nin "Yeni İşgaller Muvacehesinde" başlıklı yazıda, İzmir'den sonra güney illerinden Antep ve Maraş'ın da işgal edildiği ve bunun garbın hiç değişmeyen siyaseti olduğu, batının I. Dünya savaşı ardından yaptığı bütün anlaşma girişimlerinin eski taksim esaslarını meşru kılacak şekilde düzenlendiği ifade edilerek tepki dile getirilmiştir (İrade-i Milliye Gazetesi, 17 Teşri sani 1919, sayı 12: s.1).

5. KUVAY-I MİLLİYE FAALİYETLERİ

5.1.Sivas Kongresinde Alınan Kararlar

Mondros Mütarekesinin 9. Maddesine dayalı, iç güvenliği sağlamanın haricinde askerinin terhis edilmesi neticesi bazı ordu birlikleri lağvedilmiş, bazıları ise zayıflatılmıştı. Mütareke ve mütarekenin ilk uygulama biçimi, İtilaf Devletleri'nin ülke hakkındaki gerçek niyetlerini ortaya koymakta, mütareke dönemi uzadıkça işgal edilen topraklar da genişlemekte, ülke her geçen gün daha ağır şartlarla karşı karşıya kalmakta idi (Özüçetin ve Dağıstan, 2010: 6). Hazırlık dönemi olan Mütareke Dönemi, toplumsal yapının değişime uğradığı, efendi köle diyalektiğinin yer değiştirdiği ve iktidarın nasıl paylaşılacağı belirsizliğinin had safhaya çıktığı bir süreçtir. Özellikle ordunun tasfiye edilerek yer Anadolu'nun işgal edilmeye başlaması ve yüzyılların başkenti İstanbul'un başındaki padişahın (halife) siyasi ve gelecekle ilgili tutumları, toplumla devlet arasındaki zımnî sözleşmenin yavaş yavaş ortadan kalkmasına neden olmuş, bireyler kendi gelecekleri hakkında düşünmeye başlamışlardır (Ayhan, 2008: 326).

Mütareke sonrası işgaller karşısında halk ise perişan ve şaşkın bir duruma düştü. Ancak Ege'de, Kilikya'da, Kafkas'ta, fiilen tecavüze uğratılmaya ve öldürülmeye başlanınca, bilahare Doğu Anadolu'da aynı tehdit hissedilince halk silaha sarılıp fiilen karşı koymaktan başka çare göremedi ve bu işe büyük bir yüreklilikle atıldı. Durumun dehşet ve vehameti karşısında yer yer birtakım teşekküller oluşturuldu. Bu teşekküller her ne kadar çeşitli fikir ve kanıda olmakla beraber asıl gaye milli kurtuluş idi. Milli gayeye hizmet edecek şekilde kurulan bu cemiyetlere genel olarak "Müdafa-ı Hukuk (Hakları Savunma) Cemiyetleri" adı verildi (Sofuoğlu, 2002: 1031). Bir taraftan seçimler yapıldı, diğer taraftan düşmanla çarpışmalar devam ederken, bir taraftan da İzmir kuzey cephelerinde milli kuvvetler artırılmış ve düzeltilerek milli alay ve taburlar kurulmuştu. Milli alay ve taburların kumandanları halkın ileri gelenlerinden seçiliyor ve bunlara subaylardan alay kumandanı muavini ve tabur kumandanı muavini adıyla uygun kimseler yardımcı veriliyordu. Bölük ve takım kumandanları ise daha çok subaylardan seçiliyordu. Kuvvetlerin işesi cephe gerilerindeki milli levazım heyetleri tarafından temin ediliyor ve bu sarfiyat için gereken paralar da Reddi İlhak heyetleri kanalıyla, halktan vergi ve yardım şekli ile toplanıyordu. Böylece artık milli kuvvetler, belirli karargâhları olan ve her türlü harekete kabiliyetli muntazam kıtalar halinde sıraya konulmuş idiler (Özalp, 1998: 73.).

Düzenli olmayan silahlı birlikler ve kuvvetler için kullanılan Kuva-yı Milliye, *"vatanın işgali karşısında halkın malının, canının, dininin, ırz ve namusunun korunması, kısaca ülkeye karşı olabilecek her türlü saldırıya karşı eski askeri komutan ve askerler ile bunlara katılan askerlerin kendi aralarında oluşturdukları savunma birliklerine denilmektedir"* (Özüçetin: Dağıstan, 2010: 5). Nihayetinde 27-28 Mayıs'ta oluşturulan Ödemiş Kuvâ-yı Milliyesi ilk direniş hareketini göstermiş ve bundan sonra da Kuvâ-yı Milliye birlikleri artarak devam edip vatanın kurtulması adına mücadele vermiştir (Akandere, 2002: 2).

En fazla tepki gösterilen ve mücadele azmi ve ruhunun artmasına sebep olan olay; 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'i İtilaf Devletleri'nin destek ve rızası ile Yunanlıların işgal etmesi olmuştu. İzmir'in işgâli hadisesi hükümetin istifasına sebep oldu. Bu istifadan sonra kurulan yeni Damat Ferit Hükümeti'nde Şakir Paşa Harbiye Nezareti'nden çekildi. Yerine mukavemet yanlısı Şevket Turgut Paşa görev aldı (Sofuoğlu, 2002: 1033). İstanbul'da ve diğer yurt genelinde de yapılan mitinglerde, İzmir başta olmak üzere bütün memleketin uğramakta olduğu felaket en veciz şekilde anlatılıyor,

Anadolu'da Yunan saldırılarına karşı filli olarak harekete geçiliyordu. Diğer yandan ordu müfettişlikleri vasıtasıyla ülke genelinde yankı uyandıracak bir "Milli Kıyam Hareketi" başlamakta idi (Özüçetin ve Dağıstan, 2010: 6) Mustafa Kemal Paşa, İzmir'in işgalinden dört gün sonra Samsun'a çıkmıştır. İlk müşahedeleri, bu her şeyi alt üst eden kurtuluş atılımı, Müdafaa-yı Hukuk Ruhu olmuştur. (Onun ifadeleriyle) "Vaziyetin dehşetin ve vehameti karşısında, her yerde, her muntıkada birtakım zevat tarafından mukabil halâs çareleri düşünülmeğe başlanmıştı. Bu düşün ile alınan teşebbüsât, birtakım teşekküller doğurmuştur."

Bu önüne geçilemeyecek, hiçbir surette durdurulamayacak kadar kuvvetli bir seldi. Millî bir dayanışmanın, tehlikeler karşısında "Ben de varım!" diyerek ortaya çıkmasıydı. "Mukaddesatını" manevî değerlerini bizzat kurtarmaya karar vermiş bulunan bir milletin yarattığı bir hareketi bu... Bunu görmek lazımdı. İstanbul'dan, Taht'ın ardından görüleliyordu. Kendisi de, Anadolu'ya ayak basıncaya kadar görememişti. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. III, s.42'de dediği gibi) "İstanbul'da iken milletin bu kadar kuvvetli ve az vakit de felaketlere karşı bu derece uyanık olduğunu tahayyül etmezdim" (Sakallı, 2002: 1220).

Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nde yaptığı konuşmada, "Trakya'da, Kilikya'da ve her tarafta milli cemiyetler teşekkül etti. Hülasa garptan ve şarktan yükselen seda-yı millet, Anadolu'nun en ücra köşesinde mâkes buldu. Binaenaleyh milli cemiyetler, düşmanların esaret boyunduruğuna girmemek kasdıyla milli vicdanın azim ve iradesinden doğmuş yegâne teşkilat oldu. Bu sayede asırlardan beri müstakil yaşayan milletimiz mevcudiyetini âleme göstermeye başladı" diyerek işgale karşı direniş'in yapılanmasından söz etmiştir. Sivas Kongresi sonunda, 11 Eylül 1919'da yayınlanan "Umumi Kongre Beyannamesinin 2. maddesinde, Kuva-yı Milliye'nin kurulmasıyla ilgili karar: "Camia-i Osmaniye'nin tamamıyeti ve istiklal-i milliyemizin temini ve Makam-ı Mualla-yı Hilafet ve Saltanat'ın masuniyeti için kuva-yı milliye'yi amel ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak, esas-ı kat'idir" şeklinde belirtilmiştir. Bölgenin durumu ise, Heyet-i Temsiliye'nin 22 Eylül 1919 tarihli genelgesinde şu şekilde anlatılmaktadır;

Ateşkes sonrasında hükümetimiz Adana ili ile Antep, Maraş, Urfa sancaklarını bırakma güçsüzlüğünde bulunması, bu yörede Fransız ve İngiliz koruyuculuğu altında Ermeni işgalini ve örgütlenmesini kesinleştirmiş ve bunlar o il ve sancakları Ermenileştirmek amacıyla bir yıla yakın süre çalışma göstermiş ve çok üzücü ki, büyük çoğunluğu kendilerinde olmasına karşın, şimdiye dek örgütten yoksun bulunan Türklerin bireysel özverlilikleri verimli olmamış ve her gün saldıran Ermeniler, çalışmalarını amaçları doğrultusunda yürütmüşlerdir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, ülkemizde üzerinde bulunan bütün İslamları bir amaç çevresinde toplamış ve Ateşkesin onaylandığı gün işgalimiz altında kalan sınırlar içinde hiç bir yurt parçasının düşmana verilmemesini kararlaştırmış bulunduğundan yabancı işgali altında çağdışı işkencelere tutulan Adana ili ile Maraş, Antep, Urfa sancaklarının karşı karşıya kaldıkları durumlara ilgisiz kalınmayacağı kesinlikle bilinmelidir. Bu nedenle, Hristiyan ve yabancı halkın şimdiye dek yapmış oldukları saldırıları hızla durdurmak ve belirtilen yörede bulunan büyük çoğunluğu oluşturan Müslümanlarla, her uygar ulus gibi, onları anayurttan uzaklaştırmak ve kovmak için 20, 13, 3, 12. Kolordularla sınırlı bulunan ulusal örgütün olağanüstü yardımlarına dayanarak adı geçen il ve sancakların güçlü biçimde örgütlenmelerini hızla oluşturmaya ve düşmanların saldırılarını önlemeye karar vermiştir (Toros, 2001: 77).

Milletin kendisini kendi kollarıyla meşru bir şekilde müdafaa ve muhafaza etmek isteğinin bir neticesi olarak Kuva-yı Milliye'nin ortaya çıkışı, 27 Nisan 1920 tarihli oturumda Kozan Mebusu Fevzi Paşa (Çakmak)'nın, İstanbul ahvaline ve Zatı Şahane ile olan mülakatına dair beyanatı sırasında şu şekilde dile getirilmekte idi; “Fevzi Paşa tarafından ise şu şekilde dile getirilmekte idi;

İzmir'in, bununla beraber Vilâyatı Şarkiyenin duçarı tecavüz olacağına dair sık, sık rivayetlerin şüyun ve bir (Pontos) Hükümetinin, Trabzon, Samsun havalisinde, Karadeniz sahilinde zuhur etmek üzere bulunduğu dair pek silki havadislerin deveranı büsbütün milleti heyecana getirdi ve bu suretle Kuvayı Milliye teşekkül etmiştir. Bu teşekkülden maksat, milletin bigayrihak duçar olduğu tecavüzlere karşı ırz ve namusunu meşru bir surette müdafaa ve muhafaza etmek, ordunun mütareke mucibince kolları bağlanmış olduğundan millet kendi kollarıyla müdafaa etmek istiyor” Konya Mebusu Refik Bey; “memleket ve milletimizin haksız yere mâruz kaldığı envai fecayi ve tecavüz üzerine ruhu milletten doğduğunu”¹⁹ ifade etmekte, Şer'îye Encümeni tarafından 9 Mayıs 1920'de yazılan bir beyannâmede ise “İstanbul ve İzmir ile sair işgal altında bulunan vatanın ve bilhassa Halifei zîşanımız ve sevgili Hakanımızın istihlâsı istiklâli millimizin iade ve idamesi, fitne ve fesadı âdanın ref'i ve izalesi lüzumu şedidi serisine iptinaen milletin sînei intihabından doğduğu

Şeklinde dile getirilmekte idi (Özüçetin ve Dağıstan: 2010: 9). Kuva-yı Milliye'yi örgütleyenler genelde terhis edilmiş olan Osmanlı birliklerinin subayları, İzmir işgalinden sonra içerilere çekilip direnişe karar veren subaylar ile İttihat ve Terakki yönetimi döneminde tayin edilen ve milliyetçi ideolojiyi benimsemiş olan kaymakamlarla mutasarrıflar ve yönetiminde yer almış Ermeni tehciri dolayısıyla ya da savaş suçlusu olarak suçlanıp tutuklanma ihtimali bulunan yöneticilerdi (Sofuoğlu, 2002: 1037).

Çukurova'da Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesinde önemli rol oynayan Osman Tufan hatıralarında, Sivas Kongresi dağıldıktan sonra Heyet- Temsiliye ile Salih Paşa heyeti arasında yapılacak görüşmeler için Mustafa Kemal'in Amasya'ya gittiği sırada (18-22 Ekim 1919) Sivas'ta bulundukları binanın koridorlarında, mahcup, çekingen tavırlı ve yolcu kıyafetiyle üç yabancı kişi gördüğünü ve onlarla konuştuğunu belirtir. Bu kişiler Kozan'dan geldiklerini, halkın Fransız ve Ermenilerden çektikleri zulmü anlatmak ve halkın bağımsızlığa kavuşabilmesi için Mustafa Kemal'le görüşmeye geldiklerini dile getirirler. Bu heyet, Hulusi Kurtoglu, Dava Vekili Emmi Mustafa ve Halil Topaloğlu'ndan oluşmaktaydı. Heyet, bir akşam Sivas Kongresi salonunda Mustafa Kemal'in başkanlığında Heyet-i Temsiliye ile görüşür ve amaçlarının anlatır. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde açılan Sivas Kongresi'nde Çukurova önemli bir yer tuttu. Burada bir güney cephesi oluşturulmak istendi. Burada bir Kuvay-ı Milliye teşkilatı kurmak için tecrübeli subaylar görevlendirildi. Bu subaylar Topçu Binbaşı Kemal ile Yüzbaşı Osman Nuri Beylerdi. Bunlar ellerinde Mustafa Kemal imzalı bir beyanname ile göreve başladılar (Toros, 2001: 77). Sonuçta Mustafa Kemal, Adana bölgesinde milli cephenin açılmasını emretmiştir. Mustafa Kemal bu görevi verirken, bir harita üzerinde, başarı yollarını da göstermiştir. Kozan yetkilileri, Adana bölgesi halkının silah ve cephanesinin, Birinci Dünya Savaşı'ndan saklanmış olarak yanlarında bulunduğunu, halkın böyle bir harekâtı idareye maddi ve Sivas'tan verilecek emirle düşmana saldıracaklarını belirtmişlerdir. Mustafa Kemal'in verdiği emre göre; teşkilat Kongre'de hazırlanan nizamnameye göre yapılacaktı. Sivas'tan hareketleri gizli

tutulacak, Binbaşı Kemal "Kozanoğlu Doğan" takma adıyla Kilikya Komutanlığı'na, Yüzbaşı Osman ise "Aydınolu Tufan" takma adıyla Kilikya Komutan Yardımcılığı'na tayin edilmişti. Birtakım zorluklarla başlayan yolculuğun güzergâhı, Kayseri-Develi-Haçın-Kozan'dır. Kozan heyetiyle Develi'de buluşurlar. Heyet, teşkilatın hazırlıklarının Develi'de yapılması için çalışmalarına başlar (Yorulmaz, 2005: 349).

Mustafa Kemal 10 Ekim 1919'da Sivas'a geldi. 16 Ekim 1919'da Sivas'ta komutanlar toplantısı yapıldı. Bu toplantı 26 Ekim'e kadar sürdü. Mustafa Kemal paşa güney cephesiyle ilgili çalışmaları yapmak üzere 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'yı görevlendirdi. Ali Fuat Paşa mevcut duruma göre bir rapor hazırladı:

1. Onbirinci Tümen Kumandanı, Kayseri İli Ahzı Asker Reisi, millî mıntıkaları dâhilindeki millî teşkilâtın büyümesine çalışacaklardır. Millî müfrezelerin Kilikya'nın işgal mıntikasına girmesiyle kuvvetlenecek mahalli teşkilatıyla icrasına başlanacak olan harekâta ayrıca yardımda bulunacaklardır. Tayin olunan miktardaki silâh, cephane vesaireyi gösterilen mahallere naklettireceklerdir. Eğer ecnebi kuvvetleri teşebbüslerimize takaddüm edecek olurlarsa bunların ileri hareketlerinin durdurabilmek için gereken tedbirler alınacaktır.

2. Kilikya'nın kurtuluş harekâtını Topçu Bnb. Kemal Bey maiyetiyle birlikte doğrudan doğruya idare edecektir. Kemal Bey'in idare edeceği mıntika ikiye ayrılmış, şarktakine piyade Ybz. Osman ve garptekine de Yzb. Ratip Beyler kumandan tayin edilmişlerdir.

3. Kemal, Osman ve Ratip Beylerin maiyetindeki teşekkül edecek olan kadrolar tamamlanır tamamlanmaz kumandanlar işgal mıntikalarına gizlice girecekler ve oralardaki hazırlıklarını ikmâl ettikten sonra harekete geçeceklerdir.

4. Kurtuluş harekâtına birden ve her taraftan başlayabilmek için, hazırlıkların ne zaman ikmâl edileceği Ankara'da bana bildirilecektir.

5. XII. Kolordu mıntikasına ait olan vazifede XX. Kolordu'ya devredilmiştir.

6. Tekmil Kolorduların hazırlayacakları millî teşkilât ve harekât Kuvay-ı Millîye Umum Kumandanı olarak tarafımdan idare edilecektir. Sivas'taki kumandanlar toplantısında Ali Fuat Paşa'nın planı aynen kabul edilmiş ve kendisi de Batı Anadolu Umum Kuvay-ı Milli Kumandanlığı'na atanmıştır (7 Ekim 1919) (Gülbüz, 1996: 131).

İşgalle birlikte, yurt genelinde olduğu gibi Kahramanmaraş'ta ta mukavemet teşkilatları kurulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda M.Kemal Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin teşkili için önce Bn. Sudi Bey'i, sonra da Sivas'lı Ali Bey'i göndermiştir. Milli Mücadele'deki haklı yerini alabilmek için Maraş halkının ferdi gayretleriyle ortaya koydukları dayanışma ve paylaşım özellikle belirtilmelidir. Bu cümleden olarak Yörük Salim Bey 120 piyade, 80 süvariye 2 Şubat 1920 günü Maraş'a ulaştırmıştır. Elbistan'dan sağlanan 400, Maraş Jandarma Bölüğü'nden gizlice alınan 800 silah halka dağıtılarak 1500 kişilik bir çete oluşturulmuştur (Cilacı, 2005: 691).

5.2. Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluşu

Bu arada Maraş'ta başlamış olan direniş hareketi devam etmektedir (Yorulmaz, 2005: 350-351). Fransızların idareye müdahalesi, Kaleye Türk bayrağı astırmak istememeleri, Ermenilerin Adana civarında yaptıkları işkence ve zulmü Maraş'ta da yapmak istemeleri teşkilatlanmayı zaruri kılmıştır. Fransız işgaline karşı teşkilat kurma fikri ilk olarak Dr. Mustafa tarafından ortaya atılmış ve teklif edilmiştir (Akbiyık, 1999: 165).

Maraş direnişinin diğer bölgelere de yayılması için kolordular ve Kazım (Özalp) ile Refet (Bele)'den görüş istenmiş ve hepsinden olumlu yanıt alınmıştır. 25 Ocak 1920 tarihli şifreli yazıda Mustafa Kemal;

Fransızların kuvvet getirerek olayı kanlı biçimde bastıracakları ve halkın parça parça edilmesi olasıdır. Bunu engellemek için her yerde, büyük küçük ulusal müfrezelerle harekete geçmeye zorunluluk vardır. Gerçi bu hareketin, Aydın'da olduğu gibi bir cephe durumuna gelmesi kısa sürede gerçekleşmese de, şu andaki sessizliğin işgal bölgesi ile ona komşu bölgelerde her türlü yaşamı durduracağından hareketin ertelenmesi olanaksızdır. Barış Konferansında geçici olarak işgal edilen yerlerin alınamayacağı, Adana bölgesinde de görülmelidir. Bu görüşle, ulusal harekete başlanması ve önce Urfa bölgesinde geniş ölçekte ve özellikle Fransız işgal bölgelerinin daha doğusunda gerilla biçiminde harekete geçilmesi gerektiği görüşündeyiz... demektedir.

Aynı tarihli ve kolordulara gönderilen bir genelgede de; "Genel duruma göre Ulusal Kuvvetlerin Fransızlara karşı harekete geçmesini daha çok geciktirmek sakıncalı ve zararlıdır. Barış görüşmelerinin sonuçlandırılmak istendiği bu aşamada ulusumuzu kurtarmak için en büyük gücümüzü göstereceğimize Avrupalıların kuşkusu bulunmamalıdır. Bu da ancak hareketle sağlanabilir" dendikten sonra, Fransızlara karşı koymanın biçimi şöyle açıklanmaktadır;

Birliklerini ayrı ayrı ve birden bire bulundukları yerde kuşatmak ve bundan sonra Ulusal Kuvvetler aracılığı ile en küçük garnizonlarından başlayarak tutsak ve yok etmektir. Kuşatma önlemleri; tren köprülerini ve tünellerini atmak, yolları, otomobilleri işleyemeyecek durumda kesmek, güçleri ne denli olursa olsun kesinlikle bir müfrezemizle tutuşturaktır. Bu karşı koyuşta başarının gizi, bağlantılarının kopuk tutuluşudur. Böylelikle, cephe kurulması gibi bizim için düşmandan daha çok ağırlık verecek ve politik sakıncalar getirecek düzenlerden de olabildiğince kaçınılmış olunur. Karşı koyma evreleri arka arkasına düzenlenecektir. Birinci evre Urfa'nın direnişidir.

Cephelerin görevleri, amaçları, eylem biçimleri ise şöyle açıklanmaktadır; 13. Kolordu'nun görevi Fırat'ın doğusunu bıraktırmaktır. Urfa direnişi döneminde Maraş cephesinin gelişimine göre hareket edilecek. Fransızlar, Maraş'ta işgallerini genişleterek ilerleyecek olurlarsa, Üçüncü Kolordu buna tüm silahlarıyla karşı koyacaktı. İşgallerini genişletmeyi Maraş'ta kalırlarsa, ne kadar yakın olursa olsun Maraş-Pazarcık garnizonunun gerisine yetiyecek yere dek ulaşım ve vurucu müfrezelerini gönderecekti. Kozan bölgesinde de en yakın Fransız garnizonu gerisine müfreze gönderecekti. Bu cephelerde Ulusal Kuvvetlerin büyük çoğunluğu eyleme hazırlanacaktı. 20. Kolordu cephesinde çabuklukla müfrezeler hazırlanacak ve işgal bölgesine gitmek için bekleyecekti (Yorulmaz, 2005: 350-351).

TBMM'nin aynı günkü açık oturumunda Sivas Mebusu Emir Paşa ise; İzmir olayının herkes tarafından bilindiğini belirterek Maraş olayının da unutulmaması lazım geldiğini, Maraş meselesi ile Kuva-yı Milliye'nin mevcudiyetinin ortaya konulduğunu şu cümleler ile dile getirmekte idi; *Maraş öyle mühim bir meseledir ki; İzmir'de vuku bulan cinayatin misli değilse de siyaseten bu kadar ehemmiyeti vardır ve tarifi nâkabildir. Yani Kuvayı Millîyenin vücud ve ademivücudu hakkında birçok safahat geçmiştir. Maraş meselesi, Maraşlıların fedakârlığı, Kuvayı Millîyenin mevcudiyetini bütün âleme ispat etmiştir. Binaenaleyh, Maraşlılar, birçok fedakârlık etmiştir. Öyle fedakârlık ki, yirmi beş bin çoluk ve çocuğu ile meydana atılmışlar, evleri yanmış, çoluk çocukları ateş içerisinde top, mitralyöz, her fecayı içerisinde çalışmış ve çabalamışlar ve her şeylerini feda etmişlerdir (Özüçetin ve Dağıstan, 2010: 9).*

Mudafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Milli mücadele'nin kazanılmasında önemli görevler yerine getirdiği tarihi bir gerçektir. Maraş'ın düşman işgalinden kurtulmasında da bu şehirde kurulan Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin rolü büyüktür. Fransız kuvvetlerinin şehri işgal etmesi ile başlayan baskı politikası halkın teşkilatlanmasını gündeme getirmiştir (Akbıyık, 1991: 109). Üst üste yaşanan olaylar, Ermenilerin saldırganlıkları ve Fransızların kalıcı olmak niyetinde olmalarının anlaşılması halkı teşkilatlanmaya, tedbir almaya yöneltti. Sivas mütarekenin uygulanmasından itibaren ve özellikle Fransız işgalinden itibaren Maraş'la yakından ilgileniyor ve teşkilatlanma için emriler gönderiyordu. 11 Eylül 1919 tarihli ve 8 Ekim 1919 tarihli beyannameleri Mutasarrıf Ata Bey'den sordular. Ata Bey Sivas'ı pek önemsemediği için baştan savma cevaplar verdi.

31 Kasım Pazar gecesi şehrin bazı mahallelerini temsil eden bazı kişiler Çiçekli Camisi'ndeki Vezir Mehmed'in hücrelerinde bir kandil etrafında toplandılar. Teşkilata alınacaklara ettirilecek yemin suretini hazırladılar. (Bağdatlı, 1974: 70) İşgal Karşısında teşkilat kurma fikri ilk defa Dr. Mustafa tarafından ortaya atılmış ve teklif edilmiştir. Ancak o günlerde Maraş Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu gerçekleştirilememiştir. Bazı kaynaklarda Maraş Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması için ilk toplantının bayrak hadisesinden iki gün sonra yani 30 Kasım 1919 tarihinde, Veziroğlu Mehmet Bey'in evinde yapıldığı kaydedilmekte ise de, Vezir Hoca hatıralarında 30 Kasım 1919 Pazar günü Hintlininoğlu lakabı ile bilinen Abdülhakim bey'in işyerinde konuyu görüştüklerini ve ertesi günü sabaha karşı medresede toplandıklarını ifade etmektedir. Toplantıda güvenilir bazı kişiler: bu teşebbüsten haberdar etmek üzere bir heyet seçildi. Seçilen heyet tek tek "milletin ve vatanın selameti uğrunda canımı feda edeceğime, meşru ve milli teşkilatlanmamıza karşı hainlik edenlerin öz kardeşim dahi olsa idamına ve sır saklayacağıma vallahi ve billahi" şeklinde ant içti (Akbıyık, 1991: 109). Arslan Bey hatıratında Müdafa-i Hukuk Cemiyetinin talimatnamesinin kabul edilmesini şöyle ifade eder:

5 Eylül 1919'da Sivas'ta teşekkül eden Kongre, Müdafa-i Hukuk Cemiyetinin talimatnamesinin kabul etmişti. Kongre talimatnamesinin bir nüshasını getirdikleri gibi Yörük Selim, Kılıç Ali'nin teşkilata memur olarak geleceklerini ve Elbistan'da Ali Bey namında bir Binbaşının bulunduğunu söylediler. Yalnız Yörük Selim, Enver Paşa'nın Emir zabıtı Kılıç Ali'nin, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın maiyetinde bulunmasından dolayı kongre muhitinde hoş görülmediklerini, Maraş'ta dikkat edilmesi gerektiğini söylediklerini bildirdi. Sivas kongresi talimatı Maraş matbaasında çoğaltılarak yayılmıştı. Artık milletin kurtuluş gününün doğduğuna inanmasına güzel bir vesile olmuştu. Herkesin gözü, kalbi Sivas'a dönmüş havadis bekliyordu. Teşrin-i evvelde (Eylül) mebus meselesi çıktı. 1919 Teşrin-i evvelinde galip devletler arasında hâsıl olan bir itilaftan sonra Suriye ve Kilikya'daki İngiliz kıtaatının, Fransız kıtaatı tarafından değiştirilmesine karar verildi (Özalp, Tarihsiz: 22).

2 Aralık 1919'da Kısakürek Mehmed Ali Bey'in 15 günde bir el yazısı ile yazıp çıkardığı "Maraş" adlı gazetesi'nin ilk sayısı ahaliye dağıtıldı (Akbıyık, 1991: 109;111). 15-20 gün arayla çıkan gazetenin inkılâpçı imzalı ve siyasî başlıklı bir başmakalesi vardı. Tek bir nüshasını bulabildiğimiz bu gazete millî ruh ve heyecanı ayakta tutmak, Türkiye ve Maraş'ın vaziyetini halka açıklamayı amaçlayan bu gazetenin bir köşesinde de okuyanların çoğaltarak

Arkadaşlarına dağıtmaları isteniyordu. Gazete Maraş işgali ve Mücadelesini Altın Ordu Milli ruh ve heyecanı ayakta tutmak, Türkiye ve mahallin vaziyetini açıklamak gayesini güden bu gazetenin bir köşesinde okuyanların teksir ederek

arkadaşlarına dağıtmaları isteniyordu (Bağdatlı, 1974: 70). Çiçekli Caminde toplananlar bir gün sonra öğleden sonra Veli Efendioğlu Ziya'nın evine geldiler. Toplantı 35 kişi olacakken aralarında İngiliz Muhipler Cemiyetine mensup kişiler de bulunduğu için maksatlarını açıklamadılar, mevlût okuyup, şerbet içip dağıldılar (Özalp, 1984: 52). Bundan sonra ki toplantı yine Veliefendioğlu Ziya Bey'in evinde yapıldı. Bütün mahallelerde teşkilat kurma fikri müzakere edildi. Mudafaa-i Hukuk nizamnamesi ile beyannamesinin Mutasarrıf'a geldiği hakkında bilginin verilmesi üzerine, Evkaf Müdürü Evliya Efendi, beyannameyi mutasarrıflıktan almakla görevlendirildi. Daha sonra Faik ve Arslan Bey tarafından hazırlanmış olan geçici talimatname okundu. Gerekli düzeltmeler yapıldı ve semtlere dağıtılmak üzere çoğaltıldı.

Maraş'ta yürütülen bu teşkilat çalışmalarının başlangıçta birbirinden habersiz olarak, Kayabaşı Mahallesi ile Şekerli Mahallesinde ayrı ayrı yürütülmüştür. Şekerli Mahallesi ekibi daha sonra Kayabaşı Mahallesi ekibine iltihak etmek suretiyle birleşmiştir. Her iki heyette işi çok gizli tutuyordu. Karakız Zeki'nin evinde toplanan Kayabaşı Heyeti, Şekerli'de bir teşkilât kurulduğu haberini alınca, teşkilât mührünün Çuhadaroğlu Hacı Mehmed'den alınması için Kuruşçu oğlu Ali Paşa, Zahocaoğlu Duran, Veziroğlu Ökkeş ve Jandarma Durdu Çavuş'u görevlendirdiler. Çuhadar'ın evine giden bu dört kişi Şekerli toplantısına giden Hacı Mehmed'le yolda karşılaşp mührü ondan aldılar. Teşkilatlanmada ilk adımı atmış olan Kayabaşı Heyeti genelde genç atılgan ve pek zengin olmayanlardan oluşurken, Şekerli Heyeti çoğu varlıklı, yaşlıbaşlı, sözü geçen kimselerdi (Bağdatlı, 1974: 70). Çuhadar geri evine döndü ve kayabaşı heyeti de durumu Şekerli'ye bildirmek üzere Kuruşcuoğlu Ali Paşa ile Karakız Zeki'yi gönderdi. Hacı Nuri Beyin evinde ki heyet toplantısına giren Karakız ve Kuruşcuoğlu *"Kayabaşı Heyetinden geliyoruz, biz cemiyeti teşkil ettik ve merkez heyetine ait olan mührü de teslim aldık size Kayabaşılardan selam getirdik. Elbirliği ve işbirliği isteğimizi bildiriyoruz"* dediler. Şekerli Heyeti mensupları arasında bu konu tartışıldı. Hacı Bey ve arkadaşları Bolşevik cereyanından bahsederek tehlike karşısında bölünme yüzünden tehlikeyi unutma durumuna düşüleceğini anlattı. Bunda Bolşevik Rusya'nın itilafların karşısında olması sebebiyle onlara karşı destek alınabilecek bir güç olduğunu düşünenlerin var olduğunu anlıyoruz. Bu olaylar gizlilik içinde yürütüldüyse de Ermeniler şüphelendi ve Fransızlara ihbar ettiler. Şüpheli gördüklerini Fransa hakkında kötü konuşmak suçundan yakalayıp kışlaya götürüp dövdüler fakat bir şey öğrenemediler (Özalp, 1984: 54).

Bu günlerde Fransız kumandanlığı tarafından 150 altın lira Maraş Belediye Reisine getirilerek, Türklerden fakir olanlara dağıtılması istenmiştir. Belediye Reisi buna vasıta olmaya yetkisi olmadığını belirterek müftüye gitmelerini tavsiye etmiştir. Müftüye gittiklerinde ise *"halkın fukarası bizce belli değildir, mensup oldukları mahalleler ihtiyar heyetlerince belli olur"* dedi (Bağdatlı, 1974: 70). Bunların ardında Ermenilerin silahlandırılması hız kazanmıştı. Şehre silah ve mühimmat gelmesi de hızlanmıştı.

Halkın iyice farkında olduğu bu durumlar vaziyetin ciddi olduğu manasına geliyordu. Teşkilatlanma hız kazandı. Birlik kararının alınmasının ertesi günü Kayabaşı heyetinin Çiçekli Medresesi'ndeki toplantısına Şekerli teşekkülünden Refet, Dedeoğlu Mehmed, Hüdayi Tahsin katıldılar. Kayabaşı heyeti ikinci teşekkülden kendilerine katılma talep etti. Şekerli heyeti de kabul etti. Cemiyetin nizamnâmesi yeniden okunup teşkilât yeniden düzenlendi. Merkez Heyeti seçildi. Semt şubelerinin reisleri ve azaları belirlendi. Her şubenin maiyetine bir ihtiyat zabiti (yedek subay), bir çavuş ve dört tane talimli nefer tahsis edildi. Köylerde de teşkilât oluşturmak gerektiğine karar verildi (Bağdatlı, 1974: 73). Sonraki gün Çiçekli'de Merkez Heyeti toplandı. Bir seçim yapıldı.

Arslan Bey reis, Kâtip Faik, veznedâr Hacı Nuri, azalar da Refet, Hafız Ali, Evliya, Fatmahioğlu Derviş, Belediye Reisi Hacı Sıtkı, Kısakürek Mümtaz, Mühendis Abdüllâtîf, ihtiyat zabitlerinden Adanalı Hasan seçildiler. Kendilerine karargâh olarak Ulucami'yi seçmişlerdi. Böylelikle Maraş'ta Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti kurulmuş oldu. Yapılan teşkilat planına göre, muharebe esnasında düşmana karşı oyabilmek için şehir on bölgeye ayrıldı. Her bölgenin bir idare heyeti vardı. Merkeze bağlı köylerde grup grup bu bölgelerin emrine verildi. Şehirdeki idare bölgelerinin ve başkanlarının isimleri şöyledir:

1. Çavuşlu; Çuhadarzade Hacı Mustafa Efendi
2. Bektutîye: Sermüsevvit Ahmet Efendi
3. Restaaîye; Baba Halîzade Ahmet Efendi
4. Acemli: Evkaf Müdürü Evliya Efendi
5. Kayabaşı; Tapu Memuru Faik Efendi
6. Divanlı; Hasan Nebil Bey
7. Ekmekçi; Sapsız Hacı Efendi
8. Cıgıcığ (Nahrönü); Muhacir Memuru Nasrullah Efendi
9. Âlemlî. Zülkadir oğlu Süleyman Bey.
10. Hatuniye(Şekerli); Ali Sezai Efendi (Akbiyık, 1991: 110-111)

Maraş Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulduktan sonra bir taraftan para toplanmaya, erzak biriktirilmeye, diğer taraftan da silah ve cephane teminine başlandı (Akbiyık, 1991:111). Tüccardan Beşen Beyzade Hacı Nuri Merkez Veznedarlığını yapıyordu. Gerek para gerekse yiyecek olarak herkes hissesine düşeni itirazsız ve seve seve getirip veriyordu. Bu arada, Hacı Mehmet Efendi bir defada 500 altın vermiştir (Çelik, 2005: 722). Dışarıdan silah ve cephane getirilmekle birlikte Jandarma Komutanlığı'nın elinde bulunan silahlardan da istifade edilmesi düşünüldü ve mevcut silahlar Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kontrolünde savunma için halka dağıtıldı (Akbiyık, 1991:111). Maraş Milli Mücadelesine şahitlik etmiş olan, Yürük Selim mahallesinden Durdu Sucu Maraş Kuvay-ı Milliyesinin teşkilini şöyle anlatır:” Arslan Bey Kuvay-ı Milliye'yi teşkil etti. Mahiyetinde Gürünlü Mustafa Efendi, Çuhadar Hacı Mehmet Efendi, Nazifoğlu Ahmet, Sarı Kâtip Efendi, Kuvay-ı Milliye'yi bunlar teşkil etti. Ondan sonra Gürünlü Mustafa Efendinin katırları, Sarı Kâtip Efendinin gölükleri, Elbistan'a gittiler. Bu gölüklerinen silah cephane getirdiler. Duran Sucu'nun evini yıktılar, bunların orda adam başına birer tane tek muaddel verdiler. Seyfi Sucu mahalle bekçisi olması dolayısıyla ona 50 mermi verdiler. Mağralı'nın çete reisi Hakkı Bey'in oğlu Muharrem Bey, Kuvay-ı Milliye'yi teşkil ettiler. Yerli yerinde millet teltik üstünde dururdu” (Özalp, 1986: 301).

Maraş Harbinin 6. Günü Müdafâ-i Hukuk Cemiyetinin yayınladığı beyanname:

Ey Müslümanlar,

1338 yılından beri dünya yüzündeki insanları Allah'ın rahmetine gark etmiş olan İslam dinini, yok etme hayalinde bağnaz Hristiyanlar, Ortaçağ Tarihi, Haçlıların yaptıkları yanlışlığı yeniden canlandırmaya çalışıyorlar. Bugün yeryüzünde yaşayan 300 milyonluk Müslüman toplumu içerisinde yalnız Osmanlılar bağımsız olup, diğer din kardeşlerimiz Hristiyanların kahredici pençeleri altında, zayıf ve aciz bir şekilde, tutsa olarak yaşamakta ve haraç vermeklerdedir. Hristiyanlar, şimdi bizleri de bu tutsaklar arasında sokmak istemektedir. Bugün hilafetin merkezi olan İstanbul'dan başlayarak, tüm Türk, Arap ve Kürt yurtları düşmanlarımız arasında bölüşülmektedir. Yeryüzünün cenneti olan koca Suriye'nin güzelim kasabaları, bağları, bahçeleri ile büyük Ermenistan adı ile Adana, Urfa, Maraş ve daha kuzeye doğru bütün doğu

illerimiz düşman çizmesi altında yani Fransız zulmüne terk ediliyor. Bir yıldan beri, güvenlik bahanesi ile işgal ettikleri yurdumuzda Fransız ve Yunan melunları birbirleriyle yarış edencesine ele geçirdikleri din kardeşlerimize tarihin yazmadığı canavarlıkları ve yabaniliği yapıyorlar. Dün İzmir'e giren Yunan eşkiyası on binlerce Müslüman'ı öldürdükleri ve yüz binlercesini de il, ilçe ve köyleri yakıp yıkarak yerle bir etmek suretiyle, yersiz yurtsuz bıraktıkları gibi, Hristiyan medeniyetinin önderi olarak kabul edilen Fransızlar da, haksız yere sokuldukları Anadolu'muzda Yunan canavarlarına taş çıkaracak binlerce feci olay yaratıp, gözler önüne sürüyorlar. Bakınız, sevgili vatanımız gibi tüm varlığı ile Müslüman olan Maraş'ımıza altı günden beri yerli Ermenilerle el ele veren Fransızların ateşlediği topların meydana getirdiği, çok geniş ve korkunç yangın alevleri içinde kavrulup yok oluyor.

Ey insanlar! Yeryüzündeki bütün insanların ve gökteki meleklerin bildiği gibi, Müslüman Türk olmaktan başka hiçbir günahı olmayan bu din kardeşlerimizin, Allah aşkına, imdatlarına yetişiniz. Bu kimsesizleri, alçak düşmanların kanlı pençesinden kurtarınız. Evet, geliniz, görünüz. Maraş yanıyor. İslam kanı dereler gibi akıyor. Namussuz Ermeni'lerin insanlık şerefinden hiçbir payı bulunmadığı anlaşılan Fransızların amansız top atışlarından, beka yağmurları gibi yağın mitralyöz mermilerinden, yıldırım sesi gibi korku veren bomba patlamalarından bunalan kadın, çoluk, çocuk, ihtiyar, hasta gibi biçareleri görünüz. Kopardıkları imdat çılgınlıklarını duyunuz. Fakat kurtuluş gününün pek yakında geleceğine canı gönülden iman eden Maraş'lı din kardeşlerimizin, altı gün altı gecedir, susuz, uykusuz durup dinlenmeden düşmanın yok edici araçlarına karşı kükreymiş aslanlar gibi pençeleyiyor. Maraş, şu dakikada yeryüzünde yaşamakta olan bütün insanlara fazilet dersi veriyor. Çünkü biliyor ki insanı hayvanlardan ayıran özellik, din, devlet ve millet sevgisi ile namus ve şeref duygusudur. Maraşlı bugün, ruhuna ve vicdanına tüm anlamı ile hâkim olan bu ülküsü yolunda, düşmanı ne kadar güçlü, buna karşın kendi talihsizliği ne kadar acımasız olursa olsun alın yazısının değişmeyeceğine iman etmekte ve bu inanç ve karallık içinde can alıp can vermektedir. Zafere kadar da bu faaliyetlerini sürdürecektir.

Ey İnsanlar! Sizler de bütün gücünüzle gözlerini açıp uyanınız, bağınaz haçlıların bugün Maraş'ta saçtığı kan ve ateş sellerinin, fırsat buldukları anda her yerde Müslüman hakkında planladıkları acımasız uygulamaların başlangıcı olduğunu görünüz. İnananlar, uyanınız, uyanınız... İnsanlığa kanlı yaşlar döktürecek, belki de üstlerinde lanetler yağdıracak olan şu acıklı halimizden, ders ve ibret alınız. Şu altı gün gibi kısa süre içinde, biz görüp inandık ki; Yenilmez olduğu zannedilen düşmanlarımızın, imanımız ve çabalarımızla mutlaka yenilecek ve 20. Yüzyılın medeniyet âleminde, hala orta çağ düşüncesi ile haça sağlamak istedikleri, yüceliklerle bezeli, o ulu makama, Allah'tan başka hiçbir şeye inanmayanların, timsalleri olan nurlu hilalimiz çekilecektir.

Not: Maraş mutasarrıfı olan Cevdet Bey'in Osmanlı hükümetine gönderdiği 28/1/1336 tarihli şifresine ekli olarak sunduğu, Elbistan müdafa-i hukuk derneğinin 26/1/1336 tarihli duyurusunun, Mehmet Özbaş tarafından yapılan çevirisidir (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 2001: 33)

Anlaşılabacağı üzere büyü bir kısmı terhis edilmiş olan Türk ordusunun kalan kısmı da Anadolu'nun çeşitli mntıklarında asayışı sağlamakla görevliydi. Devletin Düştüğü bu çıkmaz içinde görev Türk Milletine düşüyordu. Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti bu amaca yönelik olarak teşekkül ettirilmiştir. Kuruluşu ve başarılı faaliyetleri ile

Fransızların bölgeden geri püskürtülmesinde önemli bir rol oynayan Maraş Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti buna güzel bir örnek teşkil etmektedir (Akbiyık, 1991:113).

6. FRANSIZ İŞGALİNE KARŞI MARAŞ'TA MEYDANA GELEN OLAYLAR VE MARŞ'IN KURTULUŞU

Fransız işgali ile meydana gelen olaylar Maraş halkını daha çok mücadeleye yöneltmiş ve bir halk kuvveti ortaya çıkmıştır. Özellikle Ermenilerin aşırı taşkınlıkları halkın Milli Mücadele fikrinde birleşmesini hızlandırmıştır. Albayrak gazetesinde “Diyarbakir muhabirimizden” başlıklı yazıda Fransız işgalinin ilk günlerinde durum “Diyarbakir Muhabirimizden” başlıklı yazıyla ifade edilmiştir. Yazıda, Maraş'taki İslamlara yapılan Fransız saldırılarının iki gündür devam ettiğini ve yardıma koşan dindarların ateş altında kalmalarına rağmen mücadelede yüreklilikle sebat ettikleri ifade edilmiştir. Ayrıca yazıda, Ermeni taşkınlıklarından da bahsedilmiştir. Aynı tarihli gazetenin 2. sayfasında “Maraş Hadisesi Nasıl Başlıyor” başlıklı yazıda Maraş halkının General Keret'in gelişi ve hükümete müdahalesi karşısında gösterdiği haklı tepki ve Elbistan halkının Maraş'a yardım edeceğini ifade eden haber yayınlanmıştır (Albayrak,1 Şubat 1336, sayı 64: 1-2).

6.1. Sütçü İmam Olayı

Fransızların Maraş'ı işgalinin ilk günleri idi. 31 Ekim 1919 cuma günü Fransızlardan güç alan Ermeniler, Maraş sokaklarına dağılmışlar, önlerine gelen Türklere hakaret ediyorlar, millete, dine ve mukaddesata dil uzatıyorlardı. Fransız askerleri ise, bu duruma seyirci kalıyordu (Çelik, 2005: 716). Esasen o gün Ermeniler, edepsizliği son dereceye çıkarmışlardı. Birkaç tanesi de hükümet konağı kapısındaki nöbetçiye sataşmış, hükümeti tezyif edecek lakırdılar söylemiş ve nöbetçiden fuhuşhane göstermesini istemiş ve oradan geçmekte olan posta müvezziini dövmüşlerdi (Bağdatlı, 1974: 42). Ermenilerin taşkınlıkları Fransızların gelmesiyle iyice artmıştı ki daha Fransızların gelişinden iki gün sonra Fransız askerleri ve onları gezdirmek niyetiyle Fransız askerî üniforması giymiş Ermeniler çarşıya çıktı. Kilikya hükümetinin kurulduğunu ilân etmeye başladılar. Buna tahammül edemeyen Türk halkından bazıları çarşı karakol amiri Komiser Cemil vasıtasıyla taşkınlıkların engellenmesi için Mutasarrıf Ata Bey'e haber yolladılar. Ata Bey ise bu müracaatı yapanları hadise çıkarmamaları için tevkif ettirdi (Özalp, 1984: 22).

Bu durum 3.Kolordu komutanından 13. Kolordu Komutanına çekilen telgrafla şöyle ifade edilmiştir;

3.Kolordu Komutanı

Elbistan Ahz-ı askeriyesinden 1Teşrin-i sani 335(1Kasım1919) tarihli atideki ma'lumat gelmiştir.

Maraş'tan İngilizlerin çekilmesi üzerine yerlerine Fransızlar cüz'i kuvvetle gelmiştir. Bunlara İltihak eden Ermeniler “yaşasın Kilikya bayrağı, kahrolsun Türkiye” diye bağırarak dolaşmışlar ahaliden birçokları sevkan Elbistan'a doğru hicrete teşebbüs etmişler. 1 Teşrin-i sani 335gecesinde telgraf memurlarının verdikleri ma'lumata göre Maraş'ta ufak bir vaka olmuş ve iki İslam ile bir Ermeni maktul düşmüştür.

13. Kolordu Komutanı

Cevdet

Kongre heyetine takdim(A.T.B.,1997:70)

Asıl adı Ali olan Sütçü İmam Maraş'ın Fevzi Paşa mahallesinde olup, Uzunoluk Camii'nde ücretsiz olarak imamlık yanında geçimini sağlamak için sütçülük yapıyordu (Akbiyık, 2002: 1388). Bir sabah yine dükkânında süt satarken Uzunoluk hamamından çarşafı, peçeli Türk kadınları alayı telaşlı, ürkek çabalarla çarşının kalabalığını geçmeye çalışıyorlardı. Üç neferlik bir Fransız devriyesi önlerini kesti. Üçü de silahlı, üçü de vazifeli idi. Türk kadınlarını durdurdular : *'nereye bayanlar, yüzünüzü örtmeye ne hakkınız var? Burası Fransız hükmüne girdi. Fransız medeniyetinde kadınlar açık gezer'* dediler.

Kadınlar feryada başladı. Dükkâncılar, kahvede oturanlar koştu. Kadınlarla, düşman neferlerini çembere almışlardı. Yaşlılardan biri bir baba tavrı aldı ve Fransızlara ; *'Bu kadınları bırakın. Yaptıklarınızla onları can evinden vuruyorsunuz'* dedi. Kocayı tüfenk dipçiğiyle dövdüler. Kadınlardan birinin peçesine asılarak yırttılar (Tankut, 2008: 32). Kadın bayılmış ve yere yıkılmıştı; öbür kadınlar feryada başlamışlardı (Bağdatlı, 1974: 43). Bu sırada olaya engel olmak isteyen Tüfekçi Beyazıt ustanın yeğeni Çakmakçı Sait, Darül Muallimin öğrencisi Taha ve Sakarkayalı Gaffar Kabuloğlu Osman Efendi ileri atılmışlardır (Yakar, 2012a: 36). Fransız ve Ermenilere nasihat ederek yollarına doğru dürüst gitmelerini söyleyen Çakmakçı Said ve Caffarkabuloğlu Osman düşman kurşunu ve dipçiğiyle ağır yaralandı. Çakmakçı Said'in yarası ağır olup yere düşünce Uzunoluk Camii'nin altmışlık müezzini Hacı Sütçü İmam başından beri koruduğu soğukkanlılığını bozarak geldi ve (Özalp, 1984: 24) revolver (Bağdatlı, 1974: 43) tabancasını peçe yırtan ve Çakmakçı Said'i yaralayan Ermeni'ye doğrulttu (Özalp, 1984: 24). Said'e ve baygın kadının yerde sürünen perişanlığına baktı. Bunları yapan düşman askere tabancasını doğrulttu (Tankut, 2008: 33). *"Durun bire densizler! Durun bre köpek soyları namus günüdür"* dedi ve silahını ateşledi. Diğer Ermeniler kaçışırken silah sesine İngiliz ve Fransız devriyeleri geldi. Yaralı Ermeni'yi otomobille kışlaya götürdüler. Ermeniler yaralılarını kışlaya götürürken sağa sola ateş ediyorlardı bu sırada medrese üzerinde bulunan Zülfikâr Çavuşoğlu Hüseyin'i şehit ettiler. Hüseyin Maraş Kurtuluş Savaşı'nın ilk şehididir. Sütçü İmam ise Nalbant Bekir'den emanet aldığı at ile uzaklaştı. Bu at ile Ahır Dağı'nı aşarken Süleymanlı'dan Maraş'a gelmekte olan bir Fransız müfrezesiyle İncebel'de karşılaştı. Olaydan haberleri olmayan Fransızlar Hacı Sütçü'nün tabancasını alıp kendisini bıraktı. Sütçü İmam yoluna devam ederek Bertiz'in Ağabeyli Köyündeki Bayezid Oğlu Muharrem'in yanına gitti (Özalp, 1984: 24).

Bu olay Maraş'ta havayı gerginleştirmişti (Akbiyık, 2002: 1388). Olay yerine hala şehri terk etmeyen İngiliz ve Fransız askerleri yetiştı. İngilizlerin ve Fransızların bütün çabalarına rağmen Sütçü İmam bulunamadı. Ancak olayın intikamını almak isteyen Ermeniler sağa sola ateş ederek Zülfikâr Çavuş oğlu Hüseyin'i şehit ettiler. Bu arada Türkleri öldürüp kadınlarını alacaklarını, camilerle çan takacaklarını söylediler. Fransızlarda misilleme hareketlere girişerek Sütçü İmam'ın dayısının oğlu Tiyeikli oğlu Kadir'in ellerini ve ayaklarını arkasından bağlayarak burun ve kulaklarını kestikten sonra boğazlayarak şehit ettiler (Karabekiroğlu, 2008: 65).

Sütçü İmam'ın yakalanması için Fransızlar ve Ermeniler tarafından yapılan aramalar sonuçsuz kalmış ve Osmanlı yöneticileri nezdindeki başvurulardan bir netice elde edilememiştir¹⁵. Uzunoluk Hadisesi Hariciye Nezareti'ne çekilen telgrafta:

31 Ekim 1919 Cuma günü Maraş kasabasının Uzunoluk Çarşısı'nda Fransız işgal kıtaları içerisinde bulunan sarhoş Ermeni askerlerinin Fatma ve Elife adlı kadınlara sataşması, her ikisinin de aynı çarşıda ve az aralıklarla hoş olmayan saldırıya uğramaları Müslüman halkı rencide etmişti. Polis Müdürü

Sabri Efendi'nin müdahalesiyle galeyan durdurulmuştu. Sarhoş olan Ermeni askerlerinin dine, imana küfretmeleri sütçülük yapan Hacı İmam'a da dükkânının önünde hakaret etmeleri üzerine, özellikle kadınlara saldırı ile birlikte din ve imana küfretme hadiselerini unutamayan Sütçü Hacı İmam tabancasıyla Ermeni askerlerinden birini öldürdükten sonra ortadan kaybolduğu ve kendisi hakkında gerekli yasal işlemin yapıldığına dair fezlekenin düzenlendiği" beyan edilmekteydi (Çelik, 2005: 716) Fezleke sureti aşağıda verilmiştir:

Bâb-ı Âlî

Dâhiliye Nezâreti

Emniyet-i Umûmiye Müdîriyeti

Soruşturma fezlekesi sureti

İs bu kırk sekiz sayfalık soruşturma evrakı ve teferruatının araştırılmasından durum anlaşılacağı üzere: 31 Ekim 1919 Cuma günü Maraş'ın Uzunoluk çarşısında iki Müslüman'ın tehlikeli şekilde yaralanması ve bir Ermeni askerinin öldürülmesi şeklinde gelişen üzücü olay hakkında yapılan tahkikata göre; bahsedilen günde akşam alaturka saatle bir buçuk civarında Uzunoluk çarşısının üst tarafında ve köprüye yakın bir yerde bir Ermeni gönüllüsü Çavuşlu mahallesinden olup değirmenden gelmekte olan ve kucağında iki yasında bir çocuk bulunan Elbistanlı Asaf'ın karısı Elife'ye tecavüz ederek dinine küfrettikten sonra "daha yüziün kapalı mı kalacak?" diyerek yüz peçesini alıp götürmüştür. Bunu haber alan polis memurlarından Sabri Efendi olayı soruşturmak üzere Uzunoluk Çarşısı'na indiğinde olaydan dolayı ahalinin çok fazla etkilendiğini görmüştür. Elife'nin nereye gittiğini araştırırken, Necib oğlu Derviş Efendi'nin evinin önünde yine bir Ermeni neferi hayvanlarına bakmak üzere sokağa çıkmış olan Begtutiye(?) mahallesinden Gülekci Halil'in karısı elli yasındaki Fatma'ya tecavüz ve hakaret ederek yüziünün peçesini alıp yırtmış ve basından çarşafını arkaya atarak "Artık biz geldik, hürriyet oldu, daha mı böyle gezeceksiniz?" diye sövüp saymıştır. Polis Sabri Efendi kadının yere yıkıldığını ve tecavüz eden neferin elinde de bıçak olduğunu görür görmez derhal oraya giderek çıkması muhtemel olan bir olayın önüne geçmeye çalışmıştır. Bahsedilen Ermeni neferi polis efendiye de cebinden çıkardığı revolveri göstermiş ise de sıkmamıştır. Orada bulunan sekiz-on kadar Ermeni gönüllüsünden bazıları tecavüz eden askere yardım ederken içlerinden birisi de engel olmak istemiş ve hatta engel olmak isteyen asker gerek halk ve gerek polis efendiye karşı neferin tecavüzünden dolayı özür dileyerek tecavüz edenlerin subayları aracılığıyla cezalandırılmasını sağlayacağını söylemiş ve oradan ayrılmışlardır. Ermeni gönüllülerinin toplu olarak yollarına devam ettikleri ve polis efendinin de tecavüze uğrayan Fatma'yı alıp hükümete gittiği sırada çarşıda tekrar kavga çıkmış, silahların sıkılıp, kötü olayların çıktığı anlaşılmıştır. Bu olayların sebebi araştırıldığında aslında sarhoş olan Ermeni askerlerinin polisten ayrılıp yollarına gittikleri sırada din ve imana küfrettikleri, hatta o sırada dükkânın dışarısında bulunan (Sütçü Hacı İmam) adındaki kişinin kendi aralarından geçmiş olduğu bahanesiyle ona da saldırdıkları ve bunun üzerine hemen aynı mevkide Müslüman kadınlardan ikisine yapılan haksız saldırılardan fevkalade üzgün olan Müslüman halkın Hacı İmam'ın sözlerinden etkilenererek Ermeni askerlerini arkadan takip ettikleri ve onlara yetiştikten sonra birbirleriyle kavgaya başladıkları bildirilmiştir. Ermeni askerlerden biri belinden çıkardığı

manevra kayısıyla Hacı İmam'ı yaralayıp diğer arkadaşlarının da silah atmaya başlamaları üzerine halk tekrar geriye kaçmıştır. O sırada yemek için evine gitmekte olan jandarma Nebi oğlu Mehmed'e rastlayan Ermeniler onu sağ gözüünün üstünden yaralayıp, kasaturasını almışlar ve hiçbir şeyden haberi olmayıp çeltik isinden gelmekte olan Resbaiye(?) mahallesinden Sakar Kıyalı oğlu Keto Osmanı feci şekilde revolver kurşunuyla yüzünden ve Çavuşlu mahallesi camii civarında karsılaştıkları Zülüfdar(?) oğlu Hüseyin Çavuş'u kayış ve kamçılarla yaralamışlardır. Çarsıdan gelmekte olan üç Ermeni askerinin de kahveden evine gitmekte olan Çavuşlu mahallesinden Çakmakçı oğlu Said'e üç defa revolverle ateş ettikleri ve mermilerin ikisinin boşa gidip birinin sırtına isabet ederek ön tarafından çıktığı ve kamçı ile de yüzünden yaraladıkları anlaşılmıştır. Uzunoluk Camii hizasında ise bir Ermeni neferi yaralanmıştır. Yaralanma sekline gelince; yukarıda ismi geçen Sütçü Hacı imam'ın bahsedilen camiin merdiveninde bekleyerek oradan geçmekte olan iki Ermeni askerinden birisini silah sıkarak öldürdüğü söylenmektedir. Soruşturma sırasında katil olduğu anlaşılan Hacı İmam'a silahın Resbaiye Mahallesi'nden imam Bey tarafından verildiği ve Uzunoluk'dan Cephane ağası(?) oğlu Hasan ve Göde Ali ve Toros ve Kel Ali adındaki kişilerin de kışkırtıcı oldukları iddia edilmiş ise de İmam Bey'e bu şekilde silah verildiğine dair hiçbir şahidin şahadetine ve bu hususta açık bir ifadeye rastlanmamıştır. Ancak şahitlerden Kahveci Kigork öldürme olayından önce silahsız olarak İmam Bey'in Orman Dairesi olarak kabul edilen dairenin avlusuna girdiğini ve sonra oradan silahlı çıktığını söylerken, bahsedilen kapıya bitişik olan dükkânın sahibi Samuel adlı kişi de Hacı İmam'ın asla bahsedilen dairenin avlusuna girmediği, yukarıdan gelerek doğruca camiye girdiğini söyleyerek diğerine zıt ifadelerde bulunmuşlardır. Hacı İmam'ın daire avlusunun içerisine girdiği farz edilse bile bahsedilen yerde İmam Bey'in doğrudan doğruya müstemilatından olmayıp Orman dairesinin avlusu bulunmaktadır. Olay sırasında daire müdürü içerde olup, dövülen jandarma Mehmed ile beraber daha bir takım kişiler korunmak için içeriye girmişlerdir. O sırada İmam Bey'in de namaz kılmak için camiide bulunduğu anlaşılmaması üzerine İmam Bey tarafından silah verilmesi olayı ispatlanamamıştır. Diğerleri için olduğu iddia olunan tahrike gelince: Bunlardan Toros adlı şahıs o gün kuşluk vakti dükkânında bulunduğu sırada birkaç Ermeni askeri gelmiş, içlerinden birisi beser guruşa üç aded tütün paketi aldıktan sonra kendisinden yirmi gurus daha madeni para alarak yerine on guruşa tedavül eden bir İngiliz kâğıt parası vermişlerdir. Sonunda birçok uğrasının ardından yirmi gurus madeni akçeyi geri alarak yerine Osmanlı kâğıt parası vermek suretiyle aralarındaki çekişme çözülmüş ve bu şekilde uygunsuz durumun devamından kaçınmak için saat yedide dükkânını kapayarak, evine gidip bir daha çıkmamıştır. Cephane ağasının oğlu Hasan'da saldırıya uğrayan kadını Polis Sabri Efendi ile beraber hükümete götürmüş, olay mahallinde kesinlikle bulunmadığı anlaşılmıştır. Göde Ali ile Kel Ali'nin de öldürme ve bozgunculuğa yönelik söz ve davranışa cüret ettikleri ispatlanamamıştır (Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, 2003: 61; 63).

Sütçü İmam olayının ardından Maraş halkı Antep'te ki Fransız işgal komutanlığına başvurarak Maraş'taki Ermeni askerlerinin geri çekilmesini istediler. 2 Kasım 1919'da çekilen telgrafta şunlar yazılıydı: sekiz aylık İngiliz işgalinin ardından memleket Fransızların eline geçmiştir. İngiliz işgali sırasında milletin hislerini ve dini görüşlerini edecek hiçbir olaya meydan verilmemiştir. Fakat ekseriyetini Adana

civarındaki Ermenilerin oluşturduğu Fransız kuvvetlerinin Maraş'a gelmesiyle beraber Türkler aleyhinde faaliyetlere başlanmıştır. Yine Sütçü İmam ertesinde İngilizler devir teslim işlemini bitirerek Maraş'ı terk ettiler. Esasen Fransızların tutumunu İngilizler çok yanlış bulmuş ama yine de ses çıkarmamıştır. Olayların ardı arkası kesilmemiştir. Ermeniler sürekli karışıklık çıkarmaya uğraşmışlardır (Karabekiroğlu, 2008: 65). İşgal kuvvetlerine karşı silah çeken ilk Maraşlı, Sütçü İmam'dır. Attığı kurşun bir Ermeni'yi öldürmekte kalmamış, bütün halkın ayaklanmasına yol açmıştır. O, Maraş'ta istiklal mücadelesinin müjdecisi olmuştur. Nitekim bu olaydan sonra, işgal kuvvetleri Maraşlıların gözünde küçülmüştür (Çelik, 2005: 716).

6.2.Yüzbaşı Andre'nin Maraş'a Gelişi ve Faaliyetleri

Maraş'ta bulunan bütün Çerkezler adına İskender, Tevfik, Süleyman ve Refik imzaları ile Antep Fransız askeri kumandanlığına bir telgraf çekilerek " çeşitli kavimlerin sadet ve geleceklerinin temini için emrindekileri şefkatle idare ettiği böylece çevresinde takdir topladığı" belirtilen Osmaniye valisi Yüz Başı Andre'nin aynı görev ile Maraş vilayetine tayin edilmesi istenmiştir. Bunun haberi Mustafa Kemal'e ulaştığında çok kızmış çektiği telgrafla tepkisini göstermiştir. Telgrafta: " Fransız işgalinin bütün yurttan protesto edildiği bir sırada, yurdun her tarafında Kuvayı Milliye birleşerek silahlı müdafaaya karar verilmişken, böyle bir telgraf çekilmesine üzüldüğünü, bu telgrafi çekenlerin Ermenilerin olduğunu ve cezalandırılmasını istediğini "belirtmiştir (Karabekiroğlu, 2008: 70). Diğer taraftan da Maraş, Göksun, Süleymanlı ve Andırın ileri gelenlerine; 26 Kasım'da Maraş'a gelecek olan Fransız askeri valisi Andre'nin kendilerini davet ettiğini haber aldığını, milletimizin, haksız yere topraklarımızı işgal eden Fransızlar ve onların subayları ile hiçbir ilgilerinin olmadığı, bu sebeple Andre'nin davetine uymayacaklarından emin bulunduğunu, Osmanlı memleketinin ayrılmaz bir parçası olan Maraş, Urfa ve Antep bölgelerinde ki halkın yegâne emelinin, işgali reddederek, milli teşkilatların takviye ile fiilen müdafaaya hazır bulunmak olması gerektiğini bildirdi (Akbiyık, 1999: 132).

Yüzbaşı Andre gelen teklifi kabul etmiş Maraş'a Hareket ederken yanına 150 kişilik bir jandarma birliği almış ve bu birliğin 125'i Müslümanlardan 25'i Ermenilerde oluşuyordu (Karabekiroğlu, 2008: 71).Adana bölge valisi Albay Bremond Maraş mutasarrıfı Ata Bey ile Beyazıtzaade Abdulkadir, Beyazıtzaade Şükrü, Kadızade Hacı Hasan Efendiye ve Ermeni Hırlakyan Agop'a bir telgraf çekti (Akbiyık, 1999: 134). Telgrafta Cebelibereket Komutanı Andre'nin komutasına Maraş güvrenörlüğünde sivil valiliği verildiğini, yanında Cebelibereket Mutasarrıfı Hüsnü Bey, Dört Yol Müftüsü Mustafa Remzi Efendi, Cebelibereket Eşrafından Hacı Hasan Ve Topal Ahmed Ağa'nın bulunduğu bir heyet ile Maraş'a geleceğini akşam yemeğini Abdülkadir Paşa'nın konağında yedikten sonra Hırlaklar'a misafir olacağını bildirerek onu güzel ağırlamalarını tavsiye etti (Özalp, 1984: 33). Bu telgraf üzerine Zadele Mutasarrıf Ata Bey'e giderek ne yapılacağını sordular. Mutasarrıf: "misafir olarak gelen bir adamın kabul edilmemesi şık olmaz, mecburen riayet edersiniz. Bana da telgraf geldi. Lakin benim karşılamaya gitmem hoş olmaz" cevabını vermiştir.

Yüzbaşı Andre'nin Maraş'a geleceği gün Ermeniler yollara döküldüler. Kadın erkek, çoluk çocuk binlerce Ermeni ellerinde bayraklar ve çiçeklerle karşılamaya çıktılar. Ayrıca karşılama merasimine dâhil olan bazı Türklerde vardı. 26 Kasım Çarşamba günü Yüzbaşı Andre Maraş'a geldi. Ermenilere hep bir ağızdan: Yaşasın Fransızlar!.. Yaşasın Ermeniler; Kahrolsun Osmanlılar, Kahrolsun Türkler diye bağıştılar. Bunun üzerine merasime katılan Türkler oradan ayrıldı (Karabekiroğlu,

2008: 70). Şeyhadil civarında biraz eğlenildi ve tanıştırma merasimi yapıldı (Bağdatlı, 1974: 49). Hükümet binasını önüne geldiklerinde sadece Yüzbaşı ve tercümanı hükümet binasına girdi ve Andre kendini Mutasarrıf Ata beye askeri vali olarak tanıttı. Ancak, mutasarrıf bunun kabul edilmeyeceğini bildirdi. Andre'ye hükümet binasından iki oda verildi (Karabekiroğlu, 2008: 70) Baytar ve Bayındırlık müdürlüklerinin odası boşaltılarak Andre'ye ayrıldı. Andre kuvvetlerini yerleştirdikten sonra karargâhına gitti (Akbiyık, 1999: 134). Osmaniye'den gelenlerin bir kısmı Çuhadar Hacı Mehmed'in evine diğerleri de katolik Ermenilerden Agop ve Kevork Ağa'nın evine gittiler. O gece Bayezidzâde'nin evinde Andre'nin şerefine bir ziyafet verildi. Bu ziyafete şehrin ileri gelenleri de davetliydi ama onlardan kimse gitmedi. 27 Kasım 1919 günü Binbaşı Sıtkı, atlı jandarmaları kaleye yerleştirdi. Hükümet konağındaki baytara ve nafia müdürüne ait odalar boşaltılıp belediye tarafından Andre için donatıldı (Özalp, 1984: 35). Güvernör mutasarrıf Ata Bey ile bir müddet görüştüktan ve maiyetindeki jandarmalardan piyadelerinin, hükümetteki jandarma koğuşlarına ve süvarilerinin de, henüz işgal edilmemiş olan kaleye yerleştirilmesini temin etmiştir. (Bağdatlı, 1974: 50). Yeni gelen sivil vali Andre şehrin ulema ve eşrafına birer tezkere çıkartarak onları Kadir Paşa konağına davet etti. Çağrılanlar bundan memnun olmayarak önce Boğazkesen Camii'nde toplandılar. 21 Kasım günü indirilen bayrak meselesi yüzünden çağrıldıklarına karar vererek davete gitmediler (Özalp, 1984: 35). Halkın Kadir Paşa konağına civar yerlerde gözcüleri vardı. Bunlar konakta ev sahibi ile birkaç akrabasından ve birde Guvernörün Osmaniye'den getirmiş olduğu kimselerden başka hiçbir Türk olmadığını görüyorlardı (Bağdatlı, 1974: 50). Güvernör Andre üniformalı halde, yanında tercümanı Vahan jandarma tabur komutanı Sıtkı, Yüzbaşı Mithat, Osmanlı nişanlarını takınmış olan Agop Hırlakyan, oğlu Osep ve Setraktan oluşan bir heyetle önlerinde ve arkalarında yirmi beşer süvari ile birlikte Kadir Paşa Konağına geldi. Fakat bekledikleri Türklerden kimseyi görmediler. Onları toplantı için geç saatlere kadar beklediler. Andre çok kızdı. Ev sahibi de ondan özür dileyerek alafranga saat ile alaturka saat arasındaki fark yüzünden böyle olduğunu, gerçekte bir kasıt olmadığını söyledi. Andre tehditkâr bir dille toplantının cumartesi günü yani iki gün sonra belediye binasında yapılmasını ve yeni davetiyeler yazılmasını emretti (Özalp, 1984: 35).

6.3. Bayrak Olayı

Aynı gün akşamı (27 Aralık 1919) Ermeni Hırlakyan'ların evinde bir ziyafet tertip edildi. Hırlakyanlar Maras Ermenileri içinde en nüfuzlu ailelerden biri idi. Sultan'ın müteahhitliğini yaptıklarından dolayı son derece zengin olmuşlardı. Ziyafette yemekler yenilip içildikten sonra baloyu açmak ve Hırlakyan Ailesini şerefleştirmek için Agop Hırlakyan'ın iki torunundan Osep'in kızı müstakbel Ermenistan Prensesi Helena'yı dansa davet eden Guvernör Andre nazik bir şekilde reddedildi. Buna sinirlenen Guvernör Andre sebebini sorunca, kız; *"Sizinle dans etmemekten üzgünüm, çünkü kendimi hala esaret ve zillet içinde yaşayan bir kadın olarak görüyorum. Kalesinde Türk Bayrağı dalgalanan bir memlekette Fransızların hâkim oldukları ve bizim emniyet ve hürriyet içinde yaşadığımızı nasıl düşünebiliyorsunuz?"* (Eyicil, 2009a: 53-54) diyerek, Guvernör Andre'yi tahrik etti. Bunun üzerine orada bulunan Browmond kaledeki bayrağı sordu, Binbaşı Sıtkı da tekrar açılmış olduğunu söyleyince kalede ki Türk bayrağının hemen indirilip yerine Fransız bayrağı çekilmesini emretti. İşgalimiz altında bulunan bir memlekette başka milletin bayrağı bulunamaz dedi. Bu emri duyan Helena komutanla dans etmeyi kabul etti. (Özalp, 1984: 36). Sıtkı tarafından gönderilen

haber üzerine, orada bulunan Fransız hizmetindeki jandarmalar tarafından Türk bayrağı indirildi (Bağdatlı, 1974: 52). Kalede askerlik şubesi tarafından yerleştirilen beş Türk ihtiyat askeri, sayıları yetersiz olduğu için bayrağın indirilmesine ses çıkaramadılar. İçleri kan ağlayarak seyrettiler. Daha sonra şehre inerek dağıldılar ve durumdan halkı haberdar ettiler. 28 Kasım 1919 Cuma sabahı Maraşlının kara sabahı oldu. Uyanan her Türk dalgalanmasına alıştığı kale burcunda bayrağını göremeyince büyük bir endişeye kapıldı. İşgalcilere karşı nefretleri arttı (Eyicil, 2009a: 54).

28 Kasım 1919 Cuma günü evleri kale çevresinde olanlar kaledeki bayrağı göremeyince büyük bir üzüntü ve heyecan yaşamaya başladılar (Karadağ, 1943: 18). Ali Sezai Bey, Belediye reisi Bekir Sıtkı ile mutasarrıfa giderek durumu sordular. Mutasarrıfta Andre'nin kendisine, Fransız kuvvetlerinin bulunduğu yerde başka devletin bayrağının dalgalanamayacağını, ancak hükümet binasında bulundurabileceğini söylediğini bildirdi. (Akbıyık, 1999: 137). Evi kalenin karşısında olan ve ilk tepkiyi gösteren Avukat Kısakürek Mehmed Ali o gece yedi nüsha şeklinde bir beyannâmeyi ikisini kendisi, beşini de oğlu Şahap Ulu Cami, Sarayaltı, Çarşıbaşı gibi şehrin merkezî yerlerine bıraktılar. Bunları kendi eli ile ve gizlice bırakan Mehmet Efendi, vazifesini ifa ettiği kanaati ile evine çekilerek akıbeti beklemeğe koyulmuştu (Bağdatlı, 1974: 53). Cuma namazı için camiye erken saatlerden itibaren gelenler bu beyannâmeyi okudular. Beyannâme şöyledir:

Âlemi İslama Hitab:

Ey milleti necibe-i Osmaniye, vaktine hazır ol. Bin üç yüz küsur seneden beri Hazreti Allah'ı ve Peygamberi zişanını hizmetinle razı ettiğin bir din ölüyor. Yine ecdadının kanı pahasına feth ettiği bir kalenin burcu barusundaki Al Sancağın bugün Fransızlar tarafından indirilip yerine kendi bandıraları konuldu. Şimdi acaba bunu yerine koyacak sende birkaç yüz İslam gayreti hiç mi yok. İğtisaş arzu etmeyelim. Yalnız pür vekar ve azamet olarak ol Al Sancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar kemali mehabetle yerlerimize avdet edelim. Korkma, korkma seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen mütevekkilen Alellah kendi mevcudiyetini gösterecek olursan değil birkaç Fransız kuvveti hatta bütün Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol (Karadağ, 1943: 18).

Bildiriler kısa zamanda etkisini gösterdi. O gün sanki manevî bir kuvvet bütün halkı Ulu Camii'ye çağırdı. Bayrağın tekrar yerine takılması hususunda bütün gönüller birleşti (Eyicil, 2009a: 55). Artık halkta, bayrağın yerine dikilmesi için her fedakârlığa katlanmak ve icap ederse bu uğurda kanlarını da akıtmak arzusu hâsıl olmuştu (Bağdatlı, 1974: 54). Cemaat içinde Osmaniye'den Fransızların yanında gelen Türkler de vardı. Bunlarda Teğmen Kenan, halka hitaben; iki hafta evvel İstanbul'da olduğunu, orada hükümetin de, bayrağında olmadığını söyledi ise de kimse dinlemedi (Akbıyık, 1999: 139). Namaz vakti geldi. Sünnet kılındı. Ulu Camii imamı Rıdvan Hoca minbere çıkarak hutbeye başladığı sırada dışarıda bir gürültü koptu. Şerbetçioğlu Mehmet "Sancağı çıkarın" diye bağırırken gürültü içeriden duyuldu. İçerde de "Bayraksız namaz kılınmaz" sesleri işitildi. Buna Rıdvan Hoca'nın "Hürriyeti olmayan bir milletin Cuma Namazı kılması caiz değildir" sözü de eklenince, cemaat minberdeki sancağı alarak dışarı çıktı (Eyicil, 2009a: 55). Burada cami avlusunda beli iki kat olmuş çok yaşlı ihtiyar bile "Haydin babam, vatan kavgasıdır, din kavgasıdır bu." Diyerek etraftaki halkı teşvik ediyor, eliyle de ileri itiyordu (Maraş İl Yıllığı, 1967: 89).

Ermeniler korkudan evlerine kapandılar. Bu sırada askerlik şubesi kalem reisi Abdullah Bey, bu harekettten vazgeçilmesini, koca Osmanlı Devleti'nin müttefikleri ile birlikte başa çıkamayarak mağlup olduğu, Fransa devletine karşı durmanın mümkün olmadığını, halen işgal altında bulunduğunu Bu sancağın altında toplanan insan seli

kaleye doğru akarken, kalede bulunan Fransız jandarmaları, silahlı bir çatışmayı göze alamayarak arka kapıdan kaçtılar. Kaleye yaklaştıklarında, muhtelif cephelerden hücum eder gibi tımandılar. Kale bedeninde bir kısım halk, geriden gelmesi melhuz olan Fransız askerlerine karşı koymak maksadı ile beklemekte idi. İçeriye ilk girenlerden Zalka Hocaoglu Osman, (Bağdatlı, 1974: 54) (Osman Erşan) (Eyicil, 2009a: 55) indirildikten sonra bir tarafa atılmış olan bayrağı görerek yerden aldı, öptü ve alkışlar arasında yerine talik etti (Bağdatlı, 1974: 54).

Hüsameddin Karadağ'ın ifadesine göre olay Cuma namazı sırasında şöyle cereyan etti:

Cuma namazının vakti ermişti, Ulu cami hıncahınç dolmuştu. Osmaniye'den gelenlerin de bazıları camide idi. Ben de birinci safta vaiz kürsüsünün önünde bulunuyordum. Ezan okundu, sünnetler kılındı, hatip minbere çıktı, ikinci ezan okundu, hatip hutbeye başladı. Elhamdülillah der demez dışarıda bir gürültü koptu, bu gürültü içeriye de geçti, (bayraksız namaz kılınmaz) sesleri duyuldu. Cemaat camiye boşaltmaya başladı. Biz de herkes gibi ayakkabılarımızı alarak kendilerimizi dışarı attık. Bu esnada minberdeki tarihi Sancak omuzlanarak götürülüyordu. Artık camide kimse kalmamıştı. Havluda beli iki kat olmuş bir ihtiyar: (Haydin babam din gagasıdır bu) diyerek elleriyle halkı ileriye doğru yürütmeye çalışıyordu. Halkın Ulu camiden sancağı alarak başlayan kıyâmı derhal her tarafa yayıldı dükkânlar bir anda kapandı. Ermeniler büyük bir korku içinde evlerine kapandılar. Ulu camiden halk Kaleye doğru yürüdü, kalenin kapıları Guvernörün jandarmaları tarafından kapanmış idi. Halk Kale duvarlarına tırandılar ve Kaleye girdiler. Kapılar da açıldı. Meydan gazilerle doldu. Al sancak yerine çekildi. Birkaç el tabanca da atılarak Bayrak selamlandı" (Karadağ, 1943: 19).

Düşmandan korku ve telaştan başka herhangi bir hareket görülüyordu. Askeri kışla kale düzlüğüne tamamen hâkimdi. Yine kaleye ve kale yamaçlarına tamamen hâkim Abarabaşı Kilisesi ve Çan kulesi top ve mitralyözlerle kuvvetli bir müstahkem mevki haline getirilmişti. Kale etrafındaki Ermeni evleri ve kale altı kilisesi de birer düşman yığınağı ve müstahkem mevki idi. Bütün buralardan kaleye çevrilmiş olan top, tüfek ve mitralyözler kaleye hücum eden Türkleri, tek kişi kurtarmamak üzere bir anda yok edebilirdi. Fakat Maraşlı Türklerin ruh gücü ve şahlanışı karşısında bu toplar ve tüfekler işleyemedi. Düşman tarafından tek parmak tetiğe gidemedi. Kumandanları ve guvernörleri de şaşırmış ve korkmuştu (Maraş İl Yıllığı, 1967: 90).

Bayrak Hadisesine ve Fransız Ermeni işbirliğine karşı gösterilen tepki İrade-i Milliye gazetesinde "Adana, Maraş Ve Havâlisi" "Muhâbir-i Mahsûsumuzun Mektubundan" adlı yazıyla dile getirilmiştir:

Adana ahvâli başladığından beri hiçbir eser-i salâh görünmeksizin devam ediyor. Adana'da Fransız me'muru Ermeni taraftarlığını açıktan açığa itiraf ediyor. Kilikya dediğimiz Adana ve havâlisi Ermenilikle münasebetdâr değildir. Osmanlılar ve Türkler tarafından Ermenilerden de alınmış değildir. Şu halde burasının Ermenistan olması zâten mevzu-ı bahis olamaz ki Urfa, Maraş ve havâlisinden gelen haberler dahi Fransızların her hususta umûr ı dâhiliyeye müdâhaleye başladıkları merkezindedir. Maraş mutasarrıfını işinden el çektirerek yerine Osmaniye güvernörü Yüzbaşı Andre'yi ta'yin etmek istemişler ve kaleye Fransız bayrağı çekmişlerdir. Fakat ahali Cuma namazından sonra müçtemian kaleye giderek Fransız bayrağını indirmişler, yerine Osmanlı bayrağını çekmişler ve Andre'yi mutasarrıflık makâmından kaldırıp yerine mutasarrıfı ik'âd eylemişlerdir. Ve mutasarrıf ancak padişah ve halifenin

emriyle azl ve nasb olunacağını, başka kimseyi tanımayacaklarını söyleyerek “Yaşasın Osmanlı hükümeti, yaşasın hilâfet-i İslamiye” sadâlarıyla hissiyât-ı diniye ve vataniyelerini i’lân etmişlerdir. Her tarafta tebâriiz ve teheyhüc eden hissiyât-ı vataniyeye karşı yanlış bir siyâset ta’kib edilerek tedâbîr-i zecriyeye tevessül olunması bu hissiyâtın bir kat daha feverânına sebebiyet verecektir. (İrade-i Milliye Gazetesi, 10 Aralık 1919, sayı 16, s.2)

Kaleye çekilen Türk Bayrağı Maraşlıların heyecanını yatıştırmaya yetmedi. Halk heyecan içinde hükümet konağının önüne geldi. Orada Mutasarrıf Ata Bey ve Guvernör Andre ile karşılaştılar ve onlarla tartışmaya başladılar. İşte bu sırada Guvernör'ün Ermeni tercümanı Vahan söze karışarak: (Eyicil, 2009a: 55) “*Bir bez parçası için bu kadar gürültü çıkarmak neden doğuyor?*” diye mırıldandığını işitenler kendine temiz bir dayak attılar. Bunun üzerine Guvernör'ün Yaveri İshak kamasını çekerek halka hücum etti (Bağdatlı, 1974: 54). Kayabaşı Mahallesi'nden Nacar Ahmetoğlu Mehmet yaverin bir şey yapmasına fırsat vermeden elindeki kamayı aldı. Kocabaş Hacı Nacioğlu Mahmut da yaveri bir güzel dövdü. Guvernör Andre silah kullanmamaları için Fransız Jandarmalarına emir verdi ise de Türk jandarmaları ellerini daha çabuk tutarak süngü taktı ve vuruşmaya hazır oldu (Eyicil, 2009a: 55). Yüzbaşı Mahmut hapsedeceğini söyleyerek Vahan'ı halkın elinden zor kurtardı. (Akbıyık, 1999: 140) Mutasarrıfın müdahalesi ile o an için vuruşma önlendi. Bu olay Fransızları hem sinirlendirdi hem de daha tedbirli olmalarını sağladı. Guvernör Andre hükümetten ayrıldıktan sonra halk Mutasarrıf Ata Bey'e şu ültimatı verdi:

1. Türk Bayrağı Cuma günleri kaleye ve hükümet konağına çekilecek.
2. Fransız Guvernör'ü hükümetten çıkarılacak.
3. Fransız jandarmaları şehri terk edecek.

Bu isteklerimizi yapabilecek kudrette değilseniz, biz yapacağımızı biliriz diyerek de tehditte bulundular (Eyicil, 2009a: 55). Bu sözleri anlayan Guvernör çok hiddetlendi ve sertleşmek istedi. Fakat Ata Bey esas politikası olan iki taraflı idare siyasetine başladı. Güzel söz söylemekte mahareti olan bu idare amiri, kandırıcı beyanı ile halka ayrı, Guvernöre ayrı birçok diller döktü ve iki tarafı da yumuşatmaya muvaffak oldu (Bağdatlı, 1974: 54). Mutasarrıfın bu konuda güvence vermesi üzerine dağıldılar (Eyicil, 2009a: 55).

Fransızlar neye uğradıklarını şaşırmışlardı. Halkın gönlünü almak, gerginliği gidermek isteyen Guvernör Andre Osmaniye'den yanında getirdiği misafirleri ve Hırlakyan Agop'u da yanına alarak kenti teftişe çıktı. Bun azametli yürüyüş karşısında yolun iki yanındakiler kenara çekilip yol vermek durumunda kalıyorlardı ister istemez. Kuyucak'tan geçilip Şekerli güzergâhından Nakip caminin önüne gelindiğinde grup Aşıkloğlu Hüseyin ile karşılaşır. Yemen, Balkan ve Çanakkale savaşlarına iştirak eden ve ailesinin ifadesine göre 12 yıl aradan sonra memleketine dönen Aşıkloğlu Hüseyin bir Maraşlıydı. Hiç istifini bozmadan Guvernör ve beraberindekileri süzdü, yerinden bile kıımıdamadı. Aşıkloğlu Hüseyin'in umursamaz tavrından rahatsız olan Guvernör geri dönüp Hüseyin'in karşısına dikildi.

Bu karşılaşma beklide tarihin akışını değiştirecek denli önemli bir karşılaşmadır aslında. Guvernör sorarak Hüseyin'e oda cevap verir çevik yüreklilikle:

- Kimsin sen? Burada ne bekliyorsun?
- Heçç... Ne bekliyorsam bekliyorum, adım Hüseyin, Aşıkloğlu Hüseyin
- Sen beni tanımadın mı?
- Tanıdım
- Kimim ben?

-Guvernörsün

-Güzel ya. Ben Kuyucak'tan buraya kadar geldim. Beni ve grubumu gören herkes ayağa kalktı. Ama sen ayağa kalkmadın. Niçin ayağa kalkmadın, hürmette kusur ettin?

-Sen Guvernörsün, pissin, ben ise Müslüman'ım, temizim. Benim inancıma göre ben senin karşında ayağa kalkmam.

-Ama öbürleri kalktı.

-Olsun, cehaletleri sebebiyledir. Ben biliyorum, kalkmam.

-Siz neyinize güveniyorsunuz da kabadayılık ediyorsunuz. Dünkü gün kaleye çıktınız. Bayrak diktiniz. Nihayetinde bir bez parçasıdır o. Bir bez parçası için kaleye hücum ettiniz, ortalığı tantanaya verdiniz. O an ben emretseydim, sizleri ateşe tutup hepinizi yere sererdim.

-İşte bunu yapamazdınız.

-Niçin yapamayacak mıyım?

-Burada yine ben vardım da onun için yapamazdın.

-Sen tek başına kim oluyorsun, şuan kuvvetin ne ki?

-Ben işte benim... Her köşe başında benim gibi bir Hüseyin nöbet beklemektedir. Hem sen bana bak kumandan efendi... Ben anamdan bu bayrağın altında doğdum. Şimdiye değinde canımdan çok sevdiğim şanlı bayrağımı kale burcunda gururla doya doya seyretmeye alıştım. Senin bir bez parçası dediğin bu bayrak yok mu o benim canım; şerefim, namusum, hürriyetimin simgesi ve her şeyimdir. Onun görmemek için ya kör olmalı, ya ölmeliyim. Kör olursam, onun taa yanına gider kulaklarımla gözlerimize coşkunluk veren dedelerimizin kahramanlık destanını dinlerim. Yok, eğer yolunda öleceksem, gene benden sonraya kalanların, onu dünya durdukça şerefle dalgalandıracağına iman ederek onun için seve seve kanımı akıtırım

-Sen hislerine kapılıyorsun. Daha tecrübesiz olduğundan taşkınlık ediyorsun.

-Ben her sözümü bilerek, düşünerek ve duyarak söylüyorum. Bu memleketin kadını, çocuğu, genci ve ihtiyarı hep benim gibi düşünür. Bayrak bizim için şereftir, hür olduğumuzun alametidir. Bayrak olmasa bu vatan artık elden gidiyor demektir. Dedelerimiz hep bu vatan, bu bayrak için kan dökmüşler. Biz de her şeyi göze alarak onun uğrunda seve seve kanımızı dökeriz. Bu yolda ölen şehit, kalan gazidir. Burada bayrağı uğrunda canının esirgeyecek tek kişi yok ki, sen bizi ölümle korkutmaya çalışıyorsun. Bize göre sırası gelince ölmesini bilmeyenler yaşayamazlar.

-Oğlum böyle sertliği, yanlış düşünce ve davranışları bırakmazsanız çok pişman olursunuz. O zaman benden kabahat kalkar. Çocuk ve kadınlarınız hep mahvolurlar. Memleketiniz yanar, harp olur, bizim ne kadar kuvvetli bir devlet olduğumuzu bilmiyor musunuz?

-Eğer gerekirse sizinle cenge tutuştığımız gün, iyi savaşmamıza çoluk çocuğumuz engel olacak olursa onları biz kendi ellerimizle keseceğiz. O zaman gözüümüz arkada kalmaz. Sanıyor musunuz ki onları kesmek fırsatını sizlere bırakacağız. Hayır... Türk kadınına, Türk çocuğuna düşman eli asla dokunamaz. Hem ne hacet, bizler kadını, çocuğu, genci ve ihtiyarı ile cenge alışkın bir milletiz. Bunu herhalde sizlerde iyi bilirsiniz.

-Ya... Demek siz böyle yapmayı düşünüyorsunuz?

-Belinden çıkardığı çıraları göstererek, bu çıraları görüyor musunuz?

-O da ne olacak?

-Biraz önce evlerimizin yakılacağını, memleketimizin harap olacağını söyleyerek beni korkutmak istediniz. Boş çaba... Bak kumandan efendi, sizi yenmek, güzel yurdumuzdan kovmak için gerekirse kendi evlerimizi kendi ellerimizle biz yakacağız. Bu şehirde taş üstünde taş bırakmayacağız. O zaman size bırakılacak tek çatı kalmayacaktır. O zaman bir daha göreceksiniz ve öğreneceksiniz ki Türkler nasıl cenk edermiş.

-Bravo genç Türk bravo... Senin böyle şeyler düşünmene gerek yoktur. Ben memleketinizi çok iyi yöneteceğim. Sizi zengin edeceğim, yollar, köprüler yaptıracağım. Bak bu seyisim de Müslümandır. Kendisine sor. Daha önce bulunduğum yerlerde Müslümanlara ne kadar iyi davrandığımı, Türkleri ne kadar sevdiğimi o anlatsın.

-Hacet yok... O dini bütün adam olsaydı senin arkana düşmezdi. Hem biz Osmaniye, Adana ve daha başka yerlerde neler yaptıklarınızı çok iyi biliyoruz. Burada da aynı şeyleri uygulayacağınızdan şüphemiz yoktur. Fakat şunu iyi bilin ki burada benzer şeyler yapmanıza imkân vermeyeceğiz ve yandaşlarınız olan Ermenilerden ve sizlerden tüm bu yaptıklarınızın intikamını alacağız.

-Bravo genç seni çok sevdim. Al şu paraları.

-Ne olacak onlar?

-Harca ve beni...

-(sözünü ağzında bırakarak) Senin parana ihtiyacım yok. Sen onu arkanda gezenlere ver.

-Haydi, al diyorum harcarsın.

-En düşman parası harcamaya alışık değilim. Başımızdan savul git. Bizim işimize karışma. Bizim Allah'tan gayri kimseden korkumuz yok. Bunu böyle bilesin kumandan efendi. Hem siz buralara ne için geldiniz? Bura sizin yurdunuz değil. Ne hakla buralardasınız?

-Padişahınız bize borç etti, ödeyemedi. Ona mahsuben geldik.

-Madem öyle borcu ev başı dağıtırsınız, öderiz. Olur biter ... Konuşmalar uzar gider, bir buçuk saat sürer. Sonunda Guvernör:

-Yahu gel sen benim askerim ol der. O da:

-Katiyen olmaz der. Guvernör:

-Neyinize güveniyorsunuz, der. Sonrada her iki kolunu sağlı sollu açarak Aşıkloğlu Hüseyin'e uzatır. Şu sağ elim hayır, şu sol elim şer, bunlardan hangisini istersin birini tercih et der

-O da cevaben elini Guvernörün sol eline uzatarak.

-Zaten hayır hep Müslümanların üzerinedir, sen şer elini ver, der. Ben Çanakkale'den yeni geldim. Harbi iyi bilirim. Biz ne ailelerimizi, ne çocuklarımızı, ne vatanımızı size olduğu gibi teslim etmeyiz. Çalışırız, çurpınırız, der ve ekler:

“Maraş Bize Mezar Olmadan Düşmana Gülizar Olmaz”

Bu son sözler üzerine Guvernör beraberindekilerle birlikte oradan ayrılır. Kanlı dereye doğru çekip gider.

Bu diyalog Guvernörün içine düşen korkuyu daha da büyütür ve ailesini dahi düşünecek zaman bulamadan ertesi gün şehri terk edip gider. Bu gidiş 12 Şubat'ta gerçekleşecek kurtuluşun müjdecisidir aslında. Aşıkloğlu Hüseyin Maraşlının medarı olmuştur. O gün tam bir Maraş halkının içinden geçenleri boşaltmıştır hasmının yüzüne ve o ölümsüzleşmiştir. Cesaret ve çakır yürekliliğiyle... (Yakar, 2012b: 103;110)

Andre başka bir şey söyleyemedi çarşıya doğru yürüdü gitti. Çarşıda karşılaştığı bir köylüyü durdurdu:

-Hükümetiniz bizden ödünç para almıştı, geri vermedi. Bizde buraları isledik paramıza mukabil. Hükümetiniz razı oldu. Onun için geldik paramızı çıkarıncaya kadar.

-Bu sizin alışverişiniz doğru değildir. Hükümet kimin malını satıyor? Yahut rehin veriyor? Biz bu hususta kendisine vekâlet vermedik. Burası bizimdir. Sen git paramı hükümetten iste. Biz malımıza sahibiz, diye cevap verdi. Andre halkın halet-i ruhiyesini anlamış olarak başkasıyla konuşmaya gerek görmedi ve karargâhına döndü. Cumartesi günü yapılması kararlaştırılan toplantının davet tezkeresi Mutasarrıf'tan geldiği için ve belediyede olacağı için çağrılanlar toplantıya geldiler. Belediye reisi mutasarrıfa hazır olunduğunu haber etti. Andre kendisi istemiş olmasına rağmen Ermenilerin tesiri altında kalarak halkın ayağına gitmeyeceğini onların hükümete gelmelerini istedi. Belediyede toplananlar da hükümete gitmeyi istemeyince Mutasarrıfın çabalarıyla iki tarafın mutasarrıfın kendi evinde toplanmasına karar verildi. Maraşlılar, Osmaniye'den gelenler, Ermeni ileri gelenleri ve Andre mutasarrıfın evine gelince Andre konuşmaya başladı. Türklerden bir kısmı oturmuş bir kısmı ayakta kalmıştı. Tercümanın aktardığı Andre'nin sözlerine Hoca Sezai karşılık veriyordu. Andre:

...ben memleketin umranına ve ahalinin servet ve medeniyetine çalışacak ve hakkınızda lütûf ile muamele edecektim. Meydanda hiçbir sebep yokken dünkü gün kıtaatımızın bulunduğu kaleye hücumla işgal kuvvetimiz aleyhinde kıyamda bulundunuz. Ben soğukkanlılıkla hareket ettim, mülâyemet gösterdim. Fiili tecavüzünüze karşı o zaman askere emretseydim gelenleri mitralyöz ateşine tutmuş olsalardı, binlercesi ölecek ve yaralanacaktı” diyerek önce sağ, sonra sol elini uzattı; “şu elim lütûf şu elim kuvvet” dedi. “Hangisine sarılıyorsunuz? Maksadınız af ve lütûf dilemek mi? Yoksa mücadele mi? ” diye sordu.

Ali Sezai:

Sizden evvel gelmiş olan İngiliz işgal kuvveti hükümet ilerine müdahale etmemiş, millî ve dinî âlâmetimiz olan sancağımıza el uzatmamıştı. İngilizlerle mübadelenizden sonra İngiliz kumandanı ile müşterek imzanız altında neşrettiğiniz beyannâmede sizin de aynı vazifeyi ifa edeceğinizi ve hükümete müdahalede bulunmayacağınızı bildirmiştiniz. Şimdi beyannâme hilafına hareket ettiniz. Sancağımızı yerinden kaldırmak istediniz. Andre - İşgal kuvvetimizin bulunduğu yerde başka devlet bandırasının bulunması usûlsüzdür. Kalede jandarmalarımız vardı. Hükümetteki bandıranın kalmasında beis görmemiştik, bundan mutasarrıf Ata Bey'in de haberi vardı, halka anlatmalıydı. Anlatmamış mesuliyet kendisine aittir.

Ali Sezai:

Sebebi zahiri sizsiniz, Mutasarrıf Bey değildir. Kuvve-i işgalieniz meyanındaki Ermenilerin tecavüzleri tahammül edilmez hale geldi. Buranın Türklerini Adana ve Osmaniye havalisinin adamlarıyla kıyas etmeyiniz. Bunlar dinî ve millî mukaddesatlarına ve an'anelerine tecavüz vuku'unda, hayatlarını hakir görürler. Cesur, gayyûr ve dindar kimselerdir. Adana ve civarında bir seneden beri Ermenilerin Türkler ve İslamlar hakkında yaptıkları zulümler kulaklarımızı doldurmuştur.

Andre sessizce:

Sancağın dinî an'aneden olduğunu bilmemiştik dedi (Bağdatlı, 1974: 66).

Daha sonra Ermenilerin Türklerle karşı yaptıkları katliam, vahşet ve cinayetler kanıtlarıyla birlikte ortaya atılarak tartışıldı ve iki saat kadar süren toplantıdan bir sonuç alınamadı. 30 Kasım 1919 günü Vali Hakkı Karadas Maras'ta tutunamayacağını anlayınca Antep'e gitti (Eyicil, 2009a: 58). Ali Sezai Türk Milleti için var olan bayrak hassasiyetini böyle ifade etmiş oldu.

6.4.Çarpışmaların Başlaması ve Maraş'ın Kurtuluşu

Fransızların 315.Tümen komutanı General Quarett (Keret), Doğu bölgesi komutanlığına atandı. Karargâhını Antep'te kurdu. Fransızların aleyhine olan durumu düzeltmek için 15 Aralık 1919'da Maraş'a geldi (Doğan, 2008: 263).

Maraş, Antep, Şanlıurfa Fransız kuvvetleri komutanlığına atanan General Keret, 6 Aralık 1919'da Maraş'a geldiğinde şehrin ileri gelenlerini hükümet konağına çağırarak bir toplantı yaptı. Pazarcık'ta bulunan Kılıç Ali'nin yakalanarak teslim edilmesini istedi. Amaçlarının Maraşlılara yardım olduğunu kendilerine zorluk çıkarılmaması yolunda sözler söyledi. General Keret ve Miralay Saint Mari bu konuşmadan sonra ikindi vakti arabalarına binerek Antep'e gittiler. 16 Aralık 1919 günü akşamı Çukuroba Camii'ne bomba atılması ve müezzine kursun sıkılması üzerine, Evliya Efendi'nin gayreti ile memleketin ileri gelenleri tarafından 17 Aralık 1919 günü bir protesto name hazırlanarak General Keret'e gönderildi. Bu beyanname ile işgal kuvvetleri komutanlığı ikaz edildi. Aksi takdirde millî direnmenin kendileri için çok kötü sonuçlar doğuracağı, Türklere yakışır bir vakarla ihtar olundu. Antep ve İslâhiye'den erzak, silah ve cephane getiren Fransız birlikleri ve takviye kuvvetleri sürekli Türk çetelerinin baskınına uğrayarak, kayıplar veriyordu (Eyicil, 2009a: 61).

19 Ocakta Keret Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey'i karargâhına davet etti. Hükûmet işlerinde Fransızların bulunması için ve her daireyi gözaltında tutmak üzere Adana'dan getirdiği Binbaşı Morbiyo'yu valiyi tayin ettiğini söyleyip hükûmetten iki odanın hemen boşaltılmasını istedi. Morbiyo'nun bugünden göreve başlamasını emrediyordu. Cevdet Bey ise Fransızlar tarafından bazı köylerde askerî harekât yapıldığı, bütün Ermenilerin şımardığı, böyle bir günde bunun tatbikinin halinin galeyanına sebep olacağını ileri sürdü. Cevdet Bey bunun Mütareke şartlarına da ters olduğunu beyan ederken Keret “ *ben emrediyorum, sen sonra nereye yazarsan yaz* ” şeklinde tavrı koyar.

Cevdet Bey'in Keretle görüşmesi hemen duyuldu. Memleketin ileri gelenleri hemen Mutasarrıflığa gittiler. Fransızların hükûmet işlerine karışmak istemeleri, burayı Kilikya dedikleri yere bağlamak ve Türkleri ezmek fikrine dayandığından asla kabul edilmemesi, yalnız İngilizlerin önce tatbik ettikleri dairede işgallerine razı olacaklarını ve aksi halde her türlü felakete katlanacaklarını açıkladılar Fransız Binbaşı Morbiyo o gün hükûmete gelmedi. Onun işe başlaması şehrin ileri gelenlerinin yarın toplanmasına ve onlarla görüşülmesinin sonrasına bırakıldı (Karadağ, 1943: 36).

20 Ocakta karargâhını Antep'ten Maraş'a nakleden Keret savaş hazırlıklarını hızlandırdı. Ermeniler aileleriyle birlikte kiliselere toplanıyordu. Keret bir bildiri yayınlarak gün batımından sonra şehre girecek herkesin sorgusuz sualsiz kurşuna dizileceğini ilân etti (Kılıç, 2005: 91). 20 Ocak 1920 tarihinde, Nedirli köyünden cesaret ve kahramanlığı ile isim yapmış olan Cennet Ali, Maraş'ın iç durumundan haber toplamak amacı ile emrindeki onbir silahlı çetesi ile Mağaralı mezarlığı civarında şehre girerken, karşılaştığı Fransız devriyesi ile dur emrine riayet etmedikleri için savaşa tutuşur. Neticede bir hayli ölü ve yaralı veren Fransız müfrezesi kaçmak zorunda kaldı (Alparslan ve Yakar, 2008: 88).

21 Ocak 1920 günü General Keret şehrin ileri gelenlerini ve memurlarını son defa olarak toplantıya çağırdı ve onlardan galeyan halinde olan halkı yatıştırmalarını istedi. Toplantıya katılanların bir kısmının karargâhta tutulması halkın heyecanını büsbütün arttırdı ve savaşın başlamasını kaçınılmaz hale getirdi (Eyicil, 2009a: 62). Pazarcık'taki Kılıç Ali'nin amirane tavrı ve tehdit telgrafları sebebiyle oraya asker sevk edildiğini, Maraş'a gelmekte olan bir kaç araba mühimmatın yolda gaspedilerek,

muhafızlardan bazılarının da öldürülmüş olduğunu bu yoldaki mesuliyetin tarafınıza terettüp edeceğini beyan ve tahkir edici bazı laflar sarf etti (Karadağ, 1943, 39). Müftü Rafet Bey ise Fransız işgalinin haksız olduğunu Kılıç Ali'nin ortadan kaldırılması gerekiyorsa bunu kendisinin gidip yapması gerektiğini söyleyince de toplantıyı terk etmiş kapıdaki görevlilere içeridekilerden bazılarının tutuklu olduğunu bildirmiştir (Kılıç, 2005: 92). Sözü bittikten sonra tutuklanmasını emrettiği kişiler şunlardır: Mutasarrıf Vekili Cevdet, Jandarma İsmail Hakkı, Mühendis Abdülatif, Belediye Reisi Bekir Sıtkı Beylerle Kocabaş Nuri ve Şişman Arif Efendileri alıkoyarak diğerlerini bıraktı. Onlara gidip ahaliyi teskin etmelerini söyledi. Fakat Türkler milletin burada kalanları soracağını ve bu olayın galeyana sebebiyet vereceğini anlatmaya çalıştıysa da "Onlar sonra gönderilir, siz durmayın gidin şeklinde cevap ile gönderildiler." Oradan ayrılanlar dışarı çıktıklarında karargâhın etrafına makineli tüfeklerin yerleştirilmiş ve askerlerin vaz'iyeti harbiye almış olduklarını gördüler (Karadağ, 1943: 39).

Kılıç Ali Bey tarafından hem Mustafa Kemal paşaya hem de 3.kolordu komutanı Selahattin Bey'e yazılan olaylar için Mustafa Kemal Heyet-i Temsiliye Reisi olarak "yürütmekte olduğun kahramanca hareket takdirle karşılanmıştır. Başarıların devamını dilerim" şeklinde tebriklerini iletliyordu. Selahattin Bey ise sürekli Kılıç Ali Bey'i soğukkanlılığa davet ederek destekliyordu. O saldırıya geçilmemesini, zorunlu durumlarda bile ateşle değil, düşmanın silahlarını toplayarak karşılık verilmesini öğütüyordu. Elbistan'daki kolordudan tek bir fişek bile alınamamıştı o tarihe kadar. Yardım çağrılarına kuru bir cevap bile verilmemişti. Kılıç Ali Bey Selahattin Bey'in farklı öğütlerine rağmen teşkilatlara Fransızlara nerede rastlanırsa rastlansın taarruz edilmesi emrini veriyordu (Kılıç, 2005: 91) Merkez Heyeti'nin (Maras Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) karargâhı Bayezitli Mahallesi'nde Hükümet Konağı yakınında Katipzade Mehmet Efendi'nin evinin alt katıydı. Arslan Bey harekâtı buradan yönetti (Eyicil, 2009: 64). Burası karınca yuvası gibi kaynıyor, birçok kimseler buraya girip çıkıyordu. Bunların kimisi rapor veya haber getiriyor, kimisi emir götürüyor, kimisi cephaneye alıyordu. Mehmed Efendi'nin bu evi büyük ve tarihsel bir yer olmuştu (Karadağ, 1943: 41). Harbin başlaması üzerine silah ve yardım temin etmek için şehir dışında bulunan bazı Maraşlılar derhal şehre dönerek çeteleriyle birlikte mücadeleye katıldılar (Eyicil, 2009a: 64).

Nitekim 21 Ocak günü Fransızlar tarafından atılan bir kurşunla bir Türk jandarmasının yaralanması ve buna karşın hükümet konağına ilerlemekte olan bir Fransız birliğine ateş açılmasıyla savaş başladı. Maras Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Arslan Bey, savaşın başladığını ilan eden bir beyanname yayınladı. Bu beyannamede şöyle deniliyordu: "Arkadaşlar harp başlamıştır. Allah'ın inayeti, Peygamber'in ruhaniyeti, din kardeşlerimizin fedakârlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız tek kişi kalana kadar düşmana teslim olunmayacaktır. Gayret bizden yardım Allah'tan" (Eyicil, 2009a: 66).

Karargâha giden adamlardan bazılarının orada tevkif edildikleri derhal memleketin her tarafında duyuldu. Üç dört günden beri çarşılar kapalı olduğundan halk sokak başlarında topluca duruyorlardı. Saat sekize doğru silahlar patlamaya başladı. Artık meseleyi Türk'ün kahramanlığı, türkün fedakârlığı ve onun silahları halledecekti. Keret'in bu hareketi, ileri gelenlerin karargâha çağrılmış ya da götürülmüş haberi hususi bir süvari ile Yakup Hamdiye uçurulmuş o da derhal telefonla Kılıç Ali'ye bildirmişti. Çünkü Keret bir gün önce telgraf tellerini kesmiş ve Maraş'la telefon haberleşmesi yapılamaz olmuştu (Bağdatlı, 1974: 92). Heyet-i Merkeziyenin fiilen harbi ilan ederek semtlere bildirmesi üzerine halk her taraftan gayret ve cesaret göstererek savaşıma koyuldu (Alparslan ve Yakar, 2012: 127). Karşılıklı silah atma hareketi bir kaç dakika

içinde bütün şehre yayıldı. Maraşlılar kendine verilen görevi dikkatle ve cesaretle yapmaya, gösterilen yerleri ve evleri işgal ederek ateş etmeye başladı. Yollardan gecen Fransız ve Ermeni askerlerinden oluşan düşman devriyeleri öldürüldü. Yakın bulunan ve ulaşılabilen düşman mazgal ve mevzilerine taarruza başlandı. İlk anda düşmanın bütün haberleşme sistemleri tahrip edildi. Türklerin bu planlı ve kararlı taarruzu hızla devam etti. Onların, başarılı mücadelesini gören Fransız ve Ermeni askerleri saksın bir durumda kalarak ne yapacaklarını bilemediler (Eyicil, 2009a: 64).

Tutuklama olayının ardından Kılıç Ali bütün kuvvetiyle Maraş'a geldi. Savaşı yaşamış olanlardan Adil Bağdatlı'ya göre Kılıç Ali ancak savaşın üçüncü günü gelebilmişti Maraş'a ve karargâhını da şehrin doğusunda 10 dakika mesafede bulunan Arapkirli Çiftliğine kurdu. Gelirken dört yüz kadar mevcutla hareket etmişti. Pazarcıktan makineli tüfekleri ve cephaneleri ile esas maiyetini ve millî kuvvetleri almıştı. Dehlizden de bir kısım kuvvetleri ayırıp Yakup Hamdi'yi de bunlara beraber almıştı. Yusuf Hacı Köyü yolundan giderek Harabe'deki Beşenli ve Yusuf Hacı kuvvetlerini de getirmişti (Bağdatlı, 1974: 102). Kanlarının son damlasına kadar çarpışacaklarına ve Fransızları Maraş'tan kesinlikle atacaklarına dair bir bildiri yayınladı. İtilaf Devletlerine ve Amerika'ya halkın tepkisini belirten protesto telgrafları çekti. Fransız General Keret'e de bir ultimatom verdi. Ultimatom aynen şöyledir: *"Kumandan Efendi! Askerlerinize derhal ateş kestirmez ve haksız olarak işgal ettiğiniz topraklarımızı yirmi dört saat içinde terk etmezseniz, sizi kuşatmış olan Müslüman savaşıların şiddetli saldırılarına maruz kalacaksınız. Dökülecek kandan siz sorumlu olacaksınız. Önerimi kabul ettiğiniz takdirde hiçbir saldırıya uğramadan ülkemizden çıkmanızı sağlayacağımı garanti ediyorum Umumi İslâm Mücahitleri Reisi Kılıç Ali"* (Kılıç, 2005: 93). Bu ultimatomla bağımsızlığı barışla isteyen bir zihniyet ortaya konmuştur. Geldiğinde ateş içinde bulduğu Maraş'ın Türklerine de bir beyanname yayınladı: *"Memleketi kurtarmak, düşmanla göğüs göğse çarpışmak için şehre girdim. Düşmanı şehirden çıkaracağız. Allah'ın inayeti bizimle beraberdir"* (Bağdatlı, 1974: 102).

21 Ocak 1920 Çarşamba savaşın ilk günü, silahlar patlar patlamaz, Fransızlar şehrin her tarafını makineli tüfek ateşiyle taradılar. Toplar, Ahır Dağı'nı ve çevrede bulunan yolları dövmeye başladı (Eyicil, 2009a: 66) İlk gün Türkler için çok heyecanlı geçmiştir. Çarşıda ne olduğunu bilmeyerek birbirinden öğrenmek için birbirlerine yaklaşmak isteyen Türklerle bombalar fırlatılmıştı (Bağdatlı, 194: 90). Ateş gece Saat dokuza kadar sürdü. Sabaha yakın 1-2 Saat sükûnet buldu ise de fecirle beraber bombardıman yine başladı Bu gün akşamdan sonra bir Fransız -müfrezesi çarşıdan Kışlaya doğru giderken Restebaiye camisinde-ki müfrezenin ateşiyle karşılaştı, arada şiddetli bir müsademe oldu. Bir iki Cezayirli telef oldu. Arabalarını bırakarak kaçtılar. Ceza reisi, Boğazkesen ve Uzunoluk çarşıları arasındaki yolda düşman kurşunu ile şehit edilmişti (Bağdatlı, 1984: 90). Cenazesi bir kaç gün sokak ortasında kaldı. Onun gözü yaşlı anası da evinde şehit edildi. Aynı gün içinde Talaskaçı Hacı Ali de şehit edildi. Üzümsuyu Mehmed Agâh Efendi Kapalı Çarşıdan evine kaçarken Taşhan'ın kapısındaki nöbetçi Fransızlar tarafından esir edildi. Daha önce esir alınan Dikeç Hayri ve Kadioğlu Musa'nın yanına koyularak hepsine işkence yapılmaya başlandı. Cezayirli bir Müslüman askerin yardımıyla kurtulan Musa'nın anlattığına göre; Üzümsuyu Mehmed ve Agâh Efendiye işkence yapılmış kulakları ve burunları kesildikten sonra Arasa Han'ın kapısına el ve ayaklarından çarmıha gerilen Üzümsuyu *"hangi düvel-i muazzamata esir olmuş bir milleti böyle işkence ile öldürmek var"* deyince oradaki Ermeniler Üzümsuyu Üzümsuyu bu 1311 ile 1324'ün intikamıdır " diyerek gözlerinden

çivilemişler aynısını Dikeç Hayri'ye de yaparak ölülerini sokağa atmışlardır (Özalp, 1984: 96).

22 Ocak sabahın erken saatlerinde önceki günü aratmayan bir yaylım ateşi yeniden başladı. Akşama kadar devam etti. Mutasarrıf vekili Cevdet Bey elinde beyaz bir bayrak ile General Querrete'nin karargâhından hükümete gönderildi. Cevdet Bey oradan Kadir Paşa'nın konağına gitti. Halkın teslim olması isteniliyordu. Bu gün ilk zafer kazanıldı. Fransızların işgal ederek tahkim ettikleri Mercimektepe, Türkoğlu Mustafa Çavuş kuvvetlerinin taarruzu sonucu ele geçirildi (Akbiyık, 1999: 203). O gün, Kuytul mahallesi başındaki Alacacı Orçanık'ın evi de düşman kuvvetinin bulunduğu hâkim ve müstahkem nokta olduğundan, o semtteki milli kuvvetin başında bulunan Medine oğlu Abdullah çavuş tarafından yakılmıştır. Şehit Abdullah Çavuş'un kurşun yağmuru karşısında burayı bizzat kundaklamak hususundaki fedakârlığı ve cesareti harika sayılacak hareketlerdendi (Bağdatlı, 1974: 94).

23 Ocakta başlayan çatışmalar gittikçe yoğunlaşmış, Fransız ve Ermeniler şehri top ve mitralyöz ateşine tutarak Müslüman halkın katliamına girişmeleri, insanlık tarihinin kara bir sayfasını oluşturdu. Buna rağmen hayatta kalan Maraş milisleri hiç fütur getirmeden saldırıyor ve kahramanlık tarihinin yeni örneklerini veriyorlardı (Doğan, 2008: 266). Top mermileri, bombalar, makineli tüfek ve mavzer kurşunları şehrin içindeki Türklerin üzerine yağıyordu. Bunlar şehir dışını da taradıklarından şehre yarım saatlik yerlere kadar kimse gidip gelemiyordu. Düşman sadece kuzeydeki Bertiz Kuvveti ile cephe vaziyetindeydi. Onlarla cephe harbi yaparken şehir içinde Türklerin yaşadığı semtlere kurşun yağdırıyordu (Bağdatlı, 1974: 99). Şehrin zenginleri ellerindeki bütün erzakı teşkilat emrine verdiler. Mahalleler arasında yiyecek, içecek, silah ve malzeme yardımını kolaylaştırmak için yollara hendekler kazıldı. Evlerin avlu duvarları yıkılmak suretiyle geçitler açıldı. Kadınlar ve çocuklar çetelere yiyecek yetiştiriyorlardı (Eyicil, 2009: 66). Acemli semtindeki Türk kuvvetleri derhal harekete geçmişler, Şekerdere kilisesine, Fransızların toplu bulunduğu yığınak yerlerine, Ermeni evlerine taarruz ediyorlardı (Alparslan ve Yakar, 2012: 127).

Üçüncü kolordu kumandanlığından gelen raporda, 24 Ocak tarihinde Maraş'a 150 kadar kuvvet, bir büyük top ve 15 kadar araba Fransızlar tarafından getirilmiştir. Bundan dolayı Maraş, "bu günü çok acıklı geçirmiş" ve şehirde 6 noktadan başlatılan yangınlar etrafa sirayet etmeye devam etmiştir (Bilgin, 2008: 248). Harbin dördüncü günü Şeyhadil karakolundaki düşmanda kâmilan imha edilmişti (Bağdatlı, 1974: 96). 24 Ocakta Maraş ateşler içinde yanmaya devam etti. Acemli semtinde Evliya kuvvetleri duruma hâkimdiler. Evliya efendinin kuvvetlerinde Ermeniler çok korkuyorlardı. Bu sebeple Evliya dan intikam almak için Ermeni Seferoğlu kendi evini ateşe verdi. Yangın başladı. Kuytul mahallesinde ki Alacacı Orçanık'ın evine sığınan Ermenilere Hatuniye semtinden hücum eden Medineoğlu Abdullah Çavuş kahramanlık göstererek, bu şahsın evini ve birçok Ermeni'yi teslim aldı (Akbiyık, 1999: 206). Harbin en şiddetli zamanı olan bu günlerde Bombacı Ahmet ve Kazoğlan namındaki iki küçük, kaledeki mücahitlere mühimmat ve erzak götürme cesaretini göstermişlerdi (Bağdatlı, 1974: 96).

Emniyet-i Umimiye-i Müdiriyyet-i raporlarına göre, 25 Ocak 1919 tarihinde ise daha önceden tüm hazırlıkları tamamlanmış olan Ermeni evlerinden şehre gece gündüz ateş yağmaya devam etmiştir (Bilgin, 2008: 248). 26 Ocak 1920'de işgal sırasında cesaret ve gözünün pekliği ile Ermenileri tiril tiril titreten, savaş başlayınca da Kuyucak mıntıkasında düşmanla göğüs göğüse çarpışarak destanlar yaratan kahraman Millîş Nuri, yukarıda adı geçen kiliseye yapılan baskın sırasında karnından ağır şekilde yaralanarak şehit düşer (Alparslan ve Yakar, 2008: 90). Maraş ateşler içinde yanıyordu, şehirde yükselen alevler her iki taraf halkın üzerinde büyük korku ve tesirler ika

ediyordu. Fakat iki taraf da ümidinin fevkinde fedakârlık ve gayret gösteriyordu (Alparslan ve Yakar, 2012: 57). Harbin beşinci günü, maiyetindeki iki yüz kadar milli kuvvetle garp cephesine iltihak eden Yüzbaşı Kemal, beraberinde iki cebel topu getirmişti. Yörük Selim de maiyeti ile garp cephesine iltihak etti (Bağdatlı, 1974: 97). Kılıç Ali 400 çetesiyle Maraş'a gelerek şehrin doğusundaki Arapgirli çiftliğinde karargâh kurdu ve bir beyanname yayınladı. Bu beyannamede: "*Memleketi kurtarmak ve düşmanla göğüs göğüse çarpışmak için, şehre girdim. Düşmanı şehirden çıkaracağız. Allah'ın inayeti bizimle beraberdir*" deniliyordu. Kılıç Ali'nin şehre girişi halkın maneviyatını bir kat daha artırmıştı (Alparslan ve Yakar, 2012: 57). 29 Ocak Perşembe günü çocuklar, kadınlar ve savaşamayacak durumda olanlar şehir dışına ve civar köylere gönderildi. Böylece halkın "Kaç" adını verdiği göç başladı. Soğuk ve karlı bir ortamda güçlkle gerçekleştirilen bu harekâtta amaç, çetelerin çoluk çocuğunu düşünmeden daha rahat bir şekilde savaşılabilmelerini sağlamak ve insan kaybını en aza indirmektir. 30 Ocak Cuma günü hâkim bir noktada bulunan ve etrafını ateş altında tutan Tekke Kilisesi'ni Evliya Efendi'nin çeteleri kuşattı. Bir bakır sürahiye (güğüm) çivi, nal parçaları ve barut koyup bir fitil taktıktan sonra ağzını kapattılar. Kilisenin içerisine atılan bu yerli bomba, yangına da sebep oldu. Kaçan Ermenilerin hemen hepsi öldürüldü. Bu çatışmalar sırasında kahramanlık destanı yazan biri daha Gollu'lu Yusuf Çavuş şehit oldu (Eyicil, 2009a: 67).

Harp başlayalı on günü geçmişti. Türkler taarruz durumunda idi. Düşman yine ateş püskürüyordu. Kuvvetlerimiz hemen hemen şehrin etrafını sarmışlardı. Dâhildeki faaliyetimiz de yolunda devam etmekte idi. Kendi semtlerinde savaşmakta bulunan yurttaşlardan üstün başarıya erenler ve beraber çalıştıkları arkadaşlar içinde temayüz edenler görülüyordu. Bunlardan bazıları: Ekmekçi mahallesinden Kadioğlu Ahmet, Hatuniye mahallesinden Medine oğlu Abdullah, Şekerli mahallesinden Musa Efendi ve İbiş Ağa oğullarından bazıları, Tekkeşin oğlu Hafız, Kazez Durdu Çavuş, Divanlı mahallesinden Çolak Abdullah oğlu Mahmud, Eşbah oğulları, Hacı Kasım oğlu Faik, Çiftçi Veysel oğlu Hasan, Hoylu Mustafa, Cinnili Mehmet Çavuş, Küçük Çavuşlu ve Uzunoluk mahallesinden Çavuşemini oğlu Abdullah, Bozbey oğlu Muhsin, Cerrah oğlu Zekeriya, Başkâtip Rıza, Tapucu Mustafa oğlu Ali Çavuş, Devecili mahallesinden tahsildar Abdullah, Ahmet Hoca Kebabcı Kazım Çavuş, Tefsir oğulları, Karamanlı fakıları, Bayazıtlı mahallesinden Çuhadar oğlu Hacı Mustafa ve oğlu Ali, Yakup efendi oğlu Şakir, Çuhadar oğlu Hacı Mehmet, Kayserili oğlu Nuri, Baba Halil oğlu Ahmet, Âlemli Mahallesinden Dulkadiroğlu Süleyman, Emin oğlu Tahir, Köşker Ahmed, Dulkadiroğlu Hacı Şükrü, Kayabaşı Mahallesinden Guruşçu oğlu Ali Karakız oğlu Zeki, Arif efendi oğlu Mümtaz, Kazez oğlu Hamdi, Hacı Eyüplünün Hayri (Bağdatlı, 1974: 101-102). Dâhiliye Nezaretine giden bir başka raporda Fransız bombardımanının 31 Ocak tarihi itibarıyla Ulu cami, Pınarbaşı cami ve Şekerli mahalleleri civarında devam ettiği son 24 saat içerisinde 15 şehit ve bir o kadar da yaralı verildiği belirtildikten sonra halkın sonuna kadar direneceği ifade edilmiştir (Bilgin, 2008: 249).

Ancak 1 Şubattan itibaren Maraş'ta savaş daha da şiddetlenmiş o gün Fransızlar tarafından Maraş çarşısı yakılmıştı. (Doğan, 2008: 266) Hatuniye semtindeki Kuvayi Milliye'nin kumandanı bulunan ve semtteki fedakârlık ve kahramanlığı ile dillere destan olan Medine Oğlu Abdullah Çavuş Katolik kilisesi civarındaki Paşahamamının külhanından kiliseye yağlı paçavra atarken kiliseden atılan kurşunla şehit edilmişti (Bağdatlı, 1974: 104).

2,3, 4 ve 5 Şubat'ta savaş bütün korkunçluğu ile devam etti. Kırklar kilisesi, kuvvetlerimiz tarafından yakılmış, içindeki düşman kuvvetleri Arasa cihetine kaçmışlardı. Civarındaki hanlara zarar vermesi için Meyhane Çarşısı da tarafımızdan

yakıldı ve Şihmand hanına kadar ilerlendi. Bu handa yakılarak içindeki düşman imha edildi. Çarşının cenubundaki bu temizleme esnasında çok fedakâra ne hareketleri ile harikalar göstermekte olan Evliya da Arasa çayının garbini temizlemekle meşguldü. Evliya'nın şehit edildi (Doğan, 2008: 266). Çarpışmaların seyri Anadolu basınına da yansımıştır. Albayrak Gazetesinde "Müstehbarat-ı Hususiye başlıklı yazıda, Maraş'ta müsademenin devam ettiği, ırza, namusa saldıran Fransız kıyafetli Ermenilerin birçok mahallede tenkil edildiği, Bitlis defterdarının hanımının da erkek kıyafeti giyerek evinin duvarına mazgal deliği açarak sekiz düşmanı telef ettiği ve Kuvay-ı Milliye'nin başarılı faaliyetleri ifade edilmiştir (Albayrak, 8 Şubat 1918, sayı 66: 1).

Düşman mahzur vaziyette kalmıştı. Mevzilerden bir kısmı iskat edilmişti. 6 Şubatta şehrin üstünde bir Fransız uçağı uçtu. İslâhiye tarafından gelen bu uçak, milli kuvvetleri etkisiz hale getirmek isteyen Fransızlar tarafından gönderildi. Uçak, Maraş üzerinde birkaç tur attıktan sonra kışla üzerinde çok sayıda kâğıt attı. Bu kâğıtların bir kısmı rüzgârın da etkisiyle Maraşlıların eline geçti. Kâğıtta piyade ve topçu cephanelerine ihtiyaç olup olmadığı, erzak durumu, mücadeleye devam edilip edilmeyeceği, geri çekilme fikrinin olup olmadığı, hangi cephelerin zayıf olduğu ve nerelerden irtibat kurulabileceği gibi cevaplanması gereken sorular yazılıydı. Kısaca kışla ile haberleşmeye çalışan bu uçak, bir süre sonra İslâhiye istikametine doğru yöneldi (Doğan, 2008: 266). Teyyare gittikten sonra kâğıtlardaki işaret ve resimlere manalar verilmeye başlandı. Düşmanın taze kuvveti geleceği kanaati hâsıl oldu. Her ne pahasına olursa olsun düşmanların tahassun etmiş oldukları yerlerin düşürülmesine çalışılmaya başlandı. Kılıç Ali Topun ağzını Kümbete çevirtti. Dövüle dövüle tahrip edilen Kümbet kilisesi şiddetli hücumla zapt edildi. Bu kiliseye yapılan hücumda ön sırada bulunarak çok fedakârlık gösteren Millîş Nuri kurşunla göbeğinden yaralanarak şehit oldu (Bağdatlı, 1974: 106). Kümbet Kilisesi harekâtında Eşbah Mehmet ve bir takım mücahitler de şehit oldu. Bundan halkın çok müteessir olduğu alınan raporlardan tebarüz ettiriliyordu (Alparslan ve Yakar, 2012: 67).

7 Şubat 1920 günü sabahtan beri İslâhiye; istikametinden uzaklardan top sesleri geliyordu. Bu sesler Fransızlara bir imdad kuvvetinin gelmekte olduğunu anlatıyordu. Baba burnunu tutmaya memur millî müfreze oradan çekilmiş idi (Karadağ, 1943: 47). Kaymakam Norman'ın kumandası altında bulunan ve İslâhiye'den kalkan bu kuvvet kalabalık görünmek için civardaki aşiretlerden topladığı sekiz yüz kadar deve kolunu da beraber almıştı (Bağdatlı, 1974: 107). Bu kuvvet ikinci vakti Maraş ovasına vasil oldu. Erkenez Suyu kenarında Maraş'a beş kilometrelik bir mesafede karargâh kurdu. Çadırlar kurulduğu, ateşler yakıldığı görölüyordu, İslâhiye caddesi üzerinde birçok insan ve hayvanlar görölüyordu. Bu kuvvet Miralay Norman'ın komutasında 300 Piyade ile bir dağ bataryasından ibaret idi (Karadağ, 1943: 47).

8 Şubat 1920 Pazar günü Albay Norman'ın askerleri şiddetli bir topçu ateşinin desteğinde Mercimek Tepeyi işgal ettiler. Düşman Mercimek Tepe, Sıtma Pınarı ve Aksu'ya yerleştirdiği toplarla şehri döverken bir taraftan da var gücüyle batıda bulunan kuvvetlerimiz üzerine yüklendi. Amacı kışlada mahsur kalan General Keret'le bağlantı kurabilmektir. Batıdaki kuvvetlerimiz geri çekilmek zorunda kaldı. Maras, kışladaki topların da şehri dövmeye başlamasıyla iki ateş arasında kaldı. (Eyicil, 2009a: 68) Norman; Erkenez kenarında iner inmez getirmiş olduğu dört dağ topundan ikisini Hazinedarlı cihetine diğer ikisini de Mercimektepe cihetinde (Şehrin batı tarafı) tevcih ederek her iki tarafı bombardımana başladı. Norman'ın topları durmaksızın ateş püskürüyordu. Fakat evlerde yaptığı ulak tefek tahribattan başka hiç bir tesir olmuyordu. Kışladaki toplar da bunlara ilaveten şehrin her tarafına ateş saçıyordu. Bu

bombardıman esnasında Askerlik Şubesi ve Muhasebe-i Hususiye dairesi kısmen harap oldular (Karadağ, 1943: 47).

9 Şubat 1920 Pazartesi eski ve yeni Fransız topları bu gün de şehri bombalamaya devam ettiler. Bombardımana en çok Fransızların çekilme yolu üzerinde bulunan Bayezitli ve Mağralı mahalleleri maruz kalıyordu. Bu mahalleleri ateş altında almalarından Fransızların kaçmak fikrinde oldukları anlaşıyordu. Cephelelerdeki millî kuvvetler yine müdafaada devam ve sebat ediyorlardı (Karadağ, 1943: 50). Albay Norman, Maraş'taki Fransız Generali Keret'e Adana Genel Valisi General Dufieux'un geri çekilme emrini ilettiler. General Keret geri çekilmek istemiyordu. Fakat Fransızlar için tek kurtuluş yolu Maraş'ı terk etmektir. Bu yüzden bu karara uymak zorunda kaldı (Eyicil, 2009a: 68). Durum her iki taraf için tehlike arz etmeye başladı. Fransızlar şehrin her tarafını yoğun top ateşine tuttular. Cephanenin tükenmesi nedeniyle Türklerde ümitsizlik işaretleri belirdi. Halk arasında teslim olunacağı söylentileri başladı. Aç ve çaresiz kalan Fransızlar ancak uçaktan verilen işaretler veya atılan bildirilerle haberleşebiliyorlardı. Kısaca ifade etmek gerekirse Fransız askerleri şehirde aç bir şekilde mahsur kalmışlardı. 9-10 Şubat günlerinde belirli bir sahayı ateş altında tutan Fransız bombardımanından kendileri çekilmek için yol açma çabasında oldukları anlaşıyordu. Şehir bu günlerde yanmış, yıkılmış ve harabeye donmuştu. General Keret geri çekilme planı hazırladı. Aralarında vardıkları karara göre, General'in vereceği ışıklı mermi işareti üzerine geri çekilme başlayacaktı. 10-11 Şubat 1920 gecesi saat 21.00'de geri çekilme başladı (Eyicil, 2009a: 69). Fransızların çekilme işlemini büyük bir gizlilik içinde yapmaları gerekiyordu. Ne Türklerin Ne de Ermenilerin bundan haberi olmamalıydı. Çekilme gece yapılacaktı. Fransız kuvvetleri hava karardıktan sonra kiliselerde toplanıp oradan Mağaralı tarafından, Mercimek Tepe üzerinden ordugâha ulaşacaklardı. Bir taraftan da topçular ateşe devam edecek, kimse bir şey sezmeyecekti (Karabekiroğlu, 2008: 280).

Fransızlar geri çekilişlerini maskeleyerek için şehri son defa top ateşine tuttular. Maraş'tan çekilirken atlarının ayaklarını keçelerle sardılar. Fazla yüklerini attılar. Yanlarına aldıkları Ermenilerle birlikte kışladan ayrılan Fransız kuvvetleri, sessizce şehri kuzeybatısındaki araziye asarak Mercimek Tepe'ye ulaştılar. Daha sonra da ovaya inerek Sıtma Pınarı mevkiinde kendilerini bekleyen kuvvetlerle birleştiler (Eyicil, 2009a: 69). 11/12 Şubat 1920 gecesi Keret ve Norman, Mercimektepeden bütün askerleri ile birlikte Sıtmapınarı'na inmişler ve oradan ağırlıklarını da aldıktan sonra İslâhiye'ye doğru ilerlemişlerdir (Bağdatlı, 1974: 113). Bu gelişme üçüncü Kolordu Kumandanlığına çekilen telgrafla bildirilmiştir:

İç İşleri Bakanlığına

Üçüncü Kolordu Kumandanlığına

Şifre: 11 Şubat 1920

Maraş Bombardımanının yirmi ikinci gecesine rastlayan bu Çarşamba, Fransız askerleri şehrin her yanını ve resmi daireleri ve camileri, dünkü gün saat dokuzdan itibaren gece saat on bire kadar devamlı bir şekilde değişik yerlerden bombardıman ederek bir çok binaları ve hükümet dairesini yıktıktan sonra, askeri asker kuvvetlerini ve cephanesini alıp, kışlayı da yaktıktan sonra İslahiye'ye doğru çekilip gitmiş ve Milli müdafa Cemiyetine gönderdiği bildirinin kopyası, Maraş merkez heyetinden, Heyet-i Temsiliye'ye yazılmıştır (Özalp, 2005: 187)

12 Şubat günü Sabahleyin erken, Maraş'ta bulunan Amerikalı misyonerler beyaz bayrak açarak, karargâha geldiler. Kuvvetleriyle birlikte kaçmış olan General Keret'ten Doktora hitaben yazılmış bir mektup getiriler. Fakat Doktor Mustafa'nın arkadaşlarıyla

Alman hastanesi civarında Ermeniler tarafından Şehit edildiğini haber verdiler. Bu sırada Nahir Önünden Hoylu Mustafa kanlar içinde bir kesik baş getirdi. Bu Fransızlarla işbirliği yaparak Maraş'ın yanıp harap olmasına sebep olan mebus Agop Hırlakyan'ındı (Alparslan ve Yakar, 2012: 125). Fransız basını başarısızlığın nedenlerini İngiltere'nin yanlış politikasında arıyor ve “*İngiliz işgali haksız yere bir yıl uzadı ve yer yer Fransa'ya düşmanlık propagandası yaptığı gibi Araplara silah dağıttı. Türkleri silahsızlandırmayı da beceremedi. İşte şimdi sonuçlarını çekiyoruz*” diyordu. Fransız kamuoyu Ermeni tahriklerini de olayların nedenleri arasında görüyor ve şu yorumu yapıyordu; “*Çukurova'da Ermeni askeri kullanılmakta hata edildi. Bu hatanın iki acı sonucu görüldü: Önce Ermeni askerleri Türkleri tahrik ile olay çıkarıyorlardı. Sonra da ilk çarpışmada kaçtıkları için Türklerin karşısında Fransızlar kalıyordu*” (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 2011: 238-239).

Maverayıkafkas'ta İngilizlerin başına geldiği gibi Fransızlar da Ermeni müttefikleriyle kötü tecrübeler edindiler. Antep'in fethinden (9 Şubat 1921) sonra açıktan açığa Türk dostluğunu aradılar (Jaeschke, 2011: 47). Fransızlar, Maraş'ı terk ederken, Amerikalı misyonerlere: “*Bizim şehri terk edeceğimizi Ermenilere söylemeyin. Çünkü peşimize düşerler*” demişlerdir. Görüldüğü gibi, Fransızlar için Ermeniler sadece onların çıkarlarına hizmet ettiği ve islerine yaradığı için kullanmışlardır. Sonra da sıkıştıklarında yüzüstü bırakıp gitmeye kalkışmışlardır. Ermenilerin güvenliğini düşünmemişlerdir. Savaş sonrası peşlerine düşenleri de dışlamışlardır. Yoksa onların güvenliği kesinlikle Fransızlar için önemli değildir (Çabuk, 2008: 180). Şahsen Maraş Harbine katılmış olan Durdu Kaya Harbi şöyle dile getirir:

Ah! O günler neydi, yokluk bir yandan, kıtlık bir yandandı. Fransızlar Maraş'ı işgal etmiş dediler. Ben o sıralar köydeydim. Arada bir işimiz düşerdi Maraş'a gelirdik. Maraş'a geldiğimde Uylukçular'da kalırdım. Bir kaç gün sonra gizlice tekrar dağdan köye giderdim. Sonra bir duyduk Bertiz köylerine eczacı Lütfi Efendi Çetesi gelmiş. Eli silah tutan gençleri çetesine katıyormuş. Bunu duyunca babam beni Lütfi Efendi'nin Çetesine kattı. Daha benim gibi bir sürü genç ve çete Bertizden kalktık. Dağdan Cancık Mağarasına geldik ve orada konakladık. Cancık Mağarasına yerleştik. Geceleri Tavşan Tepesi'nden saklana saklana Çınarlı Camiisine gidip toplantılara katılıyorduk.

Sonunda Maraş'ta harp başladı. Silah sesleri Cancık Mağarasına kadar geliyordu. Hava karardı biz yavaş yavaş gizlice tavşan tepesinden kışlaya yaklaştık ki düşman bir maytap patlattı. Ortalık sanki günlük güneşlik oldu. Bu sırada top atışları, kurşun üstümüze yağmur gibi yağıyordu. Orda bir bölük düşman askerini bertaraf ettik. Sonra mercimek tepesinde, kışladan da, üstümüze Maraş'ın içine bir top güllesi, bir kurşun yağıyordu ki ortalık sanki gündüz gibiydi. Şehrin içinde ne oldu bilmiyorum. Bir haber aldık ki düşman kışlayı terketmiş. Bu arada Bertiz'den bir grup çete daha kurulmuş. Düşman Bertiz'e geliyor deyince çocukları Engizek Dağı'na yollamışlar. Çeteler de Kerhan, Ayaklıcaoluk Köyünde mevzilenmişler. Bir haber gelmiş ki "Fransızlar kaçıyor!" diye. Arkasından bizim Bertizli çeteler şahlanmışlar. Onlar oradan, biz Tavşan Tepesi'nden, Maraşlılar Maraş'tan bastırınca düşman bozuldu. Düşmanı Aksu Köprüsü'ne kadar kovaladık” (Özalp, 2001: 179).

Yollarda kan birikintileri, istihkâmlarda insan cesetleri görülüyordu. Harp ve yıkılmış yerlerden hala yangın dumanları çıkıyordu. Birçok evler dükkânlar bom boştu. Bekçi polis tabi yoktu. Maraş hükümeti otorite, disiplin ve nizamdan mahrum kalmış, bir yıkık şehir halinde idi (Karabekiroğlu, 2008: 290). Şehitler defnedildi, yaralıların tedavisine başlandı. Şehit ve yaralının mecmuu iki yüz kadardı. Alman hastanesine

vaziyet edildi. Ermeniler neye uğradıklarını bilmez olmuşlardı. Bazıları bulundukları yerlerden çıkarak kaçan Fransızlara iltihak etmek için koşuyor, bazıları da bulundukları yerlerden hala silah atıyorlardı (Bağdatlı, 1074: 113). Maraş'ta kazanılan başarı Milli Mücadelenin ilk zaferi olmuştur. 12 Şubat 1920'de Ankara'da meclisin henüz açılmadığı ve düzenli orduya geçilmediği dikkate alınırsa elde edilen başarının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Maraş'ta kazanılan bu zafer içte ve dışta büyük yankılar uyandırmıştır. İngiltere ve Fransa Anadolu'daki bu hareketin durdurulmasını istemişlerdir. Çünkü bu başarı işgalci devletlerin Anadolu'daki sonlarının başlangıcı olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 2011: 239).

Kadın-erkek, çocuk-çocuk her yastan Maraşlının tüm yokluklara rağmen 22 gün 22 gece büyük özveri ile sürdürdüğü bu savaş, Türk'ün vatani, bayrağı, din ve namusu uğruna ölümü hiçe saymasının ve yenilmezliğinin ifadesi olan bir kahramanlık örneğiydi. Kurtuluş savaşımızın ilk zaferi olarak tarihe geçen bu mücadele daha sonra ülkenin diğer şehir ve yörelerine de örnek olması bakımından son derece önemlidir (Eyicil, 2009: 70).

Maraş düşmanı bağrında boğmuş ve mağlup etmiştir. Fakat durmak olmazdı. Camilerde vaaz ve nasihatler veriliyor, halk cepheye davet ediliyordu. Ziya Hacı Mehmet hoca birkaç gün Ulu camide nasihatlere devam ettikten sonra bizzat kendisinin de cepheye gideceğini söyledi ve İslâhiye cephesine hareket etti. Kılıç Ali müfrezesiyle, Hacı Bebekli tedarik ettiği kuvvetlerle Keferkiz üzerine hareket etti oradan da Antep cephesine gittiler. Kendini kurtaran şehir, bu defa da akıncı müfrezeler teşkil ederek Osmaniye, Antakya, İslâhiye ve Antep cephelerine koşuyordu. İstanbul, İskenderun taburları, Antakya müfrezeleri teşkil edildi (Karabekiroğlu, 2008: 280).

12 Şubat 1920 günü şehrin düşmandan temizlenmiş olması ve zafere ulaşılması nedeniyle bayram yapıldı. O günden beri her yıl Maraşlı 12 Şubat gününü büyük bir heyecan içinde, o günleri yâd ederek kutlamaya devam etmektedir (Eyicil, 2009: 70). Kendi haline bırakılmış bir kalabalığın kendi kendine nasıl teşkilatlandırıldığını, nefse güven ilahi kudretinin ne şartlar altında çekirdeklenip filizlendiğini, sonra nasıl gövdelendiğini bu bayramda görürsünüz (Tankut, 2008: 22). Savaş sırasında Maraşlı çetelerin karargâhı olan Kuvay-ı Milliye merkezi savaştan sonra da kahramanların ve gazilerin toplanma yeri olarak kullanıldı. Burada savaşı birebir yaşayan insanlar, eski hatıralarını yâd ederler, 12 Şubat günleri yaklaşmaya başladığı zaman en az bir ay önceden bayram hazırlıklarını yaparlar (Koç , 2001: 13).

Yakın doğu Yardım Teşkilatının (NER) üyesi misyoner Stanley Kerr'e göre; "Maraş'taki mücadele, kurtuluş savaşında Türk mücadelesine örnek olmuştur. Karamsarlığı yok ederek; Türk insanına İtilaf devletlerinin yenilebileceğini ve yenildiğini göstermiştir" (Çabuk, 2008: 177).

Maraş kurtuluşu gerek Maraş halkı, gerek etraf şehirler ve İstanbul Hükümeti tarafından sevinçle karşılanmıştır. İstanbul Hükümeti tarafından çekilen kutlama telgrafları şöyledir:

Düşman saldırısına karşı kahramanca silaha saldıran Maraş'lı kardeşlerimiz yirmi güne yaklaşan bir zamandan beri kan ve ateşler içinde istilacı Fransızlara onların silahlandığı hunhar Ermenilere karşı savaşmakta idiler. 10/11 Şubat gecesi düşmanı İslâhiye ikametinde firara mecbur ederek mevcudiyeti millilerini kazanmaya muvaffak olmuşlardır.

Heyeti Temsiliye Namına
MUSTAFA KEMAL

Maraş kahramanların Türklüğe has olan celadet ve fedakârlıkları neticesinde sevgili bayraklarımızın yine Maraş üzerinde dalgalandığını haber almakla bütün kolordum en büyük sevinçler duymaktadır. Öldünüz, fakat Türklüğü öldürmediniz Tarih-i Millimizle kanınızla ve hayatınızla emsalsiz bir menkibe-i celadet yazdınız Maraşlıların ve sizin alınlarınızdan öper, kolordumun hissiyat-ı samimanesini arz eylerim.

15.Kolordu Komutanı

KAZIM KARABEKİR (Özalp, 1984: 239).

Mustafa Kemal 12 Şubat 1336(1920) tarihli Heyeti Temsiliye namına Maraş Müdafaayı Hukuk Cemiyetine, Maraş Belediye Riyasetine ve Maraş Kuvayı Milliye Kumandanı Kılıç Ali Bey'e çektiği telgrafta “Kahraman Maraşlıları bütün memleket namına tebrik ve tazize şitap ederiz” cümlesi ile Maraş'a kahramanlık unvanını bizzat vermişti. Ancak Atatürk'ün bu isteği, tam 53 yıl sonra 7 Şubat 1973 gün ve 1657 sayılı yasa ile yerine getirilebildi. (Başdoğan, 1987: 44). TBMM Umur-ı Dâhiliye Vekâleti'nin Maraş'ın fedakarane ve cesaretkar savunması sonucunda “Kahraman” unvanını hak ettiğini ifade eden layihası.¹

Türkiye

Büyük Millet Meclisi

Umur-ı Dâhiliye Vekâleti

Esbab-ı Mucibe Layihası

..... *Müdüriyet-i Umumiyesi*

..... *Hususi*

..... *Umumi*

(1)Mücahade-i Milliye ve harekât-ı istila-yı mekkâranedeki (hile) hudmet-i hamiyet ve fedakârisinden dolayı Mer'aş livasının “kahraman mer'aş” ünvanıyla tevsimi için Mer'aş (2) çiftçi murahasları tarafından İktisat Kongresine müracaat vuku bulmuştur. Anadolu'nun halâsı ve istiklâl mücahadesinde ilk liva-yı cihadı (3) ref' ile harekât-ı milliyeye pişva (baş. Reis) olan Mer'aş hudud-ı milliyemizin aksam-ı cenubiyesinde amâl-i istilamkâraneyi her türlü muhalin ve avakibe (4) rağmen yüksek bir şehamet-i azim ve hamiyetle dilirâne (cesaretle) müdafaa iderek akim bırakmış ve kuva-yı müstevliye tarafından mahsur kalan Gaziayıntab'ın mukavemet-i (5) dilirânesine dahi imdad ve müzaharetle müdafasını teshil ve halâsını temin itmek suretiyle Anadolu tarih-i cihad ve müdafasında zi-şeref bir sahife-i şehamet (6) ve fedakârî teşkil itmiştir. Bu suretle tarihen yüksek bir mevki-i mefahir ihraz itmiş olan Mer'aş'ın tezkîr-i menakibi için “Kahramanmer'aş” ünvanıyla (7) tevsimi muvafık görülmüştür (BCA. 30. 10. 0. 0. 66. 439. 22).

Fi 29/Mart/339

İsmet Paşa İstiklal madalyalı Maraş halkını, Mer'aş Belediye Reisi Lütfi Bey Efendiye ve Refikası Muhteremesine çektiği telgrafla² kutlamış ve muvaffakiyetlerinin devamını dilemiştir (BCA 30. 10. 0. 0. 194. 330. 11). Maraş ileri gelenleri ise İsmet Paşa'ya çektikleri telgrafta³, Maraş'a layık görülen İstiklal Madalyasının Kaledeki

¹ Bkz. Ek-28.

² Bkz. Ek-27

³ Bkz. Ek-29

bayrağa takıldığını ve süre zarfında halkın büyük bir heyecan yaşadığını ve şükranlarını ifade etmişlerdir (BCA. 30. 10. 0. 0. 194. 330. 11)

7. MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞ'TA İZ BIRAKAN ŞAHŞİYETLER

7.1. Arslan Bey

Başkomiser Ali Arslan Tuğgözata⁴ (Toğuz) (Özalp, Tarihsiz: 3) 1275 yıllarında Kafkasya'dan göç eden Toğuzata kabilesinin Maraş bölgesine yerleştirilen bir boyuna mensuptur. Babası jandarma çavuşu Hasan Beyzade Abdullah Efendi'dir. 1302 (1886) yılında Fındık köyünde doğmuştur (Özalp, 1986: 106). İlk ve Orta öğrenimini Elbistan İptidai Mektebi Rüştîyesi'nde tamamlar. Medrese eğitimi olarak Arapça öğrenir (Yakar, 2013: 97). Medreselere devamla ilim tahsilinde bulunmasına karşılık icazetname (diploma) almaya muvaffak olamamıştır. Bir müddet Göksun kazasının köylerinde bulunan iptidai(ilkokul) mekteplerinde öğretmenlik görevinde bulunur. 12 Teşrinievvel 1909 tarihinde Göksun kazasının İptidaiye mektebi muallimliğine sözü geçen kazanın "idare meclisinin" kararı ile atanarak bir ay kadar devam etmesine karşılık, maaşının yetersizliğinden dolayı görevden ayrılarak iş aramak üzere Halep'e gelir (Özalp, Tarihsiz: 3). Halep, Beyrut ve Trablusgarp'ta polislik görevi yapar (Yakar, 2013: 97). Pınarbaşı Halep vilayeti polis kadrosunda polis memuru olarak görev yapmakta iken, vefat eden Osman Agâh efendiden boşalan komiser muavinliği kadrosuna atamasının yapılması için vuku bulan müracaatı üzerine, yapılan yazılı yarışma sınavında başarılı olması üzerine Halep Emniyet Müdürlüğü komiser muavinliği görevine ataması yapıldığından, eski görevinden ayrılarak 20 Kânunuevvel 1911 tarihi itibari ile komiser muavinliği görevine başlar (Özalp, Tarihsiz: 5). Ser komiserliğe kadar yükselir (Yakar, 2013: 97).

Trablusşam sancağı polis kadrosunda ser-komiser olarak görev yapmakta iken, Birinci Dünya Savaş'ı sebebiyle bu bölgede süren savaşlar sonucu bölgenin işgale uğraması ve akabinde mütarekenin imzalanması üzerine doğum yeri olan Maraş livasına dönmüştür (Özalp, Tarihsiz: 9). Arap şeyhleri toplanarak ricacı olurlar;" *Arslan Bey senin sayende buralarda asayiş düzeldi. Biz senden memnunuz, bizi bırakma*" dedilerse de *"doğduğum kent işgal altındayken buralarda duramam"* demiş, Maraş'ta kayabaşı civarında kiraladığı bir eve yerleşmiştir (Yakar, 2013: 98). Maraş livasının da işgal altında olmasından dolayı direniş kuvvetlerinin başına geçerek, Fransızlar karşı oluşan Milli Direnişi örgütlemiştir. Akabinde Müdafaayı Hukuk Teşkilatını kurarak milli kuvvetlerin başına geçmiş, bu hareketiyle Maraş'ın kurtuluşunda birinci amil olmuştur (Özalp, Tarihsiz: 9). Arslan Bey Fransızların gelişinin ardından meydana gelen bir hadiseyi kendi hatıratında şöyle anlatır:

"Artık Maraş'ta Adana havalisi gibi Fransız mandasına girecek, hükümete ve kaleye bizim bayrağımız çekilmeyecek, hükümetin idaresini Mösyö Andre ele alacak. Buna hiçbir türlü müsamaha ve müsaade edilemezdi..." Yirmi bin Kuvay-ı Milliye harekete geçecek, kanlar sel gibi akacak, bunun mesulü Fransızlar olacaktır." Yazan bir beyannameyi sokaklara yapıştırdık ve halkı galeyana getirdik" (Özalp, 1986: 109).

Arslan Bey hatıratında Milli teşkilat girişimi ile ilgili hatırasını şöyle anlatır: *"Yüzbaşı Mahmut'la Doktor Mustafa'ya gidelim diyerek, birlikte gittik. İstanbul'dan gelen Erkan-ı Harp Heyetinin teşkilat yapmak üzere olduklarını söyleyince, Doktor Mustafa Bey memnun oldu. Tertibat alınması taraftarı olduğunu, fedakârlıktan geri kalmayacağı fikrini ileri sürdü. Muallim*

⁴ Bkz. Ek-4-5

Hayrullah mektep arkadaşımı. Evliya'yı da evvelce tanıdığım, bu fikri söyleyince memnun oldular" (Özalp, Tarihsiz: 15-16). Arslan Bey hatıralarında "Bayrak Hadisesi" ni şöyle anlatır;

Heyeti Temsiliye Reisi Aslan Bey. "Fransızlar Cuma günü bayrağın kaleye çekilmeyeceğini ilân ettiler Arkadaşları topladım... Gece sabaha kadar "Akacak kanın mesulü Fransızlardır" yazdık köşe ve camilere yapıştırdık. Öğleden önce Ulu Cami'ye gelerek, sancağı istedim, Hoca vermek istemedi. Zorlayınca sancağı getirdiler ve bende Allah'ını seven sancağın altına gelsin dedim, halkın bir kısmı teklifimi kabul etti, hep birlikte kaleye hücum ettik bayrağı kaleye çektikten sonra hükümet binasını bastık tutuklanmış birçok Türk'ü kurtardık..." (Özalp, 1986: 41) Reisi olduğu Türk Kuva-yı Milliyesinin Karargâhında Arslan Bey her geleni dinliyor, herkese söz yetiştiriyordu. Vahim anlarda önemli durumlarda sabır ve metanet tavsiye eder, maneviyatı zayıf olanlara taze bir ruh, taze bir kuvvet ve cesaret verirdi. Savaşın son günlerine doğru Fransızlara bir imdad kuvveti gelmiş ve durumları biraz düzelmişti. Bundan bazılarının maneviyatı bozulmuştu. Bir gün Mutasarrıf vekili Cevdet Bey yanında iki adam olduğu halde içeri girdi. Arslan Beyle aralarında şu muhavere oldu;

_ Arslan bey ne yapıyorsun, vaziyet fenadır.

_ Ne yapalım sonuna kadar devam edeceğiz.

_ Burada bu kadar çoluk çocuk, sonra bunları keserler.

_ Biz onlarınkini o kadar kestik, biraz da onlar bizimkini kessinler.

_ Öyle ise ben karışmam.

_ Sen karışma. Bu muhavere üzerine Cevdet Bey geldiği gibi geri gitti.

Fransızlar bu kadar faik ve muntazam kuvvetlere, toplara, mitralyözlere malik olduğu halde hiçbir yerde taarruza girişememiş idi. Her cephe müdafaa vaziyetinde kalmıştı. Fransız kuvvetleri şurada burada dağınık bir halde kalmıştı. Türklerin taarruz vasıtalarından birisi de yangın çıkarmak idi. Gerekli olan yerlere ateş verilerek düşman mevzileri düşürülüyordu idi. Bu arada birçok Türklerin evleri de yanıyordu. Fakat kimse müteessir olmuyordu. Çünkü amaç düşmanı yok etmek idi. Düşmanı yok etmek için kendi eliyle kendi evini ateşleyenler oluyordu. Telgrafhane Bertiz'in Maksudlu köyüne kaldırılmış idi. Tel muhaberatı bu merkez vasıtasıyla her tarafla temin edilmiş idi (Karadağ, 1943: 42). Maraş Milli Mücadelesine şahitlik etmiş olan Şükrü Günal Arslan Bey ile bir hatırasını şöyle anlatır:" Karamanlı Fahısı ile Aslan Bey'in yanına gittik. Adamcağızın elinde kırbaç, omzunda mavzar vardı. Biz varınca "ne oluyor bunlara benim burada dikili taşım yok, ben kaçmıyorum... Bunlara ne oluyor (Özalp, 1986: 314). Görüldüğü gibi Arslan Bey bu sözlerle Maraş halkının sonuna kadar mücadele etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Arslan bey'in eşi Nazmiye Hanım bir hatırasını şöyle anlatır:

Harbin çetin günleriydi. Sivas'ta Mustafa Kemal ile bağlantı kurmak için Ahır Dağı'nda bir mağaraya gizlice bir telgraf makinesi yerleştirmişler. Arslan Bey'de birkaç gündür orada, dağın başında... Ortalık kış kıyamet o zaman insanın her istediğini bulması mümkün değil. Bende o üşümesin diye oturdum pantolonunun altına giymesi için yünden, yünden uzun paçalı iç donu örüyorum. Arslan Bey, bir gece sabaha karşı o emir eri çocukla çıkıp geldi. Hemen gün ağarmadan geri döneceğini söyledi. Bir gözü açık, bir gözü kapalı şöyle birazcık uzandı. Ben hemen alelacele yün işimi bitirdim, lastiğini geçirdim, giymesi için sevinçle ve sabırsızlıkla Arslan Bey'e uzattım. Arslan Bey emir erini çağırdı:

-Abdullah, içeri gir! Abdullah utana sıkıla içeri girdi

-Al şunu pantolonun altına giy! Dedi

Aaaa! Şaşırdım kaldım vallahi... Gecemi gündüzüme katıp o üşümesin, o dağın başında diye yaptığım şeyi, hiç önemsemeden, yüzüme bile bakmadan emir erine vermesine çok içlerlendim, çok kırıldım çekine çekine:

-Ama Bey diyecek oldum... Ben onu sana...

Konuşmama bile fırsat vermedi:

-Nazmiye Hanım ellerine sağlık... Bak milletin bekası bu çocuklara bağlı. Ben mağaranın içinde iken o mağaranın dışında nöbet bekliyor. Ben içerde çalışıyorum, o dışarıda donanmaya çalışıyor. O çocuk giyerse, emin ol bende üşümem. Haydi, için rahat olsun...dedi (Canbolat, 2001: 23).

TBMM'nin 1. Dönemine Maraş Milletvekili seçilen Hacı Mehmet Efendi'nin meclise gelmeyerek istifası üzerine boşalan Millet Vekilliğine 17 Mayıs 1920'de seçilerek 4 Haziran 1920'de Meclise katılır (Çoker, 1995: 737). Arslan Bey, Gazi Mustafa Kemal'in çağrısı ile TBMM'nin 1. Dönem Milletvekili seçildi ise de cephelerde görev yaptığından izin ister. 14 ay izinli sayılarak güney cephesinde görev yaptıktan sonra Ankara'ya giderek meclis çalışmalarına katılır (Yakar, 2013: 99).

Daha sonra Göksun ilçesinin Büyük Çamurlu Köyü'nün Meryemçil yaylasında çiftçilikle uğraşır. Orayı sattıktan sonra da Göksu ilçesinden, halen ismi ile anılan Arslanbey Çiftliğinde uzun bir süre yaşamıştır. 1946'da Maraş'a yerleşmiş, Pazarcıkta çiftçilik yaparken 06 Haziran 1963 tarihinde vefat etti (Özalp, 1986: 114). Milli Mücadelede bilfiil ateş altında fedakârlık ve kahramanca hizmeti sebebi ile "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile ödüllendirilmiştir. Evli olan Arslan Toğuz, üç çocuk babasıdır (Özalp, Tarihsiz: 11). Arslan Beyin kırmızı yeşil İstiklal madalyası alması ile ilgili Azayî Kiram Muamelâtı:

Sabık Maraş Mebusu Arslan Beyin, hâmil olduğu İstiklâl Madalyası kurdelesinin kırmızı Yeşile tebdili hakkında Divanı Riyaset kararı.

REİS

Okunacak:

Heyeti Umumiyye

Türkiye Büyük Millet Meclisinin birinci devre içtimaiyesinde Maraş Mebusu bulunan Arslan Bey kırmızı-yeşil kurdeleli istiklâl madalyası ile taltifi hakkında Gaziantep Mebusu ve sabık Maraş Mebusu ve Gaziantep havalesi umum kuvayı milliye kumandanı Kılıç Ali Beyin, inha varakası ledettetik bilfiil ateş altında ifayı hizmet ve ibrazı fedakâri eyliyen mumailayhin kırmızı-yeşil kurdeleli İstiklâl Madalyası ile taltifi tensip edilmiş olmakla keyfiyet Heyeti Umumiyenin nazarı tasvibine arz olunur efendim. (TBMM CZ. İ: 87 25. 3. 1341. C: 1. S. 193)

25.3.1341

*Türkiye Büyük Millet
Meclisi Reisi*

Kâzım

Arslan Bey her 12 Şubat Bayramında, Kurtuluş gazilerinin en önünde dimdik, başında bir zafer tacı gibi parlayan ve kendisini daha vakurlaştıran apak saçlarıyla tören yerinden geçerken bir alkış tufanı kopardı. Çok değil sadece bir defacık Kurtuluş gazilerinin önünde görülmedi. Arslan Bey bu çete bayramında niye yoktu? Sordu

soruşturuldu. Ama Arslan Bey'in neden o yılki Çete Bayramına teşrif etmediği yolundaki sorularına inandırıcı bir cevap alamadılar. Ölümünden yıllar sonra eşi Nazmiye Hanım'a bir vesile ile aynı soru bir daha soruldu:

-Arslan Bey o yılki Çete Bayramına niçin katılmamıştı?

-Yavrum ne diyeyim bilmem ki...Rahmetli; "Hanım ağzını sıkı tut, kimseye bir şey çıtlatma dediydi de..."

-Bu bir devlet sırrımı, ne var ki bunda teyze?

-Elbette, elbette devlet sırrı değil... Değil çocuğumda...

-O halde

-O haldesi şu yavrum...Arslan Bey çok gururlu bir insandı. Sırtında giye giye eskittiği bozarmış elbisesinden başka giyeceği yoktu. Kime varıpta; "Efendim, bu Çete Bayramı'nda beni mazur görün Maraşlının karşısına çıkacak yeni bir takım elbisem yok. Onun için yüzümde yok" diyebilirdi. Haydi, seninle olalım sen Arslan Bey'in yerinde olsan ne yapardın yavrum? Haydi söyle... (Yüzeroğlu, 2001: 21)

Arslan Bey daha hayattayken yaptığı bir söyleşide Maraş halkının mücadelesinden şöyle bahseder:

"Hiçbir taraftan yardım görmeyen Kahraman Maraş silahını kendisi temin etmiş, teşkilatın kendisi kurmuş, harbin sevki idaresini kendisi planlamış, bağrında yetiştirdiği evladın şehit vermiş kendi evini kendi eli ile yakmış, malını, mülkünü, canın feda ederek memleketini kurtarmıştır. Maraş'ın müdafii onlardır. Kahraman Maraşlılardır".

Arslan Bey I. Dönem milletvekilliği sona erince II. Devreye namzetlik vermemiştir. Çünkü Arslan Bey hükümetin çıkarmış olduğu kadın-erkek eşitliği konusundaki yasayı imzalamayı reddetmiştir. İstifa ederek Ankara'dan Yozgat'a oradan da Gökşun'a gitmiş ve orda büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Bu durum "yeni bir Çerkez Ethem doğuyor" düşüncesi meydana getirmiştir. Bundan dolayı Arslan Bey İstiklal mahkemesinde yargılanmış, Mustafa Kemal'in telgrafi ile serbest bırakılmıştır. Ancak yinede 15 yıl gözaltında tutulmuştur. Arslan bey bu hususta kırıncılığını her zaman hissettirmiştir (Yakar, 2014a: 40-128)

7.2. Ali Sezai Efendi

Ali Sezai Efendi Mutasavvıf ve milli mücadele kahramanlarımızdandır. 1867 yılında Maraş'ta doğar. Baba tarafından bilinen ilk dedesi Emir Abdulcelil olup şecere ile Hazreti Hüseyin soyundan olduğu belirtilmektedir. Maraş'ın şekerli mahallesinde doğup büyümüştür. Daha beş yaşında iken babası Hacı Ahmet Efendinin vefatı üzerine kardeşi Ayşe ile birlikte öksüz kalmış, annesi ve eniştesinin gözetiminde büyümüştür (Yakar, 2013: 88) 1884 de daha 17 yaşındayken, Rufai-Kadiri Şeyhi Şakir Efendi'ye intisab eder. Bir yandan da, klasik medrese tahsili için, Kalalı İmamzade Hacı Osman Efendiye devam ederek icazet alır. 24 yaşında iken şeyhi Şakir Efendi'den Kadiri-Rufai hilafeti alır. 1892 yılında Nakşibendî şeyhi Darandeli Muhammed Hilmi Efendiden de icazet alır. Hatuniye mahallesinde bulunan şeyhi Şakir Efendi, 1894'te vefat edince onun işareti ile postuna oturur.

1919'da başlayan, Maraş harbinin bitimine kadar, müridleri ve Maraş halkı ile beraber cihadını sürdürür. Savaş esnasında zaviyenin bitişiğindeki meşruta ve Şekerli mahallesindeki evi yanmış bütün eşyâsı ile kitapları da bu arada kül olmuştur. Milli mücadele sonrasında 1924-26 arasında Maraş-Pazarcık havalisinde gezici vaizlik yaptı, 1926'da atandığı, Maraş merkez vaizliğini ölümüne kadar (1937) sürdürür. Soyadı

kanunu çıktığında, Maraş'ın kurtuluşunda gösterdiği yararlılığı çağrıştırmak için "Kurtaran" soyadı verilir. Ömrünün sonlarına doğru, dönemin Vali ve Belediye Başkanı Hasan Sukûti Tükel'in hışmına uğradı Harf inkılâbından önce yazdığı mezar taşındaki, Arabî yazıların, harf inkılâbına aykırı olması gerekçe gösterilerek, hasta halinde, mahkeme ve gözaltılardan nasibini almıştır. Halife Sultan Reşat tarafından gönderilen Meşayih icazetnamesi bulunmaktadır. 1937'de vefat etti ve mezarı Şeyh Adil mezarlığının ana giriş kapısından girişte yaklaşık otuz metre uzaklıkta, sağdadır. (Alparslan ve Yakar, 2009: 200).

Suriye antlaşmasını takiben Kadı zade Hacı Hasan Fehmi Efendi Ali Sezai beyi çağırıp söylentilerin doğru olup olmadığını Yüzbaşı Hasan Rufai'den öğrenmesini ister. Ali Sezai Bey Hasan Rufai ile görüşmesinden sonra Fransızların geleceği haberinin doğru olduğunu ifade eder. Bu haberin arkasından ileri gelenler Kadızadelerin konağında toplanarak bir telgraf yazmaya karar verdiler. Yazılan Telgrafın mühürlenmesi için Müftü Tekerekzade Hacı Mehmet Efendi çağırılmış ise de Müftü hasta olduğunu bahane ederek gelmemiştir. Telgrafnameyi Ali Sezai Efendi mühürleyerek milli mücadeledeki gözü pekliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Ardından ulu camide vaaz kürsüsü önünde konuşma yaparak halkı durumdan ve telgraftan haberdar ederek imzalanmasını sağlamıştır (Akbiyık, 1999: 66).

İşgalden sonra vaziyetin gerginleşmesi sebebiyle Maks Andriyo bir yazı ile Türklerin ileri gelenlerinden yedi kişiyi davet edip mühim meseleleri görüşmek üzere bunların Amerikan Kolejinde toplanmalarını ister. Çağrılanlar toplantıya gitmeden evvel Müftünün yanında konuyu görüştüler. İngiliz karargâhı kolejin karşısındaki İlmî İlahi mektebidir (Amerikan Misyoner Okulu olan mevki). Heyet buraya varınca önlerine düşen bir subay onları işgal kuvvetleri komutanının ikametgâhı olan Misyoner Mekalim'in evine götürdü. Onlardan sonra Ata Bey de geldi. Hristiyanlar ve papazlar da vardır. Amerikalı tercüman gelenleri takdim edip şunları demiştir:

Maraş'ın içinde köylerinde ve kasabalarında bulunan Hristiyanlar hakkında şimdiye kadar Osmanlı Hükümeti ve İslâm ahalisi tarafından yapılan tecavüzler sonucu nüfusça ve malca büyük hasarlara uğratılmışlardır. Bundan böyle Türklere gerekli nasihat ile icap edenlere tebliğde bulununuz. Türklerden hangisinde Ermenilerin emanet malları ve paraları varsa vakit geçirmeksizin vermelidirler. Hiçbir ferdin şahsı hukukuna ve milliyetine müdahale ve dokunulmadan sükûnet içinde yaşamaları gereklidir. Yayınlamış olduğum beyannameye aykırı fiil ve hareket durumunda almış olduğum emir ve selahiyete uygun olarak lazım gelenlerin cezalandırılması için tedbirlere başvurulacaktır. Hindistan tarafında milletin hukukunu muhafaza ve istirahatini temini hususunda 20 sene süren memuriyetimde cins ve mezhep ayırmadan muhtelif ırktan ve özellikle azınlıkta olan İslamları diğerlerinin tecavüzlerinden koruyarak emre aykırı fiil ve harekette bulunanları hemen örnek bir şekilde cezalandırdım. Karışıklığa meydan vermedim. Burada da bir tarafı tutmayarak oradaki gibi herkesin hukukunu korumaya ihtimamda bulunacağım. İdareci ve ileri gelenlerin adalet ve hakkaniyeti takip etmeleri gerekli olup vazife gereği yapmaya memur olduğum bazı işlerin tatbik şekillerinde ihtiyaç görüldüğü zaman kendilerine danışmak fikrindeyim.

Ali Sezai Efendi tercümana iyi tercüme etmesini tenbih edip söylenenlere tepki gösterdi. Tepkisinde İngiliz kumandanının Hindistan'daki memuriyetleri esnasında ırk ve mezhep ayırmadan, sakinlerin hukukunu ve özellikle İslamları diğer unsurlara karşı korumasını sevindirici bulduğunu, Maraş'ta da tarafsız olarak asayişin temini

hususunda tedbir alması takdir edilecek bir insaniyet görevi olduğunu belirterek şöyle devam etti:

Adalet ve medeniyet tavrıdır. Bunu hürmetle karşılıyoruz. İngiltere Devleti medeniyetperver bir devlet olup, Osmanlı Devleti ile münasebetlerinin dostane olduğu tarihle sabittir. Osmanlı Devletinin umumi harbe istemeyerek iştirak ettiği bilinmektedir. Gayr-ı Müslimler hakkında Türklere isnat olunan tecavüzlerin aşk yoktur. Maraş'ta göze çarpacak ne kadar güzel köşk, paha biçilmez mal kıymetli bağ bahçe, bakımlı arazi varsa çoğu Hristiyanların kullanımı altında bulunmaktadır. Onlara Osmanlı Devleti ve Türkler zulüm ve tevüvüzlerde bulunmuş olsalardı, bugün onlar bu servet ve rahatlığa sahip olmayacakları gibi, harap evlerde oturmaları gerekirdi. Zira bu emlak ve malları kendilerine gökten Hz. Mesih indirmeyip, ancak hükümetin ve milletin lütufkâr mualemelerinden ileri geldiği şüphesizdir. Hükümet dairelerinde ise Hristiyanların müracaat ve işleri özellikle görülmektedir. Müslümanlardan ziyade Devletin rütbe ve nişanları ile taltif kılınmakta oldukları herkesçe bilinmektedir. Devlete riayet etmek Ermenilerin dini itikatlarından iken, nail oldukları yüce Devletin nimetlerine rağmen, millete karşı Zeytun Ermenileri ile birleşerek isyan etmişlerdir. Civar köylere ansızın hücum ederek, kadınları ve çocukları katletmişler, evleri ve insanları yakmışlardır. Devletçe cezalandırıldıkları halde, sonradan affedilmişler ve çoğunun vergileri alınmamıştır. Devletin savaş siyaseti icabı Ermenilerin tehciri kesin emir iken, bir kısım Türk ileri gelenlerinin himayesi ile yüzlerce Ermeni'nin Maraş'ta kalmaları ve ellerine sermaye verilerek geçimlerinin temini sağlanmıştır. Sevkiyatları yapılanların da pazar mahallerinde satmakta oldukları mallarını Türkler ihtiyaçları olmadığı halde, kendilerine insani yardım ve iyilik olmak üzere, o günün fiyatına göre satın almışlar ve paralarını ödemişlerdir. Askerî işgali müteakip geri geldiklerinde, bu yapılan iyiliklere aykırı olarak bazıları mal sattıkları kimselere giderek sattıkları malları geri istemişlerdir. Bu malları satmadıklarını ödünç verdiklerini iddia etmişlerdir. Aldıkları malları geri veren Türkler mal karşılığı ödedikleri paralarını geri alamamışlardır. Bütün bunlara rağmen yüce Türk milleti Ermeni komşularına muhtaç oldukları alet ve ev eşyalarını emanet olarak vermek ve diğer suretle yardımda bulunmakla insanlıklarını göstermişlerdir: Mutasarrıf Ata Bey de kavgaya sebep olacak meyhaneye ve eğlence yerlerini kapattırarak memlekette bulunan muhtelif azınlıklar lehine asayiş muhafaza etmiştir. İşitilen haber göz ile görünen, müşahade edilen gibi olmaz. Gezip hakkaniyetle görmek gerekir. Çarşıda bir kısım dükkânların bir köşesinde Müslüman bir adamın, diğer köşesinde Hristiyan bir şahsın ticaret ve sanatla uğraşarak, işleri ile meşgul bulundukları, bazı evlerin alt ve üst katlarında bu iki milletten kişilerin ev sahibi ve kiracı olarak bulundukları görülmektedir. İşgal kuvvetlerinizin Maraş'a girdiği sırada Ermenilerin çarşı ve mahallelerde bir ağızdan "yaşasın Ermenistan, kahrolsun Osmanlılar ve Türkler" diye bağıarak dolaştıklarını, Türklere ve mukaddesata karşı sövüp saymaya devam ile çeşitli hakaretlere ve tecavüzlere kalkıştıkları bilinmektedir. Mütecavizlere karşı İngiliz İşgal Kumandanının ırk ve mezhep ayırmaksızın takip edeceği idare kâfi görülerek, Türkler tarafından sabır ve sükûnete davet edilmektedir. Onlar da olgunluklarını ve sükûnetlerini muhafaza etmektedirler. Ermenilerin din ileri gelenleri ve Hristiyan din adamları saldırganların yaptıkları işlere razı olmayarak, nasihatta bulunmuşlar ise de kabul görmemiştir. Yüzde seksen nisbetinde ekseriyeti teşkil eden Türk Milletinin

maksadı kimse ile uğraşmak olmayıp şeref ve şanı ile uygun olarak bansın neticesini beklemektir.

Ali Sezai Efendi'nin bu sözlerini İngiliz Kumandan doğru bulduğunu ve kabul ettiğini söylemiştir (Akbiyık, 1999: 23).

7.3.Abdal Halil Ağa

Maraş'ta 1872'de doğan Abdal Halil, Oğuz Türküdür. Maraş'ta yaşayan abdalların ağası ve Maraş milli mücadelesinin sembol ismidir. (Alparslan ve Yakar, 2009: 19) Ana adı Gülistan baba adı imamdır. Kahramanmaraş Duraklı mahallesine kayıtlıdır. Abdal Halil Ağa'nın torunlarından İsmail Deniz "Davulcubaşı" soyadından dolayı okulda arkadaşlarının dalga geçmesi üzerine babasının ve amcasının soyadlarını "Deniz" olarak değiştirdiğini nakleder. Abdallar mahallesinin ağası olan Abdal Halil Ağa, her yıl Muharrem ayında iki-üç kazan aşure yapar, mahalleliye dağıtır (Gökşen, 2008: 20).

Fransız işgal güçlerini davul zurna ile karşılamak isteyen Ermenilerin ileri geleni (milletvekili)Hırlakyan'ın talebini geri çevirdiğinde ayaklarını dibine yüklüce bir bahşiş atıldığında; *"Değil bir kese, davulumun kasnağını altınla doldursanız din gardaşımın bağrına çomağımı vurmam"* diyerek bayraklaşmış, destansı Maraş milli mücadelesinin öncü isimlerinden olmuştur (Yakar, 2013: 221). Olay şöyle cereyan eder: Fransız işgal kuvvetlerinin Amerikan kolejine doğru yürümeleri ile Ermeniler Fransızları karşılamak için davul zurna aradılar. Bu amaçla Ermeni Setrek şehrin en iyi davulcularından olan ve Kıpti mahallesinde oturan Çeri başı Halil Ağayı buldu. Fransızları karşılamak amacıyla ne kadar davul zurna varsa o gün için istedikleri parayı vererek tutmak istedi. Abdal Halil Ağa ise o milli mücadele tarihinde unutulmayacak karşılığı vererek bu teklifi reddetmiştir (Akbiyık, 1999: 77). Hırlak yan bunun üzerine Halil Ağa'ya der ki: *"Bre Abdal Halil! Başın mı büyüdü, ne diye teklifimi kabul etmiyorsun?"* ve Halil Ağa cevap verir: *"Efendi! Bu din bahsidir teklifini kabul edemem"*(Arslantaş, 2011: 11)

Okuma yazması yoktur. Geçimini davul çalarak sağlamış ve kendisi gibi davul çalan abdalların ağası ve Abdallar mahallesinin muhtarı olmuştur. Soy isim kanunu ile "Davulcubaşı" soyadını almış, 1946'da vefat etmiştir. Hayatı ve mücadelesi ile ilgili Dr. Gökhan Gökşen tarafından bir kitap hazırlanmış ve 2008'de "Beyaz Sessizlik" adıyla yayınlanmıştır (Alparslan ve Yakar, 2009: 20). Abdal Halil Ağa'nın kızı Yeter Davulcubaşı'nın ifadesine göre babasının kendi ağzından dinlediği hadise şöyle cereyan eder: Fransız işgalinden bir gün önce, 28 Ekim 1919...Maraş'ın Abdallar mahallesinde, iki katlı toprak evin avlusundaki asmanın altında Abdal Halil Ağa oturmaktadır. Evin üst katında hanımı Fatey ocakta dağ çayı demlemektedir. Toprak avluda babalarının biraz uzağında çocukları oyun oynamaktadır. Fakir mahallenin çalılık yolundan gelen üç atlı avluya girer. Fatey gelenlerin kim olduğunu merak ederek, eli belinde ikinci katın çardağından bakmaya başlar. Fütursuzca selamsız Halil Ağa'ya seslenirler:

-Halil Ağa sen misin?

Abdal Hali Ağa fütursuzca girişlerine kızmıştır.

-Benim ne diyon? Diye sertçe cevap verir.

Athılardan biri olan Hırlakyan;

-Yarın İtürmezın dağından Fransız ordusu geliyor, bir davul alıp iki adamınla, zurnayla bunları karşılayacaksın. Der. (Bu davetsiz destursuz athılar, karşılarındaki fakir abdalı kendileri gibi tuz ekmek hakkı bilmez sanırlar)

Bu hainlerin, böyle fütursuz teklifini bile hayretle karşılayan Abdal Halil Ağa;

-Ney...ney...ney bir daha de, diyerek Maraş tabiriyle onları kerç eder. Anadolu Müslümanlarının Kuvva-i maneviyesini hala tanıyamamış bu bedbaht.

- İtürmezin dağından Fransız ordusu geliyor, bir davul alıp iki adamınla, zurnayla bunları karşıla, diye tekrarlar.

Abdal Halil Ağa hala kendisini, sinesindeki imanı tanımayan bu haine;

-Ben mi garşı gelicim? (karşılayacağım) diye hayret ve kızgınlıkla sorar.

Çardakta ayakta olayları izleyen hanımı Fatey, beyinin bunu kabul etmeyeceğini ve kızdığını anlamıştır. Adamlarında iyi niyetli olmadığı anlaşılmaktadır. Abdal Ağa'ya kaşıyla işaret verir. Yavaşça içeri girip ocakta kaynayan su tasını alır. Kaynar suyu çardaktaki küllü suyun içine akıtır. Bunlar olurken çardağın altında bekleyen Hırlakyan;

-Gitmiyorsan para burada... diyerek bir kese gösterir.

-Eğer yetmezse gerisi de burada, diyerek atının terkisindeki şişkin heybeye elini daldırır. İyice hiddetlenen Abdal Halil Ağa

-Dur! Çıhartma, o altınlar sizin olsun. Bir kese altın değil davulumun kasnağını altınla doldursanız, ben din gardaşlarımın bağrına çomağımı vurmam. Müslüman gardaşlarımın soğanının kapçığına muhtacım, senin altınına muhtaç değilim, diyerek atlıların üzerine yürür. Bu sözler Maraş'ın kurtuluş destanının özüdür. Çardakta hazırlıklarını hazırlayan Fatey;

-Halil çekil, diyerek küllü kaynar suyu atlıların başına döküverir bu sırada. Abdal Halil Ağa eline değneğini almıştır. Hırlakyan ve adamları;

-Alacağın olsun Halil. Bunu unutma, ilk ateşimiz sanadır. Evvel seni vuracağız. Evvel senin evini yakacağız. Tehditleriyle Abdallar Mahallesinin tozlu patikasından kaçarcasına uzaklaşırlar. Abdal Halil Ağa vakit kaybetmeden Ulu Cami'ye kadar yürüyerek gider. O sırada cami cemaatiyle sohbet eden müftü;

-Buyur Halil Ağa deyip bir yorgunluk kahvesi ikram eder. (Müftülük binası o zaman Ulu Cami'nin yanındadır. Tekerekzade Mehmet Efendi zamanın müftüsüdür. Maraş Mudafa-i Hukuk cemiyetinin de üyesidir.

-Hazır olun Fransızlar geliyor, diyerek olamı biteni anlatır.

Abdal Halil Ağa, müftünün ve cemaatin takdirine mazhar olurken; O sırada orada bulunan kalabalık cemaat, beklenen Fransız güçlerinin geleceğini de öğrenmişlerdir. Sivas'ta bulunan Temsil Heyetine de işgal güçlerini karşılama hazırlıkları telgrafla bildirilir. O gün Abdal Halil Ağa'nın sözleri ve Fransızların geleceği haberi kalabalık cami cemaatinin dilinden Maraş'a yayılmıştır. (Gökşen, 2008: 22;24). Aynı günün akşamı... Evi aynı mahallede bulunan ve Hırlakyanların konağından rahatça görünen Şişman Hacı Ahmet Ağa'nın damı üzerinde kütükler kayıldı, ateş yakıldı. Ateşin etrafında halaylar çekildi. Örnek Yiğit Halil Ağa'nın davulu delercesine vurduğu çomağın çıkardığı davul sesleri bütün geceyi yankılandırdı. Ermeniler ve Fransızlar o tarafa bakamaya bile cesaret edememişlerdir. (Emirmahmutoğlu, 1988: 26).

Kısacası O gün; Maraş'ın Fransızlarca işgalinin kara haberi, Abdal Halil Ağa'nın cesareti ile birlikte duyulmuştur. Bu nedenle bu sözler Maraşlıların hafızasında çok derin bir iz bırakmıştır. Daha sonraki yıllarda da Abdal Halil Ağa her 12 Şubatta günler öncesinden davul sesleriyle şehirde şenliklerin başında, çetelerin yanında yer alırdı. Ölüm tarihi olan 1946'ya kadar her 12 Şubatta davul çaldı. Çünkü Davulu İstiklalin sesiydi Bir daha da bu davul hiç susmayacaktır (Gökşen, 2008: 24; 64).

7.4. Avukat Mehmet Ali Kısakürek

Babası Kısakürekzade Halil Ağa, annesi Ummuhan hanımdır. 1881'de Maraş'ta doğan Mehmet Ali Kısakürek, Ümmügülsüm hanımla evlenir. Savcılık ve avukatlık görevlerinde bulunur. Şehrin düşman işgaline uğradığında ve kalesinden bayrak indirildiğinde yatağında hasta yatmakta iken birden yatağından fırlayıp bir süre düşündükten sonra hemen kalemine sarılır (Yakar, 2013: 134). Oğlu Şahap Kısakürek'in ifadesi ile olay şöyle cereyan etmiştir;” *O gün düşman işgal kuvvetleri tarafından bayrağımız yerinden indirilmiştir. Merhum babam, sabah kalkıp bana “Şahap gel” dedi. Bende “buyur baba” dedim. “Bak kalede Fransız bayrağı dalgalanıyor...”* diyerek hemen işe koyulup alel acele 7 nüsha bu beyannameyi yazmıştır. 2 nüshası bizzat kendi tarafından, diğer 5 nüshası da oğlu şahap tarafından alel acele ellere geçirilmişti ve ilk patlak ulu camiden zuhur etmiştir. Zaten Maraş vakasında merhum Mehmet Ali Bey, bu hadiseden daha önceleri de yine şiddetle devamlı beyannameler yazıyordu. Bir taraftan savaş hazırlıklarına heyecan veriyor, hatta ibarelerinde “*Maraş bize mezar olmadan düşmana gülüzar olmaz*” diye yazıyordu. Yine aynı bu beyannameleri de, işgal kuvvetlerinin haşmetini tanımadan gizli gizli oğlu Şahap gece gündüz durmadan elden ele geçirmiştir (Özalp, 1986: 244-245). Büyük bir şevk ile yazılan Beyannâme şöyledir;

Âlemi İslama Hitab:

Ey milleti necibe-i Osmaniye, vaktine hazır ol. Bin üç yüz küsur seneden beri Hazreti Allah'ı ve Peygamberi zişanını hizmetinle razı ettiğin bir din ölüyor. Yine ecdadının kanı pahasına feth ettiği bir kalenin burcu barusundaki Al Sancağın bugün Fransızlar tarafından indirilip yerine kendi bandıraları konuldu. Şimdi acaba bunu yerine koyacak sende birkaç yüz İslam gayreti hiç mi yok. İğtisaş arzu etmeyelim. Yalnız pür vekar ve azamet olarak ol Al Sancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar kemali mehabetle yerlerimize avdet edelim. Korkma, korkma seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen mütevekkilen Alellah kendi mevcudiyetini gösterecek olursan değil birkaç Fransız kuvveti hatta bütün Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol... (Karadağ, 1943: 18).

Beyannameyi yazan Mehmet Ali Beyin oğlu olan ve onları camilere bırakan Şahap Kısakürek; o zamanlar 17-18 yaşlarında olduğunu babasının el yazısı ile “Elbistan adında birkaç nüsha gazete yazdığını, kendisinin bu gazeteleri halkın toplanabileceği yerlere gizlice bıraktığını belirtmektedir (Akbiyık, 1999: 138).

2 Aralık 1919'da Kısakürek Mehmed Ali Bey'in el yazısı ile çıkardığı “Maraş” isimli gazetesinin ilk sayısı halka dağıtıldı. 15-20 gün arayla çıkan gazetenin inkılâpçı imzalı ve siyasî başlıklı bir başmakalesi vardı. Tek bir nüshasını bulabildiğimiz bu gazete millî ruh ve heyecanı ayakta tutmak, Türkiye ve Maraş'ın vaziyetini halka açıklamayı amaçlayan bu gazetenin bir köşesinde de okuyanların çoğaltarak arkadaşlarına dağıtmaları isteniyordu. Gazete Maraş işgali ve Mücadelesini Altın Ordu başlıklı edebi bir makaleyle yorumlamıştır. İstihbarat kısmında Maraş'ta o günlerde yaşanan olaylar yazılmaktaydı. Değişik ve belirsiz bir yazı ile gazeteleri yazan Kısakürek Mehmed kendi çocuklarına dağıttırır veya kendisi kalabalık yerlere bırakırdı (Bağdatlı, 1974: 70).

Savaş sonrasında Maraş'ta savcı olarak görev yapmakta iken “şapka olayı” yaşanır. Hepside gazi olan birçok Maraşlı İstiklal mahkemesinde yargılanmak üzere tutuklanır. Savcı Mehmet Ali Bey bu olayın birkaç kişinin ferî çıkışı olduğunu, topluma mal etmemek gerektiğini söylemesi üzerine oda isyanın elebaşlarından kabul edilir ve

yargılanır. Kılıç Ali'nin devreye girmesi ile beraat ederse de tekrar görevine başlayamaz. Uzun süre yokluk içinde Avukatlık yaparak geçimini sağlar. Vefat tarihi 1939'dur (Yakar, 2013: 135).

7.5. Çuhadar Ali

Bayazıtlı mahallesi nüfusuna kayıtlı Çuhadar Hacı Mustafa Efendi'nin oğludur. 1903 yılında doğmuş, Rüştüye devam ederken hususi merakı ile İngilizce öğrenmiş olan Ali'nin⁵ en büyük meşgalesi ve merakı demir aletler yapmaktır (Özalp, 1986: 273). Şehrin düşman işgaline uğraması ve Sütçü İmam Olayının akabinde iki Türk'ün Ermeniler tarafından öldürülmesi üzerine onların intikamını almak için yola çıkar. Mercimektepe civarında yakaladığı üç Ermeni çeteciden ikisini öldürüp birini yaralar. (Alparlan ve Yakar, 2009: 65). Maraş Milli Mücadelesine şahitlik etmiş olan Yörük Selim mahallesinden Durdu Sucu, bu hadiseyi şöyle anlatır:

Sütçü İmam olayından sonra..."Fransızlar gece oduna gelen Kesme kökünün gardaşı Yiğit'i birde Çömez'in oğlunu süngülediler. Ondan sonra Çuhadar Ali dört ya da beş kişi ellik... Gancığı da boğazladı. Ondan sonra Çuhadar Ali, dağa çıktı. Baydemirli'de Mustacık, Mağasutlu'dan Tabur Osman, on beş kişi, Bertiz çetesiynen, ondan sonra Fransız'ın İslâhiye'den gelen kuvvetini Çuhadar Ali'de başkanları olmak suretiynen on beş kişi, ondan sonra Sarılardan Gırmızı Halil, bu arkadaşlarıyla barabar gelen kuvveti Çuhadar Ali, arkadaşlarıyla barabar bu alayı bozdu. Binbaşı İslâhiye'ye geri kaçtı. Çuhadar Ali Türkiye'de az bulunurdu. Babayığit biri idi Çuhadar Ali..."(Özalp, 1986: 301-302)

Bayazitoğlu Muharrem ve Zafer Bey komutasındaki Bertiz çeteleri ile düşmanı Bababurnu'nda durduran kahramanlar arasında yerini alır. Keskin nişancılığı ile savaş boyunca büyük yararlılık gösterir (Yakar, 2014: 142).

Fransızlardan cesaret alan Ermeniler, Ahır Dağı'na odun kesmeye giden üç Maraşlıyı şehit etmişti. İntikam alınmalıydı. Bir duyuldu ki, şehrin batısında yakaladığı üç Ermeni'den ikisini öldürmüştü Ali, biride yaralanmıştı. Ama Çuhadar Ali bu olaydan sonra Maraş'ta kalamadı (Çuhadar, 1988: 28).

Ermenilerin baskısı ile Fransızlar her yerde Ali'yi aramaya başlayınca Ali, büyüklerinin tavsiyesi ile Bertiz'e gider (Alparlan ve Yakar, 2009: 65). Ama Bertiz'de düşman bulamamıştır. Kar kış demeden, Sarı çukur köyünden çeteler toplayarak geri şehre gelir (Özalp, 1986: 273). Çuhadar Ali'nin amcasının oğlu Ali Rıza Çuhadar röportajında Çuhadar Ali'nin şehre dönüşünü şöyle anlatır:

"Şehre dönünce Muallim Hayrullah grubuna katıldı. Baba Burnundaki çatışmalarda büyük faydası oldu. Çuhadar Ali iki kere yaralandı savaşta ilk yarasını şu anki hastanenin olduğu yerde aldı. Burası kışlaya hakim bir yer olduğu için bizim çetelerce korunuyordu. Amaç kışlada bulunan Fransızların aniden çıkmasını önlemek içindi. İşte Çuhadar Ali kışladan atılan bir kurşunla boynundan yaralandı. Ama bu onu durdurmadı. Kendini iyi hissedince tekrar mücadeleye başladı" (Çuhadar, 1988: 28).

Birçok yaralar almasına rağmen Ermenilere kan kusturuyordu. Yine bir gün Arkbaşıdan geçerek baskına giderken kahpe bir kurşunla ağır yaralandı. Ali'yi kurtarmak için Doktor Hilmi Bey çok uğraştı ama Ali, on beş gün sonra

⁵ Bkz. Ek- 9,10.

Maraş'ı için, 17 yaşının baharında Hakkın rahmetine kavuştu.(Özalp, 1986: 273)
Kahramanlığı dilden dile aktarılıp, adına türküler yakıldı (Yakar, 2013: 75).

7.6. Doktor Mustafa Efendi

1298 (1882) Yılında Maraş'ta doğan bu kıymetli vatan evladı Doktor Mustafa⁶, nakipzade Ali Rıza Efendinin oğludur. İlk ve orta tahsilini doğduğu yerde tamamlayan Mustafa, İstanbul'da tıp tahsili yapmış, 1324 yılında tıbbiye-i şahaneyi bitirmiş ve Maraş'ta serbest doktorluk yapmaya başlamıştır. Daha sonra Elbistan Belediye Tabipliğine tayin edilmiş, bu sıralarda patlayan Cihan Harbi silâhı altına alınmasına sebebiyet vermiş, silâhı altına alınarak Şam'da ordu komutanı Cemal Paşa'nın Maiyetine verilmiştir. Cepheler sükût edince terhis edilen doktorumuz Maraş'a gelerek doktorluğa başlamıştır.

İngiliz işgali üzerine vatanın kurtarılması için çalışmaya başlayan Doktor, İngilizlerin çekilip Fransızların geleceği haberi üzerine, Ulu Cami'de miting tertipleyerek işgalleri protesto ettirmiştir (Özalp, 1986: 74). Fransız kuvvetlerinin Maraş'a geleceği haberi ile bir araya gelen Maraş ileri gelenlerinin yaptığı toplantıda durumu bildiren bir telgraf yazılmasına karar verilmiş ve Doktor Mustafa bu telgrafın ileri gelenler tarafından imzalanması için büyük gayret göstermiştir. Ardından Ali Sezai Efendi'nin yaptığı konuşmanın arkasından Ulu camide vaaz kürsüsünün önünde halka okunmuş ve imzalanması sağlanmıştır. Ekim 1919'da yapılan bu mitingde imzalanan bu telgraf Osmanlı Sultanına, İtilaf devletleri elçiliklerine ve Mısır'da bulunan İngiliz kuvvetleri kumandanı General Allenby'e gönderilmiştir (Akbiyık, 1999: 67). Yabancı kaynaklardan Fransız yazar Pierra Redan'a göre "Bayrak Hadise"sinin kahramanı Doktor Mustafa'dır. 27 Kasım 1919 tarihinde Doktor Mustafa öğle vakti ibadet saatinde şehre yirmi kadar süvari soktu. Bu süvariler kaleye çıkarak üzerinde dini bir amblem bulunan Türk bayrağını çektikten sonra havaya ateş ederek kayboldular (Akbiyık, 1999: 142).

Fransız işgali haberine binâen kardeşi Eczacı Lütfi Beyle beraber Elbistan'a geçti. Sivas'la bağlantı kurdu. Elbistan Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin kuruluşunda öncülük etti (Karadağ, 1943: 56). Fransız işgaline karşı teşkilat kurma fikri ilk defa, Doktor Mustafa tarafından ortaya atılmış ve teklif edilmiştir. Daha Fransızların Maraş'a gelmelerinden bir iki gün önce Ulu Cami'de ikindi namazından sonra bir konuşma yapan Doktor Mustafa konuşmasında; Fransızların bu gün yarın geleceğinden, Maraş'ta da Adana gibi çeşitli işkenceler yapacaklarından bahisle, halkı silahlanmaya ve karşı koymaya davet etmiştir (Akbiyık, 1999:165)

Maraş Elbistan arası mıntikalarda çete oluşturan Doktor Mustafa, Maraş harbinin her aşamasında bilfiil görev aldı (Alparslan: Yakar, 2009: 75). Doktor Mustafa, Maraş ileri gelenlerinin baskısı ve Amerikalıların yardımı ile General Querette'ye görüşme teklif etti. General isteği kabul etti. Görüşme bir saat sürdü. Querette Doktor Mustafa'yı dinledikten sonra ona şartlarını bildirdi ve Dr. Vilson tarafından ertesi günü kendisine bir mesaj ileteceğini bildirdi. Maraş Heyet-i Merkeziye reisi Arslan Bey bu hususta şu bilgileri vermektedir:

Fransız kuvvetlerinin gelmesi ile durum kötüleşti. Elbistan kuvvetleri tamamen firar ettiğinden ahali göç etti. Öteden beri cemiyete muhalif olan Beyazıtlı ailesi Fransızlara teslim olmak için ahaliyi teşvik ediyordu. Buna rağmen üç gün direnişe devam edildi. Nihayet düşmanın parça parça çekildiği

⁶ Bkz. Ek-7,8,23,24.

görüldü. Beyazıtlı ailesinin ısrarı üzerine Dr. Mustafa milletin arzusu dışında mütareke talebinde bulundu. Dr. Mustafa'nın konuşma için gittiği haberini alınca arattım ise de Amerikan kolejine gittiğini öğrendim. 11.2.1336 gecesi Fransızlar Maraş'ı terk etmiş ve General Querette Doktor Mustafa'ya hitaben bir beyanname yazmıştır. Ancak Dr. Mustafa ve arkadaşı Hüsnü Efendilerin şehit edildikleri anlaşıldı (Akbiyık, 1999: 232).

Doktor Mustafa Ermeniler tarafından görüşmeden dönerken ya da döndükten sonra öldürüldü. Öldürenler Hınçak örgütüne mensup Ermeni Doktor Artin ile Eczacı Leon'dur. Doktor Mustafa ile birlikte şehit edilen Türk Balcıoğlu Ali idi (Bağdatlılar, 1974: 120). Doktor Mustafa Efendi ile arkadaşının cenazeleri Alman hastanesinden kaldırılarak Kurra Efendi mezarlığına defnedildi (Karadağ, 1943: 56).

7.7.Eczacı Lütü (Köker)

Milli Mücadele kahramanlarımızdan Eczacı Lütü 1890'da doğdu. Doktor Mustafa'nın küçük kardeşidir. Seferberlik ilanı ile 1911'de Zeytin redif taburuna atandı. Cihan harbinin sona ermesi ile terhis oldu. Şehrin düşman işgaline uğraması ile Bertiz köylerine giderek çete toplamaya başladı (Yakar, 2013: 121). Eczacı Lütü, Bertiz'den topladığı kuvvetle Ahır dağından inmiş ve bu kuvvetin bir kısmı ile kendisi garb cephesine iltihak etmiş, diğer kısmı da Kılıç Ali maiyetine iltihak etmiş olan Pazarcık jandarma kumandanı Ramazan emrine verilmişti (Bağdatlı, 1974: 95).

1909 'da Maraş'ta ilk Türk olarak eczane⁷ açan ve mücadelede büyük katkısı olan ve kurtuluştan sonra ilk devre Belediye başkanı olan eczacı Lütü'nün oğlu dışçı Kemal Köker o günlerle ilgili olarak şunları anlattı:

"Savaştan önce Maraş'ta durum hiçte iç açıcı değildi... Babam bizimle vedalaşıp çete teşkil etmek için evden ayrıldı. Evde şu anki kız enstitüsünün karşısındaki Abarabaşı kilisesinin civarında. Annemi kaybedeli çok az bir zaman oluyor. Evde yaşlı nenem, teyzem ve üç çocuk kalakaldık. Babam Eczacı Lütü ilk önce Elbistan'a giderek orada bulunan ağabeyi Dr. Mustafa ile görüşüyor, mücadele için planlar yapıyorlar. Daha sonra Bertiz köyüne gelen babam burada çeteler teşkil ederek Bertiz'den inmişler. Şehrin batısındaki Cancık mağarasında karargâh kurarak Fransızların çevre bağlantısını kesiyorlar. Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'tan gönderdiği Kılıç Ali ve Yörükselim ile birlikte Arapgil'de mevzilenmişler O günlerde köylerde öyle silah falan yok.Kendi imalatları olan boy tüfekleri (Bertiz Tüfeği) ve barut var. Bu arada köylerde haberleşmeyi ateş yakmak sureti ile sağlamışlar. Ve savaş başladı. Koca evde yalnız Ermeniler tehdiye devam ediyorlar. İşte bu arada aile dostumuz Vezir Hoca komşu evlerden bize gelerek bizleri kaçırdı. Soğuk kış gününde Kozludere'ye doğru yayan yola koyulduk. Vasıta yok. Yiyecek ise bir külek pekmez ve bir çuval soğan. Her gün Maraş'tan haber bekliyoruz. Sonunda beklenen haber geldi. "Fransızları yendik Maraş kurtuldu "Abarabaşında bulunan Ermeniler ile Fransızların haberleşmesini bizim evde, çeteler engel olmuş. Dolayısı ile kışladan eve devamlı olarak top atışı yapılmış. Çeteler evi terk etmek zorunda kalınca orayı ele geçirmişler. Babama hemen haber vermişler. Babam ise hiç beklemeden haber yolluyor ve evi yakın diyor. Çeteler evi yakmış istemişler fakat Ermeniler kaçmış ve evde hala yanık izleri durur. Maraş düşman işgalinden kurtulmuştu ama çevre iller hala düşman işgalinde idi. Kılıç Ali Paşa, Topçu subayı Yörükselim ve çeteler ile birlikte Antep'e

⁷ Bkz. Ek-16,17

yardıma gittiler. Antep cephesinden döndükten sonra hasret gideremedi bu kez çeteleri ile birlikte Haruniye cephesine gitti. Yani üç cephede çarpıştı “ (Çuhadar, 1987: 37). Soyadı kanunundan sonra “Köker “ soyadını alan Eczacı Lütü, Maraş milli Mücadelesinde büyük yararlılıklar göstermiştir.

7.8. Fatmalıoğlu Derviş

Milli Mücadele Kahramanı. Maraş harbinin en büyük kahramanlarından. 1882'de Maraş'ta doğdu. Baba adı Mustafa, anne adı Emine'dir. Rüştüye'de okudu. (Yakar ve Alparslan, 2009: 85). Seferberlik ilanıyla Maraş'ta kurulan menzilde görev almış, cesaretiyle kendini pek çabuk tanıtan Derviş Fahri memleketinin işgali üzerine maddi manevi bütün gücüyle mücadeleye katıldı. Çarşıbaşı çete reisliğini uhtesine aldı. Evini Heyet-i Temsiliye'nin emrini tahsis etti. İmal, Orcan, Ağyar, Kafarlı, Peynirdere ve Bertiz köyleri ile mahallesinden beş yüze yakın çete topladı. Bunların bütün işlerini, silah ve cephanelerini temin etti. Çarşıbaşı Kilisesinin pencere demirini iki eliyle ayırarak ateşe vermesi, Tuz Hanı ve Bedesten'i yakması adını mucizeleştirmişti. (Özalp, 1986: 76). Bertiz'den 400 kadar çete Türkoğlu'na inen, Bayezidoğlu Zafer ve Muharrem Beylerin işlerini de Fatmalıoğlu Derviş temin ediyordu (Özalp, 1984: 57).

Maraş kurtulunca, çeteleriyle Antep'e yardıma gitti. Her şeyi ile çalışan Fatmalıoğlu Derviş, huzur içinde yaşadığı vatanında 1940 yılında Hakk'ın rahmetine kavuştu (Özalp, 1986: 76).

7.9. Kılıç Ali Bey

1890'(1306) da İstanbul'da doğdu. Hüsrevoğullarından Tevfik Bey'in oğludur (Çoker, 1995: 423). Asıl adı Süleyman Asaf Emrullah'tır. Baba tarafı Rodos'tan, ana tarafı ise Kafkasya'dan 1890'larda gelmiş olan Ahbazlar'dandır (Yakar, 2014: 176). İlk ve orta öğrenimini İstanbul Gedikli Küçük Zabit mektebinde tamamlayarak 3Mart 1906'da Astsubay oldu ve ordu hizmetine girer. Çeşitli birlik ve kıtalarda geçen görevi sırasındaki başarısı nedeniyle 1909'da Teğmenliğe ve 17 Haziran 1915'de Üsteğmenliğe yükseltilir. I. Dünya savaşında Çanakkale Muharebelerine katılır. 1918'de Yüzbaşı olarak Kafkas İslam ordusunda Nuri Paşa'nın yaverliğini yapmıştır.

Mütarekeden sonra ordunun dağılması üzerine İstanbul'a döndü ve istifa ederek ordudan ayrıldı. Erzurum kongresinin toplanmasından sonra milli mücadeleye katılmaya kararlı olarak 28 Ekim 1919'da bazı arkadaşlarıyla birlikte Sivas'a gelmiş, Mustafa Kemal Paşa ile tanışmıştır. Heyeti Temsiliye'de alınan kararla, Maraş, Gaziantep ve havalisi Kuvay-ı Milliye komutanlığına atanır. (Çoker, 1995: 423). Pazarcık civarında milli teşkilat kurmakla görevlendirilen Kılıç Ali Bey kendisinin bu işe memur edildiğini anlatırken; 1Kasım 1919 tarihinde erken saatte Sivas kongresinin yapıldığı lise binasında ayrılan odasında yatarken Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini çağırdığını söylemesi üzerine onun yanına gittiğini, mektebin alt katındaki mesai odasında masanın üzerinde yayılmış haritalar olduğu halde kendisini bekleyen Mustafa Kemal'in ona, güney cephesi ile ilgili bilgi verdikten sonra, Maraş ve Antep havalisi Kuva-yı Milliye kumandanlığına tayin edildiğini söylediğini ve şu talimatı verdiğini belirtmektedir: “ *Elbistan'daki Şam emekli sulh hâkimi Ali Rıza Bey'le temas edip onunla ortaklaş çalışarak, milli teşkilatın kurulduğu yerlerde halkın maneviyatını yükseltmek. Teşkilat kurulmamış yerlerde ise teşkilatın kurulmasını sağlayarak, küçük müfrezeler vücuda getirmek ve idare etmek. Bu suretle teşkilat tamamlanır tamamlanmaz, henüz dağınık halde bulunan Fransız kuvvetlerine nerede görülürse görülsün taarruz etmek ve onları taciz etmek.*” Bu emri alan Kılıç Ali, ertesi sabah 2

Kasım 1919'da maiyetine verilen iki hafif makineli tüfek, iki süvari üsteğmen İhsan Bey'den oluşan bir müfreze ile Sivas'tan Elbistan'a hareket ettiğini bildirmektedir (Akbiyık, 1999: 163). Maraş Milli Mücadelesine şahitlik etmiş olan, Kurtuluş mahallesinden Ahmet Kanlıdere Kılıç Ali'yi şöyle tasvir eder: “*Atatürk Girinçaklı (Kılıç Ali) Paşayı göndermişti. Ayağında çarık, şalvar; poşu külah başında Osmanlı mavzarı kucağında, en önde giderdi*” (Özalp, 1986: 285).

Kılıç Ali Paşa kendi hatıralarında anlattığına göre Maraş ve Antep havalisi Umum Kuva-yı Milliye Komutanı olarak ilk bildirisini bundan sonra yayınlamıştır. Bildiride Fransızların işgaline ses çıkarmayacak olursak Anadolu'muzun en güzel yerlerini işgal ve istilaya devam edeceklerini belirtip teşkilatlanmanın tamamlanmasını, kendilerine gösterilecek yerde toplanmalarını ve gayretlerini göstermelerini bildirir. Kendisinin de bütün gücüyle yanlarında olduğunu ilan eder. Halk ise Elbistan'taki Mustafa Kemal'in yolladığı Kılıç Ali'den onun bir Kuvay-ı Milliye gücü oluşturduğundan haberdar olarak harekete geçmek için Sivas'taki Heyet-i Temsiliye ile doğrudan temasa geçmek ihtiyacını hissediyordu. Mustafa Kemal'in direktiflerinin mutasarrıflığa gelmiş olduğuna inanıyorlardı. Telgraf memurları da bu telgrafları sansürden kaçırmış ya da işgal altında olmayan yakın posta merkezlerinden birisi de bu telgrafları mutasarrıflığa getirmiş olabilirdi. Üstelik Sivas Kongresi'nin safhalarını ve neticelerini soranlar emir ve talimat gelmişse isteyenler oluyordu. Millî mücadelenin başarılı olacağına belki de pek inanmayan Mutasarrıfın gelen telgrafları hasır altı ettiğinden şüpheleniyordu. Halk Maraş'ta yaşanacak millî teşebbüsün bir dayanağı olması gerektiğine inanıyor ve buna ihtiyaç hissediyordu (Bağdatlı, 1974: 67). Pazarcık jandarma komutanının o sırada Elbistan'da bulunan Kılıç Ali'ye telefon etmesi ile Kılıç Ali derhal Pazarcığa geçerek hazırlıklara başlamıştır (Özalp, 1984: 47).

Maraş'ta hadiselerin yaygınlaşması ve bu arada “Bayrak Olayı”nın Pazarcık Jandarma Kumandanı Ramazan Bey tarafından kendisine haber verilmesi üzerine, iki mitralyöz, piyade ve süvariden oluşan küçük müfrezesi ile karargâhını Pazarcık'a nakletmiştir. Çetin kış şartları altında kabile zorlukla bir gece yarısı Pazarcık'a ulaşır (Akbiyık, 1999: 164). Harbin üçüncü günü kuvvetleri ile Maraş'a gelen Kılıç Ali Bey, Kanlarının son damlasına kadar çarpışacaklarına ve Fransızları Maraş'tan kesinlikle atacaklarına dair bir bildiri yayınladı. İtilaf Devletlerine ve Amerika'ya halkın tepkisini belirten protesto telgrafları çekti. Fransız General Keret'e de bir ultimatom vermiştir; “*Kumandan Efendi! Askerlerinize derhal ateş kestirmez ve haksız olarak işgal ettiğiniz topraklarımızı yirmi dört saat içinde terk etmezseniz, sizi kuşatmış olan Müslüman savaşçıların şiddetli saldırılarına maruz kalacaksınız. Dökülecek kandan siz sorumlu olacaksınız. Önerimi kabûl ettiğiniz takdirde hiçbir saldırıya uğramadan ülkemizden çıkmanızı sağlayacağımı garanti ediyorum.*” Diyerek fikrini bildirir.

Umumî İslâm Mücahitleri Reisi Kılıç Ali” (Kılıç, 2005: 93)

Fakat bir cevap alınamadı. Harbin 8.günü Maraş içindeki çarpışmalardan istifade eden bazı kişiler şehirde yağma ve talana başladılar. Bunun üzerine yağma ve talanın önlenmesi için Kılıç Ali tarafından Maraş çarşısında ve Divanlı mahallesinde karakol kurulması çalışmalarına başlandı (Akbiyık, 1999: 214). Harbin 15. Günü 5 Şubat 1919'da Kümbet kilisesi Kılıç Ali kuvvetlerinin hücumu ile zaptedildi. Birçok Türk şehit oldu. (Akbiyık, 1999: 224). Fransız kuvvetleri karşısında başarı gösterildi. Maraş'ın kurtuluşundan sonra kuvvetleri ile birlikte çevre illerin yardımına koşuldu. Mustafa Kemal Kılıç Ali Bey'e şükranlarını telgrafla şöyle bildirmişti:

28 Mart 36

*Maraş'da Kılıç Ali Beye**C. 26 Mart şifreye*

Çok teşekkür ederim. Kuvvetlerini mümkün olduğu kadar güzide ve müntahab efraddan vücuda getirdiniz. İhtimal-i celbiniz icab edecektir. Şimdilik orada bulunmanız daha muvafıktır (Askeri Tarih Belgeleri,1997:109)

Heyet'et-i Temsiliye namına M.Kemal

Nisan 1919'da kuvvetlerini Antep için seferber eden Kılıç Ali Beyin yardım isteği için gönderdiği rapor Mustafa Kemal tarafından şöyle cevaplandırılmıştır:

16/4/36

*Maraş Arslan Beye**Atideki telgrafnameyi müsta'celen Kılınç Ali Beye i'sal buyurunuz.*

Kılınç Ali Bey: Ayıntap'a ilerleyen düşman tevkif hususunda gösterdiğiniz besalet şayan-ı takdir ve şükrandır. Serian size muavenet edilmesi için Maraş'a emir verdirilmiştir. Ma-heza bu mavenete intizar etmeniz kuva-yı mevcudenizle müsbet bir netice elde etmeye çalışınız.

*Hey'et-i Temsiliye namına**M.K.**Kapadım /17 minh**Sivas üçüncü Kolordu Kumandanlığına (Şifre)*

Kılınç Ali Bey'den alınan raporda Fransızların Ayıntap'a Nizip'ten ve Kilis cihetinden yeni kuvvetler sevk etmekte olduğunu ve kendisinin Nizip'ten gelen kuvvetlerle Ayıntap ilerisinde çatıştığını Ayıntap kuvvetlerinin muharebe etmeyerek firar etmekte olduklarını bildiriyor. Ve top ve muhimmatla kendisine yardım edilmesini rica ediyor. Kılınç Ali Bey'in ser'ian ve azami nisbette takviye edilmesi ve İş'arı mercudur. (Askeri Tarih Belgeleri, 1997: 118)

Köçeki Ayıntap Hey'et-i Merkeziyesine

C. 15/Nisan/336 Kılınç Ali Bey'in telgrafnamesi alınmış ve icab edelere evamir-i lazıma yazılmıştır.

*Yazdım/ 17 minh (de)**M.K*

Maraş ve Antep savunmasında büyük başarı yararlılık gösteren Kılıç Ali Bey kurtuluştan sonra Maraş'ın hak ettiği ödül ile onurlandırılması için mücadele etmiştir. Bu doğrultuda Dâhiliye Vekaletine çektiği telgrafla⁸ Maraş'a İstiklal Madalyası verilmesini teklif etmiştir:

*Dâhiliye Vekâleti**..... Umumiye Müdüriyet-i Umumiyesi**Aded**..... Hususi*

⁸ Bkz. Ek-26.

..... Umumi

512

1137

Baş Vekâlet-i Âliyesine

(1)Gaziyıntab mebusu ve sabık Mer'aş ve Gaziyıntab havalisi umum kuva-yı milli ye kumandanı Kılıç Ali Bey Efendi tarafından vekâlete tevdi idilen teklifnâmede (2)mukaddes vatanın harim-i ismetinde vuku bulan tecavüze ilk defa karşı gelerek istiklâl mücadelesinin zaferle tetevvüc (taçlanma) itmesine amil olan ve bu (3) uğurda binlerce evladını şehid veren Gaziyıntab ve Kahramamer'aş'ın gazi evladlarını ayrı ayrı istiklâl madalyasıyla taltif bi-hakk lazım (4) olmakla beraber bu cidale iştirak iden ve kahramanlık ve fedakârlık ibraz iden kadın erkek küçük büyük her ferdin ayrı ayrı taltifi mümkün olamayacağından (5) hem bu mücahidleri tatyib (gönlünü hoş etmek) etmek ve hem de bir hatıra-i tarih olmak üzere "Gaziyıntab" ve "Kahramanmer'aş" ın şahsiyet-i maneviyelerinin birer kıt'a kırmızı (6) kurdelaı istiklâl madalyasıyla taltifi temenniyatı (temenna etmek) izhar idilmiştir. (7) "Gaziyıntab" ve "Mer'aş'ın istiklâl mücahadesinin tarih-i mefahirinde yüksek bir sahife-işehadet ve fedakâri teşkil iden hıdmat-ı hamıyyet ve hırasat-i (koruma) (8) müslim olmasıyla teklif-i vaki musib (doğru, haklı) görülmüştür. (9) dört yüz numarolu kanun mucibince iktizasının ifasına müsaade buyurulmasını arz ve rica iderim efendim. (BCA, 30. 10. 0. 0. 194. 329. 20)

İmza

29//1/341

Dâhiliye Vekili

İmza

1/2/41

Baş Vekâlet

..... Fi 1 Şubat 341

25 Temmuz 1920'de Meclise katıldı. 22 Eylül 1920'de Ankara İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçildi. Arada fasılalarla 22 Temmuz 1922'ye kadar bu görevini sürdürdü. II. III. IV. ve V. Dönemlerde tekrar Gaziantep'ten milletvekili seçilerek parlamentodaki yerini 1939'a kadar korudu.

Evlı olup dört çocuk babası olan Kılıç Ali'nin asıl adı "Süleyman Asaf" olup, millî mücadele'de Kılıç Ali olarak anılmıştır. Soyadı kanunundan sonra da "Ali Kılıç" olmuştur (Çoker, 1995: 425).

7.10. Millîş Nuri

Cin Ali Oğullarından Hacı Mustafa (Recep) Ağanın oğludur. Millîş Nuri,⁹ 1898 yılında Âlemlı mahallesinde doğmuştur. Büyük seferberliğin sonunda Maraş'ta kurulan Menzil Merkezinde vazifelendirilmiştir (Özalp, 1985: 208). Şehrin düşman işgaline uğraması üzerine Zülkadiroğlu Süleyman Beyin çeteleri arasında yer aldı. Cesareti ve gözü pekliği ile çarpışmalara en önde girdi (Alparslan ve Yakar, 2009: 146). Çete grupları arasındaki irtibat işlerini başarı ile yürütmüş, bir defasında Aslan Bey'in yazdığı bir mektubu Pazarcık'a yetiştirmek için yola çıkmıştır. Mektubu yerine verdikten sonra dönerken Fransız birlikleri ile müsademeye tutuşmuş, onlara kan kusturarak tek başına geri dönmüştür (Özalp, 1985: 208).

⁹ Bkz. Ek-19

Kuyucak'ta Ermeni çetelerinden dayak yiyen Komiser Salih'in sızlanmaları karşısında kızarak: "Senin üstündeki elbise ve belindeki tabanca ne işe yarar. Türk çocuklarına caka sat diye bunu sana anan mı verdi? Niçin öldürmedin?" diye gürlür (Yakar, 2014: 154)

Millîş Nuri bir gece rüyasında nargile içer, sabahleyin Süleyman Bey'e rüyasını anlatır. Rüya hayra yorulsa da birkaç gün istirahat etmesi istenir. Aynı gün Hırlak Avedis'den gelen tehdit mektubu Millîş'ı çılgına çevirmiştir (Özalp, 1985: 208) Hırlak Avadis'in evi en büyük ve en müstahkem evlerden biriydi. Oraya kuvvet ve mühimmat yerleştirilmişti. O semtlerde faaliyet gösteren Dulkadir Süleyman'ı ürkütmek isteyen Avadis, o tehdit mektubunu yazmıştı. Süleyman çeteleri ile yemek yerken aldığı mektubu okuyunca, Millîş denmekle maruf Keke Nuri ayağa kalktı ve "ben Avadis'in evini yakmadıkça yemek yiyemeyeceğim... dedi (Bağdatlı, 1974: 97) "Sizi yuvalarınızda çakallar gibi boğacağız" mealinde Ermenilerden hakaret dolu bu mektup bardağı taşıran son damla olmuştur. Millîş Nuri tüfeğini kaptığı gibi sokağa fırlar. "Yüreğim göğüs boşluğumda rüyamda gördüğüm nargile gibi fokurduyor. Hak nasip ettiyse şehitlik şerbetini de içmek nasip olur..." der (Bulut, 2002: 15) (Ermeni komitacı Avedis'in konağına yapılan baskın sırasında karnından ağır şekilde yaranılır. Bağırşakları dışarı sarka sarka çarpışmaya devam etti. "Vatan sağ olsun, millet sağ olsun" diyerek aldığı ağır yaradan 3 Şubat 1920'de şehit oldu. Adına şiirler, destanlar yazıldı. Adı gönüllerde yaşadı (Alparslan ve Yakar, 2009: 147).

7.11. Mutasarrıf Ata Bey

İşgal döneminde Maraş Mutasarrıflığı yapan Ata Bey Nevşehir'de 1882'de doğdu. Mülkiye mektebini bitirdi. Bir süre müderrislik yaptıktan sonra 04.05. 1917'de Maraş mutasarrıfı olarak atandı (Yakar, 2014b: 158). İngiliz işgali sırasında Mutasarrıf Ata Bey ve Maraş halkının, işgal kuvvetlerine karşı kesin tavır takınmaları üzerine, İngilizler idareye hiçbir müdahalede bulunmamışlar, şehirden geri çekilene kadar bir gözcü durumunda kalmışlardır (Akbiyık, 1999: 35). İngilizlerin Maraş'tan çekilip Fransızların geleceğinin kesinleşmesi ile Mutasarrıf Ata Bey Anadolu ve Rumeli Mudafa-i hukuk Cemiyetine durumu bildiren ve almaları gereken tedbirlerin ne olacağı konusunda bilgilendirilmelerini isteyen bir telgraf çekmiştir (Akbiyık, 1999: 75).

Ermeniler; çarşı pazarda milletin hissiyatını rencide edecek tavırlarla dolaşıyordu. Elllerinde kırbaçlar, bellerinde revolver ve kama, ayaklarında çizme, başlarında önu sivri kasket olduğu halde gelip geçene sataşmaktaydılar. Bunlar köylere gidip gelen Türk yolculara da saldırmaktaydılar. Issız yollarda köylülerden öldürdükleri de olurdu. Bazı Ermeniler de Türkler aleyhine mahkemelere başvurmuşlardı. Her hangi bir Türk'ün elindeki hayvanını "benimdir" diyerek sahte şahitler gösterip aldıkları olurdu. Sürgünden evvel Türklerle sattıkları malları iki şahit gösterip hükûmet marifetiyle geri almakta ve bedellerini de vermemekte idiler. İngilizler Ermenilerin bu tür tecavüzleri epey hoş görüp destekledikten sonra Türklerin galeyanına sebep olabileceğini anlayıp bazı tedbirlere başvurdular. Fransa'dan gelen asker Ermenilerin azaltılması ve Türklerin ileri gelenlerinin sürülmesi düşünülmüştü. Maraş mutasarrıfı Ata Bey ileri gelenlere kefil olarak buna engel olmuş, sivri kasketliler de ortalıkta görünmez olmuşlardı (Bağdatlı, 1974: 27). Ermenilerin taşkınlıkları Fransızların gelmesiyle iyice artmıştı ki daha Fransızların gelişinden iki gün sonra Fransız askerleri ve onları gezdirmek niyetiyle Fransız askerî üniforması giymiş Ermeniler çarşıya çıktılar. Kilikya hükûmetinin kurulduğunu ilân etmeye başladılar. Buna tahammül edemeyen Türk halkından bazısı çarşı karakol amiri Komiser Cemil vasıtasıyla taşkınlıkların

engellenmesi için Mutasarrıf Ata Bey'e haber yolladılar. Ata Bey ise bu müracaatı yapanları hadise çıkarmamaları için tevkif ettirdi (Özalp, 1984: 22).

Bayrak olayı hadisesinden biraz önce ise Andre ile Mutasarrıf Ata Bey arasından şu olay yaşandı; Andre kendisini guvernör sıfatıyla takdim etti fakat Mutasarrıf Ata Bey onu bu sıfatla kabul edemeyeceğini söyledi. Tartışma yaşandı. Sonunda Andre'nin beraberinde getirdiği jandarmalardan piyade olanlarını hükümete, süvari olanlarının da kaleye yerleştirilmesine hükümette kendisine iki oda ayrılmasına bu odaların da belediyece döşenmesine karar verildi. Konuşma bayrak meselesine geldi. Andre kaleye Türk bayrağı çekilmemesini istedi. Mutasarrıfı kabul edemeyeceğini söyledi ve Andre sinirli bir biçimde hükümetten ayrıldı (Akbiyık, 1999: 135). Niğde Mebusu Ata Bey ve Rüfekasının; Maraş, Ayıntap, Urfa ve havalisinde vuku bulan mezalim ve fecayi hakkında Hükümetten sual takriri.

REİS — Takriri okutuyorum.

Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesine Maraş, Ayıntap, Urfa ve havalisinde bir müddetten beri Kuvayı Ecnebiyye hizmetinde bulundurulmuş Ermeniler tarafından Ahali-i İslamiyyenin mukaddesatına tecavüz ve enva-ı mezali ve fecayi ika eylediği malûmu âlem olduğu misilli, yirmi günü mütecaviz bir vakitten beri de Maraş'ın Fransız kuvveti ve yerli Ermeniler tarafından top ve mitralyöz ve bombalar ile ateş altına alınarak Ahali-i İslamiyyeden pek çoklarının katil ve şehit olduğu gibi, elyevm Memleket ateşler içinde kalmakla beraber şehrin kısmı küllisi ihrak edilmiş ve katliama devam olunmakta bulunmuş olduğundan bu hale acilen ve ikatiyyen nihayet verilmesi ve biran evvel sükûn ve intizamın muhafazası ile vukua getirilen fecayi ve mezalimin, tahkiki ve âlemi medeniyete ve düveli mütemeddineye protesto edilmesi vesailinin istikmali için Hükümetten sual edilir (TBMM. CZ, 1920: 99).

Osmanlı Meclisi Mebusanında Milletvekili seçildiği için 14 Aralık 1919'da yerine Cevdet Bey'i vekil olarak bırakarak Maraş'tan ayrıldı. TBMM'nin 1.2. ve 3. Dönemlerinde Niğde Milletvekili olarak görev aldı. 21 Nisan 1921'de İçişleri Bakanı oldu. 1 Ocak 1931'de vefat etti (Yakar, 2014b: 159).

7.12. Muallim Hayrullah

Milli Mücadele Kahramanı Muallim Hayrullah,¹⁰ 1895'de Maraş'ta doğdu (Alparslan ve Yakar, 2009: 147). Hacı Yasin Oğullarından Hacı Ali Efendinin oğludur. (Özalp, 1986: 83) Annesi Habibe Hatundur. İlk ve orta öğrenimini Maraş'ta tamamlamıştır (Yakar, 2013: 341). Rüştüye tahsilini bitirdikten sonra idadiyeye Halep'te devam etmiş fakat okulu bitiremeden İstanbul'a nakledilerek geçimini temin için zengin ailelerin çocuklarına Riyaziye dersleri vermiştir. Bu arada imtihan vererek İstanbul mühendislik mektebine kayıt olmuştur (Özalp, 1986: 83). İstanbul'da mühendislik öğrenimini yaparken siyasi bir olaya karışmış ve Mısır'a gönderilmiştir. Meşrutiyetin ilanı ile Halep'e döndü. Halep sultanisi Ulum-u Riyaziye muallimliğini kazanmış olmasına rağmen tayinini Maraş'a istedi (Alparslan ve Yakar, 2009: 147).

İngilizler Maraş'ı işgal edince derin bir kedere bürünen kahramanımız, evine kapanarak üç ay dışarı çıkmamış ve Mustafa Kemal ile irtibat kurarak bölgenin durumunu anlatmış, alınacak tedbirler, yapılacak işler hakkında muhaberede bulunmuştur (Özalp, 1986: 83). Akabinde Elbistan'a geçmiş, silah temini için çalışmıştır (Alparslan ve Yakar, 2009: 147). Muallim Hayrullah Elbistan'dan ayrılarak Bertiz üzerinden Kozludere, Ayaklıcaoluk Yusufhacılı köyüne geçti. Halkı direnmeye

¹⁰ Bkz. Ek-12

ve müdafaaya teşvik ederek oradan Pazarcık'a gitti (Akbiyık, 1999: 169). Pazarcık'a gelerek Atmalı, Sinamili aşiretlerinin "Millilere" yardımını sağlamış, kendisinde bir çete kurarak Antep-Maraş yolu üzerinde faaliyete girişmiştir (Özalp, 1986: 83).

Fransızların devamlı olarak Antep'ten Maraş'a takviye kuvveti göndermeleri, yol güzergâhında mukavemet gösteren köyleri yakıp yıkmaları üzerine Heyet-i Merkeziyenin emri ile Bayazitoğlu Zafer ve Muharrem beylerle birlikte Hayrullah Efendiye Türkoğlu Maraş yolunun kapatılması ve Fransızların şehre girişlerinin engellenmesi emri verildi (Yakar, 2013: 342). Milli kuvvetler Fransız makineli tüfek ateşi altında zor durumda kalmıştı. Ceceli'den yetişen Muallim Hayrullah Tanıştepe'de Fransızlara şiddetle karşı koydu. Askerlerinin moralini tepeye tırmanıp askerlerine emir veren Muallim Hayrullah bu sırada yaralandı. Kasığından yaralanan Muallim Hayrullah derhal Pazarcık'a oradan da Maraş'a getirilmiştir. Yarası çok ağır olan kahramanımız, mücadeleden uzak kaldığı için çok üzüldüğünden hastalığı daha da artmış, yaranın azması üzerine Antep'e hastaneye götürülmüş, tekrar Maraş'a getirilmiştir. Yörük Selim Bey'in yaralanması üzerine, ağır yaralı olan Yörük Selim'de Hayrullah Bey'in yanına getirilmiştir. Yaşlı gözlerle bu yiğit silah arkadaşını süzen Hayrullah Bey, Yörük Selim'in ölümü üzerine çok sarsılmış ve onun cenaze merasimine katılması yaralarının azmasına neden olmuştur (Özalp, 1986: 83). Arkadaşlarının Alman hastanesinde tedavi edilmesine karar vermeleri üzerine hastanede durumu iyileşmeye başlamıştır. Herkes onun iyileştiğini düşünürken rahatsızlığının arttığı haberi ulaşan ailesi hemen hastaneye koşmuştur. Yanında yalnız kalan annesine son sözleri " *beni bu gâvur doktorlar zehirledi, beni zehirlediler anne*" olmuştur. Olayın duyulmasıyla bir anda hastanenin içini ve dışını dolduran Maraşlılar galeyana gelerek hastaneyi ablukaya almışlardır. Ermeni doktorlar ile birlikte Türk doktorlarda kaçarak hayatlarını zor kurtarmışlardır. Muallim Hayrullah Efendinin gerçekten zehirlenip zehirlenmediğinin anlaşılması için Antep'ten getirilmiş ancak bir sonuç elde edilememiştir (Yakar, 2013: 343).

Arslan Bey hatıratında Muallim Hayrullah'ın şahadetini şöyle ifade eder:

28 Teşr-i sani 1919'da Eloğlu'nun (Türkoğlu) 15 kilometre güneyinde Fransızlarla Muallim Hayrullah başkanlığındaki İmal'ı ve Karalar çeteleri arasında harp vuku buldu. Fransızlara birkaç maktul ve yaralı verdirdi. Muallim Hayrullah yaralandı, Pazarcık'a nakil edildi. Bilahare Maraş'a getirildi. Aldığı yaradan vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin. (Özalp, Tarihsiz: 34), Ailesine maaş tahsis edilmiş olup, İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir (Özalp, 1986: 83).

7.13. Mustafa Kuşçu

Milli Mücadele Kahramanı. Maraş'ta 1896'da doğdu. (Alparslan ve Yakar, 2009: 132) Ana adı Rukiye Baba adı Ahmet'tir. Babası okulda Muallimlik yapmıştır (Bakır, 198: 35). İlkokulu, Rüştüye ve İdadiyi okudu. Askere yedek subay olarak katıldı. Çanakkale cephesinde görev yaptı. Çanakkale savaşları bittikten sonra terhis edilerek memleketine döndü. Özel İdare Kâtipliği ve Maraş İdadi Mektebi Terbiyeyi Bedeniye muallimliği görevlerinde bulundu. Şehrin işgali sonrasında kurulan Kuvayı Milliye kurucuları arasında yer aldı. (Alparslan ve Yakar, 2009: 132) O zaman Atatürk'ün Sivas'ta ve Erzurum'da bulunmasını faydalanarak gerekli tüzükleri getirilmesinde öncülük eden kişilerin arasında bulunmuştur. Bayrak hadisesinde de bilfiil yer almıştır (Altunköprü, 1985: 29). Kışla cephesinde şimdiki hastane bölgesinde mıntika kumandanlığı görevini üstlendi (Özalp, 1986: 178). Kışla cephesinde mıntika kumandanlığı görevinde iken kendisi ve silah arkadaşları tarafından, düşmanın müteferrik bulunduğu noktalardaki bağlantıları kesilmiş ayrı ayrı imha edilmiş ve

yakınında bulunan evler yakılmıştır (Altunköprü, 1985; 29). Şehrin düşman işgalinden kurtulması için mücadele eden kahramanımız, Maraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunun akabinde Antep cephesinde görev yapar. Sakarya savaşına katılarak İzmir ve Afyon cephelerinde görev aldı. Kırmızı şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilir.

Vilayet daimi encümen üyesi ve Belediye encümen üyeliği görevlerinde bulunan Mustafa Kuşçu, bir süre Belediye Başkan vekilliği de yapmıştır. 1950-1954 yılları arası Ticaret ve Sanayi Odası başkanlığı yaptı. 1989'da emekli olmuş, 17 Ocak 2000 tarihinde vefat etmiştir (Alparslan ve Yakar, 2009: 133).

7.14.Muhittin Karakız

Maraş'ın Çukuroba Mahallesi, Hane 1, Sahife 1' inde kayıtlı Duran Oğlu Fatma'dan doğma 1303 (1887) doğumlu Muhiddin Karakız, Zeki Karakız'ın ağabeyidir (Özalp, 1986: 118). Babası Meclis İdare Başkâtibi Duran Efendi, annesi Fatma Hanım'dır. Rüştüye ve İdadi'yi bitirerek tahrir-i nüfus memuru olarak göreve başlar (Alparslan ve Yakar, 2009: 118).

Milli Mücadelemize o da birçok katkıda bulunmuş, Bertiz'den topladığı çetelerle Elbistan-Maraş yolunun asayişi ve sevkیاتını idare etmiştir. Şehir içi muharebeleri başlayınca merkeze çağrılarak çete grup komutanlığı vazifesi verilmiştir. Abarabaşı Kilisesi'nin düşman karargâhı ile irtibatını kesmek ve gözaltında bulundurmak için çevresindeki evlerin yakılması gerektiğini, bunun için de kendi evleri yakılırsa bu işin olacağının söylenmesi üzerine iki evini 24.000 parça eşyası ile eliyle ateşe vermiştir (Özalp, 1986: 118) Milli mücadele sonrası memurluğa devam ederek 1945'de emekli olmuş, 16.11.1966'da vefat etmiştir (Alparslan ve Yakar, 2009: 118).

7.15.Muharrem Bayezit

Yörük Selim mahallesinin Hane 214, Cilt 1, Sahife 271'de kayıtlı, Hakkı oğlu Hacer'den doğma 1898 yılında doğan Muharrem Bayezit,¹¹ Maraş'ın en eski ailelerinden Bayezit oğullarına mensuptur (Özalp, 1986: 199). İlk tahsilini Maraş'ta, sultani tahsilini İstanbul'da yaptı. Bursa Ziraat mektebinde okurken Çanakkale savaşı başladı. Mülazim-evvel (asteğmen) olarak cepheye gitti. Helles ve Suvla cephesindeki yararlıkları dolayısıyla teğmen rütbesiyle bölük kumandanlığına yükseldi. Savaş sonrası İstanbul'da Halide Nusret Zorlutuna ile nişan yaptı ise de memleketinin işgali ile Maraş'a döndüğünden nişan bozuldu. Bertiz çetelerinden oluşan 400 kişilik bir gönüllü ordu oluşturdu (Alparslan ve Yakar, 2009: 49). Üniformasını bile çıkarmadan Bertiz köylerini teşkilatlandırmak için burada eğittiği çeteleri ile Zafer Bey'i de yanına alarak Baba Burnu'na indi. Burada büyük yararlılık gösterdi (Özalp, 1986: 199). Maraş milli mücadelesinin her safhasında görev aldı. Maraş'ın kurtuluşundan sonra çeteleriyle birlikte Antep savunmasına katıldı. Antep'den sonra Sakarya meydan savaşına katıldı. Ağır bir şekilde yaralanarak hastaneye kaldırıldı. İstiklal Madalyası ile taltif edilerek kendisine maaş bağlandı. Vefat tarihi 1939'dur (Alparslan ve Yakar, 2009: 49).

7.16.Refet Efendi

¹¹ Bkz. Ek-20

Milli mücadele kahramanlarımızdan Refet Efendi¹², eski milletvekili ve eski müftülerimizdendir (Yakar, 2013: 296). 1864'de Halep Vilayetine bağlı Maraş Mutasarrıflığının Atoluğu mahallesinde doğmuştur (Özalp, 86: 18). Adı Hasan, lakabı Refet'tir (Alparslan: Yakar, 2011: 86). Babası Ulu Cami imamı müderris İlyas Efendi, Annesi Bursalı Fatma Pembe hanımdır. İlköğrenimini sıbyan mektebinde tamamladıktan sonra babası Müderris İlyas Efendiden, Müftü Kanadıkırık Mustafa Efendiden, Müderris İsmail Efendiden öğrenim ve eğitim görek çeşitli dallarda icazetname almıştır. Arapça ve Farsça öğrenmiş, 1890'da Maraş Evkaf Müdürü olmuştur (Yakar, 2013: 296). 1908'de Liva maarif, 1909-1910 arası asker alma komisyonlarında çalışmıştır (Çoker, 1995: 730). İl genel meclis üyeliği görevinde bulunmuş, 1910'da Eytam Müdürlüğü atanmıştır. 1908'de İttihat ve Terakki'nin Maraş şubesini açarak başkanlığını yapmıştır.

Şehrin düşman işgaline uğrayışından sonra kurulan Mudafaa-i Hukuk Cemiyetinin ikinci başkanı olarak Milli Mücadelede görev almıştır. TBMM'de Maraş halkını temsil için milletvekili seçilmiştir (Yakar, 2013: 296). Meclis'in açılışında bulunmuştur (Alparslan ve Yakar, 2011: 87). Maarif, İrşat ve Şeriye Encümenlerinde bulunmuştur. (Özalp, 86: 18) Mecliste Şeriye, Evkaf, İrşad, Adalet, Milli Eğitim ve PTT Komisyonlarında çalışmış, 8 Nisan 1922'de Rusya'dan gelecek yetim çocukların yerleştirilmesi ve bakımı için kurulan Komisyonda görevlendirilmiştir (Çoker, 1995: 730). Bir yıl mebusluk yaptıktan sonra istifa ederek kendi isteği ile 1922'de Maraş müftülüğüne atanmış, soyadı kanunu ile "Seçkin" soyadını almıştır. Vefat tarihi 07 Haziran 1929'dur (Yakar, 2013: 296). Maraş Mebusu Refet Efendinin istifasına dair takrir:

B. M. Meclisi Riyasetti Celilesine 6 Mayıs 1338 tarih ve 1344 numaralı tezkerei Celilerine cevaptır. Türkiye Büyük Millet Meclisi âzası iken dairei intihabiyemde inihilâl eden müftülüğe haizi ekseriyet olduğumdan Umura Şer'iye Vekâleti Celilesinden menşurum tebliğ ve ita edilmiş olmakla müftülüğü tercih eylediğimin arziyle teyidi hürmet eylerim, efendim.

11 Mayıs 1338

Maraş Mebusu

Refet

REÎS — Efendim; malûmâlileri bir zatınuhdesinde

müftülükle mebusluk içtima edemiyeceğinden

bu tezkereleriyle âzalıktan istifa ediyorlar (TBMM. CZ., 1338: 20).

Arslan Bey hatıratında General Keret ile Refet Hoca arasındaki konuşmayı şöyle anlatır:

"15 Kanun-i Evvel 1919 tarihinde Mıntıka-i Şarkiye Kumandanlığı'na tayin edilen General Keret Maraş'a geldi. Memleketin ileri gelenleri ile hükümet memurlarını karargâha çağırıp, memleketin himayesinin uhdesine verildiği cihetle asayiş bozanları ve kuvve-i işgaliye aleyhindeki hareketleri men edeceğini ve Pazarcık'taki Kılıç Ali avanelerini tutup hapis edeceği gibi sözler sarfetmiştir. Refet Hoca'da," Fransız medeniyetinden bahsediliyor, hâlbuki Fransız işgali üzerine enva-i fenalıklar oluyor, Ermeniler silahlandırılıyor. Kadınlara, ihtiyarlara tecavüz vaki oluyor, buna ne demeli?" demesi üzerine Ertesi akşam Çukuroba camii'ne bomba atıldı" (Özalp, Tarihsiz: 39-40).

Tercüme-i hal kâğıdında İstiklal Madalyası aldığı ifade edilen Hasan Refet Efendi, ilim, şiir ve edebiyata düşkünlüğü bilinen Maraş ve civar

¹² Bkz. Ek-6-7

memleketlere büyük hizmetleri dokunan, çok zeki ve çalışkan birisi olarak dikkat çekmektedir. (Şavklı, 2000: 173) Çok zeki ve gözü pek olan bu zat, orta hallilerden ve zenginlere muarız olarak yaşayanlardandı. Sözü esirgemez, nerede olursa olsun fikrini yürütmek için ikna vasıtası olan temsilcilerden ve darbi mesellerden istifadeye çalışır ve biraz inatçı hallerde bulunurdu. Onun Maraş'tan ayrılması ile işlerin en ağırklarının fakirlere yüklenmesine karşı koya hiç kimse kalmamış gibiydi (Bağdatlı, 1974: 117).

7.17. Rıdvan Hoca

1867'de Maraş'ta doğdu. Baba adı Rızvan, Anne adı Hatice'dir. Kur'anı hıfzederek "Hafız" olur. Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesi Beyazıt oğlu Şükrü Bey'in konak imamlığı ve ulu cami müezzinliği görevlerinde bulunur. Öğrenci okutur (Yakar, 2014b: 193-194). Asıl adı Rızvanzade Mehmet Efendidir. Sesinin güzelliği Darendeli Mahmut Nedim Hoca Efendinin dikkatini çektiğinden onu öğrencileri arasına alır. Osman Sandaloğlu ve Darendeli Abdullah Efendi okuma arkadaşlarıdır. Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesi Beyazıt oğlu Şükrü Bey'in konak imamlığı ve Ulu Cami müezzinliği görevlerinde bulunur öğrenci okutur (Yakar, 2013: 117).

Maraş Milli Mücadelesinde Bayrak Olayı dendiğinde akla gelebilecek başkahramanlarından. İşgalcilerin kaleden Türk bayrağını indirmesinin akabinde cemaat Namaz için toplanmıştı. Sünnet kılındı. Ulu Camii imamı Rıdvan Hoca minbere çıkarak hutbeye başladığı sırada dışarıda bir gürültü koptu. Şerbetçioğlu Mehmet "Sancağı çıkarın" diye bağırırken gürültü içeriden duyuldu. İçerde de "Bayraksız namaz kılınmaz" sesleri işitildi. Buna Rıdvan Hoca'nın "Hürriyeti olmayan bir milletin Cuma Namazı kılması caiz değildir" sözü de eklenince, cemaat minberdeki sancağı alarak dışarı çıktı (Eyicil, 2009: 55) Bu azim ve bayrak aşkıyla kaleye akın eden halk Türk bayrağını ait olduğu yere asarak, bağımsızlığın Türk milleti için ne ifade ettiğini işgal güçlerine göstermişlerdir. Rıdvan Hoca ismi ise bu tarihi onur verici hadise ile ölümsüzleşmiştir.

Maraş Milli Mücadelesinin başkahramanlarından Rıdvan Hoca'nın, Cumhuriyet döneminde adı şapka olaylarına karışmıştır. Bir süre ceza evinde kalan kahramanımız Tuzhan da bakkallık yapar. Soyadı kanunu ile "Kandeğer" soyadını almış, 05 Mart 1953'de vefat etmiştir (Yakar, 2014b: 193-194).

7.18. Senem Ayşe

Maraş savunmasının simge isimlerinden biri olan Senem Ayşe¹³ Besni kasabasında Haveydi aşiretinin Şeyhi Yusuf Ağa'nın kızıdır. 1879'da Besni'de doğmuştur (Yakar, 2013: 235). Savunma içinde görev alan başka kadınlar da olmasına rağmen en öne çıkanıdır. Ailecek Maraş'a hicret ederler (Alparslan ve Yakar, 2009: 147). Gelinlik çağında Duraklı mahallesinden Ramazan ile evlenip çocuk sahibi olmuştur (Yakar, 2013: 235). Kardeşi Hasan güreşlerde gösterdiği yiğitlik ile "Senem Hasan" diye anılırken kendisi de "Senem Ayşe" olarak ad alır (Yakar, 2014b: 117). Senem Ayşe, vefatından önce hayatını ve başından geçenleri torunu Mehmet Güngör Gençay'a anlatmıştır. Maraş'ın kümbet mahallesinde oturan Senem Ayşe'nin eşi Ramazan Haveydi aşireti mensuplarını ve ailesi efradını toplar. Ermenilere ve Fransızlara karşı çete harbine başlar. Senem Ayşe'de bazan yemek yapar bazan da yaralıların tedavisine koşar. Ramazan mücadelenin beşinci günü, bir sokak çatışmasında

¹³ Bkz. Ek-15

Ermeniler tarafından vurularak şehit edilir. Onun çetesi mensuplarından birisi koşarak evine gelir. Senem Ayşe'ye "Bacı Ramazan Ağa şehit oldu."kara haberini verir. Senem Ayşe kocasının mavzerini aldığı gibi sevinç çılgınlıkları atan Ermenilere basar kurşunu, sonra çete ile birlikte savaşa devam eder (Göyünç, 1989: 9). Kocasının şehit oluşundan sonra da silaha sarılmış çete elbisesi giyerek Çiftçi Veysel oğlu Hasan Efendinin çetesine katılarak büyük yararlılıklar göstermiştir (Yakar, 2013: 235).

Bir gün cephaneleri bittiğinde Kılıç Ali'nin yanına giderek cephane ister. Kılıç Ali "*Bacı sen evine git, biz erkekler savaşırız*" mukabelesinde bulunur. Senem Ayşe'nin ısrarı üzerine kendisine bir hedef gösterirler. Kahraman kadın tam on iki den vurur. Kılıç Ali şaşırır ve istediği cephanenin verilmesini söyler. Kendi evinin yakınındaki bir Ermeni evinin cephane deposu olarak kullanıldığını duyunca kendi evini yakar. Cephane deposu olan evde havaya uçar. Çete ile beraber plan yaparak Ermeni ve Fransız askerlerini pusuya düşürürler. Senem Ayşe köyüne yolladığı oğlu Ökkeş'i getirtir. Baba ocağı olan evini tamir ettirir (Göyünç, 1989: 9). Bu hatun hem eşi Ramazan'ın intikamını almış hem de Maraş'ın kurtuluşuna katkıda bulunmuştur (Özalp, 1986: 70). Cumhuriyet sonrası devlet yetkilileri ve ordu komutanları tarafından çeşitli askeri davetlere konuk olan Senem Ayşe'ye bir gün bu kahramanlığının sırrının ne olduğu sorulduğunda şu cevabı verir: "*Vatanın kurtuluşu, Allah'ın rızası ve Türk kadınının namusu için savaşmaktır*" (Yakar, 2014b: 117) Erkek elbisesi giyer. Erkek gibi yaşar. 8 Şubat 1954'de yokluk içinde vefat eder (Alparslan ve Yakar, 2009: 147). Yokluk yıllarında birçok devlet yetkilisine müracaat ettiğinden, yardım istediğinde fakat hiçbir cevap alamadığından bahsedilmektedir (Göyünç, 1989: 9).

7.19. Sütçü İmam

Mücadelemizin timsali olan İmam, Maraş'ın Feyzi Paşa Mahallesi, (bektutiye) Hane 112, Cilt 9/1, Sahife 177'de kayıtlıdır (Özalp, 1985: 70). Babası Kireççi zade Ömer Efendi, annesi Tiye klioğullarından Emine hanımdır. 1878'de doğan kahramanımızın asıl adı imam'dır. Hacı İmam diye tanınmıştır. Uzunolukta küçük bir dükkânda süt satarak geçimini sağladığı için Sütçü İmam diye de bilinir (Alparslan ve Yakar, 2009: 189). Maraş Milli mücadelesinde ilk kurşunu atan ve bu mücadeleyi ateşleyen kıvılcımın kahramanıdır.

Fransızların Maraş'ı işgalinin ilk günleri idi. 31 Ekim 1919 cuma günü Fransızlardan güç alan Ermeniler, Maraş sokaklarına dağılmışlar, önlerine gelen Türklere hakaret ediyorlar, millete, dine ve mukaddesata dil uzatıyorlardı. Fransız askerleri ise, bu duruma seyirci kalıyordu (Çelik, 2005: 716). Sütçü İmam, Bir sabah yine dükkânında süt satarken Uzunoluk hamamından çarşafı, peçeli Türk kadınları alayı telaşlı, ürkek çabalarla çarşının kalabalığını geçmeye çalışıyorlardı. Üç neferlik bir Fransız devriyesi önlerini kesti. Üçü de silahlı, üçü de vazifeli idi. Türk kadınlarını durdurdular : "*nereye bayanlar, yüzünüzü örtmeye ne hakkınız var? Burası Fransız hükmüne girdi. Fransız medeniyetinde kadınlar açık gezer*" dediler.

Kadınlar ferya da başladı. Dükkâncılar, kahvede oturanlar koştu. Kadınlarla, düşman neferlerini çembere almışlardı. Yaşlılardan biri bir baba tavrı aldı ve Fransızlara ; "*Bu kadınları bırakın. Yaptıklarınızla onları can evinden vuruyorsunuz*" dedi. Kocayı tüfenk dipçigiyle dövdüler. Kadınlardan birinin peçesine asılarak yırtıldılar (Tankut, 2008: 33). Kadın bayılmış ve yere yıkılmıştı; öbür kadınlar ferya da başlamışlardı (Bağdatlı, 1974: 43). Hacı Sütçü İmam başından beri koruduğu soğukkanlılığını bozarak geldi ve (Özalp, 1984: 24) revolver (Bağdatlı, 1974: 43) tabancasını peçe yırtan ve Çakmakçı Said'i yaralayan Ermeni'ye doğrulttu (Özalp, 1984: 24). Said'e ve baygın kadının yerde sürünen perişanlığına baktı. Bunları yapan düşman askere tabancasını

doğrulttu (Tankut, 2008: 33). “*Durun bire densizler! Durun bre köpek soyları namus günüdür*” dedi ve silahını ateşledi (Özalp, 1984: 24)

Uzunoluk hadisesinde Fransızlara karşı gösterdiği mukavemetten sonra Bertiz’e giden Sütçü İmam, Yolda Fransız müfrezeleri ile karşılaştı. Hadiseden habersiz müfreze geçişini engellemedi. Bertiz çetelerinin oluşumuna katkıda bulundu (Alparslan ve Yakar, 2009: 189). Sütçü İmam’ın yaraladığı Ermeni askerin ölmesi ile kiliselerde üç gün çan çalındı (Yakar, 2013: 254). İşgal kuvvetlerine karşı silah çeken ilk Maraşlı, Sütçü İmam’dır. Attığı kurşun bir Ermeni’yi öldürmekte kalmamış, bütün halkın ayaklanmasına yol açmıştır. O, Maraş’ta istiklal mücadelesinin müjdecisi olmuştur. Nitekim bu olaydan sonra, işgal kuvvetleri Maraşlıların gözünde küçülmüştür (Çelik, 2005: 716). Sütçü İmam’ı yakından tanıyan Gazi Osman Kalalı ¹⁴Sütçü İmam’ın Bertiz’e gelişini şöyle anlatır:

“*Sütçü İmam Bertiz’e geldiğinde bizim köyde yani orta köyde kaldı. Bu arada bir iki kere gizlice şehre gitti. Tekrar köye döndüğünde bulduğu at ile veya yayan olarak çevredeki köylere gitti. Maraş’ta olan olayları anlattı. İnsanlarla sohbetler yaptı. Namaz kıldırıldı. Şehirdeki hazırlıkları anlatarak, 15 - 20 gün kaldıktan sonra tekrar şehre dönme hazırlığı yaptı.*” (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 2001: sayı 13: 28)

Hakkında takip kararı çıkarılan Sütçü İmam, Adliye Vekâletinin teklifiyle işlediği suçun bir vatansever olarak, milli şuuru müdafaa hissiyatı sonucu vuku bulduğu gerekçesiyle yeni bir kararla takibatı tecil edilmiştir¹⁵ (BCA. 30. 18. 1. 1. 2. 28. 12)

Maraş kurtuluşunda bütün gücüyle savaşan Sütçü İmam arkadaşlarıyla birlikte, Gazi Antep’e giden kuvvetler arasında da yer almıştır (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 2001: sayı 13: 28)

Harb sonrası belediyeye odacı olarak girmiştir. Abdülmecit Efendinin halife olduğu gün 101 pare top atışı yaparken topun ısınıp patlaması neticesi yaralanmış, kaldırıldığı hastanede vefat etmiştir. Vefat tarihi 25 Kasım 1922’dir. Kabri Çınarlı Camii haziresindedir. Aynı yerde adına bir de anıt yaptırılmıştır (Alparslan ve Yakar, 2009: 189) Türkler, Fransız ve Ermenilerin taşkınlık ve şımarıklıklarına bir gün dahi boyun eğmemenin çok güç olduğunu anlamışlardı. İşte bunu ilk olarak tabancasıyla ilan eden Sütçü İmam oldu ve Türk namus ve haysiyetine uzanan elin kırılacağını, dilin koparılacağını düşmana göstermişti (Maraş İl Yıllığı, 1967: 81).

7.20.Süleyman Zulkadiroğlu

Kahramanmaraş’ın Sakarya Mahallesi nüfusunda, hane 52, cilt:18/1 Sayfa 657’de kayıtlı bulunan Süleyman Zulkadiroğlu Maraş’ta 1882’de doğdu. Babası Zulkadirzade Hamdi Bey, annesi Şerife Hanımdır. Rüştüyeyi ve İdadiyi bitirdi. Vilayette çalışmaya başladı. 1911’de Ayşe Hanım ile evlendi (Yakar, 2014b: 76)).

İşgalin Kahramanmaraşlıyı ağlatacağını fakat yenemeyeceğini bilen bir şuur ile hareket eden Süleyman Bey yakın olan mebus seçimlerini müntehib-i sani intihabı için kendisinin şehrin doğusundaki köylerde vazifelendirilmesini temin ettirerek, arazisinin de bulunduğu Bulanık köyünde karargâhını kurmuştur. Civar köylerin aklı başındakileri toplayarak vatanın halini ve alınacak tedbirleri anlatmış çeteler toplanmasını sağlamıştır. Çeteler toplanırken Malatya civarındaki çöplü-çelik deresinde bodur Ahmet ustanın yaptığı baruttan 30 okka getirterek buldurduğu kurşun parçalarıyla domdom kurşunu yaptırmıştır (Sayın, 2002: 29). Şehrin düşman işgaline uğraması üzerine

¹⁴ Bkz. Ek-2.

¹⁵ Bkz. Ek-25

Kuvayı Milliye'nin kurulması için öncülük etti. Aslan Bey'le birlikte çalıştı. Tüm ihtiyacını kendisinin karşıladığı 75 kişilik bir çete teşkilatı kurdu (Alparslan: Yakar, 2009: 228). Şehir bölgelere ayrıldığında Alemlî mıntıkasının idaresi onun emrine verildi. Köşkerlerden ve eli maharetli kadınlardan gruplar oluşturarak çarık, Çorap, iç çamaşırı ve şalvar imal eden gizli bir imalathane kurdu (Yakar, 2014b: 76). Kendi arazilerinin de bulunduğu. Malatya ile bağlantı kurarak çetelere cephane temininde bulundu. Kuyucak, Alemlî, Sarayaltı ve Duraklı mahallelerinde faaliyet gösterdi. (Alparslan: Yakar, 2009: 228) Evi bir karargâh olan Süleyman Bey, Arslan Bey ile devamlı irtibat halinde idi. Şehit düşen çetelerin defin işini de yürütmekteydi. (Sayın, 2002: 29). Maraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunun ardından Antep ve İslahiye cephe-lerinde de görev yaptı. Kurtuluştan sonra Meclis-i İdare Başkatipliği görevinde bulundu. Meclis-i Umumi Daimi Encümen azalığı da yaptı. Çok partili döneme geçildiğinde ise DP'nin ilk İl İdare Kurulu azalığı görevinde bulundu. 14 Kasım 1959'da vefat etti (Yakar, 2014b: 79).

Süleyman Zulkadiroğlu'nun kızı Hatice Çitiloğlu babasının dilinden bazı olayları şöyle anlatır:

Maraş harbinde babamın kaldığı ev konak, yani Kazım Karabekir'in cephane saldırdığı konak orası. Kılıç Ali Paşa'nın gelip karargâh kurduğu yer de babamın evi. Maraş harbi çıkmadan önce, memleketin ileri gelenleri işgal kuvvetleri komutanlığı tarafından Abarabaşı kilisesinde toplamışlar ve anlaşma yapmaya zorlamışlar. Daha sonra da bunların teslim alındığına dair hükümet konağına bildirmişler. Bu arada eniştemin babasını kasap halinin yanına doğru giderken Ermeni askerleri teslim alıyor ve daha sonra da işkence yaparak diri diri derisini yüzmek sureti ile katlediyorlar. Babam bu olayı duyunca hemen eve geliyor, oradan bütün köylere haber yolluyor. "Durum çok kötü, vatan elden gidiyor, durman yetişsin !" diyor. Bütün millet toplanıp bizim eve geliyorlar. Ve köyden gelenler çevredeki evlere yerleştiriliyorlar, bir kısmı da Sarayaltı Hamamı ile camilere gönderiliyor ve nihayet savaş hazırlıkları başlıyor (Sayın , 2002: 29).

7.21.Şehit Abdullah Çavuş

Maraş Milli Mücadelesi kahramanlarımızdan Şehit Abdullah Çavuş, 1891'de doğmuştur. Medineli oğullarından Sofu Mehmet Ağanın oğludur. Annesinin adı Fatma'dır. Medrese eğitimi alır. Askerlik öncesi baba mesleği olan tabakçılık(deri işlemeciliği) yapmıştır (Yakar, 2013: 272).

Ailesi ile birlikte yazları Dereli köyü Güzlek mevkiindeki bağ evine göçer. Kedisinin ve kardeşlerinin şehirde olduğu bir yaz günü Ermeni bağ komşuları ile babası Alman Konağı civarında kavgaya tutuşur. Sofu Mehmet'i yalnız yakalayan Ermeniler onu fena halde tartaklarlar. Anası Fatma Hatun oğullarına haber göndererek babalarının durumunu bildirir. Abdullah vakit kaybetmeden bağ evine varır. Babasının durumunu görürü Anasına ne olduğunu sorar. Anası, "babanız gâvurlarla dövüştü" der. Abdullah kızgın bir şekilde "Böyle dövüş mü olur? Ortada ölü yok" diyerek Alman konağına gider ve Ermenilerden birkaçını alt ederek kaçır. Yakalanmamak için Kapıçam Hanına gider. Orada birkaç Ermeni'nin bir Müslüman gence hakaret ettiklerini görünce dayanamaz müdahale eder. Ermenilerden biri onu tanıır ve zaptiyeye haber verir. Onu yakalayamayan zaptiye babası Sofu Mehmet Ağa dahi sülaledeki hemen herkesi toplayıp nezarete atar. Abdullah durumu öğrenince gidip teslim olur. Seferberlik ilan olduğunda askere gider. Memleketine tekrar 12 yıl sonra döner. Evde kimseyi bulamayınca Tuzhan'a yerleşir. Ailesi bağ evinden döndüğünde onu tanıyamayacakları

kadar değişmiştir (Yakar, 2014b: 103). Şehrin işgali üzerine silaha sarılarak en önde mücadele eder. Kuvay-ı Milliye'nin Hatuniye mahalle sorumluluğunu üstlenir (Yakar, 2013: 272). Kuytul mahallesindeki Ermeni Alacacı Orçanik'in evi büyük bir düşman barınağı haline gelmişti. Abdullah Çavuş büyük bir cesaret örneği göstererek adeta bir kale görünümünde olan bu binayı ateşe vermeye muvaffak olmuştur. Ateş alan evden etrafa ölüm yağdıran Ermeni çeteciler diri diri yanmamak için teslim olmaktan başka çare bulamamışlardır. Fransız birlikleri ile Ermenilerin irtibatını sağlayan ve düşmanın önemli karargâhlarından biride katolik kilisesi idi. Oradan açılan ateş ile etrafa hareket etme imkânı kalmamıştır. Bu düşman barınağını ateşe verme görevini de üstüne almaktan sakınmayan Abdullah çavuş ne var ki görevi yerine getirmeye çalışırken 2 Şubat 1920'de vurularak şehit düşmüştür (Yakar, 2014b: 103).

7.22.Şehit Evliya

Maraş'ın acemli mahallesi nüfusunda kayıtlı bulunan İbrahim Evliya¹⁶, Defteri Hakani memuru Mustafa Bey'in oğludur. Doğum tarihi 1297 (1881) dir. Beş yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiş, onbir yaşında Rüştüye girmiş, 1311 (1895) yılında mezun olmuştur (Özalp, 1985: 72). Rüştüye okudu. Bektutiye medresesi müderrisi Mümtaz Efendi'den Arapça öğrenen Şehit Evliya İstanbul'a gitti ve Evkaf mektebini bitirdi. Evkaf memuru oldu. 1916 yılında Şerife hatun ile evlendi (Alparslan ve Yakar, 2009: 84). Kızı Muazzez 1918'de, oğlu Hasan Fehmi ise 1919-1920'de doğdu (Yakar, 2013: 277).

Bu vazifede sıdk ile çalışırken, Maraş'ın işgalini içi kan ağlayarak görmüş, durmanın zamanı olmadığını anlayarak, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti nizamnamesini esas alarak bir tüzük hazırlamış ve Maraş'ta açılan şubesinin merkez idare heyeti azası olmuştur (Özalp, 1985: 72). Sütçü İmam olayı ardından Bayrak olayı da cereyan edince Fransızların gerçek niyetleri ortaya çıkmıştır (Yakar, 2013: 277). Bu sırada Ermenilerin Çukuroba camiine bomba atmaları minaresindeki müezzine kurşun sıkmaları üzerine halk galeyana gelmiş, General Querrete'nin toplantıda Maraş'a silah ve asker sevk edeceğini söylemesi ile de halk iyice rahatsız olmuştu. Bunun üzerine Evliya Efendinin gayreti ile 447 imzalı bir protesto bildirisi hazırlandı ve Fransız İşgal kuvvetleri kumandanlığına verilmesi kararlaştırıldı (Akbıyık, 1999: 152). Çeteleri ile beraber görev yapmış, Maraş harbinin her aşamasında çalışanların en önde gelenlerinden olmuştur (Alparslan ve Yakar, 2009: 84). Savaşın 8.ve 9.Günü Evliya Efendi kuvvetleri düşmana soluk aldirmaksızın çarpışmalara devam ederek, bölgede Türkler üzerine ateş açılan ne kadar Ermeni ve kilisesi varsa ateşe verip yakarlar. Zaman zaman kendi bölgelerinden çıkıp kümbette zor durumda kalan Kılıç Ali kuvvetlerine de yardıma koştu. Savaşın 12. Günü Evliya Efendi kuvvetlerinin gayreti ile başta kale olmak üzere şehrin batı kemsisi tamamen Türklerin hâkimiyetine geçmiştir (Yakar, 2013: 278).

Acemli Mahallesi çete grup komutanlığını yaparken bir bakıma efsaneleşen Evliya Efendi, Harbin 16. gününde Düşman safları içinden 'Ena Müslim' diye bağırarak Müslüman'ı kurtarmak için ayağa kalktığında kahpe bir ermeni kurşunu ile şehitlik mertebesine ulaştı. (Özalp, 1986: 72). Bu olay üzerine Maraş'tan şu rapor yazıldı:

Heyet-i Merkeziyeden Evliya Efendi Kuvvetleri ile Ermenilerin mahsur bulunduğu dört-beş noktayı muhasara ederek, muvaffakiyetle taarruz harekâtına devam etmekte iken kendisi ve fedakâr arkadaşlarından bir kaçının şehit olması hareketi sekteye uğrattı. Geri alınan mevziler terk edildiğinden Ermeniler

¹⁶ Bkz. Ek-11.

tarafından tekrar zaptedildi. Evliya Efendinin şahadeti büyük bir kayıptır. Maalesef Maraş'ın ikinci bir Evliyası yoktur (Akbiyık, 1999: 222-223).

Maraş Mücadelesi için çok değerli bir zat olan Evliya Efendinin harbde evi yanmıştır. Geriye bıraktığı şey 18 yaşında dul bir kadın ve iki yetim olur (Alparslan: Yakar, 2009: 84). Hukuk Doktoru emekli Hakim Oğlu Hasan Fehmi Evliya, babası ile ilgili bir hatırayı şöyle anlatır: *Bu günlerden bir gün, anam, babama “Efendi hep önde gidermişsin, başına bir kaza gelirse, ben bu iki çocukla ne yaparım?”* deyince babam, *“Hanım hanım bana bak, bu çete harbidir. Nizami asker harbi değildir. Yiğitlik göstermez, önde gitmezsem arkama kimse düşmez. Ben çalışmam öteki çalışmazsa bu vatan da kurtulmaz Bu gün Maraş kurtulmuş, iki çocuğunu kurban et deseler, onları kurban etmekten de çekinmem, onları canım kadar severim fakat vatanımı daha çok severim”*der (Özalp, 1986: 358). Evliya Efendi bu konuşmasıyla vatan ve millet aşkının önemini en güzel şekilde ifade etmiştir.

7.23. Osman Eşbah

Milli Mücadele kahramanlarından Osman Eşbah¹⁷ Maraş'ta 1898'de doğdu. Babası Eşbah zâde Mehmed Efendi, annesi Ayşe Hanım'dır (Alparslan: Yakar, 2009: 83). Maraş'ın Divanlı Mahallesi, Hane 199, cilt 12/1, saifesine kayıtlıdır (Özalp, 1986: 200).

Birinci Dünya Savaşı başladığında ihtiyat zabiti olarak silâh altına alınmış, ordular terhis edildiğinde ise memleketine dönmüştür. (Alparslan: Yakar, 2009: 83). Maraş'a geldiğinde ne görsün ki siperde çarpıştığı düşman, evini yakmış, babasını şehit etmiştir (Özalp, 1986: 200). Ailesi ile helâlaşıp babasının intikamını almak üzere çete oluşturup Antep savunmasına gitmiştir. Antep savunmasının devam ettiği günlerde düşmanla yapılan çarpışmalarda en başlarda yer alan Osman Eşbah, 12 Ocak 1921'de Antep'de şehit olur (Alparslan ve Yakar, 2009: 83).

7.24. Vezir Hoca (Mehmet Alparslan)

Milli Mücadele Kahramanı Vezir Hoca,¹⁸ 1299'da(1883)Maraş'ta doğdu. Aslen Cerit aşiretinden olup, ailesine Maraş'ta Vezirler denir (Alparslan ve Yakar, 2009: 214). Asıl ismi Mehmet Alparslan'dır. Babası İlmiye sınıfından Mehmet Eşref Efendi, annesi Zehra hanımdır (Yakar, 2013: 102). Ailesi Maraş' a gelince kayabaşı mahallesine yerleşmişlerdir (Özalp, 1986: 78). Aşireti II. Abdülhamid zamanında Çukurova'nın muhtelif yerlerine yerleştirilmiş, iskân edilmiştir.

Vezir Fakı Rüştüye Maraş'ta okur. Bektutiye Medresesi müderrisi Mehmet Efendi'den dini ilimler tahsil eder. Sonra tahsilini ilerletmek için Haleb'e gider. Halep'te Urfa'lı Şeyh Hüseyin Efendi ve Büyük Fakih Şeyh Zerka gibi âlimlerden istifade eder. İlim öğrenir. Daha sonra İstanbul'a gider. Fatih Ders-i imamlarından Ferezli Hacı Eyyup Efendi'nin ders halkasına dâhil olur. 1328'de bu zattan icazet alır. Kadıkudata girer. Fakat Harb-i Umumi çıkınca mektep kapatılır. O da memleketine döner. Darülhilafe müderrisliğine başlar. Otuzbin kıta şiiri ezberine alır. Elmalılı Hamdi Yazır'ın öğrencilerindendir. Mehmet Akif'le de çok yakın arkadaşlıkları vardır. Maraş harbi öncesi savaş hazırlığını başlatır (Alparslan ve Yakar, 2009: 214). Vezir Hoca Fatmalı oğlu Derviş Efendi ile beraber şehir ve köy teşkilatlarının silah ve cephanesini

¹⁷ Bkz. Ek-25.

¹⁸ Bkz. Ek-18.

dağıtımlarını yapmışlardır. Kasap Başı mahallesinin çete reisliğini de deruhte etmiş, Haznedarlıya karargâh kuran Kılıç Ali'nin iâşe ve cephanelerini ikmal vazifesini de yüklenmiştir (Özalp, 1986: 78).

Bayrak olayının üçüncü günü gecesinde kapısı çalınır. Gelen Hacı Yasin Hasan Efendidir. “*Seni istiyorlar camiye gel*” der. Camide bekleyenler Vezir Hoca'ya meydana gelen olaylar karşısında ne yapılması gerektiğini sorarlar. Vezir Hoca'da Fransızların “Bayrak olayı”nın intikamını almak isteyeceklerini, birlik olunması ve hazırlıklı bulunulması gerektiğini anlatır. Vezir Hoca bir tepsi ve Kuran-ı Kerim isteyerek ortaya koyar. Kuran üzerine yemin ederek oradakilerin de yemin etmesini ister. Böylece cemiyetin ilk nüvesi atılmış olur. Bu ilk toplantıdan itibaren her gece ayrı bir yerde toplanarak yemin edilir. Kayabaşı'nda Vezir Hoca öncülüğünde kurulan teşkilatla, Şekerli teşkilatı, Şeyh Ali Sezai Efendinin teklifi ile birleşir ve Arslan Bey bu teşkilatın başına getirilir. Vezir Hoca, Fatmalı Derviş ve Mazman Mustafa ile birlikte güney köylerinde Bababurnu tarafında görevlendirilir (Yakar, 2013: 103-104). Harp çıktığında kurduğu çetelerle bizâtihi Kayabaşı'nda çarpışır. Maraş harbi sonrası başta Antep olmak üzere civar illerin kurtuluş harblerine katılır. (Alparslan ve Yakar, 2009: 214). 11 Şubat gecesini düşmanın kaçması ile şehirde Ermenilerin silahlarının toplanması için oluşturulan heyette görev alır (Yakar, 2013: 104). Antep harbinde daha sonra Cumhurbaşkanı olacak olan Cevdet Sunay emrinde çalışır. Savaşlardaki ünü Ankara'ya kadar ulaşır. Savaş sonrası Ankara'ya çağrılır ve kabul görür. Hem iyi bir hoca, hem de soydan gelme kahraman bir insandır. 90 yaşında iken 1972 yılında vefat eder. (Alparslan ve Yakar, 2009: 214). Ankara ziyareti sırasında bir dostu ile birlikte Sebilürreşad Gazetesi'ni ziyaret ederek Eşref Edip(Fergan) ile görüşür (Yakar, 2013: 104). Ankara ziyareti sırasında bir dostu ile birlikte Sebilürreşad gazetesini ziyaret ederek Eşref edip ile görüşür:

-Nereden teşrîf ediyorsunuz efendim?

-Maraş'dan

-Maşallah siz Maraş'ın mücâhidlerindensiniz demek. İslâm tarihine pek parlak bir sahife yazan Kahramanmaraş mücâhidleriyle teşrifimizden dolayı pek memnun olduk. Dillerde dasitan olan Maraş vekâyi'ni bizzat o vekâyiin içinde bulunanlardan dinlemeyi pek arzu ederdik. Maraş Müslümanlarının gösterdikleri harika -i celâdeti mümkün mertebe tafsîlâtıyla bu tür Müslüman kalblerine nakş etmek Sebîl'ür- Reşâd için en müfehham bir vazifedir.

-Biz bir şeyi yapmadık, din ve vatan uğrunda hepimiz ölmeye azm ederek cihada başladık, Allah tevîkîni ihsan etdi. Düşman perişan oldu.

-Çünkü efendiler sizin gazanız öyle bir harikadır ki Müslümanlığın ilk te'sîsi zamanlarında mücâhidin-i İslâmın gösterdikleri besalet ve fedakârlığı andırıyor. Bu vekâyi' nasıl başladı nasıl cereyân etti. Bu hususda bize biraz ma'lûmat lütuf buyrulmasını istirham ederiz.

Bu ısrarlı istek üzerine Vezir Hoca anlatır, Eşref Edip Bey anlatılanları kaydeder. Yapılan bu mülakat Maraş ve Antep harbinin birinci ağızdan ilk kez yayınlanıyor olması bakımından önemlidir (Doğan, 2011: 1449).

7.25.Yusuf Çavuş

I. Cihan harbi başlayınca köyünden ayrılan Yusuf Çavuş, kısa sürede “çavuş” rütbesi almış, ancak alayı ile esir düşünce Mısır'da esaret hayatı yaşamıştır. Yurduna döndüğünde Maraş'ın halini görünce “ *Memleketim düşman işgalindeyken ben sırtımdaki elbiseyi çıkaramam, düşmandan Arabistan'da intikamımı alamadım bari*

Maraş'ta doya doya alayım" diyerek helallik istemiş ve Maraş'a gelmiştir (Özalp, 1986: 362). Harp sırasında büyük kahramanlıklar göstermiş ve Tekke Kilisesinin yakılması sırasında şehit olmuştur. Bu mahalleye halen ve resmen onun adına izafeten "Yusuflar mahallesi" denmektedir (Maraş İl Yıllığı, 1967: 83).

7.26.Yürük Selim (Salim Şevki)

1882'de İnebolu'da doğdu. Babası Yörük Mustafa Efendi, Annesi Nefise Hatun'dur (Yakar, 2013: 339). Yürük Selim,¹⁹ 1902'de Harp Okuluna girerek 1905'de subay çıkar. Balkan ve Birinci Dünya Harplerine iştirak etti (Özalp, 1986: 77). İttihatçı subaylar arasında yerini alır. Özellikle Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın güvenini kazanır. I. Dünya savaşında birçok cephede görev yapar. Yüzbaşı Asaf (Kılıç Ali) ve Yüzbaşı Osman (Tufan) ile yakın bir beraberlikleri vardır (Yakar, 2013: 339). İstanbul'da bir araya gelen üç arkadaş, Orta Asya'da bulunan Nuri Paşa'dan davet alırlar, bu davet vatan içindir. Hiç düşünmeden bu davet kabullenmişlerdir. Bu üç gözü pek arkadaş parasızdır, Orta Asya'ya gitmek için para gereklidir. Rauf Orbay'dan yardım isterler. Rauf Orbay onlara Anadolu'nun onların yardımına daha çok ihtiyacı olduğunu, Mustafa Kemal'in yanına gitmelerini söyler. O sırada işgal altındaki Maraş'da Sivas'tan yardım istemektedir. Atatürk bu üç arkadaşına karşısına alarak: *"Adana yöresi, Maraş, Antep ve Urfa Ermeni militanları ile karışık Fransız askerleri tarafından işgal edilmiştir. Sizi Maraş, Antep ve yörelerine göndermeye karar verdim. Derhal hareket ederek günün gerektirdiği biçimde milli teşkilat ve faydalı girişimlere başlayınız. Haydin Allah sizi başarılı, yüzünüzü ak eylesin."* Yüzbaşı Yörük Selim ve Kılıç Ali Elbistan'a doğru yola çıkarlar. Orada kurulan teşkilata kuvvet vermeye, askerlik şubesinde bulunan silahları köylülere dağıtırmaya başlarlar. Daha sonra Yürük Selim Göksun'daki Çerkezlere milli mücadele ruhunu aşılama çalışır. Maraş'ta çatışmaların başladığını duyunca 6 şubatta Cancık mağarasına ulaşırlar. Tesadüfen İskenderun'dan tola çıkan Albay Normand'da askerleriyle Maraş'a doğru yakıp yıkarak ilerlemektedir. Yürük Selim kuvvetleri ile onları durdurur ve epey zayıat verdirir. Bundan sonra hangi cephe zordaysa oraya koşar Yüzbaşı Selim. Maraş'tan sonra yardımına koştuğu Antep cephesinden yaralı olarak getirilse de kurtarılamaz ve şehitlik mertebesine ulaşır (Yakar, 2014b: 100-101). Yürük Selim, Kılıç Ali ile birlikte kardeş gibi müttahiden çalışmışlardır; Maraş geçliğinin babası gibi idiler. Maraşlılara son derece şefkatli davranışlardır. Maraşlılar da buna karşı evlat vaziyetinde bulunmuşlar, hürmette ve itaatte kusur etmemişlerdir (Bağdatlı, 1974: 116).

Harp, 5'inci Mecidi, 4'üncü Mecidi, Gümüş liyakat, Kılınçlı 4'üncü Osmanı, 3'üncü Sınıf Alman ve Avusturya liyakat ve istiklal madalyası ile taltif edildi (Özalp, 1986: 77). Vefat tarihi nüfus kayıtlarına 12 Ağustos 1920 olarak geçen Yörük Selim adını Maraş'ta bir mahallede yaşatırken naaşı da cephe arkadaşları ile birlikte Şeyhadil Mezarlığındaki şehitlikte yatmaktadır (Yakar, 2014b: 102).

7.27.Zeki Karakız

1897 yılında doğan Kahramanmaraş'ın Çukuroba mahallesinde, hane 1, cilt 10/1, Sahife 1 de kayıtlı Abdurrahman Zeki Karakız,²⁰ Meclis-i idare başkâtibi Duran

¹⁹ Bkz. Ek-14-15

²⁰ Bkz. Ek-13

Efendi'nin oğludur. Annesinin adı Fatma'dır (Özalp, 1986: 156). Muhittin Karakız'ın kardeşidir. Maraş İdadisi'ni bitirdikten sonra memur olarak görev aldı. Birinci Cihan Harbi'nin başlaması üzerine silahlı altına alınarak yedek subay olarak Gazze Cephesine gitti. İngilizlere esir düşmüştür. İki yıllık esaretten sonra mübadele ile serbest bırakılarak memleketine döner.

Şehrin düşman işgaline uğraması üzerine Heyet-i Temsiliye'nin kuruluşunda fiilen görev aldı. Kayabaşı-Çukuroba çete gurup komutanı olarak milli mücadelenin tüm safhalarında yer aldı (Alparslan ve Yakar, 2009: 118). Abarabaşı Kilisesinin Şark kapısı önündeki Ermeni evleri karargâh ile kilisenin bağlantısını sağlamaktaydı. Düşman karargâhtan buraya gelirken Araplarkozu denilen yerdeki Ermeni evlerine kadar hiç zorluk çekmiyordu. Bu evlerin güneyinden Kilise kapısı önündeki evlere kadar olan yolu da düşman ele geçirebilirdi. Bu yol üzerinde sadece Eczacı Lütfi'nin evindeki kuvvetlerimiz yola hâkimdi. Kayabaşılılar karargâhla bağlantısını kesmek istedikleri Manastırın önündeki evlerin yakılması gerektiğini düşündüler. Çok müstahkem olan evlerin yanına varmak tehlikeli olduğundan bunların doğusundaki Karakızoğullarının evleri vardı ve bu evi Karakız Muhittin ve Zeki para vererek bir teneke gaz getirttiler. Evin eşyası tamamıyla duruyordu. Gazı kendi eliyle evinin tahta döşemelerine boşalttı ve ateşledi. Alevler önce komşulara oradan da kilise önündeki içinde düşman kuvveti bulunan Ermeni evlerine ulaştı hepsini yaktı. Böylelikle bu cihetten tazyik ve gözetleme imkânı elde etmişlerdi (Bağdatlı, 1974: 101). Çarpışmalar da ön saflarda yer aldı. Yaralandı. Maraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunun ardından yaraları daha iyi olmadan Antep savunmasına katıldı. (Alparslan ve Yakar, 2009: 118). 18 Ocak 1921'de askerlerine taarruz için gerekli talimatı verip Sacur Suyu'nu geçerken İkizkuyu mevkiinde kahpe bir kurşun ile ağır yaralanmış, Maraş'a getirilirken yolda şahadet şerbetini içen Karakız, askeri bir merasimle Şeyh Adil'e... hayır! Maraşlının kalbine defnedilmiştir (Özalp, 1986: 156).

Şanlı mücadelesiyle tarihe adını "kahraman" olarak yazdıran Maraş şehrinin kurtuluş mücadelesinde ki diğer kahramanları olan: **Abdullah Bayazıt, Tekerek Ahmet, Sait Yalçın, Mehmet Abama, Hafız Ali Efendi, M. Hilmi Dedeoğlu, Cennet Ali Gözükkara, Mümtaz Eren, Arif Şişman, Mahmut Bey, Hacı Mehmet Çuhadar, Bekir Sıtkı Bey, Beyazıtzade Şükrü Bey, Beyazıtzade Abdulkadir Bey, Aşıkoğlu Hüseyin** ve adını bildiğimiz, bilmediğimiz tüm Maraş mücadelesinde yer almış mücahitlerimizi gururla anıyor, aziz ruhlarının şad olmasını diliyoruz.

SONUÇ

Türk millî mücadelesi, bir müstemlekelikten kurtuluş mücadelesi değildir. Tarih boyunca istiklâl tatmamış, devlet nedir bilmemiş bir kavmin ilk defa istiklâl kazanma ve devlet olma hareketi de değildir. Batı Türklüğü tarihi boyunca, hür ve müstakil yaşamış; fetrete düşmüş, dolaylı olarak iktisaden sömürülmüş fakat bir tek gün yabancı esaretine düşmemiş ve müstemleke olmamıştır. Bu itibarla, tarihin en büyük ve medenî varlıklarından biri olan Osmanlı Devleti'nin varisi bulunan Türkler, bu son ve en büyük devletlerinin XX. asır başında talihsiz bir şekilde tasfiyesi esnasında, yeniden organize olarak millî devletlerini kurmak, ölümle bir saydıkları istiklâlsizliği reddetmek, vatanlarında yabancı işgaline anında karşı durmak ve mümkün olan en kısa zamanda son vermek üzere Millî Mücadele denilen mukaddes cihada girişmişlerdir. İşte Maraş Milli Mücadelesi mukaddes cihadın en güzel örneğidir.

Maraş halkının genç, yaşlı, kadın, erkek demeden madden ve manen kenetlenerek ortaya koyduğu mücadele sonucunda kazanılan başarı Milli Mücadele'nin ilk zaferi olmuştur. Maraş'ta kazanılan zaferde halkın sebatı ve direnmesi büyük rol oynamıştır. Halk şehri terketmemiş, teşkilatlanmış ve işgale karşı koymuştur. 12 Şubat 1920'de Ankara'da henüz meclisin açılmadığı ve düzenli orduya geçilmediği dikkate alınırse elde edilen başarının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Maraş'ta kazanılan zaferde Maraş Müdafâ-ı Hukuk Cemiyeti'nin yönlendirdiği şehir halkının, büyük bir rolü olmuştur. Maraş'ta kazanılan bu zafer içte ve dışta büyük yankılar uyandırmış ve diğer işgal altındaki bölgelere örnek olmuştur. İngiltere ve Fransa Anadolu'daki bu hareketin durdurulmasını istemişlerdir. Çünkü bu başarı işgalci devletlerin Anadolu'daki sonlarının başlangıcı olmuştur. Maraş'ta kazanılan zafer Milli Mücadele'nin ilk kıvılcımıdır. Bu mücadelenin sonucu, Türk milletini yok etmenin, Avrupa'dan tamamen tart etmenin tarihî fırsatı doğdu zanneden emperyalist Batı'nın harp ederek ilk dize getirilişidir. Türk milleti bu mücadeleyi mitinglerden, silâhlı mücadeleye kadar her safhada birlik ve beraberlik içerisinde, kendisinin tarih sahnesinden silmenin mümkün olamayacağını en iyi şekilde ispatlamıştır.

Maraş savunmasında Maraş halkı, Türklerin vatanlarını koruma konusunda hiçbir fedakârlıktan kaçmayacağını ve gerektiği anda tek yürek, tek vücut olabileceğini herkese göstermiştir. Vatanını, toprağını, özgürlüğünü ve geleceğini sıkıntıya sokacak gelişmelere karşı topyekûn ve birlik içerisinde mücadele etmesini iyi bilmiş ve başarmıştır. Düşmana topraklarını bırakmaya hiç niyeti olmayan Maraş Halkı bu işgalci güçlere karşı mücadelede bulunarak, düşmanı kendi bağrında boğmuş, tutunamayacağını anlayan işgalci kuvvetler bir gece sessizce şehri terk ederek kaçmış ve Maraş Mücadeleyi ilk başlatan şehir, savaştan çıkan ilk gazi şehir olmuş ve kendini kurtaran ilk ve tek şehir olarak anlı şanlı Türk tarihine adını yazdırmıştır. Kahramanmaraş bu zaferi ile Türk Askeri Tarihine Gayrı Nizami Savaşın en mükemmel örneğini altın harflerle yazdırmıştır. Bu meziyetlerinden dolayı Kahraman ilan edilen Maraş "KAHRAMAN MARAŞ" istiklal madalyası almış, Dünya ve Türk Tarihinde İstiklal madalyalı tek şehir olmuştur. Bu itibarla dün Kuva-yı Milliye ruhuyla bu birlik ve beraberliği sergileyerek her türlü güçlüğün üstesinden gelmiş olan bu asil milletin, bu gün de aynı bilinç ve hassasiyeti göstermesi gerekmektedir. Maraş Milli Mücadelesinde isimlerini gururla andığımız ve hatta isimlerini dahi bilmediğimiz birçok kahramanımız bulunmaktadır. Bunlar, yani hemen hemen bütün Maraş halkı canını ve malını ortaya koyarak gelecek nesile hür bir millet ve toprak bırakabilmek için canla başla savaşmışlardır.

Ancak çalışmamız içerisinde üzülerək görüyoruz ki bu kahramanların çoğu yokluk perişanlık içinde ölmüşlerdir. Ne yazık ki devlet vatan, millet için canlarını ortaya koyan bu şahsiyetlere gerekli ilgi ve alakayı göstermemiştir. Hatta birçok kahramanımız İstiklal mahkemelerinde yargılanmış, bu yüzden de son zamanlarını bunun burukluğu ve sitemiyle geçirmişlerdir. Ama bizler borçlu olduğumuz bu değerli insanları her zaman büyük bir gurur ve rahmetle anacağız ve Maraş'ın her taşının ve her mahallesinin her sokağının bize neler anlattığını, şehrin teneffüs ettiğimiz kokusunun altında nasıl bir acı, nasıl kahramanca bir mücadele ve nasıl gurur verici bir zafer olduğunu bilerek yaşayacağız.

Sevgili Yalçın Özalp'in deyimiyle “Bu Şehr-i Maraş ki... Anadolu'nun dertli, çileli beldesi... Bu Şehr-i Maraş ki Türklüğün 20. Yüzyılında uğradığı emperyalist saldırılara ve kışkırtmalara, iman çeliğinden göğsü ile karşı koydu... Bu şehr-i Maraş ki... Gökleri yırtan güllere, yağmur gibi yağın kurşunlara karşı topsuz, tüfeksi, içindeki iman gücüyle, kol, but olup bu vatan toprakları üzerine düşmeyince bu yerlerin düşmana terk edilemeyeceğini göstermek için yirmi iki gün, yirmi iki gece kandan ve alevden bir kurtuluş destanı yazdı. “Bu Şehr-i Maraş ki... böyle Kahramanmaraş oldu

KAYNAKLAR

A. ARŞİV BELGELERİ

I.Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı(BCA)

Dosya Adı: Fon Kodu ve Yer No: Tarih

BCA, 30.10.0.0.194.329.20 (29.1.341)

BCA. 30.18.1.1.2.28.12 (13 Kanuni sani 337)

BCA. 30.10.0.0.194.330.11) 26 Temmuz 341

BCA.30.10.0.0.66.439.22 (29/Mart/339)

BCA.30.10.0.0.194.330.11(Ağustos.17.)

II.Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

TBMM Celse Zabıtları, t: 9, 12 Şubat 1336 (1920) C : 1.

TBMM Celse Zabıtları, I: 42. 1338 , 11. 5, C: 1.

TBMM. Celse Zabıtları, İ: 87, 25. 3. 1341. C: 1.

B. SÜRELİ YAYINLAR

Albayrak Gazetesi,6 Teşr-i Nisani, 335,sayı 42

Albayrak Gazetesi,1 Şubat 1336, sayı 64

Albayrak Gazetesi, 8 Şubat, 1918, sayı 66

Albayrak Gazetesi, 23 Kasım 1919: 1

Albayrak gazetesi, 23 Kasım 1919, sayı 46

İrade-i Milliye Gazetesi, 2 Şubat 1920,sayı 23

İrade -i Milliye Gazetesi, 9 Şubat 1920

İrade -i Milliye Gazetesi, 17 Teşri sani 1919, sayı 12

İrade-i Milliye Gazetesi, 10 Aralık 1919, sayı 16

İrade-i Milliye Gazetesi, 17 Kasım 1919 sayı 12

İrade-i Milliye Gazetesi, 12 Ocak 1920, sayı 20, s.4).

Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 2001: sayı 13, Ankara

C. KİTAP VE MAKALELER

I.Kitaplar

AKBIYIK, Y., 1999 Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, ss.454.

ALPARSLAN ,Y., YAKAR, S., 2008, İstiklal Savaşında Maraş, Faa Ajans, K.Maraş, ss.160.

_____,2009, Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, , K.Maraş, ss.228

_____, 2011, Eski Maraş'ta Âlim Çıkarmış Aileler, Ukde yayınları, Kahramanmaraş, ss.176

_____, 2012, Maraş- Fransız Harbi, Ukde yy. Kahramanmaraş, ss.287.

ASKERİ TARİH BELGELERİ DERGİSİ, 1997, Genel Kurmay Basım Evi, Ankara, ss. 136.

ATALAY, B., 1973, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, Dizerkonca Matbaası, İstanbul, ss. 192.

BAĞDATLI, A., 1974, Uzunoluk, Kervan Yayınları,Toker Matbaası, ss.148.

ÇOKER, F. 1995 Türk Parlamento Tarihi, III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, ss.874

- DUMAN, S., 2005, Millî Mücadele Döneminde Dış Etkiler ve Mustafa Kemal'in Tepkisi, Berikan Yayınları, Ankara, 384s.
- EYİCİL, A., 2009b, Yakınçağda Kahramanmaraş, Ukde yy. K. Maraş, ss. 418.
- GÖKHAN, İ., 2011, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde yayınları, Kahramanmaraş, ss. 384.
- GÖKŞEN, G., 2008, Kızının Dilinden Abdal Halil Ağa Beyaz Sessizlik, Saray yayınları, Kahramanmaraş, ss.135.
- GÖRGÜLÜ, İ., 1985, Ana Hatlarıyla Türk İstiklâl Harbi, Kastaş Yay., İstanbul, 189+10s.
- GÜRBÜZ, C., 1996, Milli Mücadele Develi ve Ermeniler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.284.
- JAESCHKE G., 2011, Kurtuluş savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, ss.312
- KARABEKİROĞLU, Ş., 2008, Şubat 1920, Faa Ajans, K. Maraş, ss.328.
- KARADAĞ, H., 1943, Millî Mücadelede Maraş, Mersin, ss.66.
- KILIÇ, A., 2005, Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, ss.794.
- KOÇ, K., 2010, Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi, Ukde yayınları, Kahramanmaraş, ss. 415
- MARAŞ İL YILLIĞI, 1967, Kahramanmaraş Valiliği yy, Kahramanmaraş, ss.339.
- MARAŞ TARİHİ VE SANATI ÜZERİNE, 2008, TC.Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Kahramanmaraş Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Derneği Yayınları, Kahramanmaraş (editörler; Mehmet Özkarcı, İlyas Gökhan, Selim Kaya) ss.473
- OSMANLI BELGELERİNDE ERMENİ FRANSIZ İLİŞKİLERİ (1918,1919), 2003, cilt 2, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yy, Ankara, ss.273.
- OVA, Ö. Y., 2012 Maraş'ta Bir Devr-i Âlem , Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Konya, ss.242.
- OZAN, E., 2001, Yeni Bin Yılın Eşiğinde Maraş'ın Sosyoekonomik Yapısı, K.Maraş Ticaret ve Sanayi Odası, Ofset yayıncılık, K.Maraş, ss.201.
- ÖZALP, K, 1998, Milli Mücadele (1912-1922)Türk Tarih Kurumu, Ankara, ss.268.
- ÖZALP, Y. 1984, Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi, Semih Ofset Matbaacılık , Ankara ,358s.
- _____, 2001, Kuva-i Milliyeçilerden Hatıralar, Alperen yy, Ankara, ss.224
- _____, Tarihsiz, Maraş Direnişinin Başındaki Ser komiser Ali Bey, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, sayı 367, tarihsiz, Ankara, ss.86.
- _____, 1986, Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz, Kahramanmaraş Belediyesi yayınları, Ankara, ss.661
- _____, 2005, Ermeni İntikam Alayı Maraş'ta, Kahramanmaraş Belediyesi yayınları, Kahramanmaraş, ss.259.
- ÖZÇELİK, İ., 2005, Milli Mücadelede Anadolu Basınında Güney Cephesi, Atatürk Araştırma Merkezi yy. Ankara, ss.312.
- SOLAK, İ., 2004, XVI. Asırda Maraş Kazası, Akçağ yayınları, Ankara, ss.294.
- TANKUT, H. R., 2008, Maraş Yollarında, Faa Ajans, K. Maraş, ss.142.
- TANSEL, S., 1991, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, M.E.B. Yayınları, İstanbul, Cilt II, ss.256.
- TOROS, T., 2001, Kurtuluş Savaşında Çukurova, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, ss.417.

- TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ, 2011,cilt.1, Atatürk Araştırma Merkezi,Ankara ,ss.474.
- ÜNAL T.,1977, Türk siyasi Tarihi, Emel yayınları, Ankara, ss.604
- YAKAR, S., 2012a, Maraş Milli Mücadelesinde Şeyh Ali Sezai Efendi ,Ukde yy, Kahramanmaraş, ss. 191.
- _____,2012b, Bayrak Olayı ve Aşıkloğlu Hüseyin, Öncü Basımevi, K. Maraş, ss.199.
- _____,2014a, Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey, Kahramanmaraş Belediyesi yy, Kahramanmaraş, ss,192
- _____,2013 Kahramanmaraş'ın Öyküsü, Kahramanmaraş Belediyesi yayınları, Kahramanmaraş, ss.751.
- _____,2014b, Maraş Milli Mücadelesinde Önde Gidenler,Ukde yayınları, K. Maraş, ss.207.
- YAVUZ. B., 1994,Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922, Ankara, ss.198
- YİNANÇ, R., 1988, ELİBÜYÜK M, Maraş Tahrir Defteri, Cilt 1, Ankara Üniversitesi yayınları, Ankara, ss. 468.
- YURTSEVER, R., 1976, Türk Devrimi ve Kurtuluş Savaşı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 58s.

II. Makaleler

- AKANDERE, O., 2002, "Millî Mücadele'nin Başlarında Mustafa Kemal Paşa'da Sine-i Millet Düşüncesi İle Askerlikten İstifası Öncesi ve Sonrası Kendisine Gösterilen Bağlılıklar" Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:11, Konya, ss.247-309.
- _____,2006 "Damat Ferit Paşa Hükümetleri Döneminde Kuva-yı Milliye Hareketine Yöneltilen İthamlar", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:16, ss.1-33.
- AKBIYIK, Y., 1991, "Mudafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluşu", VI, Ege Üniversitesi Tarih İnceleme Dergisi, ss.109-114
- _____,2002, "Millî Mücadele'de Güney Cephesi" ,Türkler,15.cilt, Yeni Türkiye yy., Ankara, ss.811-819
- ALTUNKÖPRÜ, O., 1985, "Yaşayan Gazi Mustafa Kuşçu ile Röportaj", Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, sayı: 2, Ankara, ss. 28-30.
- ARSLANTAŞ, S., Aralık 2011 "Arap Baharı Sürecinde İran ve Türkiye" ,Genç Birikim Dergisi, , sayı:151, Ankara, ss. 9-12
- AYHAN B., 2008, "Kuva-yı Milliye'nin Propaganda Gazetesi: İzmir'e Doğru", Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 20, , Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 326-343ss.
- BAKIR, M. 1988, Mustafa Kuşçu Röportaj" Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, sayı:5, Ankara, ss.35-37.
- BALKAYA, İ. S., Mayıs 2008, "Mütareke Dönemi Asayişin Üç Boyutu", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 41, , ss. 17-34
- BAŞDOĞAN, F., 1987, "Kahramanlık Sembölü İstiklal Madalyası", Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, Ankara, ss.102
- BİLGİN, M. S., (2008). "Arşiv Belgelerine göre Fransız İşgali Altındaki Maraş'ta Ermeni Faaliyetleri." içinde Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine (Ed.) M Özkarcı ve diğerleri Kahramanmaraş, ss. 239-250
- BUDAK, Ö. 2002, "Sevr Paylaşımı" [s.835-845] Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi / ,Türkler, 15.cilt, Yeni Türkiye yy, Ankara, ss.1428-1444

- BULUT, Ş., 2002, “Kurtuluştan Tablolar”, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, sayı:14, Ankara, ss.14-15.
- CANBOLAT, F., 2001, “Bir Arslan Bey Menkıbesi Daha”, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, sayı: 13, ss.22-23.
- ÇUHADAR, S., 1987 “Oğlu Eczacı Lütfi’yi Anlatıyor” Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, sayı 4, Ankara, ss.36-37.
- , 1988, “Ali Rıza Çuhadar İle Yapılan Sohbet”, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, sayı: 5, Ankara, ss.28-29.
- DEMİRCİ, S., ARSLAN, H., Osmanlı Türkiye’inde Bazı Aşiret, Cemaat Ve Taifelerin Eşkıyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 887-914, Ankara-Turkey,
- DOĞAN, O., "Milli Mücadelede Sebîl’ür- Reşâd Dergisi Ve Eşref Edib’in “Maraş Ve Ayntabluların Kahramanlıkları” İsimli Makalesi", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011 10(4):1439 -1474
- , 2008. "İngiliz ve Fransız İşgali Altındaki Maraş’ın Kurtuluş Mücadelesi (Önemli Olaylar-Öne Çıkan İsimler)", Kahramanmaraş Tarihi ve Sanatı Üzerine, KSÜ Yayınları, Kahramanmaraş, ss.250-274.
- , 2007. "Milli Mücadele’de Maraş Ve Mustafa Kemal", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi, s. 2007–230, S.42, İstanbul,
- DOĞANAY, R., 2009, "Milli Mücadele Döneminde Türkiye, Sovyet Rusya ve İtilaf Devletlerinin Kafkas Politikaları", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Fırat University Journal of Social Science, Cilt: 19, Sayı: 2, Elazığ, ss: 279-298.
- EMİRMAHMUTOĞLU, A.S., 1988, “Fransız İşgalini Sıfıra İndiren Davulcu Halil Ağa”, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, sayı: 5, Ankara, ss. 25-27.
- EYİCİL, A., 2009a, Makaleler, “Kahramanmaraş’ın Tarihi”, Kahramanmaraş Valiliği, Kahramanmaraş, ss.3-36.
- GÖYÜNÇ, N., 1989, “Maraş Müdafaası ve Kahraman Kadınlarımız” Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 69. Yıl Özel sayısı, ss.8-10. ,
- HATİPOĞLU, S., 2003, “Çukurova’da Fransız Ermeni İşbirliği”, Belleten , Cilt LXVI(247), TTK Yay, 943-965ss.
- KOÇ Ali, 2001, “Bir resim: Maraş’ta Şanlı Bir Gün Bir Ressam:Kaptan Hayreddin Muci Bir Amerikalı:W.Sage Woolworth”, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, sayı. 13, Ankara, ss. 96.
- ÖZTOPRAK, İ., 2002, “Türkiye’nin İşgali ve Millî Direniş Hareketleri”, Türkler, Yeni Türkiye yayımları, cilt 15, Ankara, ss.583-605
- ÖZÜÇETİN, Y., 2004, Millî Mücadele İçerisinde “19 Mayıs 1919”, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, Cilt 5, Sayı 2, ss.66-67
- ÖZÜÇETİN, Y., DAĞISTAN, H.M., Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye ÇTTAD, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), ss3-30.
- SAKALLI, B., 2002, “Sosyal Açından Millî Mücadeleye ve Müdafaa-İ Hukuk Cemiyetlerine Genel Bir Bakış” [s.718-725] Türkler, 15.cilt, Yeni Türkiye yy., Ankara, ss.1214-1226.
- SAKİN, S., 2004/1, "Milli Mücadele Döneminde Atatürk’ün Demokrasi Anlayışı ve Uygulamaları", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 16 , ss.229-245
- SAYIN, O., 2002, “Milli Kahramanımız Süleyman Zulkadiroğlu’nun Kızı Hatice Çitiloğlu Babasını Anlatıyor” Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, sayı:14, Ankara, ss.26-29.

- SİVAZ, B. A., YILDIZ M., TEKİN., M., "Milli Mücadele Dönemi Doğu Cephesi'nde Kurulan Eğitim Kurumlarında Uygulanan Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research Volume 2 / 8 Summer 2009, ss.446-451.
- SOFUOĞLU, A., 2002, "Millî Direniş ve Teşkilatlanma: Kuvâ-Yı Milliye ve Müdafaa-ı Hukuk Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Millî Direniş: Kuvây-ı Milliye" [s.618-627] Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Türkiye Türkler, 15.cilt, Ankara, ss.1029-1046.
- SONYEL, S. R., 2002, "Türkiye'nin Özgürlük ve Bağımsızlık Mücadelesi", Türkler, 15. Cilt, Yeni Türkiye yy, Ankara, ss.894-898.
- SONYEL, S. R., 2002, "Mondros'tan Samsun'a Türk Kurtuluş Mücadelesinin Doğuşu", Türkler, 15.cilt, Ankara, ss. 606-617.
- ŞAHİNGÖZ, M. 2002, "Anadolu'da İşgaller, Millî Direniş Hareketleri ve Sevr Antlaşması Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler" , Türkler, 15.cilt Yeni Türkiye yy., Ankara, ss.726-744.
- YORULMAZ, Ş., "Çukurova'da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 35-36, Mayıs-Kasım 2005, ss.345-373.
- YÜZEROĞLU, A., 2001, Bir On iki Şubat Tadımılığı", Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, sayı: 13, ss. 20-21.

D.Yüksek Lisans Tezleri ve Sempozyum Bildirileri

- CABUK, M., 2008, "Maraş'ta Misyoner Faaliyetleri ve Misyoner okulları", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi , Sütçü İmam üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Kahramanmaraş.
- CİLACI, O., 2005. "Kahramanmaraş'ın Milli Mücadeledeki Yeri", I. Kahramanmaraş Sempozyumu, 6-8 Mayıs, , Maraşder-Kahramanmaraş Belediyesi, ss.689-692 İstanbul, 1577s.
- ÇELİK, R., 2005 "Maraş Milli Mücadelesinde Din Adamları", I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri, c.II, İstanbul, ss.713-728.
- KURTARAN, U., 2014, Maraş Şehrindeki Mahalle'nin Temel Özellikleri ve Günümüze Yansımaları, Uluslaşası Cumhuriyet Döneminde Maraş Sempozyumu, 15-16 Kasım, Kahramanmaraş Belediyesi, ss.229-240.
- SELEK, S., 2000, "Anadolu İhtilali", Kastaş Yayınları, İstanbul, 400s. Sempozyumu ,Düzenleyen Atatürk Üniversitesi Sağlık-Kültür- Spor Dairesi, Erzurum. 9.Oturum, ss331-346.
- ŞAVKILI, C., 2000, "Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Antep ve Maraş Milletvekilleri" Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ:

Adı Soyadı :Ela Zehra Moroğlu
Doğum Tarihi ve Yeri :12.07.1979

EĞİTİM BİLGİLERİ:

Lisans Öğrenimi :Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat
Fakültesi
Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı
Yabancı Diller :İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İŞ DENEYİMİ:

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurum :

İLETİŞİM:

E-Posta :elazehra-moroglu@hotmail.com
Telefon :05323680646

EKLER

Ek-1. Maraş' a Verilen İstiklal Madalyası Vesikası (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

Metni işbu varaka zahirinde muharrer bulunan 66 numaralı kanun mucibince verilecek olan

İSTİKLÂL MADALYASI

vesikası

Numara
2626

den dolayı

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 5/4/341 tarihinde vuku bulan 2'nci içtima senesi 94'ncü içtimasının birinci celsesinde zirde hüviyeti muharrer Maraş şehrine bir kıt'a kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası verilmiştir.

İstiklâl Madalyasını alan zatın hüviyeti
MARAS ŞEHİRİ

Resmî Mühür
13/4/341
Gazi M. Kemâl
İmza

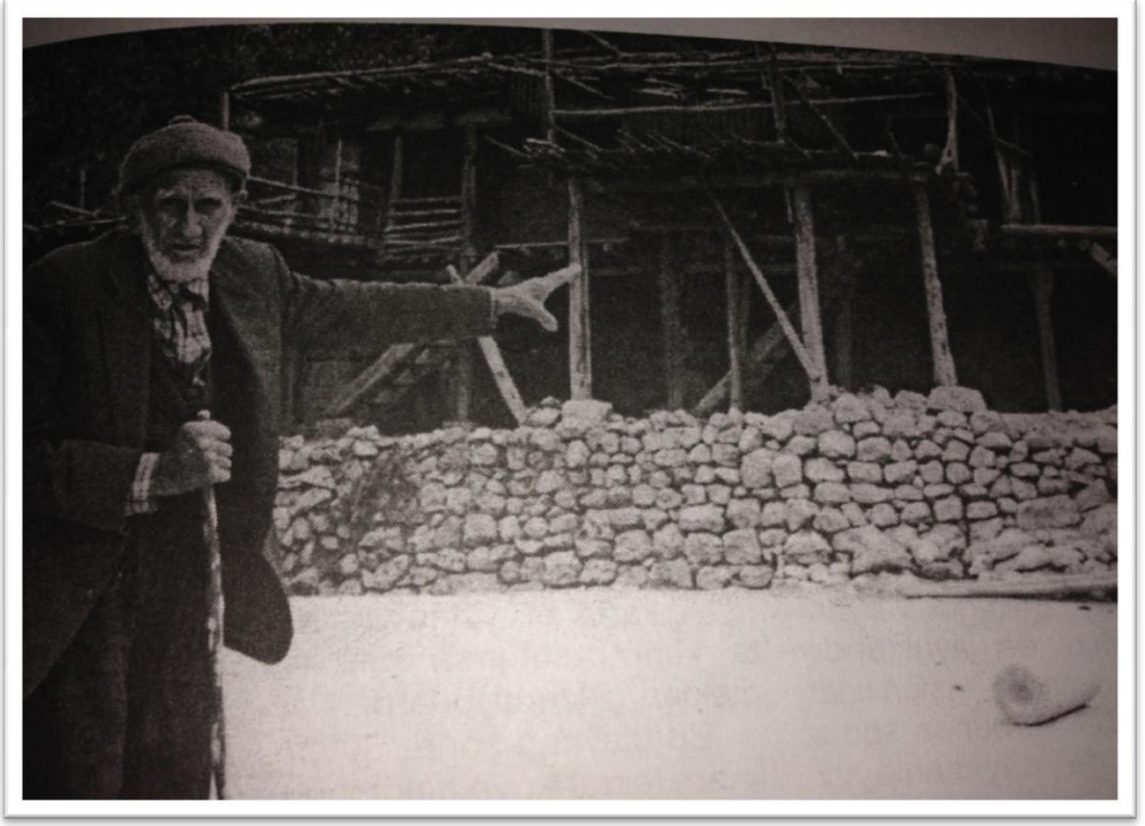
تقى الله ورفعه لله
استقلال مداليهسى
دینقەسى

نۆزكە بۈيۈك مىلت جەلىنىك ۱۹۱۰-يىلى تارىختە وقوع بولان ۵-نجى اجتماع سەسى ۹۴-نجى اجتماعك پر ۵-نجى جەلسە سەندە زېردە هویتى محرد
مەھمەد شەھىرە بر قەلمە قىزىق شەرىدى استقلال مداليهسى وېرلىشدۇر.

۴۴۱/۴۱/۱۲

استقلال مداليهسى آلان ذاتى هویتى
مەھمەد شەھىرە

Ek-2: Sütçü imamın Bertiz’de kaldığı ev (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 2001,27)

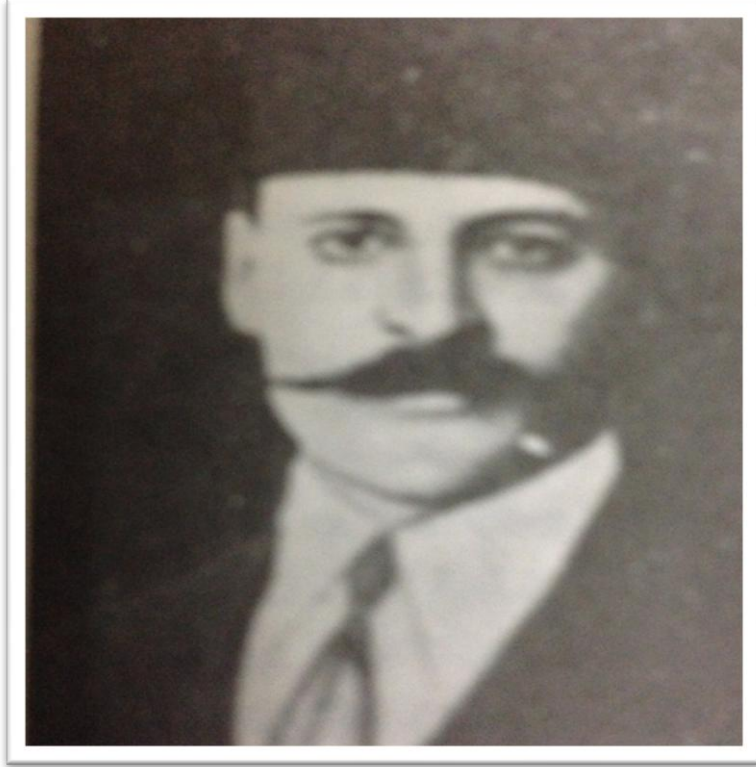
Ek-3. Sütçü İmam (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

Ek-4. Arslanbey'in Ekmekçi mahallesindeki evi (Ela Zehra Moroğlu Özel Arşivi,10.15.2012)

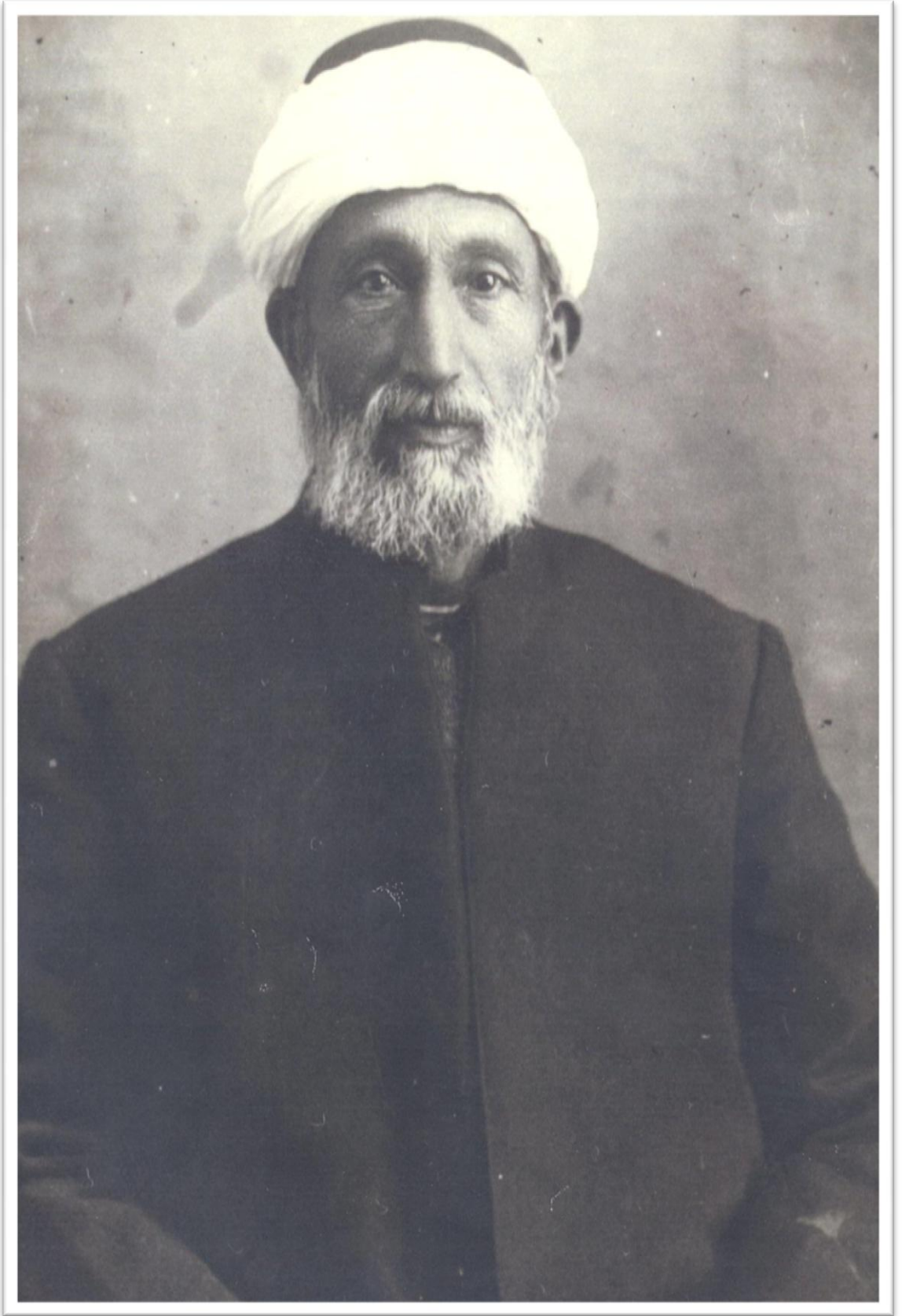
Ek-5. Arslanbey (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

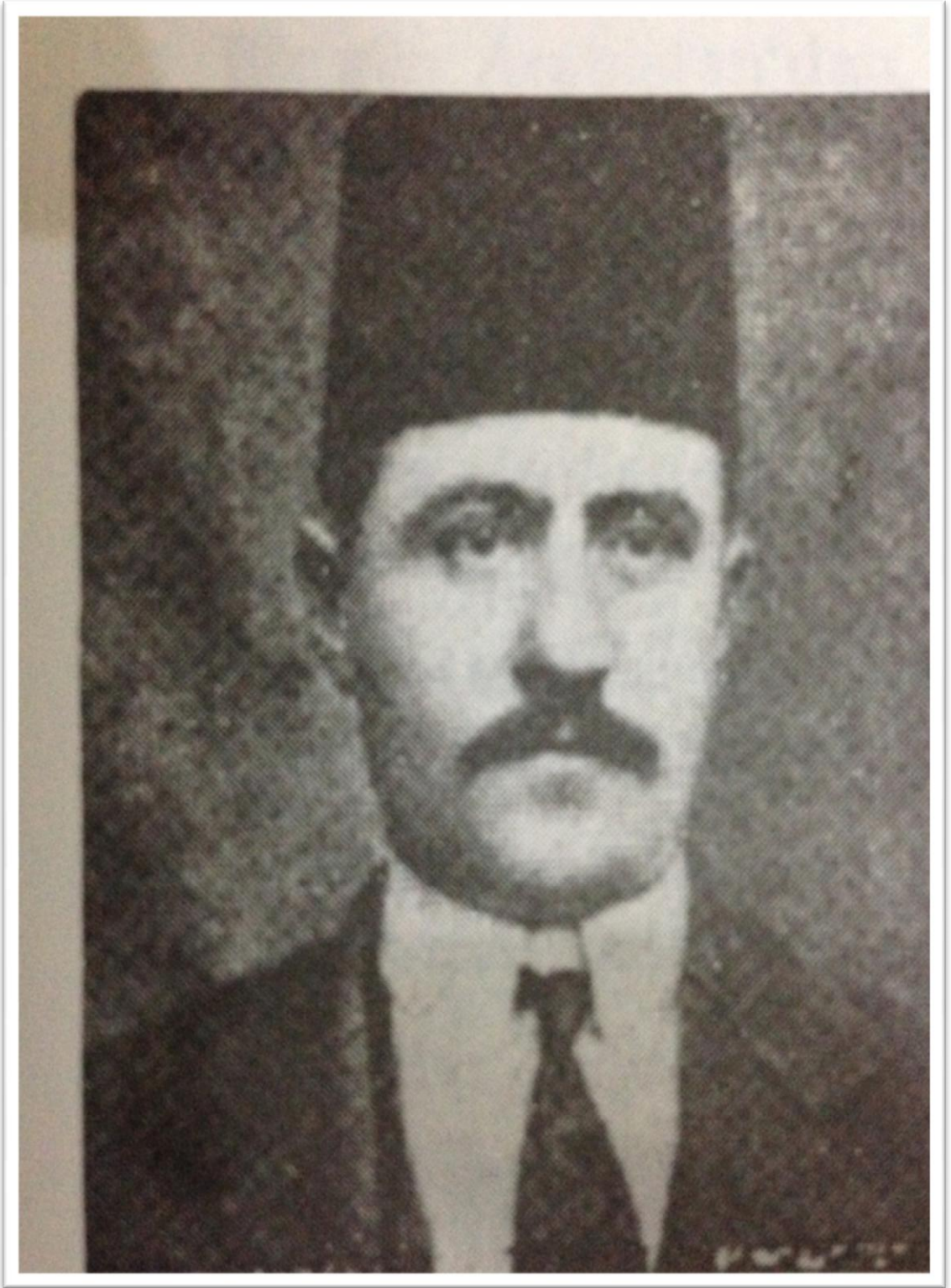
Ek-6. Müftü Rafet Efendinin Evi (Ela Zehra.Moroğlu Özel Arşivi,10.15.2012)

Ek-7. Müftü Rafet Efendi (Torunu Hasan Rafet Seçgin Özel Arşivi)

Ek-7. Doktor Mustafa (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

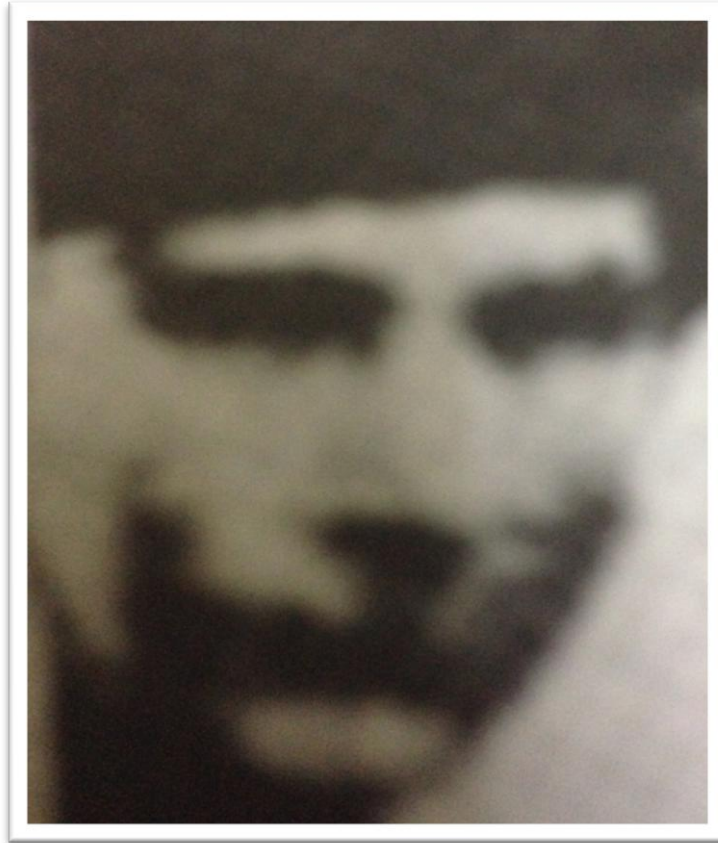
Ek-8. Doktor Mustafa çocukları ile (Sermet Çuhadar Özel Arşivi,10.15.2012)

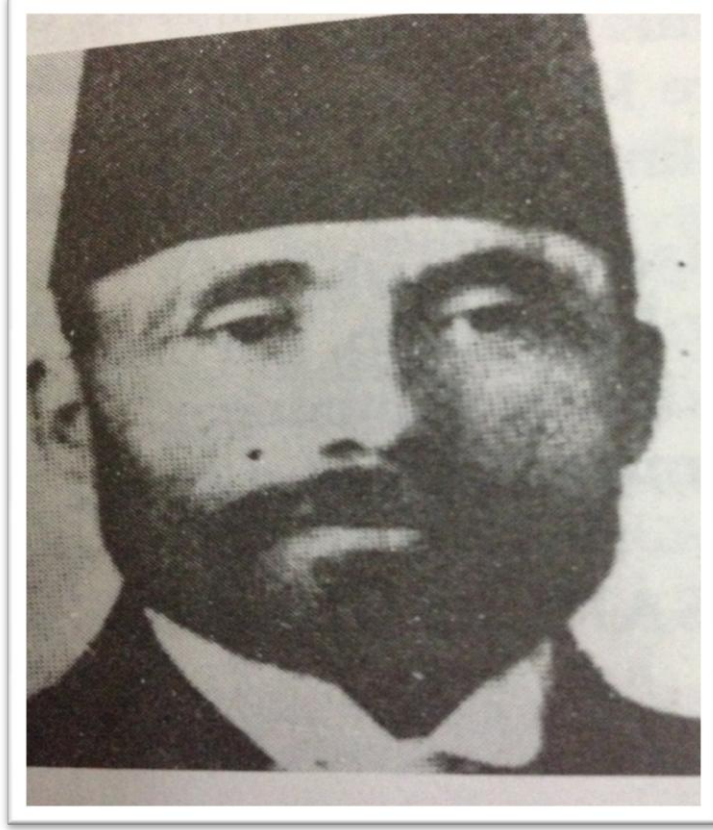
Ek-9. Çuhadar Ali'nin Evi (Ela Zehra Moroğlu Özel Arşivi, 10.01.2012)

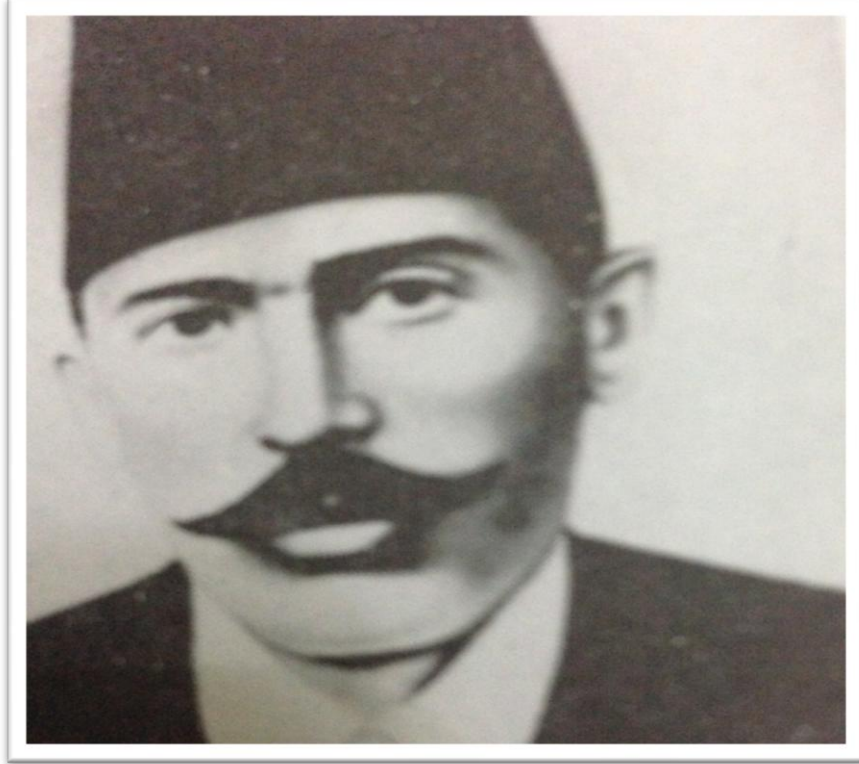
Ek-10. Çuhadar Ali (Çuhadar Özel Arşivi, 12.01.2015)

Ek-11. Şehit Evliya (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

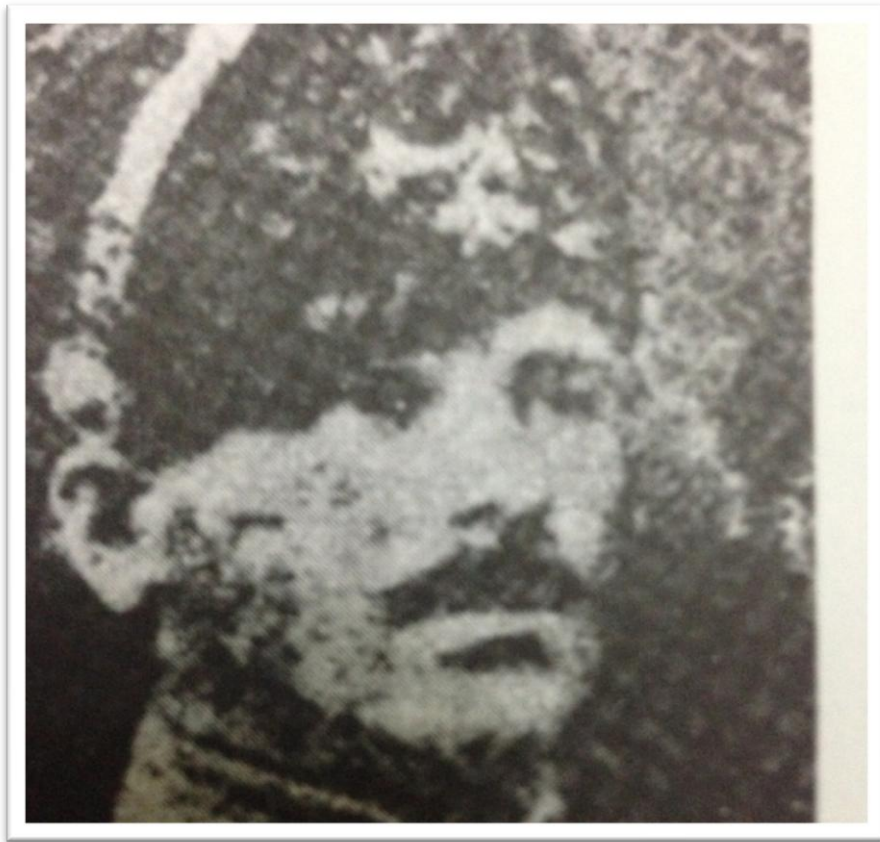
Ek-12. Muallim Hayrullah (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

Ek-13. Zeki Karakız (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

Ek-14. Yürük Selim (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

Ek-15.Yörük Selim AB Yakın Doğu Personeli ve Arslan Bey ile. (Sağdan ikinci)

Ek-15. Senem Ayşe (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

Ek-16. Eczacı Lutfi Eczanesinin Önünde (Sermet Çuhadar Özel Arşivi, 12.01.2015)

Ek-17. Eczacı Lutfi (Sermet Çuhadar Özel Arşivi, 12.01.2015)

Ek-18. Vezir Hoca (Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

Ek-19. Mıllış Nuri (Madalyalı Tek şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

Ek-20. Muharrem Bayazıt (Madalyalı Tek şehir Kahramanmaraş, 1988: s.5)

Ek-21. Maraş Harbi yıllarında Maraş İleri gelenleri(Çuhadar Özel Arşivi, 12.01.2015)

Ek-22. Maraş Harbi yıllarında Maraş İleri gelenleri (Sermet Çuhadar Özel Arşivi, 12.01.2015)

Ek-23. Doktor Mustafa'nın oğlu Ayhan Köker ve ailesi (Sermet Çuhadar Özel Arşivi, 12.01.2015)

Ek-24. Doktor Mustafa'nın Kızı Emine Kocabaş ve Ailesi (Sermet Çuhadar Özel Arşivi, 12.01.2015)

Fon No: 30 18 1 1 - Kutu No: 2 - Dosya No: 28 - Sıra No: 12

imza

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

78

[illegible]

عبدالله بن عبدالمطلب

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 194 - Dosya No: 329 - Sıra No: 20

Ek-27.İsmet İnönü'nün İstiklal Madalyasını Tebrik Telgrafı
(BCA.30.10.0.0.194.330.11)

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

440

باش وکالت

قسم مخصوص سریش

عدد

تاریخ

7/2/41

استغفر الله من ابد تلطف ايه لسه اولاده خالاه مرصكه و كثيره - خلعق كاد

حييت و جراتك ايدك ايد - و جدمه موقيت حق ايدم اقدم

باسم وكيل

جواباً بازبلاغی اورا له جواب اولدی عروالک تاریخ و توموسونک درسی رجا اوکورد.

2

030 10 194 330 11

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 194 - Dosya No: 330 - Sıra No: 11

Türkiye Cumhuriyeti
Baş Vekâlet
Kalem-i Mahsus Müdiriyeti
Aded
Resmi
6

4064 Mer'aş Belediye Reisi Lütfi Bey Efendiye ve RefİKası
Muhteremesine

İstiklâl Madalyası ile taltif edilmiş olan fedakar Mer'aş'ın vatanperver halkını
kemâl-i samimiyet ve hararetle tebrik ider ve cümlenize muvaffakiyet temenni eylerim
efendim.

Baş Vekil
İsmet

Yazılmışdır

26 Temmuz 341

Cevaben yazılacak evraka: cevap olduğu muharreratın tarih ve numerosunun derci rica
olunur.

Ek-29. Maraş İleri Gelenlerinin İsmet Paşaya gönderdiği, İstiklal Madalyasının Kale bayrağına takıldığını bildiren Teşekkür Telgrafı (BCA.30.10.0.0.194.330.11).

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

BESBAKANLIK

232/10

Adres: Maraş İleri Gelenleri

Tarih: 7/8/19

Saat: 19.45

Mevrude sıra: 672

Mahreci: Mer'aş

Mahrec Numerosu: 672

Gelmesi ve Grubu: 75

Türkiye Cumhuriyeti: mühr

Alındığı Mahâl: 17/8

Tarihi: 7/8/19

Saat: 19.45

İmza: Arif Paşazade

Matbaa-i: Arif Paşazade

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 194 - Dosya No: 330 - Sıra No: 11

İşaret-i mühimle

Adres:

Ankara Türkiye Cumhuriyeti Baş
Vekil-i Muhteremi İsmet Paşa Hazretlerine

Mevrude sıra
numerosu

Tarik

<u>Mahreci</u>	<u>Mahrec Numerosu</u>	<u>Gelmesi ve Grubu</u>	<u>Türkiye Cumhuriyeti</u>	<u>Alındığı Mahâl</u>	<u>Tarihi</u>	<u>Saat</u>
<u>İmza</u> Mer'aş 23.45	672	75	mühür		17/8	
Tarihi: 7..... Saati: 19 Dakika:			Yazıldığı Mahâl Tarihi Saat			
İmza						

(1)İstiklâl mücadelesinde düşman tecavüzü mufahiren (övülecek şekilde) tard itmeğe muvaffak (2)olmalarına mükâfaten Mer'aş şehri namına tefviz buyurulan istiklâl (3) madalyasının binlerce halkın tezahür-i vatanperverânesi ahiresinde merasim-i (4)mahsusa ile bugün saat dörtde şehrin kal'ası bayrağına ta'lik idildiği (5)teşekkürat ve ta'zimat senedatımıza terfiken arz olunur efendim. Sabık Reisi Belediye reisi Lütfi Vali Mehmed Halid Müfti Rafet						

Numune
Osmaniye

matbaa-i

..... fi 19

Arif Paşazade.....

